

કનન દાષદસ પેજ વડોદરા લુહાણામિત્ર સ્ત્રીમ પ્રિં. પ્રેમમાં દક્કર વિદુલભાષ
 આસારામે તા. ૨૬-૧૨-૧૯૨૫ ના રોજ અને બાકીનું તમામ
 પુસ્તક મી પાગ્લેત મુદ્રાલય પ્રિં. પ્રેમમાં કં. લીમીટેડમાં
 રા. જટાસંકર રવિશંકર પંડિતે છાપ્યું છે.

શામળશાનો મોટો વિવાહ.

જે બોલ.

સાહિત્યમા આનુ પ્રકર યથેન પ્રેમનદ કૃત મોટો શામળશાનો વિવાહ પુસ્તક આકા
રમાં ધ્યાનથી પ્રસિદ્ધ કરતા વગેરે આનંદ યાચ કે. શામળશાનો વિવાહ એ પ્રેમાનંદ નરસિંહ
મહેતાના જીવનન બનાવો ઉપર રચેના કાવ્યોમનું એક છે, અને તે રીતે જોતા ખીમબો
સાથે ધણુ સામ્ય છે. એ ખર્ષ છે કે મામેર જોડી સગા અને અકર્ષક શૈલી અહીં જોવામા
આવતી નથી, તોપણ 'વિવાહ' માં હી રી જાતનો હાસ્ય એકોએ કેદારે નજરે પડે છે. ને
હાસ્ય રસમાં પણ માર્મિકપાત્ર બેળાયકુ છે

વાચનારને એક ખીજ વત જણાયા નગ ગરેશો નહો. પ્રખુત કાવ્યમા પણ પ્રેમાન-
દનુ દેશાભિમાન અને ભાસાભિમાન જગડ્યા વિના રચુ નરી પ્રેમાનંદ કૃત કથ કરી પેટ
બરતો હતો, અને તે વૃત્તબધે કવિતા કરી ચકતે નહોતો તે મનશી મનને આથી હેવગતો
સખત કૃષ્ણ વાગશે. ગુજરાત નરી બોલતા તે કહે છે, કે

હસ્તિનાપુર ને જોયા ઈપ્રસ્ત રે, અયોધ્ય જોયા મદિર સખત રે
કરતા અઝા ગુજર દેશે રે, સાપ વડે થઈ દરમા પેમે રે.
પ્રથમ ન જાણી ગરવી ગુજરાત રે ન જાણ્યુ જ્યા છે જાત ને જાત રે,
આઝા એમણે દીક્ષિત દક્ષ રે, જન્મ ભૂમિ ભાળી ખીટ્યાં ચક્ષ રે,

પાન ૧૪૧

વળી કથ સમાપ્ત કરતા મસ્કૃત ને અપમસ (ગુજરાતી) ની સરખામણીના તે હિતરે
કે ને કહે છે, કે

નિલની બાપા શુ બદ થયેલી, નરી બોનતા અમરે !
તૂમ હોય તેને તૂમ કરેથી, કહો કઈક ન થાય રે
સ્વભાષા અપૂર્ણ રાખી, કાયા તેને ટેણુ ધાય રે
જો ઈન્દ્રા હોય તમારી, તોય તે વૃત્તમા શ્લોક કહીએ રે
જેટલો શ્રમ પ્રાકૃતમા છે, તેનો શ્રમ સસ્કૃતમા ન લહીએ રે.
શબ્દનો સાગર જોમા બારિયો, દરિયા માટે કોણુ કુખી રે
અપ્ય શબ્દના મરોવરમા ઝીનવુ મ તમે કોણુ સુખી રે
ગુજર દેશ ગરવો ધણો

ધત્યાદિ

પાન ૨૪૬—૪૭

આવા સુદર ને સહાયપણથી મોલતા વાક્યો ઝળચળના ને સમ્કારવળા હૃદય
શિવાય લખી શક્ય કે કેમ તેનો નિચાર કર્યો જોઈએ ખીજ આ મટે નહોં તો અટની
કુકો માટે પણ આ કાવ્ય કીમતી છે, ને તેને પ્રસિદ્ધિ લાવી શ બહુ દરજોવિન્દામે તેમની
સાહિત્ય—સેવામા વધારો કર્યો છે

હેવરે રા ધનસ્યામ બાપુભાઈ રંગે ખીજ ખૂમતી નત આપનામા તથા તેની મીકા
લખવના કામમા જે કીમતી મદદ કરી છે તે માટે તેમનો અભાર મની આ કા વગુજરાતી
પ્રજના હિદાર હાથમા મુકવામા આવે છે

મગન હ. કાંટાવાળા.

મહા કવિ પ્રેમાનંદના જીવન ચરિત્ર માટે જે જે શોધ મેં જાતે કરા હતા, તમા એક દંત કથા એવી હતી કે વડોદરાના નાગર લોકોએ તેને ચીડવવા માટે જાફતનું ખોટું ઇજાન આપ્યું હતું, અને તેથી એ કવિએ પ્રથમ “નાગર નિદા” નામનો ગ્રંથ લખવા માંડ્યો, પરંતુ તેનાં શરૂને એ રાત પસંદ ન પડવાથી લખેલો ભાગ ધૂણીમાં નાંખી બાળી દીધો, અને તેને ખૂબ દુઃખ આપ્યો. તે પછી શરૂએ માર્ગિક લખાણ અથવા મીડી મળક કરવા તેને આગ્રહ જોઈ પરવાનગી આપી, તેથી તેણે શામળદાસના મોટા વિગ્રહ રચ્યો. આ દંતકથા કવિના જીવન ચરિત્રમાં તેમજ વિરાહની ચર્યાતમાં મેં સંક્ષિપ્ત રીતે દર્શાવી છે.

હાલ વડોદરામાં મીઠા મહમદની વાડીની વચત્રી પોળમાં જેમાં પ્રેમાનંદની ખડકી આવી છે તેમાં રહેનાર જોડી હરિદરના દીકરા ગંગાશંકર પાસેથી મળી આવેલા ચોપડામાં આવિવાક રચવાનું કારણ કવિતા બદલ આપેલું મળી આવ્યું છે, તે નીચે અસહ્ય પ્રમાણે આપું છું, તેથી ચાલતી દંતકથાને પુષ્ટિ મળે છે એટલુંજ નહીં, પણ તેમાંથી કેટલીક નવી જાણતો જણાઈ આવે છે.

કવિતા.

શ્રી પરમાનંદ પ્રભુને નમસ્કાર કરી, કહું વિવા એક પ્રસંગ;	૧૪
દેવ હારે ગુણ ગણતાં તો, પછે માનવનું કાણ મન.	
ગદ પદ જાણું નહીં મૂરખમાં મૂરખ, હું એક જામથ;	૨
પાત સંજારવા હું લખું, રખે કવિના ધારતા મન.	
મામેરું દૂડી હારમાળા કરી જેણે, મહાન મહા શ્રેષ્ઠ કવિયે;	૩
હું કવિ કંઈ કહું નહીં, એનો કેવો વિચાર ધરિયે.	
તથાએ ગ્રંથમાં હાસ્ય કીધું, માટે નામરને ચઢી રીસ;	૪
દુધ પાછને સાપ હોયો, તે ઠરવા આવો શીસ.	
સર્વે મલી સંપ કરી એક દિન, તેણા પરમાનંદ પ્રભુને;	૫
કડવાં ફેરવવા કપટ કીધું, તેથી બોલાળ્યા કવિ જુપને.	
જેક સુંદર બેઠક કરીને, તાં તેડવા એક આવીઓ;	૬
પાંચ છો ખીખ માણસ, એક જે શિયા કવિ ગીઆ.	
આદર માન કરીને બેસાડા, માન પાન આપી નાગર બોલા;	૭
ટોલેં ટોલાં મલી નાગર નારી, જોવાં સુકુમલાં વેલાં.	
ખટકો જાલ રડતાં મેલાં, કેટલીએ ધણી ખર કામ;	૮
પ્રેમાનંદની કથા સુણવા, આવી દોડી જાણી નામ.	
પછે એક મુસદ્દી મહેતો બોલા, મુણો મોટા કવિ રાપ;	૯
ગમો તમને ધન ધાન આપું, વળી જમાડું નિષ્ઠાન.	

ચોખાં ચાલના મનમાં લહી, અમો વિના સી પૂરો આવવા દીજે;
 તારે કહો પ્રભુ હાય જોડું, અમારી થેકડીઓ કરો એ શું છે. ૧૦
 કઠોર કાહો નઠોર કાહો, વળી કાહો કમ નાગર કહે થયું આવડું;
 વહી બણી ઠેકાણે લીધ વાલી, અમે શું બગાડ્યું આવડું. ૧૧
 આ સુણી પ્રેમાનંદ પ્રભુ બોલિયા, સ્મીત હાસ્ય કરીને;
 મેં જાણે જોઈએ નથી કીધું, પણ એ કવિ સ્વભાવ ધરીને. ૧૨
 જુઓ દરબારંત કહું એક હું, તમે મનમાં કરજો;
 આ સુણી તમે સર્વ મનમાં, કપટ રહિત વરણન ધરજો. ૧૩
 ભૂખા કયા કેવા માંડી પ્રભુએ, કે નાગરીઓ દોડી દોડી આની;
 પાણી પીનારે પાણી મેલું, રંધનારીની કડી ઉભરાઈ ગઈ. ૧૪
 કાણે ખાલ ધવરાબાં નહીં, ધણીને હોડી સુણુવા ગઈ;
 કારે કહેશે કારે કહેશે, એમ આતકવત થઈ. ૧૫
 પરમાનંદ કહે સુણો સરવે, કહું કવિ મોટાની વાત;
 હું તેવો નથી પણ આ તો, પ્રસંગે કેવી પડે છે વાત. ૧૬
 એક મોટા કવિ બાગણ બટણ, તેનો મધુર કહીએ સાણ;
 તે પણ કવિઓમાં ધુરધર, આ વાત સુણી કપટ દાણ. ૧૭
 એકલા બાણ બટની નારીને, નાથ સાથે ટરો થીઓ;
 મુક કંઠાશ ધણું ધણું સમજાવી, તોય પણ આખી રાત રીઓ. ૧૮
 એવે સમે એક કૌતક થયું, સુણજો તમે સહુ જાણ;
 મધુર સાસે એક નવીન કવિતા કરી, તે બતાવા ગયો પ્રાત માંધ. ૧૯
 પો કાટતાં પેહેલા ગીઓ, બારણાં દીપલાં જોઈ ઉભો;
 મંદીર મહિ ગરબડા થાયે, માટે બહાર થોભો. ૨૦
 બાણ બટણ એક સંભોક બોલ્યા, તે તો તમે સુણો;
 તે પુરો સાસે કર્યો આ સુણી, પછી તમે ધૂણો. ૨૧

શ્લોક.*

વાણ:-મત પાયારાત્રિઃ કૃશ તનુ શશિ શીર્યત્ત્વ ઇવ ।

પ્રદીપોડયં નિદ્રાવશ મુપગતો ઘૂર્ણિત ઇવ ॥

પ્રણામાં તો માનસ્ત્યજસિન તથાપિ ક્રઘ મહો ।

મયૂર:-કુચ પ્રત્યાસત્યા હૃદયમપિતે ચંદિ કઠિનમ્ ॥

* અર્થ-જાણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું.—હે સ્ત્રી, રાત હવે પૂરી થવા આવી છે, ચંદ્રમા જાણે કરમાઈ જતો હોય તેમ કૃશ થઈ ગયો છે; આ દીવો જાણે ક્રઘ આવી હોય અને ડોલાં ખાતો હોય તેવો થઈ ગયો છે, સ્ત્રીઓની રીસ રસામી નમે ત્યાર પછી રહેતી નથી; એમ છે તથાપિ તું વારી રીસ ઊડતી નથી. ચાલું ચરણ સ્ત્રીનો સાધ-મયૂર બહાર ઉભો પૂરું કરે છે.

હે કોબી સ્ત્રી રતનની પડોથમાં રહે છે માટે તારું હૃદય પણ કઠણ થયું હોય એમ લાગે છે!

જુઓ આણું બેનને ક્યું, પણ ના રહું લાઇને બાન;	
એમ ગાંડા અર્થ પ્રાસ લાલિત માટે, શું કહું વારંવાર.	૨૨
એમ રજપુત એવા ગાંડીઆ, સ્ત્રી વાપરે આવે દાવે;	
માટે ડાહીના ઘેલા કલા, લાઇ કવિને જોડું ન લાવે.	૨૩
હું લખવા જ્યારે બેસું છું, તારે એમને એમ લખાવ;	
ધણી તમ લખણુ અગો દાંડું, પણ ધણીમાં કેટલાં દંડાવ.	૨૪
નાગર કેહે વાર વિચારજે, છે નાગર સાથે કામ;	
પ્રેમાનંદ કહે શું બીવડારો મને, આ ધણી રથું તમ ધામ.	૨૫
એમ કહીને જવે આત્મા, કે નાગરીઆએ જોળા પાયરા;	
પ્રભુતમે જાઓ તો અમે પ્રાણુ કાઢું, કે કેહે કંથને કેમ ફાટયા આવડા.	૨૬
નારી ચલણુ નાગરોમાં, તે જાણે સરવે જગત;	
અસ્તી મન મનાવા કારણે, નાગરે વિચારી તક.	૨૭
હાં માં કરી સમાધાન કીધું, ખુશી કરી કાઢા કવિ;	
કમલિની પેર નાગરી દુઃખી, એકને કવિ એકને રવિ.	૨૮
પ્રભુ મંદર પધારીઆ, જેને નહીં કુડ ને કપટ;	
કપટીએ કપટ કીધું, તેનું યષ્ઠ ગણું ચપટ.	૨૯
નાગર સરવે બેગા થીઆ, વિચારી પછે વાત;	
મસલત કરી વેરાઈ ગયા, હવે જુઓ કવિના દાસ.	૩૦
મડી ચાર દિવસ ચડો, ત્યારે આંખો એક નાગર;	
મા'રાજ મીજબાની છે માટે, જમવા આવજો સાર.	૩૧
મહા મહા પ્રયત્ને હા જેહેવગાવી, તે દિવસ જમવા જડુંતું,	
માસપુડાનેદુષપાકજમણુહતુંતહીં, પણ જેહેવાઆવનારોવનાતકરીપાણુંફેરવુંતું.	૩૨
જમણુના સોબી કવિ નહીં, જેને આનંદ ઉપર પ્રીતિ;	
મિહાન છોડી કણુલ થયા, ધણુને રૂચી નહીં એ રીતી.	૩૩
લાવના જુખ્યા માટે, તેને હા કહી જગા પૂછી;	
તે જેહે અરણીના હનમાન છે, તમે ગાડીએ આવજો માં થાઓ દુઃખી.	૩૪
જે ગાડી આવનાં વાર થાય તો, ચોડે ચાલી આવજો;	
દુઃખ વેદજે મારે માટે, એક બે રીશને લાવજો.	૩૫
આનું કહી તે તો ગયો, સર્વે પછું સહી કે ચિયાળ;	
પેસો જેહે રાગ બાણુ ફેરે તો, હું પાછો ફરું દાસ.	૩૬
ગોઠવણુ કરી સરવે ગયા, પેતપેતાને ધામ;	
સોપેપું કામ કરવા ઉભા, જેનાં પુટેલાં ભાગ.	૩૭
હવે બીજે દિવસે ખરે મધ્યાને, વસંત ઋતુની માંવ;	
માડી આશે સિંચ સાથે, જમવા ગયા પ્રભુ ત્યાંવ.	૩૮
ગામ મૂકું પછે એક બે બેનરવા, આત્મા પ્રેમાનંદ;	
હમણું ગાડી આવશે, માડી નહીં પણ આત્મા હનુમંત.	૩૯

લાં એક જે નામર બેઠેલા, તે કેહે પ્રભુ થયા દુઃખી;	
ગાડી આવી નહીં તેમાં વસી, જમનાની જગા બદલી.	૪૦
પાણી જાણી પીના પછે, કવિ કેહે કેમ થયું;	
ખોટાં ખોટાં કારણુ બતાવ્યાં, કેહે વૈજનાયભાં ક્યું.	૪૧
ત્યાંથી ચાર ગાઉ લાંબે સુશી, કવિ મનમાં ભડકા;	
એક કહે હું વેઠે ગાડું લાવું, તમે ચાલો ધીમા ધીમા.	૪૨
બપોરી થોડીક ગાળી, પછે કવિરાજ ઉઠ્યા;	
તરસ છીપી પશુ ત્યાંથી ચાલ્યા, કવિવર ભુખ્યા.	૪૩
ચાલતાં પંથ કપાય તેથી, પ્રભુ આવી પોહોત્યા;	
હંતેસરની વાટે વળા, કવિ કહે ભાગ ભાષ પેલા આવ્યા.	૪૪
બીજે કહે ધર્યો રથો તે, હું એક ગાડી લાવું;	
કવિ કહે જો જો પેલા પેર જતાં, પેલા કેહે ના ઝડ આવું.	૪૫
ચાલતા થાઓ હું આવી પોતો, નહીં લાગે વાર;	
વેહેલા આવો કહી કવિ ચાલ્યા, વાટે નીકળી કાંવતાની વાત.	૪૬
શીશને સમજાવવામાં, પોતે યજ્ઞ ગયા મગન;	
એવે હંતેસર સમીપ આગ્યા, પછે સાંભળ્યાં પેલા મન.	૪૭
અરે ભાષ વર ને વળાવું ગયું, આ તે શું થયું આજ;	
પરસેવે બંડી પલળી, ધૂળે ઘેળા થયા મહારાજ.	૪૮
આંહાં તુસે ગામમાં આવ્યા, પછે ગયા મહાદેવમાં;	
ત્યાં એક વાઘરીને પૂછું, તે કેહે હા આવ્યાતા ધામમાં.	૪૯
પણુ અહીં લડવાડ થઈ, માટે બીમનાથ સરવ ગયા;	
કવિ નિરાશ થઈ બેઠા તહીં, દેખીએ તો આવે દયા.	૫૦
પાણી પી ટાણ પડી, કપટ મનમાં કલ્યા;	
સ્તુતિ કરી મહાદેવની, નામ સુણી લોક મળ્યા.	૫૧
કો કેહે મારે ઘેર ના મારે ઘેર, ચાલો પ્રચુછ મારા;	
કવિ કેહે મારે કામ અગત્યનું, મન મનાવી પાછા વળા.	૫૨
તાંથી આગળ ચાલીઆ, શીશ કેહે કેમ કરવું;	
પ્રેમાનંદ કહે બીમનાથ જવું, આગે એમનું પુરું કરવું.	૫૩
એક ચરીરે સારો શીશ બેલો, અહીંથી જઈ મારે દસ વીશને;	
પ્રેમાનંદ કેહે એ કામ ન આપણું, આપણુ પ્રિયવું જગદીશને.	૫૪
એમ વાતો કરતાં ચાલીઆ, બીમનાથે ધણું ચાક્યા;	
કામળ પદ પાકા ગુમડા જેવા, દુઃખ મનમાં બહુ લાગ્યા.	૫૫
મહાદેવમાં આવી દર્શન કીધું, પછે આમ તેમ ભેટું;	
એક સાધુએ સમાચાર કહ્યા, તમારે જમવાનું જગલેશ્વર હેાવું.	૫૬
પ્રેમાનંદ કહે ઠીક નાગસઘ કરી, હું મનથી કેમ સોચું;	
ચાલો જગલેશ્વર જઈએ, જે યાકયા તે યાઓ આપું.	૫૭

શિશુ કેહે પ્રભુ આપ કષ્ટાશી, માંદા પડશે નહીં;	
પ્રેમાનંદ કેહે નિશ્ચય કરવો, જોઈએ ક્યાં ક્યાં મોક્ષલી વધી.	૫૮
મદા મદા કુખે તડી આવ્યા, બેસતા બેસતા કવિ;	
વાટ ખુટવા માટે કેહે પ્રભુ, કયા શિશુને નવી નવી.	૫૯
જન્મલેશ્વરમાં આવીઆ, ત્યાં મળ્યા સમાચાર;	
અહીં હવું પણ ફેરવું, ભગવંતરાયને ત્યાં નિરધાર.	૬૦
વાર કહી વળા ત્યાંથી, આવ્યા ભગવંતરાયને ધામ;	
તાળાં અડકાવીને ગયેલા ચાલી, પ્રેમાનંદ કેહે ઠીક કીધું કામ.	૬૧
આડોશી પાડોશીને પુછીછે, લાજ આ બાઈ ક્યાં ગયા;	
પત્તાની પીછાન પડી નહીં, એટલે કવિ આવ્યા ઘેર.	૬૨
બાર ગાંઠની મજલ ઘઘ તેથી, તાવે . કીધી મેર;	
એક બે દીવસ માંદા રહ્યા, તોય સમજામાં નાગર નામ.	૬૩
શું કહું શું કહું એવું જાણે, પણ કરવાનું સુઝે નહીં કામ;	
શિશુની સલા રૂચે નહીં, આખર ધાર્યું મનમાં.	૬૪
નામરોમાં અગ્રેસરને તેડી, નાન બેગી કરવા કહી;	
તેણે જઈ સરવેને કહ્યું, કવિ નામરી નાન બેગી કરે છે.	૬૫
નાગર કહે તૈયાર છીએ, શું નાગર કાપથી ડરે છે?	
જમય થયે જોવા અરથે, કામ કાજ સુકી સહુ આવ્યા.	૬૬
બે ચાર શિશુની સાથે, પ્રેમાનંદ પ્રભુ પણ ત્યાં આવ્યા;	
બેઠા નહીં કાંઈ શું બોલ્યા નહીં, માત્ર રાતી આંખે બોલ્યા એમ.	૬૭
નામર જાણના ત્રણ આશર, તેથી ત્રણ સદસ હિંદ કહું જાણું;	
એક અશરના એક હામર, કૃપ તમારાં પ્રકાશું.	૬૮
જેવા ઉચ તેવા નીચ કહું તો, નામ પ્રેમાનંદ સાચું;	
કવિયે આમ કહ્યું આમ કહ્યું, તે સકારણ હલી ત્યાં વાતો.	૬૯
હું કવિ નથી પણ આટલું કરશે, ધન્ય અન્યા જોઈ આ તો;	
કવિયે કવિની કયા કદી તેનાં, નામ કામ હું મુરખ નવ જાણું.	૭૦
પછે કાહો કેમ કરીને, આ રથજો અમો આણું;	
જેવું તેવું માની લેશું, નથી જોતા કાળે.	૭૧
નામરો કહે જે યાવ તે કરજો, કાસે કરતા તે કરો આજે;	
વાર કહી વળ્યા ત્યાંથી, જઈ ધ્યાન ગુરવું ધરીયું.	૭૨
“નાગર નિંદા” નામે મંચવું, પછે મયાણું કરીયું;	
નિત્ય કહ બાર કડવાં પોતે રચતા, પણ આ મંચનાં કરતા બેવ.	૭૩
જેટલી સદિન કવિ તરીકે, તેટલી વાપરી તે માંય;	
પનર કડવાં ક્યાં મંચનાં, જેમાં એક નનો પુરો થયો તે.	૭૪
જરીક્ષા જોવા મંચની, પોતે એકલા શેરીમાં વાંચો તો;	
ને દિવસે બેઠી, ધામ ધુમ હતી, માટે જધા જોવા જવાના હતા.	૭૫

ખર્ ખોટું મણવા માટે, એક બે નાગર ત્યાં રહાતા;	
મંગળા ચરણ ક્યું કે સરવે, હસી હસીને થાક્યા.	૭૬
એમ એક પછે એક રસ આળ્યા, બધા યર્ષ આળ્યા પાંચ;	
લેવાનું તેની જગાએ રહ્યું, કવિને કહે ફરી ફરી વાંચો.	૭૭
ખોતરી કરી પછે કવિ ઉઠ્યા, આંધી નાગરને પડ્યો સસિા;	
નાગરણેને ખબર યર્ષ, જે કંઈ કવિની સાથે લડા.	૭૮
જુદી જુદી રીતીએ સરવે, ઘેર ઘેર કંકાસ માડા;	
લોક શીટકાર કરે વળી, ધરમાં પેર પેરનું દુઃખ.	૭૯
કેટલાં નો પણ ક્યું તું કે, નાગરનું કદી જોતું નહીં મુખ;	
એ અંધ લેવા ઉપાય કરતાંતા, તે કવિએ જાણ્યું બધું.	૮૦
સાધુ નાગર પણ આવતાં ખાળ્યા, પછે કામ ઝટ ચાલ્યું;	
એવે શ્રાધ કવિને ત્યાં આવું, તે દિવસે કરી નાત.	૮૧
નાતીલાને ફાડેલા માટે. સામાન ઓછો લીધો સાથ;	
જમવા બેઠા કે પેટેલી પાંતીએ, સરવે ખુટું ખુટું થયું.	૮૨
અડધું જમણ થયતું હતું, એવે ખુટાનું કારણ ક્યું;	
મહા કોષ વ્યાપો મનમાં, જાઓ નથી જમાડ્યા ધનું રહ્યું.	૮૩
ધણા યથ કહે આ શું જોલો, પ્રેમાનંદ કહે નહીં એમ કર;	
નાતીલા કહે ઉડી જઈશું, શું અગે નાગરવત ડર ?	૮૪
ભાવે જાઓ કાણ ના હશે છે, એવે એક થયું બીજું;	
ગ્રાસ હાથમાં આવી દશામાં, એકે વધામણી કરી રજી.	૮૫
કહ્યું રામગરજ મહારાજ આળ્યા, તેમણે અમને પૂછું;	
તમારી ખબર એમને કહી, તેથી બહુ રૂચ્યું.	૮૬
કહ્યું મહારાજ સમાચાર કહો, તેથી હું આજો કહેવા;	
મારે બીજું કંઈ નથી, ફાવે તો જો જો જઈને દેના.	૮૭
ગુરનું નામ સાંભળ્યું કે, ગ્રાસ નાખ્યો હોઠા;	
સોળા સુધાં જોળા થઈ ચામ્યા, ગુર પ્રેમ ઉદયે આણો.	૮૮
પંદર વરષે બેટયા ગુરને, જઈ ચરનમાં શીઘ્ર મુકું;	
નાન જાતનું ભાન રહ્યું નહીં, ગુર પાને જઈને ઉભા.	૮૯
પછે - દારભારીઓએ, નવીન કરી સવ જમાડ્યા;	
જમવા તેડા પ્રેમાનંદને, પછે સર્વ ત્યાડે આળ્યા.	૯૦
રામચરણદાસનું એવું પણ કે, જ્યાં રાત પડે ત્યાં રેતું;	
જે રાત્રી કોઈ રથે ને કરી, માટે પ્રેમાનંદ સહિ મુકે વેતું.	૯૧
કંદમુજ ગુરજીએ ખાધાં, તે પ્રેમાનંદને આપ્યા;	
પછે સમાચાર પૂછા, કેટલા ગુણ દરિના ગાયા.	૯૨
ધણા અંધ ગુરને બતાવ્યા, જોઈ થયો આનંદ;	
પછે નાગર નિશા બતાવા, ઉઠ્યા પોતે પ્રેમાનંદ.	૯૩

નિદા સગ્દ સુણી ગુરને, મનમાં માહું લાગ્યું;	
એક બે કડવા વાંચી બેઠ, ધણું ખીજવાયા સાધુ.	૯૪
હે મુરખ ! તેં આમાં ચાતુરી કરી, નહીં છું શીશ મારે;	
એટલું કેહે સંતોષ વળેા નહી, તે ગ્રંથ અગ્નિમાં બાળેા	૯૫
પ્રેમાનંદ મહા દુઃખ પામ્યા, કહી માડીને વાત;	
ગુર કહે દુઃખ કરવી, એ મોટા પુરુષની વાત.	૯૬
ગુર સામું કંઈ નવ બોલા, પાપુ ગુર મનમાં ચેતા;	
યુક્તિએ કંઈ કરજે લાઈ, જોથી દુઃખ જન્યે નેતાં.	૯૭
મારી આઘા માનીશ નડી તો, જાણું નહીં થાય તારું;	
પ્રથમ વિના ખીજના શુભ, ગાવા મન નહીં મારું.	૯૮
“આઘા પાળોશ” એમ કહ્યું, તેથી ગુર મનમાં રીઝા;	
રાત વીતે પ્રભાત થયે, ગુર ત્યાંથી આસ્થા,	૯૯
એક બે માઠિ વળાવા ગયા, પછે આઘાએ પાછા આવ્યા;	
નાગર ખુશી બહુ થયા, ગ્રંથ બાળે ગુર લાભ્યા	૧૦૦
પ્રેમાનંદે ઉદારી તણ, મોટા વિવાદનો અંતરંગ કાઢ્યા;	
પૂરણ થયે ધણી પ્રત લખાવી, જે સારું વાંચે તેને દીધા.	૧૦૧
ઘેર ઘેર ને બારમાર બધા ત્યાં, વિવાદ વચાપ;	
ઠર ઠર ને પેર પેર રીતે, નાગરની નિદા થાય.	૧૦૨
નાગરોએ ભેગા થઈને, એક નિશ્ચય કીધા;	
વિવાનો નાશ કરવો નિશ્ચયે, કોણ અન્યો અન્ય કીધા.	૧૦૩
કેટલાક પુસ્તક સત્તાએ લીધાં, કેટલાક દ્રવ્યથી લીધાં;	
જે હાથ આવે તે બાળી દીધાં, પ્રેમાનંદે જે કાપ્યાં.	૧૦૪
વિવા બાળનાનું સુણી કવિને, મહા દુઃખ પ્રગટિયું;	
નાગરો! ભેગી થઈ એકલા, + + + + +	૧૦૫

દિલગીરી એટલીજ છે કે આ કવિના અંતરમાં અધુરી રહે છે, અને તે ખીજે કાપે
ઠકાણેથી મળવાનો સંભવ નથી.

સામળસાના મોટા વિવાદના અંતમાં નીચે પામણે લખેલું છે:—

कस्याऽपि लेखकस्य अभिमानिनः भट्ट प्रेमानंदस्य दशम स्कंध नला-
स्मान द्रौपदि हरणादि ग्रंथाम् लिखित्वा तदन्तरं अभिमानः कर्तव्यः इदं लोखनं
संस्कृतं नेतितस्मै न किन्तु केवलम् अशुद्धं लेखकम् करोति तस्मै न इदम् इति
नरसिंह मेहेताना पुत्रनो विवाह संपूर्ण समाप्त श्रीरस्तु कल्याणमस्तु शुभं भवतु
संवत् ॥ ॥ शके ॥ ॥ प्र० ॥ दक्षिणायनगते श्री सूर्ये हेमन्तऋतौ
मासोत्तममासे शुभकारीमासे मार्गशिर्षमासे शुक्लपक्षे द्वितीयायाम गुरुवासरेण दवे
गोविंदराम शिवराम लिखितोयम् पुस्तकः श्री श्री श्री.

ઉપરના ઇતિહાસો વડે કવિ પ્રેમાનંદ વિષે ચાલતી દંતકથાઓને પુષ્ટિ મળે છે, તેમ તેમની કૃત્તીક તપસીલવાર દર્શાવત તથા નવી બાબતો જાણાવ આપે છે;—જેમકે

(૧) હારમાળા પ્રેમાનંદેજ સ્વી હતી. અમે જ્યારે તે છપાવી ત્યારે મુંબઈના ગુજરાતી પત્રમાં તે વિષે બારે ચરચા ઉઠી હતી અને મેં તેના સાબિતી માટે સ્વર્ગ પૂરાવા પછી આપ્યા હતા. ઉપરની કવિતાની પાંચમી ઝોળમાં “મામેરું, હુડી, હારમાળા કરી જેણે, મહાન મહા શ્રેષ્ઠ કવિયે ” એમ સ્પષ્ટ લખેલું છે.

(૨) મામેરું, હુડી ને હારમાળામાં કંઈ નાગરોની તેવી નિંદા નથી, તે છતાં તેઓ કવિ પર ચીડાયા અને તેમને બોધાવી કપકા આપ્યો. તે સમયે કવિએ કરેલો ખુલાસો સતોપકારક હોઈ તેમણે આશુ કવિ અને તેના સાગા મયૂરે કહેલો સ્લોક યોગ્ય સ્થળે હોઈ આનંદ આપે છે. પ્રાસ વગેરેની શુદ્ધતા માટે મરજીમાં આવે તેવા અર્થ કવિઓ લખે છે. એક સંસ્કૃત કવિ કહે છે કે:—

गणयन्ति नापशब्दं न वृत्त मंगं न चार्थं हानि मयम् ।

रस पोषाय यत्तन्ते वेद्या पतयश्च कवयश्च ॥

(કવિઓ અને બહિષ્કારી પુરુષો. માત્ર રસના પોષણ માટેજ મહેનત કર્યા કરે છે. રસ પોષણ કરવામાં તે અપશબ્દને, વૃત્તમ ગને કે અર્થ હાનિના બચને પણ ચલુતા નથી. અર્થો અપશબ્દ વડે બાકરણ દોષાળો, અને ભુંડાળો, વૃત્તભાગ વડે હંદ તૂટવો, એકાદશી અદિ વૃત્તનો કે પાંચત્રવૃત્તનો ભાગ; અને અર્થ હાનિ વડે શબ્દમાં રહેલો અર્થ બમકવાનો ભય અને દ્રવ્યના નુકસાનનો ભય એવા અર્થ કરી પહેલો કવિને અને બીજો વેશ્યાપતિ બહિષ્કારીને લગાડવાનો છે). ૭૬ ૪ થી ૨૨.

(૩) મિજમાનીનું બોટું નોતરું આપી કવિને કર્યા કર્યા કેટલા અથડાવ્યા અને તેમની કેવી દુહંશા થઈ તેનું વિગતવાર વર્ણન આપ્યું છે. વડોદરાના રહીશ જણે છે કે, અરણી (હરણી) ના હનૂમન, વૈજનાથ બીમનાથ, જગલેશ્વર ને લગવંતરામનું ઘર (ઘણું કરીને ધડીયાળા પોળમાં) કેટલા દૂર છે અને તે તે સ્થળે જતાં બાર કરતાં પણ વધારે ગાદના મળલ થાય એમ છે. તરૂણ કવિને એથી હાડોહાડ લાગે અને નાગરોની નિંદા કરવા તત્પર થાય એ સ્વાભાવિક છે. ૭૬ ૨૮ થી ૬૨.

(૪) “ નાગર નિંદા ” નામનો ગ્રંથ ધણેા રસિક રચવા માંડ્યો હશે, એમ કવિતા ઉપરથી જાણાય છે. નાગર શબ્દના ત્રણ અક્ષર છે માટે ત્રણ હગ્ગર હિંદ્ર કાઢવાનું કવિએ ધારેલું, અને પ્રથમ અક્ષર જેટલું કાવ્ય પૂરું કરેલું તે તેમના ગુરૂને જતાવનાં તેમણે ગુરૂસે થઈ બાળી નાખ્યું તેથી તે સંગ્રહ કાંઈજ જાણવામાં આવે એમ નથી. ૭૬ ૬૩ થી ૯૫.

(૫) કવિના ગુરૂ રામચરણ હતા. તેમણે માત્ર હરિગુણ ગાવાની આદા કરી હતી. કવિએ ગુરૂ આદા હમેશાં પાળી છે, પરંતુ નાગરોની ચેકડીથી કેઠાવેશમાં આવીને તેમણે તેમની નિંદા કરવાની શરૂઆત કરી હતી, પણ ગુરૂની આદાને તાબે થઈને તેમણે વિવાહ શુકિતસ્મર રચ્યો હતો. ૭૬ ૮૯ થી ૯૫.

(૬) કવિને જ્ઞાતિ ભોજન આપવાનો ભારે શોખ હતો, તેની પ્રતીતિ ગ્રાહ ઉપર નાત જમાડી તે ઉપરથી થાય છે. ૭૬ ૭૭ થી ૮૭.

(૭) કવિને રચેલો દ્રોણદીહરણ્ય નામક ગ્રંથ પ્રાચીન કાળ માળામાં અમે જાણીએ છીએ, તે વિષે શ. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવડીઆએ આશ્વેષ લીધો છે, પરંતુ વિરાહના પુસ્તક ઉતારનાર દવે ગોવિંદરામ શિવરામે “ મટ પ્રેમાનંદસ્ય દશમસ્કન્ધ નલાહયાન દ્રોણદિ-હરણાદિ પ્રણય લિખિતઃ” ઈ. સ્પષ્ટ રીતે ગ્રંથને અતે જણાવેલું છે, તે હી એ ગ્રંથ પ્રેમાનંદ રચ્યો હતો એ સિદ્ધ થાય છે.

વિરાહના પાછલાં કેટલાંક કડવાં જો શ. રા. ધનસ્વામ બાપુભાઈ વેંધ અને છેવટનું કડવું ચક્રાચારીવાળા શ. બીખાભાઈ શિવરામે પૂરું ન પાડ્યું હોત, તો ગ્રંથ અધૂરોજ રહ્યો હોત, તેથી તેમને ઉપકાર માનું છું.

વિરાહ છાપવામાં કેટલીક અગત્યની ભૂલો રહી ગયેલી નીચે આપી છે.

કડવું	૭૬.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪	૧૧	આવી	ખાળી.
૬	૨	ચવે	ચુજો.
૬	૧૮	પત્ન	પતન.
૧૪	૫૬	રિટા	રિહા.
૨૨	૨૫	ઓથો મળ્યો આ.	ઓથો મળે નહિ કર્યા.
૨૪	૧૧	કહો શોભી	કહો લોભી.
૩૫	૭	ફળો	ફના.
૩૫	૭	તણો	તાણો.
૪૦	૧૬	જળપાની	જળપાત.
૪૦	૫૧	ભાવે ભળોરે	ભમ્ભિ ભાવે ભળોરે.
૪૦	૫૨	ભકિત ભકિત	ભક્તિ.
૪૨	૧૩	તે વાર	તું સાર.
૪૨	૧૬	એતુ	એનું.
૪૪	૫	ભમાવા	ભમાવી.
૪૪	૨૧	ઉનાડી તે	ઉનાડી લે.
૪૫	૫	પણિત મન	પણિત તનમન.
૪૫	૬	વર	વરં.
૪૫	૧૦	નિર્મળ	નિર્મળ.

હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંરાવાળા.

મહા કવિ પ્રેમાનંદ કૃત

શામળશાનો મોટો વિવાહ*

રાગ કેદારો.

શ્રી ગુરુ ગણપતિને પ્રણામી રે, સમરૂં કૃષ્ણ કશ્ચકર કમ્બી રે;
મારો^૨ કે'તાં દુઃખ વ્યય વામી, તેહ તણું વરણન કરું રે. ૧

* આ રસિક અંધ વિષે આઘ્યાત્મિકા એવી આવે છે, કે એક વાર મહા કવિ પ્રેમાનંદને ગુરુદાસ બનાવવાનો તેના કાષ્ઠ નાગર મિત્રોએ વિચાર કર્યો. તેને કહ્યું કે આજે ફવાળે ઠંડાણે જન્મી છે, ત્યાં તમે જપોરે જન્મવા માટે આવ્યો, કનિએ આમંત્રણ સ્વીકાર્યું, અને તે બતાવેલી જગાએ ખરે બપોરે ગયા. ઉનાળાનો બારે તાપ પડતો હતો અને જગા ગાઉ ઠોઠ ગાઉ દૂર હતી. ત્યાં ગયા એટલે એક માણસ મિત્રોએ રાખેલું તેણે કવિને જણાવ્યું કે મહાનવાણાએ તે આપવાની ના પાડવાથી જાગસોષ ફવાળે ઠંડાણે રાખી છે, ને ત્યાં જવાની તમને ખબર કરવા સારૂ મને અહીં ખાસ મોકલ્યો છે. તે જગ્યા થયું બીજી દિશામાં ધણી દૂર હતી; પરંતુ કવિને કંઈ પહેમ ન આવ્યો તેથી ત્યાં ગયા. મહાનના માલીકે જણાવ્યું કે તમારા મિત્રોએ કહેવડાવ્યું છે કે તમને તરફી પડી તેથી તેઓ દિલ્લીગીર છે, પણ આ ઠંડાણે સવડ ન થવાથી તેમણે ફલાણી જગાએ ભેત રાખ્યો છે. કવિને હવે પહેમ આવ્યો, પણ છેવટનો નીતારો ભેવા તેઓ દૂરની બતાવેલી જગાએ ગયા. ત્યાં આગળથી એવી ખબર મળી કે જન્મવાનું તો આખરે તેમને પોતાને ધેર રાખવાની જરૂર પડી છે, માટે ત્યાં જાઓ. પસીનો લહોતા અને થાકથી અકળાતા કનિરાજ મિત્રોને ઘેર ગયા, તો સૌ તેમને ભેટને દસી પડ્યા. જાણતી ગાઠવણ તેમણે કરીજ નહોતી, પણ તેમને માટે જન્મવાની સોંપ રાખી હતી. તેમને જગવા માટે આમ્રદ કર્યો, પરંતુ કવિને બારે ગુરુસાં અઢેના હોવાથી તે ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. પોતાની આ પ્રગાણે મગ્ગક કરી કષ્ટ આપ્યું, તેથી તે નાગરો ઉપર ચીઠાયા, ને નાગરોની નિંદા વિષે એક પુસ્તક લખી કાઢ્યું.

એ અરસામાં તેમના ગુરુજી વડોદરે આવી સાગ્યા. તેમની મુલાકાત લેતાં તેમણે પ્રેમાનંદને પૂછ્યું, હાલમાં તું શું લખે છે? કનિએ કહ્યું, હાલ મેં નાગર નિંદા ઉપર પુસ્તક રચ્યું છે. ગુરુએ તે જોવા માગ્યું. કનિએ ઘેરથી તે લાવીને મહાત્માને આપ્યું. મહાત્માએ કેટલાંક પૃષ્ઠ વાંચીને તે આપ્યું પોતાની ધૂણીમાં પધરાવી બાળી નાંખ્યું; અને કવિને ગુરુસામાં કહ્યું કે મેં તને જે મહા શક્તિ બક્ષી છે તે કંઈ આવાં નિંદા યુગ કાળો રચવા માટે નથી. કનિએ બિનન થઈ સધળી વિતક વાત ગુરુજીને કહી સંભળાવી, ત્યારે ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો કે જો એમ તો કાષ્ઠ એવો અંધ રચવો કે જેમાં મીઠી મઝક થાય, અને અર્થ સરે.

કવિએ મહાત્માના ગયા પછી આ વિવાદ લખ્યો. તેમાંથી કાષ્ઠની પણ નિંદા ન કરવી એ સારો ભેદ પ્રાપ્ત થાય છે. આ અંધ ઉત્તમ દારવરસથી બરપુર છે; શામળશાનું ખરું નામ શામળદાસ છે પણ કવિએ તે પસંદ કર્યું છે. ૬. ૬.

૧ (પ્રેમ-ભક્તિ ગાથ) પ્યારો, પ્રેમી. ૨ ઈશ્વર જેને (બક્તને) 'મારો' કહે તેનાં દુઃખ ટળી જાય;

વરણુન કંડે હું તેહનું, અથ ઝોઘ પ્રલ્લે થાય;	૨
અનાથ કેરા નાથનું, વરણુન કંડે સુખદાય.	
મામા ઘેર મેહેતો રહ્યા, જેનું નરસંઘ કા'વે નામ;	૩
નાગરી ન્યાતે વિદ્યા ^૧ હીણુ, કો' કેમ ચલવે ઘર કામ.	
નાગર ઉઘમ ત્રય કરે, નહીં ઝોથાનો અધિકાર;	૪
'કલમ ^૨ કડછી અને ગરછી,' એ ત્રય ^૩ ધરે રહે ભાર.	
મેહેતો મોસાળે ઉછર્યા, નવ જાણે ઉઘમ એક;	૫
ખોટું ગમે નહીં ખાતથી, સગાં કે' રે'શે ક્યમ ટેક.	
કન્યા કોઇ આપે નહીં, ન વિદ્યા ન ધન ગાગરડી ^૪ ;	૬
જોઇએ ઉંચ કુળ નાગરી કન્યા, જરવિણ ક્યાથી નાગરડી !	
તાતે મરતી વેળા વડા પુત્રને, જળ અંજલી મૂકાવ્યું;	૭
"નરસંઘાનો વિવા' કરજે, તો તે પુત્ર જણુ ^૫ ચૂકાવ્યું."	
માત તાત મુઆં મેહેતાનાં, પછે બ્રાતાએ કીધું લમ ^૬ ;	૮
વર થયા ઘોડે ચડ્યા, નવ દિવસ રહ્યા મન મગન.	
પછે ભાઈએ ઘર કામ સોંપ્યું, વગર ^૭ પલોટ કરે શુ મે'તા;	૯
ઠાક માથે ભારે ભાઈને, નિશવાસર ^૮ દુઃખી રે'તા.	
ભર ઉનાળાના મધ્યાને, આઠ્યા ચાક્યા પાક્યા,	૧૦
ભાભી પાસે પાણી માગ્યું, તેને કાળ જેવા લાગ્યા.	
લોભાઈ કે' શું બુજ લાગ્યા, કો' શું રળીને લાઠ્યા !	૧૧
લાવેતું તમ નારને આપો, મચ્છર કરતા શે આઠ્યા ?	

૧ મેહેતાને લાગે છે ૨ કલમ, (દોતીઆપણું, મુત્સદીપણું), કડછી (રસોઇઆનું કામ કે) ગરછી (મિષાઇમિરિ) એ નાંગના કામ કહવત રૂપ યથ પડ્યા છે. એ વગર ખીન્ને ધ ધો તેગાવી થાય નહીં. ૩ ત્રણમાથી એક એવો અર્થ ૪ ' નાગર ભારાવે ગાગર ' (રૂખીઆની) એવી કદાણી ચાલે છે કન્યાની અજતને લીધે નાગરાને કન્યા મેળવના ઘણુ ખગચ પડે છે ૫ પુત્રનું પિતા પ્રત્યે દેવુ—ફરજ. કંઈ કાર્ય કરાવા ધણી વાર બાપ છોકરા પાસે પાણી ચૂકાવે છે (પણુ લેતાકાવે છે).

૬ મેહેતાનું. ૭ અણુપલોટયા-અનુભવ વગરના. ૮ રાત દિવસ.

- મેહેતો મુગા મુખ રહ્યા, બાઈ નથી ભેઈતું પાણી;
મુજ શ્રાતે જે કંઈ મોકલ્યું, તે અમે આપ્યું આણી. ૧૨
- એમ કહીને ઉઠ્યા મેહેતો, દહું કોષે સહુ ગાન;
મે'તે જાણ્યું મુજ જેવું દુઃખ, ન વેઠે પ્રાણી માન. ૧૩
- મુઠીઓ વાળી હસ્તની ને, દરબડ દોડ્યા બાંધ;
મે'તે જાણ્યું મને રોકશે, કોએક મળશે આંધ. ૧૪
- જે ભોજન દોડી ગયો, નરસંઈ મહેતો જેહ;
કલપવૃક્ષ^૧ તણે જઈ બેઠો, શાતા પાચ્યો દેહ. ૧૫
- પત્ર વાળતાં મે'તાણને, લાધ્યું સુંદર લિંગ;
ડાક ડમરૂં ઇંદમાળા, જે હર ધરે ગોનું શિંગ. ૧૬
- એવા નાથને નેહે નિરખી, મેહેતો યયા પ્રસન્ન;
અપૂત્ર્ય જાણી પૂત્ર માંડી, કરી વશ તન મન. ૧૭
- મેહેતા જડયા નહીં રાતે, ત્યારે થઈ પરિશોધ;
જગત^૨ જણાવા સગાં માંહોમાંધ, શુદ્ધ કરે પ્રવિભોધ. ૧૮
- રઠે જૂઠું જીએ જૂઠું, સૌને મન ગમતી^૩ વાત !
સસરો સાધુ અને પત્ની, વળી અંતર દુઃખ ધરે શ્રાત. ૧૯
- એ ચાર જણે તન મન ધનથી, જોયા દેશ દેશે લોક;
બાંધી સરવે વેવતાં, ચોક કરે બીજા સહિ ફોક ! ૨૦
- એક જે દિવસ ભેઈને, પછે મૂક્યો વિસાર;
માત તાત ને ધન^૪ વિલુ જણો, આવાં સગાં નિરધાર. ૨૧
- મેહેતોજ^૫ જે તપને બેઠા, પ્રત્યક્ષ પ્રભુ હવા પ્રસન્ન;
નાથ^૬ મનનું માગિયું, તેથી લઈ ગયા કૃષ્ણ-સદન. ૨૨

૧ આંગિ. ૨ દુનિઆને દેખાડવા ગાન, અંતઃકરણથી નહીં. ૩ ત્યારે તો પીડા ગઈ એમ સૌ ધારતા તેથી. ૪ જેની જાસે પૈસા નથી તેને માતપિતા પશુ બીજા સગાંની પેઠે વિસારી મેંદે છે. ૫ જી માનવાચક પ્રત્યય થઈને પાછલા રાજદને જહુત્યનમાં આસે છે પણ એ પદ્ધતિ કજ કેટલાક ભાગમાં ચાલતી નથી જેમ મેહેતોજ, કરજોજ, વીરજી વગેરે. ૬. જમ બેસવે નથી, કદાચ નાથ—ધણી—કૃષ્ણ મળવાની માગણી કરી એવો અર્થ હોય.

મુખ્યો હરે હરિ હાથે, નિજ દાસ કરો ગોપાળ; નૃસિંહે ^૧ નરસિંહને પૂછ્યું, માગ્ય માગ્ય હે બાળ !	૨૩
મે'તો કે' મા'રાજ હું માંગું, રામ જોવા મન કોડ; જગત-પતિ ને જગત-જનુની, રમો બન્ને જોડ ^૨ .	૨૪
કૃષ્ણ પ્રસન્ન થયા અનિશે, વર ^૩ વર ^૪ માંગ્યો તે જાઈ; માગ્ય બીજું કંઈ હોય ઇચ્છા, હજ દુઃખે આવીશ ધાઈ.	૨૫
નરસંધ્યો કે' વરદાન માગુ, જોવો રાસ જઈ આહે; સવા ^૫ લાખ પદે વિસ્તાડ, અચળ શુષ્ક ગો માહે.	૨૬
તથાસ્તુ કહી નાથ હિયા, કરી રચના રાસ વિલાસ; શરદ્ધ પૂર્ણિમાની શર્વરીએ ^૬ , રાસ રચ્યો નિહાળવા દાસ.	૨૭
વૃજ નારી રાધા ધ્યારીનું, સ્મર્યું થયું લગવાન; સત્યભામાએ સમાધાન ^૭ કીધું, પછે માંડિયા શુભગાન ^૮ .	૨૮
ગરવ ^૯ થયો જે નારને, નાથે લાગ્યો દાસ સમક્ષ; મધ્યે રાખી મેહેતાજીને, રાસ દેખાડ્યો ચર્મ ^{૧૦} ચક્ષ.	૨૯
એક માસ ત્યાં મે'તો રહ્યા, પછે માગી વીદાય, કમળા કમળજૂ વળાવે, મેહેતો જ્યારે જાય.	૩૦
ગદગદ કંઠે નાથ જોડ્યા, અમે ઘણું છું દુઃખી; ભક્ત વિયોગ નથી 'સે'વાતો, કહું સર્વદા સુખી ^{૧૧} .	૩૧
જા મેહેતા દુઃખ સમે મુજને, સંભારજે અવિધાર; કપ કાપીશ હું તાહરું, નહીં લગાડું વાર.	૩૨
હરિ દર્શને તેજસ્વી થઈ, મેહેતો આવ્યા ઘેર; ઉપરનાં સગાંએ માન દીધું, અંતરનાંએ રૂઢી પેર.	૩૩

૧ કૃષ્ણ. ૨ વર—વરદાન. ૩ વર—સારો. ૪ તેમાંના ખોલો લાખ પોતે અને બાકીના તેમના દિકરાની પદ્મએ કર્યાં દતાં એમ કહેવાય છે. ૫ રાતે.

૬ મનવાળાનું એવો અર્થ. ૭ રાધાના શુભ ગાવા માંડ્યા એવો અર્થ. ૮ કૃષ્ણનું મારા પર અપ્રિક્ષ હેત છે એમ જોને મન થયો તે સીનો—મલભામાનો ગર્વ નરસંધ્યાને રાસમા વચ્ચે રાખી બાગ્યો. ૯ આમડાની આખે—નજરે, અંતરમાંથી કે સ્વપ્નામાં નહીં. ૧૦ રિદાયગિરિ નામ અર્થે. ૧૧ મુખે.

મેતે. લાલીને ચર્ણે લાગ્યા, હું મારે ગોરાણી;
તે'વચન આણે તા'ન વિધ્યું, ત્યારે મળ્યા સારગખાણિ. ૩૪

તેજ બેઈ તે તારૂણી, મનમાં ઘણુ ગભરાણી;
ખેળાહુ બેડી પાપ લાગી, લાખે દંડવત્^૧ તાણી. ૩૫

હું ભૂલી દિયરજી કહું, કરો ક્ષમા અપરાધ;
અમો સો ભતિ અસાન છું, નહીં મન જેહું સાધ્ય. ૩૬

મે'તો કે' માણ છેા મારાં, નહીં મુજને દુઃખ;
દે. નિદી^૨ વદી લાલી લાઇને, ઘર જઈ પામ્યા સુખ. ૩૭

હવે ગૃહસ્થાશ્રમ મે'તા તણો, કહું હું ભતિમંદ^૩;
અગળ પાઠ ક'ઈ નવ બાણું, ન બાણું પ્રબંધ કે છંદ. ૩૮

વદાણુ.

છંદ પ્રબંધ ભતિમંદ ન બાણું, વૃથા કે'વાઉ પ્રેમાનંદ રે;^૪
હારે શેષ મે'તા શુણુ ગાતા, જે થયા વિચે વંદ રે.^૫ ૩૯

કંડવું ૧ હું. રાગ બાંગવેરાડી.

અનેક ભક્ત અવનિ વિષે, તેમાં મહાનના^૧ શુણુ ગાઉ;
ભક્ત ને ભગવંત એક છે, શુણુ ગાઈ વૈકુંઠ બાઉ. ૧

નરસંઘ મેહેતો નાગર પ્રાદાણુ, જેને હરજી પોતે લેટયા;
નિરલો થઈ નરસંઘયો આબ્યો, જેનાં હું ખ સરવ નેટયા. ૨

ભક્ત ભક્ત લાલી આદિ કે', વળી બીજા સહુકો લોક,
ચાર પાપ દિવસ એમ વિચે, નિવર્તી રાજ્ય થયું દ્રોક. ૩

આખો દિવસ કીર્તનીમાં ફૂટે, મળે સાધુની ત્યા ટોળી;
મગ્ગન^૬ કરી માળ ધરે અન્યોન્યે, તિલક કરે ગોપીચ દન ઘોળી. ૪

૧ નામ અર્થે એક વચનમા ૨ નિદી (૧)

૩. કવિની કેટલી નમ્રતા ! હું મદ યુક્તિનો પિંગળ કે છંદ પ્રબંધ ક'ઈ જણતો નથી.
મને પ્રેમાનંદ કહે છે તે પણ મિથ્યા ! ૪ વચ-વદવા-પ્રજ્ઞામ કરવા યોગ્ય. ૫ જગતમા
અનેક ભક્ત થઈ ગયા છે તેમાંથી જે મહાન-મોરેરા ભક્ત નરસંઘ મેહેતા તેના શુણુ ગાઈં છું.

૬ મળજી ધાતુ પરથી નહાવું

- ભુમે પાડે રામ^૧ રામ કહી, અભણ્યા લોક ધોડી આવે;
કૃષ્ણીમા માહું કે હાતું નહીં, કે ઘર રામ રામ કા'વે. ૫
- આવી ભુવે તો ભુવે લગોટા, બણે જમના જોટા !
નાના કાળા પર્વત^૨ છે શું, કે મેથના ઢગ મોટા મોટા ! ૬
- ભુ'ગળા જેવડી ચલમ લઈ, પીતાં કહે રામ રામ;
જોનારા જોઈ થર થર કાપે, નિકટના લેખક^૩ ભૂલ્યા કામ. ૭
- ટોળે ટોળાં મળી નાગર નારી, કે' આલું ના વેકાય;
એનું ઘર ઘરનું^૪ તેમાં શું, બધાં મળી આપો, જે વધુ^૫ થાય. ૮
- પણ આ પાપને કાઢે અહીંથી, નહિ તો અમે નહિ રે'વાય;
નજરો બબકો બાંધું બાળકની, તોય કંપવા મટી નવ બાય. ૯
- ભક્ત મે'તો આવે અર્ચજ વધિયું, ખુટયાં ઘર ઘર મરચાં^૬ !
અ'દ્રગવરી મણિગવરી, કહો, તમ મંદિર કેટલાં ખરચ્યાં? ૧૦
- કો શેર કો બશેર કહીને, 'આપે અન્યો અન્ય તાળી',^૭
એવે દીર્ઘેશ્વર કર ચલમ ગઈ, તે ગાણ જોલ્યો 'વનમાળી'. ૧૧
- આવો કાળી કાઠરી દેવીઓ, જે સુદ્ધાની^૮ નારી;
નાસો અમથી અમે શુદ્ધ વૈરાગી, એમ કહી મોટી ભુમ પાડી ! ૧૨
- ગૌરવણી^૯ કો શ્યામવણી, યૌવના વૃદ્ધા મુગ્ધા બાળા;
છાતી છળી છકેલીની^{૧૦} પણ, જોઈ દીર્ઘેશ્વરના ચાળા ! ૧૩
- નારી નિર્બળ નાસે બિહે, તે કદી કહીએ વેપ^{૧૧};
પણ પુરૂષો અણિયા ઘરમાં પળિયા, ત્યાં રહ્યું નહીં કો શેષ ! ૧૪
- પછે નિત્ય-કર્મ સાધુ પરવાર્યા, આરતી સમય થયું ઘમશાન;
'બાળસુકુંડ' કહી તાળી પાડે, વગાડે ઘંટા ને કરે ગાન. ૧૫

૧ રમેષ છે. ૨ ઉત્તરેશ્વા. ૩ લલિતા.

૪ પોતાનું-આપીકું. ૫ વધારે (પૈસા) આપવા પડે તો બધાએ મળીને આપના-વધુ કાઠીઆવાડી વાપર. ૬ નજર બાધવામાં. ૭ મેહેતાની ઠેકડી કરે છે. સ્ત્રી સ્વભાવ વધાર્યું વર્ણવ્યો છે. ૮ ગાંજે-ગાળતી ચલમ (વગર તવે કે કોરી તંબાકુ ભરેની ચલમને પણ સુદ્ધા કહે છે) સજવારોપણ અવંકાર આપી તેને વળી સ્ત્રીઓ કહી છે. ૯ છટેનું કાગળ કંકણ હોવા છતાં તે પણ છળી ઉઠી. ૧૦ ચાળા-ટોચ.

- મેહેતાને જોજન મળે જે, તે ઇશ્વરને સમર્પે જ્યારે;
જેટલા સાધુ તેટલો પાક પણુ, યદ્ય રહે ત્યાં ત્યારે. ૧૬
- એમ દિવસ નિર્ગમન કરે, ઇશ્વર કેરી સાથે;
પણ લોક દુઃખ દે અતિ ઘણું, તે સહુ મે'તો સહે કાથે. ૧૭
- નરસંધ્યા પાસે નાગર આવે, કરે જૂઠા જૂઠા પ્રણામ;
નઠોર^૧ કઠોર નાગર સહુકો, પાપ લાગી મૂકે ખોટા દ્રામ ! ૧૮
- ‘લક્ષ્મીરાજ’ કહી નયન નચાવે, વળી કરે હાથના સણસારા;^૨
માંહો માંહે કે’ ન્યાત રતન છે, શીર ધૂણાવી કરે અણસારા ! ૧૯
- એક જાત ને જીભે આવે, વળતે મળે બહુની ટોળી;
આગળ પાછળ ઉભા રહી, શીરની નાખે ટોપી ઢોળી ! ૨૦
- ખમા ખમા કહી ખજતાં ખાળે, માળા ટોપી પડતી જેહ !
અરે મેહેતાજી ઉંઘ આવી કે, ગદ્ય ઇશ્વર પાસે દેહ ! ૨૧
- એટલું કરે સંતોષ ન પામે, કરે ઘણી મુખ કરડાગી !
જાતિજન ઓધધાર કરવા, ધન્ય અવતરિયા વૈરાગી ! ૨૨
- પૂર્વમાં બેઠા હોય મેહેતાજી, કરે પશ્ચિમમાં પ્રણામ !
ભૂદેવો, ભગવાન ! ક્ષમા કરજો, અમે છું તમારે નામ ! ૨૩
- કાગળ ફેરં પુષ્પ લાવી, ચઢાવે મે'તાને શીશ;
અક્ષત સાટે અડદિયા લાવી, નાખે ઉપર કહી જગદીશ ! ૨૪
- મે'તા તે સાક્ષાત છે મે'તર,^૪ તાણી કાઢો સહુ ન્યાત !
અમે અજ્ઞાન નાગર છું સૌકો, તમે પણ નાગર જાત ! ૨૫

૧ મેહેતાની પરમ ભક્તિનું સામર્થ્ય બતાવેલું છે. ૨ નિજુર ઉપરથી સખત-જડસા-અવિવેકી. ૩ લેહેકા. મૂળ વધારવું એવો અર્થ. કેવી મીઠી મળક ને વકોડિન. એ વડે જે ગંભીર દાસ્ય રસ ઉત્પન્ન થાય તે પ્રેમાનંદનાજ ખાપનો કહીએ તો ચાલે. વળી રસ વર્ણનમાં અંગ્રેજીમાં જેને climax (પરિસીમા) કહે છે તેની ખૂબી સ્વભાવ સિદ્ધ કવિજ પિછાની શકે છે, ને વર્ણવી શકે છે. અહીં એજ ધારીએ દાસ્ય રસને ચઢાવી ચઢાવી ૨૫ મી કડીએ ૬૬ વાળી છે. ૪ દેડ. દેડનો ધંધો મુએલાં દોર તાણી જવાનો છે તેમ તમે આખી ન્યાતને તાણી કાઢો અથવા તમે તો ઘણા મોટા (મહત્ત ઉપરથી) અગર મોટા તારક છે તો અમને તારો. અમે સૌ અજ્ઞાન નાગર છીએ અને તમે પણ નાગર (દેડ) જાત છે ! મસ્કરીમાં દેડને નાગર કહેવાનો વિવાજ છે.

- આથી નીચ નીચ ન્યાતીલા, વિધ વિધ નિત્યે જોલે;
જેટલું પોત હોય તેટલું પ્રકાશે, અંશ (પાત) પોતાનો જોલે. ૨૬
- નિંદા કરવા વાણી^૧ દેવી નહિ, વળી ગુરૂની મનાઈ;
ખાકી નાગર સરવ ખા'ર કઢાવુ, કરી કવિત્વની ચતુરાઈ । ૨૭
- કવિઓ કહેશે ગર્વ કરે છે, પણ નહિ ગર્વની વાણુ;
લક્ષ્મ-હુઃખથી અંતર દ્રઢ્યું, તે કયું સૌને જાણુ ૨૮
- ખા'ર નિસરે મે'તો જ્યારે, (હુષ્ટ) નર નારી કાકરા મારે;
માકડા જેવાં છોકરાને, (મહિરા રૂપ), અણુસારા કરે ત્યારે. ૨૯
- કો કે' આવો મે'તાજી કીર્તન કીરે, મંદિર કરીએ પાવન;
મે'તાજી એવું સુણી જાય ત્યા, સુખે કહી ધન્ય ધન્ય. ૩૦
- કપાટ^૨ યુગ્મ અડકાવી દે ત્યા, નરસંધયો પડે જ ખવાણો;
ખાહેં માહેના હસે સહુકો, (કે') તાલ લલેરો આપ્યો । ૩૧
- મે'તોજી જે પરમ વૈષ્ણવ, ક્રોધ ક્રમને જેણે વાર્યા;
સ્તુતિ નિંદા સમાન મળથી, તેવા^૩ હર્ષ શોકને ધાર્યા. ૩૨
- અંબર જાતનો સમજી હોય તે, ખા'ય ગ્રહી લઈ જાય;
લક્ષ્મને બેસાડે ભવનમા, કરાવો કીર્તન સુખો થાય. ૩૩
- એ વિધિ છે મે'તા કેરી, પણ, એક પણ ધર્મ^૪ મનમાંય,
શ્વપચ^૫ હો કે પ્રાણજી હો, કીર્તને જોલાવે જવું ત્યાય. ૩૪
- ખીજવી થાક્યા મારી થાડ્યા, તોય જજ્યા નહીં નઠોર,
નરસંધ્યાનો લાઈ જોલાવ્યો, જ્યા મળ્યા મોટા વેદિયા ઢોર । ૩૫
- મે'તાના પ્રાતામે કે' છે, આ લક્ષ્મ અત્યજ^૬ ધર જાય,
લક્ષ્મના શ્વસુર^૭ સાલજો, એનું કો' કયમ થાય. ૩૬

૧ વાણી દેવી નિંદા કરવાને માટે નથી; અને ગુરૂની મના નિંદા કરવા ની જાખતમા ન હોત તો કવિતામાં એ ની ખૂબી વાપરત કે નથી સધળા નાગરને બહાર (ચોરાશી બહાર કે ધર્મે બહાર કે દિલ્હોથી બહાર) નહાવત.

૨ કમાડ-ખારણા ૩ સગા । ૪ અત્યજ, ૫ અત્યજ સ્વદ નવો નથી તે આથી જણાશે

૬ સસરા.

કાઠો જુદો નરસંધ્યાને, કે તમે રહો ન્યાત ધાર; ૩૭
 પ્રયત્ન^૧ કીધું શ્વસુર શ્રાતે, પણ ન નિકળ્યો સાર. ૩૮
 મેહેનો ભાતા અટકે નહીં, તેથી શું કરે કરનાર; ૩૯
 શ્રાત કહે હું કાલીશ જુદો, એના રૂએ નહીં વેવાર.^૨ ૪૦
 નરસંધ્યાના સમસને કે' છે, કે' તમે શું કરશો; ૪૧
 પૂજ્ય ગણુશો ન્યાતને કે, પૂજ્યને^૩ પૂજી તરશો. ૪૨
 તે કે' પુત્રી સાસરે વળાવી, અમે નિરૂપ થઈએ; ૪૩
 ન્યાતથી મોટું કોઈ કહિએ^૪ ? મોટા થઈ ક્યાં જઈએ. ૪૪
 કદા પ્રમાણે વર્તજેળને^૫, (કહી) વિસર્જન થયા તત્કાળ; ૪૫
 વાત સાભળી મે'તો રીજ્યા, ભલું થયું ભાગી જ'ભળ. ૪૬

વલણુ.

જ'ભળ ભાગી મે'તો કહે, ગરવું^૧ થયું ગોવિંદરે; ૪૭
 ન્યાત નારાયણુ ભારે, તમે પરમાનંદ^૨ રે. ૪૮

કેકેલું ૨ જી. રાગ સારંગ.

આળ્યો ભાઈ તે ઘર માંય, બોલ્યો નરસંધ્યા શું ત્યાંય; ૪૯
 હે હુદા ! મે' ધણો તને વાધો, તોય તે' બોધ મન ન ધાયો. ૫૦
 અતિશુદ્ધને ઘર તમો બોલ્યો, તેના લીધો લાખેલો લાખો;^૩ ૫૧
 ન્યાતે મુક્યો છે ભાત ધાર, બોધ્યે શું કરે તારો મોસાર. ૫૨

૧ સરકુતમા નાન્યતર ભાતિ છે; હાલ તેનો વાપર નરજાતિમાં આવ્યો છે. ૨ વ્યવહાર-કૃત. ૩ જમાઈ

૪ ક્યાં એ કુત્ર ઉપરથી કહિ-કહિ-કંઈ-ક્યાં રૂપ થયાં છે. ૫ સસરો તે ભાઈ બેઉ ૬ ભારે-અમલનુ-સાર' શુર ઉપરથી. ૭ દ્વીઅર્થી-એક પરમ આનંદ આપનાર નારાયણ તે ખીજો કવિ એટલે પરમાનંદ કહે છે કે હે નારાયણ મારે તો તમેજ ન્યાત છો, અથવા હે પરમાનંદ પ્રજુ મારે તો તમેજ ન્યાત છો. ૮ વક્રોક્તિ.

- અમો તારા સંગી નહીં થઈએ, તુજ માટ, ત્યાતી બાર ન રહીએ;
તમારે ત્યાં જ હોય ત્યાં જાવો^૧, થયો અમ કુળમાં તું જાવો । ૩
- મેહિતો કે' બહુ થયું લાઈ, મારી સા'ય કરશે જ દુરાઈ;
અમો આશ્રમ જોઈને આવું, ગોપીચંદન માળા મુકી જાવું. ૪
- આશ્રમ જોવા ગયા નાગરવાડે, નરસંઈયાને ઘર ન આવે કેા બાડે;
નિર્લજ નાગરની જે નારી, ઘર છે કહી દુઃખ દે ભારી. ૫
- અહીંથી તહીંને તહીંથી અહીં, ઘણું ગભરાવ્યા મે'તો સહી;
એવે કેા સંતે સંતને દીકા, લાગ્યા અમૃત પે' ઘણું મીઠા. ૬
- આવો સાધુ સાધુએ કહ્યું, (તમારે) દુષ્ટ લેશું ન જોઈએ રહ્યું;
મારી પર્ણકુટી એક સાર, રે'જો ત્યાંહ તમો નિરધાર. ૭
- ભક્ત ભક્તને ગોઠશે ભલું, આપણું ભુગતે જોડું મળ્યું !
હરખ્યા મે'તો મન અપાર, મંદિર જોવા ગયા તેવાર. ૮
- કોણી કાછીઆની ત્યાં વસ્તી, મળે શાક લાલ જ્યાં સસ્તી;
ત્યાં એક જૂની ઝુપડી હુતી, સળી સમ ખાવા ઉપર તુતી ।^૨ ૯
- હીંત્યેા દોદશ જેવડી વળી, છાપરે ભાગી તૂટી કેાક વળી;^૩
ઘરમાં વણુછો' ન પડે જોથી, જ્યાં જોઈએ ત્યાં ઝાડ તેથી । ૧૦
- રહે શ્યામ મૂષકને કોળ, વગર મૂકી બારી^૪ છે સોળ !
નહીં જવાનું ત્યાં શું તાણું, બેશી ચેશી આશ્રમ લાગ્યું. ૧૧
- અતિ પ્રસન્ન મેહિતો થયા, સદન જોયાના સંતાપ ગયા;
અમો સામાન લેવા જઈએ, તમો ઘેર જઈ મુખિયા થઈએ. ૧૨
- હરિજન કે' હું સરખું કામ, વાસ લાવવા લાગું આ કામ;
મે'તો કે' ન ભારે મુજ વાસ, ખટરાગ ન હોય હરિદાસ. ૧૩

^૧ જાગોને અથે. ^૨ નહોતી—નોતી; નહુતી—નુતી. છાપરાપર જાજ પલ્લુ ન મળે. ^૩ વળી—સાગની. ^૪ છાપા. ઝાડનો વણુછો નીચેના ધાન્યને નડે છે સળગ પર્ણા ઝાડ દોનાથી તેમનો વણુછો છાપરા પર જાજ વળીજો ન દોવાને લીધે નડે તેમ નહોતું. ^૫ માળામાં પડી ગયેલાં તે.

સંત સંતને કરી પ્રણામ, ગયા પોત પોતાને ધામ;
મે'તો સામન લેવા આઠ્યા, પત્નીને સમાચારજ કા'વ્યા. ૧૪

રે'શો ન્યાતમાં કે હું સાથમાં, ગાજી કહો સહુ સાથમાં;
મેહિતી કહે ન ન્યાતનું કામ, મારે માથે તમે છો સ્વામ. ૧૫

કાયાથી છાયા^૧ નો'ય આજગી, જારી તે માથેને જે વજગી;
તમે પુરે^૨ ને હું પૂઠે, એમ સી ન કરે^૩ રામ ફૂઠે, ૧૬

મે'તો કે' ગોપીચંદન લીજે, કાઠતુલસી^૪ તો આલ્યાને^૫ લીજે;
ભાઈયો સંતો કરજ્યો સા'ય, માળા છાપાં રજો વિસરાય ! ૧૭

ધંટા શખ લ્યો બાળમુકંદ, રજો વિસરો આનંદકંદ;
લેજ્યો પેવિત્રી અને ટોપી, નાખી^૬ લાજ મરજદા દોપી. ૧૮

વાલ કાંસી લેલો તંબુરો, જે જે સામન રે'તો અધુરો;
મંજરિયાં કીરતનિયાં (ને) મૃદંગ, બૂલે માજ થારે રંગભંગ ! ૧૯

વેરાગી કે' વિણી સહુ લીધું, ચક્ર રહેતું મે'તી હાથ લીધું;
કરી પ્રાતને દંડ પ્રણામ, આટ્યા મે'તો પોતાને ધામ. ૨૦

હુષ્ટ નાગરી કે' ગઈ બલા, સુખાથી રે'તા છબ્યાં છબ્યાં !
એવો અધમ નાગરવાડો, જેથી વળીઓ આકળ આડો. ૨૧

મેહિતો નવે મંદિરે^૭ ગયા, હરિજન પાડેશી સુખી થયા;
મળી આઠ્યું જે જોઇએ તેહ, કરે કીર્તન હરિ શ્રી નેહ. ૨૨

વલણુ.

હરિશું નેહ હરિજનને, હરિ હરિ વિના ન ઉચ્ચાર રે;
ભટ પ્રેમાનંદ શું સ્તવે, ચર્મ છુકવાએ નિરધાર રે. ૨૩

૧ સી પુરુષના સંબંધનો આવો મુકામલો ચાપ છે ૨ મરેડી સખ્ત, આગળ.
૩ એ પછી તેનો અધ્યાદાર ૪ કાઠ સાથે સંબંધ. ૫ કાઠિઆવાડી સખ્ત. જુનાગઢી
સીને કહેતા એ સખ્ત વધારે શોભે છે, કેમકે ત્યાં એનો પર્યાય સખ્ત પેલો
કિતવું ગણાય છે. ૬ લોપી સાથે સંબંધ.

૭ નરસિંહ મહેતાની છાપરી દશ જુનાગઢમાં એક છેડે રાખેલી છે.

કડવું ૩ જી. રાગ સામેરી.

- પારખ પુરુષોત્તમજી જેને, તેને કહો શી નૂન્ય રે;
રાય રચીલું વાસણ કુસણ, મળી આબું જે ઘર શૂન્ય રે. ૧
- નિત્ય હરિ કીર્તન ઉત્સવ, મંદિર મળી કરે વૈરાગી રે;
પણ એક પણ મે'તાને મોઢુ, લોજન આપે મળે અનુરાગી રે. ૨
- જેવા મે'તો તેવાં મે'વી, સંતોજીને સુખિયાં રે;
સંત જમાડી સાધવી જમે, પર હુ'જે થાય દુર્ઝખિયા રે. ૩
- એવી નિષ્ઠા દંપતિની ભેષ, સંતાનપતિ થયા પ્રસન્ન રે;
મે સંતાન મે'તાને આખ્યાં, એક તનયા ને બીજો તન રે. ૪
- કુંવરગાઇ ઠેડામણી કહીએ, કુતરી મહેતા ફેરી રે;
સામળદાસ સામળશા અશે, જે દયાળજીની ફેરી રે. ૫
- વૃશ્ચિકી મકરી અને મીનકી, તેને હોય બહુ પુત્ર રે;
પરાક્રમી સિંહીકા કહીએ, ધણા ગર્ભ ધરે છે કુત્ર રે.^૧ ૬
- ચાલે વ્યાપાર તેહનો, તેહનું તેથી શુભ ઘરસૂત્ર રે;
એક સભા થાય સર્વનો, શબ્દે અનેક કરે મળ મૂત્ર રે.^૨ ૭
- ‘અતિ’ સર્વત્ર વર્જયેત, એમ પોકારે વેઠ પુરાણ રે;
થોડા સંતાન મેહેતાને, તેનું કારણ જાણો જણ મુજણ રે. ૮
- કુંવર કુવરી ભણતરમાં ભણિયાં, બુવનપતિ ભગવાન રે;
કીર્તન આછવ કરે નિશદિન, ધરણીધરનું ધરી ધ્યાન રે. ૯
- (હવે) નાગરે નરસંઘમે ન્યાત બહાર, મૂકી કાઢ્યું લા'ણ રે;
નાગર^૩ અર્થ અતુર ઘટે છે, આ નાગર મૂરખ બાણ રે. ૧૦

૧ કયા, કાારે સિદ્ધજી ધણા ગર્ભ કયા ધરે છે ? ૨ સિદ્ધજીનો એક પુત્ર દોષ તે સૌનો રાજા થાય ને તેવી ગર્જનાથી ધણાને ઝાડો પેશાન થઈ જાય. ૩ અતિ-શય સદા સર્વત્ર તજવું. મહેનો બહત છતાં તેને મર્યા સંતાન ધધરે કેમ ન આખ્યાં તેનું કારણ જણાવ્યું. ધણાં સતાન સારા નહીં એમ કવિનો વિચાર જણાય છે. દામ મુરોપી લોકોમાં વગ્નીની નિગેર વૃદ્ધિ (over population) ની સામે વિદ્વાનો પાસતી બતાવે છે તેના વિચાર કવિના હૃદય. મુદમા ચરિત્રા પણ ધસારો જણાયો છે. ૪ અતુર-રોડેરી.

- આમંત્રણ લાક્ષ્મી' ટાળી, કયા રે' માનુષી નાત રે;
દેવ દાનવ યદ્ય કિન્નર, દૈત્ય રાક્ષસ વિદ્યાધર જાત રે. ૧૧
- તે હસ્યા લાક્ષ્મીને માટે, તો કેણુ માત્ર નાગર ન્યાત રે;
પેર પેર પ્રભુએ પીડયા, મારી દુષ્ટને મસ્તક લાત રે. ૧૨
- જેનો સંભવ નહીં ચોમાસે, વળી મધ્યમા અખાડે રે;
મહામારી^૧ ઉપદ્રવ પ્રકટયો, નગ્રમાં નાગર વાડે રે. ૧૩
- અગ્રેસરોને પ્રથમ પકડ્યા, જેમ જેની પદવી ઉતરતી રે;
ખાખાવીખી કરી નાખી નાગરી, જે નારી સર્વમા ચઢતી રે. ૧૪
- કેળના ગર્ભસમા સતાનો, દેવીએ ખાધા કરડી રે;
અધમોધમની ઝીવા શહીને, મૂળથી નાખી મરડી રે ! ૧૫
- પુત્રીઓ જે નાગર કેરી, ગાગરડી સાટે નાગરડી રે,
દેવાગનાથી દેહે દશ ઘણી, તેને નાખી ઝકરડી રે.^૨ ૧૬
- ગૃહસ્થના ગૃહસ્થાશ્રમ^૩ લાગ્યા, હુદે લેદિયા વેદિયા રે;
કઠોર નકોર ઢોર ચોર જેવા, છાકેલા છળને છેદિયા રે. ૧૭
- દેવી ધૂણે હું'હું' બોલે, કે' નહીં બચે એક રે;
વિપ્ર વડા^૪ યદ્ય બોધ બેઠા છે, રત્ન રૂપિયો વિવેક રે. ૧૮
- ન્યાત શિરોમણિ સંત શિરોમણિ, મનુષ્ય શિરોમણિ મે'તા રે,
નાગરવાડા માહેથી કાઢ્યા, જે રે'તા ઘણુ દુઃખ સે'તા રે. ૧૯
- કીર્તને બોલાવો તેહને, તો તો શાંતિ થાય રે;
જે ઘર મે'તા ચર્ણુ-કમળ ધરે, રોગ દોગ^૫ ત્યાથી બંધ રે ! ૨૦

૧ કામળાઉ-મરડી મરેડીગા વપરાય છે ૨ તાણી દાળીને બાધવુ એવું
સાધાર્મ્ય, કચરી નાખી ૩ રૂઝી મરી જવાથી

૪ નાગરો હિંસા પ્રાણીઓ છે તેમની સ્ત્રીઓ રૂપાળી છે વગેરે નામરોનું ચઢીઆન
તાપણુ કવિ રવીન્દ્રનીને લગન પ્રત્યે કરેના અનિવેક માટે તેમના પર જન્મનાર ઠોક મારે
છે. ૫ રોગની સાથે દોગ બોનાય છે. “ અલાન્યા રોગ દોગ ” આદિ બાઈડીઓ નગર
બાંધતા ને બીજે વખતે બોલે છે.

લોળી લામા લોળા શાણી, મે'વાને તે મંદિર તેડે રે;
 દેવીની આશી છે માટે, દેવીનાં પંચ^૧ ઝંઝેડે રે. ૨૧
 જે ભવનમાં ભક્ત પધારે, ત્યાંથી મા'મારી નાસે રે;
 આતિ દેહિયાએ ટેક મૂકિયા, ન ઉપાસક^૨ ભક્ત ઉપાસે રે। ૨૨
 દુરાગ્રહીએ દુરાગ્રહ મૂક્યા, મૂકિયાં અન્ય દેવને દેવી રે;
 વૈષ્ણવ ભક્તને ભાવે સેવ્યા, સેવી ભક્તિ કહી જેવી તેવી રે. ૨૩
 ઘણા દેહિયે ટેક મૂક્યા નહીં, તે ગયા જડમૂળ રે;
 તેનાં જનક જનની રજણી મુઝાં, છાકરાંએ ફાકી ધૂળ રે। ૨૪
 ન્યાત લોળી થઈ નાગરે, નરસંધને છીધો નાતે રે;
 ગર્વ દુર્યો ગરવાળા^૩ કેરો, દયાળ દીનાનાથે રે. ૨૫

વસણુ.

દયાળ દીનાનાથજીએ, નાગરને જણાવિયું રે;
 ભટ મેમાનંદ માણુ સંકટ, વિકૃત વર્ણવી વિહારિયું રે. ૨૬

કંકણું ૪ થું. રાગ મેવાડો.

પ્રતિહાસ^૪ મેહેતાનું કહ્યું, હવે વર્ણયું વિવાય જી;
 સામળલાસ જે શામળ રૂપે, તેક તણો મહિમાય જી. ૧
 વડનગર એક કહીએ, નામે જે અર્થવાળું જી;
 રામ રાજ સરીખો રાજ, કોને કપાટે નહીં તાણું જી. ૨
 કંક ધરે મૂકી^૫ જે કા'વે, નિશવાસર કંપે^૬ ધખે જી;
 લમ માંહે અસત્ય^૭ ઉચ્ચારણુ, શરૂ થેર શિખને 'સભ જી. ૩

૧ ધણી દેવીએ—જોગણીએ. ૨ મરણને વખતે મુસલમાનો સરખા દેરીને માને
 છે તેા દેવી ઉપાસક ન હોય એવા દિ દુએ માને તેમાં શી નવાજ ૩ ૩ ગર્વવાળા—ગર્વિષ્ટ.
 ૪ નરગનિ જતાં નાન્યતરમાં વાપર્યો છે. ૫ નામના અર્થ (વડનગર) ગમાણે
 મોટું. ૬ જે મુડીઆ—માણુ હોય તે કંક ધરે: ખીજ કોઇને દડ ચડાવે હોયજ શાનો.
 અદિયો સંસ્કૃત ધાટીએ અલંકૃત કરેલી ખૂંટીદાર ભાષા કવિએ વાપરી છે.
 ૭ રાહરમાં વળ સિવાય કોઇને કંપવાનું નહીં. ૮ જુડું તેા લમ વખતેજ બોધવાનું.
 ૯ સભ (સિક્કા) માત્ર નિશાનીઆને ચરને ત્યાં.

ભેદ^૧ જાણે ભાટ ચારણ, છળ લહે અપહસણ;
 ગાળ વા વરસાદ ખાણે, અતિ ભાર ધરે એક ધરાણ. ૪
 સુ^૨ધર્મ સરખો અશાવતારી? ના તેને પ્રધાન મધુસૂદનણ,
 હા, યુધિષ્ઠિર સરખો એ સજા, એને મંત્રી કાવે મદનણ. ૫
 તે ત્રિકગને^૩ ત્રેવૌક્ય જાણે, જેને કે' સૌ નવર નાગરણ,
 સ્વ ન્યાત મદનને જાણે, જે જાતે કે'વાય નાગરણ. ૬
 કેા કે' અષ્ટ^૪ પ્રભુમા ઘટે નહીં, અસંભવિત એહણ;
 ભક્ત ભગવત એક છે, એ જાણે નિસંદેહણ. ૭
 મદન મેહેતો પરમ વૈષ્ણવ, માટે ગાયા ગુણણ,
 ખટ રિપુ ગો^૫ સર્વે જીતી, અવગુણ, દહી મયા મદુગુણણ. ૮
 પૂર્વ કેરા દોષે કગીને, નારી ન મળી સતોષીણ,
 ભક્તરાજે ભૂત^૬ વિચારી, તેને પાળી પોષીણ. ૯
 બચીબાઈ નામ તેહનું, જેને પુત્રી કમલાગવરીણ,
 પિતા પર પડી તે પુત્રી, ચતુર શિરોમણિ સવરીણ. ૧૦
 અંદ્ર પ્રભા જેમ વાષે દિન દિન, તેમ વાષે છે જાણીણ;
 કમળા નામ ધર્મે કારણમર, ચિન્હ સામુદ્રિક^૭ જાણીણ. ૧૧

૧ ભેદ-નાના મોટું-હલકું ભારે તો કાષ્ઠ મણેજ નહીં ભેદ સખ્દ તો ફક્ત
 ભાટ ચારણો (કાવ્ય બી અદર) જાણે, છળ તો ગુણકાળ જાણે અહીં ભેદ
 અને છળનાં જુદાજુદા અર્થ કરી ક્ષેત્ર ધમળ્યા છે ભેદ પિંગળમા અને છળ
 સંજિત ચાત્રમા આવે છે માત્ર તો વાણ અને વરસાદનેજ પડે (અતિપરન કે અતિ
 વરસાદ હોય ત્યારે), ધણે ભાર તો માત્ર પૃથ્વીજ વહેનાનો ૨ આવા ગુણ ગાવાથી
 કાષ્ઠએ શકા કરી કે ભારે શુ એ ધર્મ રાજના જેવો અસ અવતારી હતો કે કવિ કહે
 છે ના તેવો નહીં, કેમકે ધર્મ રાજને તો મધુસૂદન કૃષ્ણ પ્રધાન હતા, પણ હા તે અશાવતારી
 નહીં પણ ધર્મ રાજ જેવો ખરો કેમકે તેને મદન (કૃષ્ણ) પ્રધાન હતો ૩ તે ત્રિકમ
 (મધુસૂદન) ને તો ત્રણે લોક જાણે છે ને તેને સૌ નવર નાગર કહે છે. કવિ કહે છે, તો
 મદનને પોતાની નીત જાણુની હતી અને જે જાતે નાગર કહેવાતો હતો. કેરી કાવ્ય આતુરી !
 ૪ કાષ્ઠ કહેશે જે અષ્ટ-અષોઠ છે મદન તે પ્રભુમાં કેમ ઘટે ? ગાટે એ અમ ભવિત
 છે પણ કવિ કહે છે ભક્ત ને ભગવતમા ફેર નથી અને મદન મહેતો ભક્ત હતા માટે
 એવી તુલના ઘટે, અને એજ કારણથી મે તેમ ગ ગુણ ગાયા છે (કાષ્ઠ મધુખના ગુણ ન
 આપાની કવિને અટક હતી તે આથી પણ સમજાય છે). ૫ ઈંદિઓ ૬ પાછલ-પૂર્વ
 જન્મના દોષ. ૭ હાથપગ વગેરેની રેખાઓ હાથથી કમળા-લક્ષ્મી એવું નામ પામ્યું,

પિતાની ઇચ્છા એવી જે, જેને હોય સામુદ્રિક એધાણુ છ;
પરણાવું પુત્રી હું મારી, ન જોઉં બાણુ સુબાણુ છ. ૧૨

ગૃહિણી વિચાર વિરૂદ્ધ છે, તે હોયે કદી લીખારી છ;
લા'વે લાખેલો લેઈ ન શકીએ, એકની એક કમળી મારી છ. ૧૩

મદન મે'તો કે' ચિંતા ના દરશે, અમો બાણું ભાગ્યશાળી છ;
કુલિન વિદ્યાવાન વર જોઉં, દેશ વિદેશે ન્યાળી છ. ૧૪

જોઉં જોઉં નિત્યે કો' છો, ક્યારે જોશે સ્વામ છ;
વિવા' માલવા ઇચ્છા છે બહુ, આવે સમણે' વિવા' કામ છ. ૧૫

ગઈ રાતે સ્વપ્ન મેં પામ્યું, કહુ તમને નાથ છ;
વડીઓ પાપક કીધા ખૂટયાં,^૧ જાનનો બહુ સાથ છ. ૧૬

ગીતાં આઈ ગઈ થાક્યા, જા'દરણીઓએ હરબ્યાં છ;
જોતાં ખરા દુશ્મને આવી, જાણે તમને હરબ્યાં છ. ૧૭

તમે મને મારવા આવ્યા, હુંતો ચામી ધાઈ છ,
એવે ઝળકી હુંતો જાગી, મેઠી પરિસ્થિતિ^૩ સાદી છ ! ૧૮

મદન મે'તો કે' મન વશ રાખો, નહીં તો થાયો ઘે'લાં છ !
વિવા' થયા પુઠે વિવા' માલો, એ શા ઘે'લા પે'લાં છ. ૧૯

મન વશ રાખો માધવ જાણો, કોનાં પુત્રી ને પુત્ર છ;
સકળ ગિથ્યા સંસાર છે, શું મોહ્યા ધરસૂત્ર છ. ૨૦

બચીજાઈ બચ બચ જોત્યાં, જાણ્યું તમારું જ્ઞાન છ;
સંસાર વેવારમા સમજો નહિ, જ્યાં ત્યા આગળ કરો ભગવાન છ ! ૨૧

માધવને ભગજ્યો પછે જોડા, વે'લા કરો વિવાય છ;
કાલે જોવા મોકલો નહિ તો, પાક^૨ ધરમાં ન થાય છ. ૨૨

મદન મે'તો કે' મોકલીશું, કાલે જોવા જાઈ છ !
પુત્ર પુત્રી સહુ તમારા, મારે જ'દુરાઈ જોડે સગાઈ છ. ૨૩

૧ વિવાદનું કાર્મ સ્વપ્નાર્મ આવ્યા કરે છે ૨ કીધાં તે ખૂટી પડ્યા. ૩ આસ્થાદન.
૪ સી જાત કેવા રૂઝણાં લે છે તેનું આ ચિન્ન છે.

જડુરાઈ જોડે સંગાઈ' ચાચી, જેમ મધુકર ને મકરંદ રે;
મદન મેહેતો 'તથા' તેથી, કહે જન પ્રેમાનંદ રે. ૨૪

કડવું ૫ મું. રાગ રામગ્રી.

મદન મેરે નિશ્ચય કીધોજી, કમળાગવરીનો અર્થ સિધ્યોજી;
નગર માંહે દાડી દેવડાવીજી, નામ પોતા કેરું લેવડાવીજી. ૧

દાણ.

લેવડાવી નામને કામ કા'વ્યું, દેા જાણે સામુદ્રિક એધાણુ;
નગર નિહાળતાં દેા મળ્યું નહીં, મદન કે' એરી બોલ્યા વાણુ. ૨

વડનગર નામ આ પુર તણું, દેા નહીં જાણુ મુનણુ;
એવે દીક્ષિતજી એક બોલિયા, દીક્ષા પારી ગુણુખાણુ. ૩

અમે લહુ એધાણુ^૨ સર્વે, પૂછવું હોય તે પૂછો;
રેખો^૩ દેખો ગણુવું, અપયથ ચાને લૂખો^૪. ૪

મા'રાજ સામુદ્રિકનો અર્થ સમજ્યા, એટલે ગણી ગણાવી;
ખીજખીઆ ખાતેથી તમને, વાત મુખે બહાવી. ૫

દીક્ષિતજી દક્ષ તમે તે, હું સરવે મનમાં જાણું;
તમ પુન્ય પ્રતાપથી, સામાનું વિત^૫ પ્રમાણું. ૬

મંદિર પધારો મા'રાજજી * જાજ કરો પ્રસ્થાનું;
વર વર જોળી ઋષિવર લાવો, તે આપું મન માન્યું. ૭

૧ દાડી વળડી ખગર દેનારને કહે છે. ૨ સરીર ઉપગનાં—સામુદ્રિક. ૩ સરીરની રેખા-રેખા, જે પડે સામુદ્રિક જ્ઞાન કહેવાય છે. ૪ ચોટાડોને અર્થે (દીક્ષિતને આખા ગામને તે સ્પષ્ટ નથી, પણ નીચેના વાક્યથી વિશેષે દીક્ષિતને લાગે છે. ૫ તમારા પુણ્ય પ્રતાપથી ૬ 'સામાનું' વિત (હીર-સપ્તા) જાણી મકડુંજી (મુખમુલાથીકે સદેજ તગવીજીથી).

વિદ્વાન ધનવાન ને શુભ શાહી, ભક્તિવાન ને નીતિવાન;
શ્રેષ્ઠ કુલિન નાગરી ન્યાતે, વર^૧ જોઈએ શુભવાન. ૮

ગમતું થાશે ગોવિંદનું, પણ અમો છું દલાવ^૨,
ખોટું ગમે નહીં ખાતથી, હોય વૃદ્ધ યોવન બાળ. ૯

દીક્ષિત દક્ષ કે' નિરમ્યુ થાશે, જ્ઞાની થઈ કયા ચૂકો,
ધાર્યુ ધાતું હોય તો, સુખ સગ્રહી હજી મૂકો ! ૧૦

અમો પંથે પરવડ, શુદ્ધ કહું જોકે શુદ્ધિ,^૩
મુને નરતું ગમે ન જાણો તમે, (પણ) વાળ્યા પૂઠે ન છૂટે મુદ્ધિ^૪. ૧૧

મદન કે' મન માન્યું કરજ્યો, જો દુહિતા છે તમારી,
જાળીબાઈ કે' રૂડું કરજો, લાવો લઈએ પુસ્તકધારી^૫. ૧૨

વારૂં કહી વળ્યા મુનિવર, ગયા વરની જોળે;
નવે ખંડ^૬ ફરવા નિશ્ચે કીધો, સમુદ્રની સામી છોળે ! ૧૩

પ્રથમ ઇંદ્રદીપ જોયો, પછે કસેર ને તામ્રપર્ણ,
ગભસ્તિમાન નાગ ને સૌમ્ય, વળી ગધર્વ કેરી ધર્ણ. ૧૪

વારૂણ ને ભરતખંડ જોયો, પણ ન મળ્યો વરવર;
સસ દ્વીપ જોવા નિશ્ચે કીધો, નિહાળી, જુએ છે ઘર ઘર. ૧૫

૧લક્ષ દ્વીપ પ્રથમ જોયો, પછે શાંતભલિ જોયો રૂખી,
કુશ ને કૌચ દ્વીપ જોયા, વર ન મળ્યો થયા હુઃખી. ૧૬

શાક દ્વીપ પુષ્કર દ્વીપ જોઈ, પછે આલ્યા જ બુદ્ધીપે;
ફરતા સસ સમુદ્ર આલ્યા, તે ઓતા ધરૂં સગીપે. ૧૭

૧ વર કેવો જોઈએ તેની શરતોમાં કંઈ બાકી રાખ્યું નથી ૨ વિવાહ મેળવવામાં
મા બાપ તો દલાલ માન છે, છોકરના જાગ્ય પ્રભાણે સાર નરસ સંપડે છે આવા વિચાર
આપણા લોકના છે. દીક્ષિતે જવાબ પણ ઠીક મરેનો આપ્યો ૩ ગોવિંદને ઠેકાણું-નાત. ૪
દીક્ષિત નીકળતી વખત દીર્ઘ દલીથી કહે છે કે મને નકારું તો ગમતું નથી, પણ કદી
તેવું થઈ ગયું તો મુઠીવાળી તે તો વાળીજ (ગોવળખ થયા તે ફરવા ન જોઈએ) ૫
દીક્ષિતને સ મોધન અર્થે લાગે છે ૬ અદીથી નવ ખંડ, સસ દ્વીપ, સસ સમુદ્ર અને સસ ધાતુ
કવિએ વર્ણવ્યા છે

- ક્ષીર સમુદ્ર ખારા, ખાણીનો, ધંધુરસોદ થોલડી, રસનો;।
સુરા સમુદ્ર છે મધનો, સુર અસુર બેલડી, કસનો. ૧૮
- ઘૂત સમુદ્ર ઘીએ ભયો છે, ક્ષીર સમુદ્ર તેહ છે દૂધનો;।
દધી સમુદ્ર દહી વડે લારિયો, શુદ્ધ સમુદ્ર મીઠા જળ શુદ્ધનો. ૧૯
- એ સાત સાગર નિરખીને, દક્ષ દીક્ષિત વળિયા;।
સસ ધાતુની ખાંભો દીઠે, અચળ દીક્ષિત ચળિયા. ૨૦
- લોહા ફેરી ખાણો નોંધ, તેવી કલઈ ફેરી ત્યાંય;।
શીશુ કાંચુ તાંબુ ફેળી, બ્રમીત થયા મન માંય. ૨૧
- રૂપ જે રૂપિયાને સ્થાનક, તે નોંધ બૂઝ્યા ભાન;।
સોનું દીઠે સનું હૃદય, ગઈ ત્યાં શુદ્ધ ને સાન. ૨૨
- આ લઈ કે આ લઉં, એમ ઋષિ યયા વિદ્રે ચિત્ત;।
લાંબુ તે ઉચકાય નહીં, બૂઝ્યા દીક્ષિત દીક્ષા રીત. ૨૩
- ‘અશક્તિવાન ભવેત્ સાધુ,’ એવું આકાશવાણીએ કહ્યું;।
સુણી વિવેક આગ્યો ઋષિને, અરે લોલે તપ મેં દહ્યું. ૨૪
- નવ ખંડ ને સસ દ્વીપ લગે, આગ્યો યોગને^૧ બળે;।
વિવેક વિસરે સર્વે ગયું, હવે ખારી કોણ વહે? ૨૫
- હે નાથ ! અનાથના કહીએ, મદન મેંતો ભેશે વાટ;।
શક્તિ હીણ થયો તપ કીણ^૩ થયો, અવિવેકે વાળ્યો ડાટ. ૨૬
- સો જન્મ માથે માહુરા, તોય ન આસી ઘેર જવાય;।
કદી જયો તો ન મયા જેવો, હવે મોત આજો જહુરાય. ૨૭

૧ સંસ્કૃત કહેવતઃ બ્યારે શક્તિ ન રહે સારે સાધુ યાય (એમાં શી વડાઈ)।
મતમળ કે અનેક લાલ લાલચો છતાં માણસ શુદ્ધ રહી ચકે ત્યારે ખરૂં મનુષ્યની પેઠે પમે
આવીને આટલું ફરે તો ક્યાં પાર આવે ને કવિનું મોડું ફરે, માટે યોગ-સાધનથી
ફરી વળ્યા એમ ઠરાવ્યું છે. આવતા કડવામાં એ બાગત દીક્ષિતની મંત્રક જેવું ફરી
પ્રસારો જણાવ્યો છે (કડી ૧૫-૧૬-૨૧). ૩ લોભ વડે તપ બંધ થતાથી યોગ બગ નટ
થયું, એટલે પાછા કેમ જવાશે તેનો હવે તેમને પરતાવો થાય છે.

નિરાશ થઈ તપ કરવા બેઠા, દીક્ષિતજી જે દક્ષ;
અંતર ભમીએ અંતર આણ્યું, કરવા મે'તાની પક્ષ.

૨૮

વલ્લભ.

પક્ષ કરવા મે'તા કેરી, શ્રીજી આત્મા સમક્ષ રે;
અક્ષ મીચી રૂપિ બેઠા, જ્યાં એક વડું વડનું વૃક્ષ રે.

૨૯

કડવું ૬ કું. રાગ સોરઠી.

પક્ષ કરવા દાસની આબ્યારે, વેધ વૃદ્ધ વિપ્રનો લાબ્યારે;
કર જેટ્લિકા આલી નાથેરે, મુગટમાં ટીપણું સાથેરે.

૧

હળવે હળવે હરજી ચાલેરે, દેવ તેત્રીય કાટિ ભાળેરે !
નેણું ગળે નાથા બહુ ચલેરે, ભમરે ભુજ ઈધ બૂધર ભુલેરે !

૨

વળિયાં^૧ ખળિયાં આબ્યાં શીરેરે, ચામડી લટકે ચતુર્ભુજ શરીરેરે !
પડ્યા હાંત દીસે મુખ ખોલેરે, પરબદા પિયા આંખે લો'યરે !

૩

કરે ખુ' ખુ' ખુશાલ ખાંતેરે, હગલાં ભરે દામોદર સાંતેરે !
વળ્યા કટિમાંથી કીરતારેરે, હસે દેવતા ભેષ વાર વારેરે !

૪

આત્મા આનંદ ઠંઠ વડ ખાસેરે, (દક્ષ) દીક્ષિત હેહ દમે નિરાશેરે;
હરજી હળવે હળવે બોલ્યારે, મુનિ સમાધિથી બોલ્યારે.

૫

હરિ કે' કોણ છે તમે રૂખીરે, દુઃખી છે કે છે ભાઈ સુખીરે;
તમારે જતું હોય ભાં બળોરે, વૃથા ખોટી વૃદ્ધ શે થાઓરે.

૬

અમો અમારાં કર્યાંભોગવિયેરે, ભોગ ખોયાની ભુક્તિ ભોગવિયે^૩રે.
લોભે દુર દશને પામ્યારે, ભોગ જરા જગદીશ^૪ને વામ્યારે.

૭

૧. વળેલાં.

૨. શાન્તિથી-મીમે ધીમે.

૩. મુજ્ઞ દાત્ત પરથી યોગવતું, ભોગવતું, અર્થાત્ ભોગવતું-સાધવું.

૪. ખીજનો પ્રત્યય, કર્મ અર્થે પાછલા શબ્દ ભોગ, જમને પશુ લાગે છે.

- આ વનમા વૃદ્ધ તમે કે'વારે, શું આળ્યા લૂગડાં મારાં લેવારે ?
નારાયણ કે' નહીં લેવા દેવારે, સમાચાર કહ્યા કહું જેવારે. ૮
- લોભ છાડી ઇશ્વર તમે સેવ્યારે, યોગ મળ્યો કહ્યું મને દેવારે;
ફરી લોભ તમે ના કર્યોરે, 'વધું' વચન સાચું ક્યેં તર્યોરે. ૯
- વિવા' કાર્યમાં ફેરવ્યા ફર્યોરે^૧, તો તો નિશ્ચે નરકે'પડ્યોરે;
મદન ભક્ત છે ભક્ત મેળવભેરે, ગરીબ જુઓ તોય હેળવભેરે. ૧૦
- આ કા'બું યોગેશ્વર ભગવાનેરે, સુણો આ કાને કે પેલે કાનેરે;
આટલું કહી અંતર્ધ્યાન થયારે, ઓ ગયા ગયા કે'તાં ગયારે ! ૧૧
- દીક્ષિતે ઓળખ્યા દામોદર રે, નિશ્ચે નારાયણ દેવ વર રે;
મ કયાં નમસ્કાર હંડવત રે, પુષ્પ ચંદન નહીં અક્ષત રે. ૧૨
- લોભી નિરુભાગીને કયાથી હોયરે, સાક્ષાત્ દર્શન કરે સંત જોયરે;
જેવી ઇશ્વરની હોય મરજીરે, મદનનુ કામ કરવા કહ્યું હરજીરે. ૧૩
- સર્વે દ્રીપને જોયા ખંડરે, હવે નિહાળું આર્યાવર્તખંડરે;
જોયા કલિંગ વ્યંગ ને ખંજાળરે, મદ્ર ખંધાર^૨ ને પંચાળરે. ૧૪
- હસ્તિનાપુર ને જોયાં ઘડગ્રસ્તરે, અયોધ્યા જોયાં મંદિર સમસ્તરે;
ફરતા આળ્યા ગુર્જર દેશેરે, સાપ વાકે ઘઈ હરમા ચેસેરે ! ૧૫
- પ્રથમ ન જાણી ગરવી ગુજરાતરે, ન જાણ્યું જ્યા છે ભત ને ભાતરે;
વિપ્ર જાત લોભી ભણાયરે, મોઢક જાણી જાણી અફળાયરે ! ૧૬
- આળ્યા ઠેકાણે દીક્ષિત દક્ષરે, જન્મ ભૂમિ જાણી ખીટયાં અક્ષરે;
હજવે હજવે જોયા ગુર્જરી દેશરે, નથી રે'વા દેતા કંઈ શેષરે. ૧૭
- સુસ્તખંડર ને ગૃણપૂરરે, વટપત નિરખી હરખયું ઉરરે;
ત્રંગાવટી^૩ જોઈ અહમંદપૂરી^૪રે, રખે જાતરા રે'તી અધૂરીરે. ૧૮

૧ વિવાહના કાર્યમાં ન ફરવા વિષે કહે છે કેમકે મદનની સ્ત્રી તે ફેરવવા બધી દડા લેતાર છે. ૨ ગધાર-કદાર (આફગાનીસ્તાન). ૩ ખંભાત. ૪ અમદાવાદ.

ભુજકચ્છ ને ભાવલપૂર^૧રે, દ્વારીકેથા હર્થને આબું નૂરે;
 વર ન મળે મુનિવર ગભરાયારે, એવે કીઠી ગિરિનારની છાયારે. ૧૯
 ભણ્યું જુનાગઢમાં નાગરવસ્તીરે, હસ્તિમળે ન્યા નિપળે હસ્તિરે;
 જગદીશ્વર કામ હવે તો કરજોરે, ઘણું થાક્યો તે હૃદે ધરજોરે. ૨૦
 નહીં ન્યાં સંભવ ત્યાં અથડાયોરે, ભૂલે ભામે^૨ ભોળો બચકાયોરે;
 સૌએ જુના નગર જાવા કહ્યું રે, ભવિષ્ય લખેલું કુંખ સહ્યું રે. ૨૧
 જે થાવાનું તે થઇ ગયું રે, આ છેડની વિનતિ વિનવી કહ્યું રે;
 થાક્યો પાક્યો ને હરણ હાર્યો રે, જીર્ણ નગરમાં પાર ઉતારોરે. ૨૨
 તાપ વેઠી વાયે ધૂન જૂઠી રે, જીર્ણ નગરી^૩ થને કંઈક દુકીરે!
 દેખું પાસેનેભય છે આધીરે, બાધી^૪ વાટ શુ હું માઘ વાધીરે? ૨૩

વલણુ.

હું માઘ વાધી વાટ કે, આ નગરી નોંધ જુનાગઢીરે;
 હે હરણ ! આશા પૂરજે, શું વિનવુ વાર વડી વડી રે. ૨૪

કડવું ૭ મું. રાગ વેરાડી.

આતા સુભો દીક્ષિતજીની દયા, થાક્યા અર્જુને ઘણી લાગી તૃષા;
 ક્રુધા દેવીએ ખાધા કરડી, આવે અરબડીઆ પડે લથરડી ! ૧
 હૈહૈતાપે એવે છે ઉપાન, રેણું ઉડયે છાયો અગ્ર ભાણ !
 તાપે આકુળ વ્યાકુળ થયા ઘણું, ધૂળે ચરીરભરાયું પોતાતણું. ૨

૧ ભાવનગર (?) ૨ ભગથી. ૩ સજવારોપણ અલ કાર સ જોધન જુનાગઢને રાખ્દનો
 અર્થ લઈ જુના નગર, જીર્ણ નગર નામ-આપ્યા છે. ૪ બધી-શું બધી વાટ મારે માટે
 વધી ! પ્રેમાનંદે કારક જુનાગઢ જોમાં દશે જેમ લાયે છે. ઉંચાણમાં આવેલાં સ્થાનકો
 સપાટ પ્રદેશમાં નજીક દેખાય છે, પણ અતર કેમે ખુપ્તું નથી પણ દસકતા માગ્ય
 પ્રયોગ મૂળ મય એટલો શુદ્ધ છે કે તેને માત્ર આપીને એ જોડણી કાયમ રાખી છે.
 થાકી અથકત થવાથી જોડા ઉપાદી ચકાતા નથી.

- નાશા કર્ણુમાં ચેડી રેત, ઋષિ હિમ^૧ જેવા દીપે છે રવેત !
આ ગામથી દીસે આલ્યું ગામ, પણ ઝટ સરે નહિ કંઈ કામ. ૩
- થાકયાના ગહિ થયા છે લાંબા, એવે જુનાગઢના જોયા આંબા;
એવો રૂપિયે આણ્યો વિવેક, કૌશ કાપતા ચાલ્યા એક એક. ૪
- આલ્યા જુનાગઢે જોશી બાવા, મહન નામ દીધે મળ્યું બાવા;
સૂતા શર્વરીએ^૨ ભટ ભલા, નાગરોએ વિચારજ કલ્યા. ૫
- કહો કયમ ષઘાર્યા ઋષિ દેવ, અમથી થઈ ન તમારી (કંઈ) સેવ;
લૂખી ત્વચા રૂધિર ગયું સૂકી, ભૂખી^૩ ભટકયો રેણું બહુ ખૂડી ! ૬
- હુઃખી મટયો થયો ઘણો સુખી, રૂખી જોલ્યા પોતાને સુખી;^૪
ભાઈઓ વર જોવા હું આગ્યો, ખીજે ભટકયો કો મન ન ભાગ્યો. ૭
- હવે જોઈ જુનાગઢ ગામ, મન પ્રસન્ન થયું આણે કામ;
નાગર કે' નહીં વરની જોલ્ય, રણડે ભટકે કા'ડે બહુ દોલ્ય ! ૮
- મહન મેહોતાનો વેવાઈ થશે, તેના હુઃખ સર્વસ^૫ જશે;
દીક્ષિતે કરી જે વાત, પ્રસરી પુરમાં તેહ વિખ્યાત. ૯
- જે ઘર વગ હોયે કૂટો રૂટો, કાંણુ લૂલો ને જેખીતો ભુ'ટો;
કાળો કુખડો કો હોય જોરો, આગળ કરે પોતપોતાનો ઊરો^૬ ! ૧૦
- થયા વૃદ્ધ ગયાં ડાચાં મળી, ધારે વાંઠા મળશે કન્યા ભલી !
કરખી^૭ તપાસી ભરે ગાગરડી, ધન હશે તો મળશે નાગરડી. ૧૧
- દીક્ષિતને નોતરાં જઈ હઈ આવે, મિષ્ટાંન ભાત ભાતનાં ખનાવે;
ધરની કરે રૂઝી સોઈ, દરહાજીના ખૂંડે પોઈ પોઈ ! ૧૨
- કોઈનું માગી તાગી લાવે, બહુ થાય દીક્ષિતને લાવે !
રાતે મનમાં કરે વિચાર, કા'ડું તકતાની રૂડી હાર ! ૧૩

૧ બરફ સરખા. ૨ રાત્રે ૩ જુએ—જુખ્યો. ૪ જુએ—જોડે. જેમ ધને ઠેકાણે જો, તેમ ઠેકાણે ને ઠેકાણે ધ કે ઈ વાપરે છે જેમ દે નું દી, કહે નું કી, એને નું ધને. ૫ સર્વશસ્ત્ર સર્વસ્વ ઉપરથી તમામ. ૬ છોકરો કેટલાક ગામમાં છોરો-ઠોરી-છોરૂ એ રૂપ વપરાય છે.

- ગમે તેમ કરી મન મનાવું, કામ કરી લઈએ દાખું ફાળું;
આમંત્રણ કરી તેડવા નાચ, સ્વપરાક્રમ દેહી ફૂલાય. ૧૪
- ખીજા કને કસવે વખાણ, કરવા દીક્ષિતજીને જાણ;
જમી જાય દીક્ષિતજી જ્યારે, થાય નિરાશ ઘણું ત્યારે. ૧૫
- નિરાશી થાય ગણતીમા જોછો, નિર્લજ્જ થઈ પૂછે શું કો'છો !
સ્પષ્ટ ના દીક્ષિત જોલે, તોલ ગયો લહી મનમા ડોલે. ૧૬
- નાથ ન તેડે તેને નારી દમે, પ્રદક્ષિણા વારા ફરતી જમે;
ટીખળી નાગરી મળી એક વાર, માણેક મે'તી તેડાવ્યા દ્વાર. ૧૭
- કે' કાવકે મુખે એક નારી, રાખે ખીજા તેને વારી;
“ બાઈ આપણે શેને કહીએ, શે આપણું અહિત સહીએ.” ૧૮
- હા ના કહી કહ્યું ત્યાં એકે, બાઈ દીક્ષિતજીને તું દેખે;
આઆ વિવા' કરવા એક, તુજ તનની ગમી તેને દેહ ! ૧૯
- નાથને કો' જમવા તેડે, રસોઈ કરજો બાઈ મારે મેડે !
અમા તારે કાજે કહીએ, ગમે તો મન માહે લઈએ. ૨૦
- લોળી મેહેતીએ લણું લાળ્યું, “ ખરું કે' હોય જે વા'લું,”
બાઈ શુભ તમારું થાશે, આગળી^૨ દેખાડ્યાનું પુન્ય અપારે. ૨૧
- એસો બાઈ જઈ અમા ઘેર, કહું કંઈને ફડી પેર;
વળ્યાં મેહેતી લોળી જ્યારે, તાળી લઈ લઈ હસી સૌ ત્યારે ! ૨૨
- મે'તીએ જઈ વિનવિયા મે'તા, સદા ભક્તિમાં લીન જે રે'તા;
કુંવરના વિવા' અર્થે આવ્યા, તેને જોઈએ લોજને જોલાવ્યા. ૨૩
- માર્ગ સગાંએ હું ને^૩ કહું, વળી ઉડતું મે' કંઈક લહું;
નાથ જમવા તેડીને જુઓ, “ વાઓ તો તીર કે ટપો હુઓ ! ” ૨૪

મે'તો કે' છે લોળી બામા, ઢગી તને મળી સહુ રયામા;
આપણુ ધાને ઢાળે સોચું, છે રે'તું એટલું છેડું સોધું. ૨૫

ગમતું ગોવિંદ કેરું થાયે, તારું મારું ધારું એજે બીજે;
માટે આંત થઈ ગોવિંદ લલો, દેવાચર્યનની સબઈ સજો. ૨૬

હવે દીક્ષિત જમીજમી ચાકવા, સહુને કાળ જેવા મન લાગ્યા;

વલણુ.

કાળ જેવા સહુને લાગ્યા, લેગા થઈ નાગરે પૂછિયું રે;
મુનિ મન મદિર કિયું કયું, કે આરૂ ચિત્તે રૂચિયું રે. ૨૭

કંકણું ૮ મું, રાગ મારૂ.

તાપસ વિવા' કરવા આવિયા, કે લાવ્યા કંઈ એક વ્યંગ; શુરૂ. ૧
અમને કોઈને દીસતા નથી, રૂપિ રૂકા તમારા ઢંગ. શુરૂ. ૧

મદન મેહેતે તમને મોકલ્યા, કેમ આવ્યા એકાએક; શુરૂ. ૨
મુનિ મદને તમને મોકલ્યા નથી, મોકલ્યે આવો નો'ય વિવેક. શુરૂ. ૨

મે'તા મુસદ્દી મંત્રીશરે, તેની તનયાઓ મરણી અનેક; શુરૂ. ૩
ઘણા ઘણા વેવીશાળિયા આવિયા, પણ તમથી વળિયો છેક. શુરૂ. ૩

નાગર મન તમે નારદ સરખા, પણ કંઈક સખો નેક; શુરૂ. ૪
વર' વર્ણ થઈ તમે બહુ કરો, અઘટતો અવિવેક. શુરૂ. ૪

શણુ વૃદ્ધ કુંવારા ફેરી, વળી કુલિનની લીધી લાજ; શુરૂ. ૫
વર' થઈ વર જોળવા આવ્યા, એ તમને ન ઘટે મા'સજ. શુરૂ. ૫

સિંહ શિયાળ એક રાસે' માંધ્યા, કે' એ તે ફેણું કાજ; શુરૂ. ૬
ભાટ બ્રાહ્મણુ લેગા કેર્યા, તેથી આવે અમને દાઝ. શુરૂ. ૬

૧ હંચી વર્ણ—મત. ૨ મોટે ઉપાડે અથવા પોતેજ વર (પરજીવાની ઇચ્છા સાખનાર) ઘડને. ૩ દોરકે.

ખોટી થયા સહુ કાજ પોતાનું, આપ્યા બહુ બહુ વાજ; ગુરૂં. ૭
 સર્વસ આપવા આન્યા જાણે, એવો કરો આડખર આજ; ગુરૂં. ૮
 જાણે એકને આપિયું એકનું લઇ લ્યો, મનસ્વી તમારું રાજ; ગુરૂં. ૯
 ઘેર જવા જોડવણી કરો, બાધો પાણી પેલી પાજ. ગુરૂં. ૧૦
 પ્રહહલ્યા^૧ ભય નહીં ગણે, જુનાગઢી નાગરી સમાજ; ગુરૂં. ૧૧
 પુરસ્કરણ ગાયત્રી કરીને, પ્રહહલ્યાનો કરે તાજ^૨. ગુરૂં. ૧૨
 વાઘ બકરી એક આરે બાધ્યાં, એ ઘણો કર્યો અન્યાય; ગુરૂં. ૧૩
 કુલિન વૃદ્ધની લાજ લીધી, તમે દો' એવું કહી ધાય ? ગુરૂં. ૧૪
 દરતા દરતી સુખદીથી^૩ કહી, લાગુ' હુતું પેટ; ગુરૂં. ૧૫
 મત્રી^૪ નામે જમાડત સર્વે, કંઈ ઉપર આપત લેટ. ગુરૂં. ૧૬
 પશુ દક્ષ દીક્ષિત તમને ન ઘટે, સ્વારથ^૫ કેરી ટેવ; ગુરૂં. ૧૭
 નાગર સહુ કોઇ એમ જાણે છે, કે દીક્ષિત આપણા દેવ. ગુરૂં. ૧૮
 અનમી નાગર પાથે લાગે, તણ પોતાનો અહમેવ; ગુરૂં. ૧૯
 વિવા' કર્યા વિના અહિંથી જશો તો, દો નાગર નહિ કરે સેવ^૬. ગુરૂં. ૨૦
 નાગર જાગડ^૭ જેવા જાણો, જેની વિશ્વ લહે કુટેવ; ગુરૂં. ૨૧
 જાયલું હોય કહી પ્રહા તમારે, તો અત્ર વિવા' કરો તતખેવ. ગુરૂં. ૨૨
 કઠોર કે'ણ નઠોર નાગરનાં, સુણી દીક્ષિત બોલ્યા બોલ; હુંટો રે. ૨૩
 લોભી દંભી હું લાચીઓ, એવો મારો તોલ્યો તોલ. હુંટો રે. ૨૪
 નાગર^૮ પહું નાગર ઘઇ કરો છી, હુંને ધાર્યો લોગો પ્રહા; હુંટો રે. ૨૫
 તાપસ્વ કેરું તપ જાળ દેખો, લેખો મારાં આજે કર્મ. હુંટો રે. ૨૬

૧ પ્રહહલ્યને મારવો એ મહાપાપ ગણાય છે, પણ નાગરો તેનો ભય રાખનાર નથી; મતસજ કે મારી નાખશે (મારવાનો ભય ખતાવે છે) ૨ ત્યાગનો અપમજા. ૩ ગિણલ-પકવાલ અર્થે પ્રસંગે વપરાય છે ૪ દિવાન (મદન) ના નામથીજ સર્વે તમને જમાડત. ૫ જમવાનું તો આમે મળત તો ખીજો કર્યો સ્વાર્થ ? પોતે પરણ્યાનો એમ તેમનું કહેવું જણાય છે. ૬ સેવા ચાકરી ઉપરથી બેટ દાન દક્ષણા એવો જે મૌણ્ય અર્થ તે અહીં સમજવો. ૭ જાગર-જાગડ-જાગર અર્થવા જાગરિયા (જૂતાવળ કાઢનાર). ૮ નાગરી ચતુરાઈ (વકેન્દ્રિયા).

- સર્પ^૧ સિંહ ને પ્રાણણુ જાણે, આ સૃષ્ટિનો કરતા નાશ ! દુષ્ટો રે.
 બય પ્રમાદ કુસંપથી ત્રણે, અતિ ધયા નિરાશ. દુષ્ટો રે. ૧૭
- તેમાનો મુજને લેજો છો, કર્મ^૨ જડ શુ પ્રાણણુ કોક; દુષ્ટો રે.
 નાશ કરું નાગર કેરો, નહીં તો, મુજ બારા બય જમલોક ! દુષ્ટો રે. ૧૮
- જેને ઘેર જમવા ગયો, મુજ પાસે છે તેના નામ, દુષ્ટો રે.
 મુજને સોજન આપતા, લહુ^૩ ખર્ચ થયુ જે જે ધામ. દુષ્ટો રે. ૧૯
- મુજ તપ તણા પ્રતાપથી, ત્યો લેખું લહી દ્રામ, દુષ્ટો રે.
 દ્રવ્ય શબ્દ નીકળતા માહે, દ્રામ દગલા યયા તે કામ ! દુષ્ટો રે. ૨૦
- ત્યો જેને જે ખર્ચ થયો હોય, તે તે ગણી ગણી સર્વ, દુષ્ટો રે.
 શું ખીકણુ પરતન મુજને ગણ્યો, આજ ગણુ તમારો ગર્વ દુષ્ટો રે. ૨૧
- વધ બકરી હાલે કરું, વળી સિહને કહી શિયાળ, દુષ્ટો રે.
 દો^૪ કુવાસની લાજ ખોઈ, હવે જુઓ વરેલાના હાલ ! દુષ્ટો રે. ૨૨
- અનમી નાગર હાસે નમે, તે કહો હવેથી બય, દુષ્ટો રે.
 હું ખરો, અનમી નમી કરું, વળી ટેકીયા અટેકીલાય. દુષ્ટો રે. ૨૩
- એકલો ધારી મુજને, શું પ્રહાસત્યા કરશે દુષ્ટ ? દુષ્ટો રે.
 પમુને નિર્ભણ ધાર્યો વૃથા કરું, દુષ્ટ દાખું થઈ રૂષ્ટ પુષ્ટ. દુષ્ટો રે. ૨૪
- એક નિમિષ કેસ તપથી, જુઓ જણાવું પ્રણળ, દુષ્ટો રે.
 બળ જુદિ બહુ બહુ કરજો, નિર્ભણતું એવા સમળ દુષ્ટો રે. ૨૫
- નિમિષ નહીં નિમિષાર્ધતુ, મૂકણું તપ તાપસ, દહ્યા દુષ્ટો રે.
 ખડ્ગ ખપુવા^૫ ખાતે ખેને, જાણે લેશે કસે કસ. દહ્યા દુષ્ટો રે. ૨૬

૧. સાપ, સિંહ, ને પ્રાણણુ (પ્રાણણોને પણ ઠીક લીધા છે) એમને આ જગતનો નાશ કરનારા સમગ્રો પણ સાપ બય વડે, સિંહ પ્રમાદ (ખેદરકાર) વડે, અને પ્રાણણુ કુસંપથી ફાવી શકતા નથી. ૨. કર્મ જડ-ન કરી સર્વે એવો ૩ ગણુ, ગણુ છું. ૪. કહો છો ૫. અને નિર્ભણ ધાર્યો તે મિટ્યા કર અથવા મને તમે નિર્ભણ ધાર્યો પણ હુ તમારો નાશ કરું. જોરાવર ચંદને તમને રંગડુ (દુષ્ટાણુ જણાવું) ૬. નાગવાચક મુળજ અર્થે જ ધી હોમસાના

જેટલા નાગર તેથી જમણા, દૈત્ય ને થયા જણ ! દહ્યા હુટો રે. ૨૭
શિખા પકડી 'સમશેરની, જેટલા કરવા લાગ્યા બાણ ! દહ્યા હુટો રે.

હીલી ધાતી પડી પાથડી, તે જુએ દીક્ષિત દક્ષ; દહ્યા હુટો રે.
મા મારો કોઈને જીવથી, લાવો! સર્વને હું સમક્ષ, દહ્યા હુટો રે. ૨૮

ઝકડી પકડી આંહીઆ, હારી નાગર કે' "રક્ષ રક્ષ", દહ્યા હુટો રે.
'ભક્તિમા વીર ઘટે નહીં, રજે ઉઠાવો કોઈ પક્ષ. દહ્યા હુટો રે ૨૯

'દક્ષ નાગર હારીઆ, તેણે શાંત થયો વીરરસ; દહ્યા હુટો રે.
સમક્ષ આપ્યા નાગરે, જે રસે હતા રસ ગસ ! દહ્યા હુટો રે. ૩૦

હુરાશહી ટેકીલા કહે, સુખ કરો અપશય; ગુરુજી.
અમો અજ્ઞાન નાગર સર્વે, તમો મોટા સાધ ! ગુરુજી, ૩૧

આશ્રિતોને મારતાં રે, લાગશે તમને જાણ; ગુરુજી.
લળી લળી અમો કહું, અમે ખાધું તમારું અખાદ્ય^૧ ! ગુરુજી. ૩૨

વિપ્રવર પ્રસન્ન થઈ કે', સારો જતાવો મુને વર; હુટો રે;
ના જાણો તો ના કહો, અમો બહુ અમારે ઘર હુટો રે. ૩૩

હાવ^૨ આશ્રયો દબાવીને, નાગર કે' જતાવિયે ફરું; ગુરુજી;
શાંત થાય આ સર્વ કો, વળી ન થાય કોઈનું ફરું. ગુરુજી. ૩૪

અમૃત દૃષ્ટિએ નિર્જતા, થયું વિસર્જન તત્કાળ; ગુરુજી,
મજામ કરી કે' વિચારીને, નિશ્ચે જતાવુ કાલ ગુરુજી. ૩૫

વલણું.

નિશ્ચે જતાવું કાલ કહી, ગયા નાગર સર્વે ઘેર રે;
બાય ગયે મન ભેદ સૂઝ્યો, કંઈ કરીએ બ્રહ્મની પેર રે ! ૩૬

૧ સમશેર બદાદુર-જોરાનરની ચોટલી પકડી. ૨ રક્ષણ કરો, રક્ષણ કરો.
૩. ભક્તિ (શાંત રસ) મા વીર રસ ઘટે નહીં એવો પક્ષ-તત્કાલ કોઈ ઉઠાવતા નહીં.
૪ દક્ષ દીક્ષિતને દક્ષના તેથી શાંતનો વીર રસ થઈ ગયો આથી રમ વિને કવિ ની ઉચ્ચી
સંમજ જણાઈ આવે છે. ૫ ન ખાતા યોગ, જાણું-જેકુ ૬. પોતાનો દાન દીક આનો
જાણી અથવા લાભ આપ્યો છે તે દગાવી (જાનો ગળી) ને નાગરો કહેવા લાગ્યા
(પકોમિનમાં) કે અમે કહું જતાવિયે છીએ, પણ નીચેની કડીને અનાયે પહેલો અર્થ
વધારે સારો છે.

નાગર અપમાને ઘણું બળ્યા, બ્રહ્મ તેજ મને^૧ સહુ કબ્યા;
વિપ્રને બનાવા રાતે મળ્યા, કે' ઈદ્ર જાણે બ્રાહ્મણે છળ્યા ? ૧

મું નાગર વટથી આપણુ ટળ્યા, વિચાર કરી જ્યા ભઉ^૨ ત્યા વળ્યા;
નિશ્ચે કરી ગયા મળવાને, ફરી પ્રાણ દાતાને છળવાને. ૨

દીક્ષિતે મનમા નવ આણ્યુ, વિષ પીયૂષ^૩ થવાનું બણ્યુ;
સર્પને પય પાચે ઝેર જશે, શાર્દૂલ મનુષ્યનો હવે મશે. ૩

ભૂથર યાશે રે વિહંગમ, ભાટ યાશે ભવિષ્યે બ્રહ્મ;
વાયસ હંસ હવે તો મશે, બણ્યું ઇશ્વર નિમ તો ફરશે. ૪

કોધ ક્યે તપ ગયું માટે, સવળુ સમજ્યા અવળા સાટે;
કદી ધારો કે સર્વ થાવ, પણ નાગર વટ કેમ જાય ! ૫

સમય થયે જાળ્યા સર્વ, (દીસે) ગૃહસ્થ વેદિયાએ તત્ત્યા ગર્વ,
હલવત્ કરી દીક્ષિતને નમે, ક્ષમા અપરાધ કરો તમે. ૬

મળી રહ્યા જ્યારે બધા, માહે નવા ઘણાક વંધ્યા;
નાગરોએ પૂછ્યુ બ્રહ્મને, કેવો વર ગમે છે તમને. ૭

તે કરો કહ્યો કરી પ્રકાશ, દાસ જતાવી ખુએ ત્રાસ;
જે જે જોયા તે કેમ ન ગમ્યા, શાથી બ્રહ્મ તમે મન લખ્યા. ૮

હજ દીક્ષિતજી જોડ્યા ત્યારે, પૂછ્યું નાગરોએ જ્યારે;
જોઈ વર તો ઘર ન હોય, ઘર હોય તો વર ન કોય. ૯

વર હોય તો ન હોય કુળ, કુલિન માથે ધાવે છે ધૂળ !
અવિદ્વાન વર ઘર કંઈ, જોઈ તન તૃપ્તિ યાય નહિ. ૧૦

વિદ્યાવાન હોયે વયે વૃદ્ધો, ત્યા જોસે નહીં મુજ શ્રદ્ધા;
રૂપ શુભ હોય ધણી કેમા, કન્યા ઉતરી નહીં કુળ સોમા. ૧૧

મહન કન્યા આપે જેવાને, (તેવા) ઇચ્છે વ્યસન રૂપી જેવાને;
 કુળવાન વિદ્યાવાન જેહ, કહ્યો કુળડો હોય તે દેહ. ૧૨
 વાંદામાં કોઈ કોઈ સારા, તે તો લાગે લોભે અકારા;
 મહને કહ્યું વળી જેવું, કેવું મળવું કો' ભાઈ તેવું. ૧૩
 તેને ભેઈએ સામુદ્રિક એધાણ, વળી ભેઈએ બાણ સુખણ;
 એવો વર ન મળ્યો શું કરીએ, મોત આવે તો નિશ્ચે મરીએ. ૧૪
 ખમા મા'રાજ એવું માં ભણો, ગણો ટોટો નથી વર તણો;
 તમે કહ્યો તેવો વર અહીં, વિદ્યાવાન ગુણવાન છે સહી. ૧૫
 બળવાન બુદ્ધિવાન તેહ, જેનો પુટડો ઘણો છે દેહ;
 એક કોષ મુખો બળ છળ લહે, વહન ઠેકણે રાખીને કહે ૧૬
 મોઢે પટકુળ પાણુ દઈ હસે, ન રે'વાય તે આઘો ખસે,
 સમ શતી ઉપાડી મળીને, બળ રહ્યા તેથી ખળીને. ૧૭
 વળી તાજે ભય મનમાય, તેથી ગુમ હસે સૌ ત્યાંય;
 શાણો કે' મા'રાજ સુણિયે, એછાખોરને મારે છે કુણિયે. ૧૮
 કુળવાન નીતિવાન ઘણો, હૈય કુળની જનનીનો જમ્યો;
 તમે કહ્યાં સામુદ્રિક એધાપ, તેની ભરી છે તેમા ખાણ ૧૯
 સર્વત્ર ક્યાંથી હોય રૂપિ, ચાંદ્રાયણ^૩ મતે રે' છે દુઃખી !
 મંત્રી મહન ઘણા ગૃહસ્થ, વસ્ત્ર ભરશે ભેઈએ સમસ્ત. ૨૦
 હીક્ષિત કે' તે વર કિયો, (જેનો) જનક જમાડ્યા વિણ રિયો;^૪
 શાણો કે' તેને હુતો ચોક, નહીં તો નરસંઈ નાણાદાર^૫ રોક ! ૨૧
 એક બે વૃદ્ધ સાથે લીધા, વિચાર એહેતો જોયાના ઝીધા;
 નાગર કે' અર્થ હાવે સિધ્યા, જશે રૂપિણ ગુણે^૬ વિધ્યા. ૨૨

૧ નહીં તો દસી પક્ત ૨ પાછળથી કાણીયો મારી વારે છે. ૩ મતસંગ કે
 ખાત્રા પીવાના વધા છે. ૪ રહ્યો. એ ૨૫ ધણે ઠેકણે હથ વપરાય છે. ૫ વકોકિન.
 ૬. મહન યત્નએ ચઢાવશે.

અહીં વિવા' કરી ને બંધ, તો તો તાલ લલેરો યામ;
 કેટલા કહે જોવા જઈએ, ના' ના "હર્યા' વિના ન રહીએ." ૨૩
 , એટા ચતુર દીક્ષિત ન ચેત્યા, ગયા મંદીરે રે'તા જ્યાં મે'તા;
 વાટે શામળ મેહિતા લેત્યા, તે કા'વે મેહિતાના ભેટા. ૨૪

વલ્લભ.

ભેટા મે'તા તણા ભેટયા, શામળશા શામળ અંશ રે;
 ટેટા^૨ વટ જેવા એ ભેટા, વર^૩ દીપાબો જેણે વંશ રે. ૨૫

કંઠકું ૧૦ મું. રાગ સામેરી.

દીક્ષિતને જોતાં શામળશા મળિયા, સારાભાઈએ દૂરથી ઠળિયા;
 ત્રિકમરાયભાઈ કે' ભાળીએ, ઉત્તમ વર જોઈ દુઃખ ટાળીએ. ૧

હાળ.

દુઃખ ટાળીએ દીક્ષિત રૂઝ, શ્રેષ્ઠ વર શામળશા ભુજો;
 ચતુર શિરોમણિ શાંત એ, લકત શિરોમણિ અંશે હુજો. ૨

એવે નિકટ શામળ આવીઆ, ભાવીઆ દીક્ષિતને હાંકે;
 તન કેરું તેજ જણે, દ્વાદશ મુચિ થયા ઉઠે. ૩

ત્રિકમરાયે ત્યાં પૂછિયું, ભાઈ ભકત^૪ ભવને ભેટશે;
 બોલ્યા અમૃત ચે' અતિ ઉમવાચક, શું મૃત તણાં દુઃખ નેટશે.^૫ ૪

હા, "હશે હરણ હાથ માંહે, સેવા વખત જણો સહુ;
 કંઈ કામ હોય મુજને કહો, જઈ જનક જનનીને કહું." ૫

પરમ વૈષ્ણવ દીક્ષિત બોલ્યા, હર્ષનં કરવાં માહરે;
 પૂજ કરી પરવારી ઉઠે, કે'ને, સંત શિરોમણિ ભહરે.^૬ ૬

સંત જણી શામળે કહ્યું, આવો બેસીએ મંદિર મુનિ;
 હવણાં કીર્તન કરવા ઉઠશે, બાકી સહસ્ર નામની ધુનિ.^૭ ૭

૧. ખીજ બોલ્યા, નહિ નહિ, જોના તો ન જવું, કારણ ત્યાં હર્યા વિના રહેવાય નહિ. ૨. "વટ જેવા ટેટા ને બાપ તેવા ભેટા." ૩. 'વર' અર્થે સારો. ૪. મેહિતા ધેર મળશે ? ૫. શામળશા જે અમૃતથી ચઢતાં વચન બોલ્યા તે વડે શું (જન્મ) મરણના કે મૃત્યુ લોકનાં દુઃખ ટળશે ? અથવા કેવાં ટળી જશે ? ૬. ઉઠે સાથે સંબંધ. ૭. ધ્વનિ. સહસ્ર નામ-તે વિષ્ણુ સહસ્ર નામની ધૂન બાજીમાં છે.

- બારી જાળી અટારીએ, ચઢી જુએ નાગર નાગરી;
પાણુ કેરી તાળી લઈ લઈ, હસે અન્યોન્યે બાતે જાગરી', ૮
- એવે પર્ણકુટી સમીપ આળ્યા, દીક્ષિતજી રૂઠા દક્ષ;
બેશી' ચેશી દ્વાર માહે, ગયા સત સંત સમક્ષ. ૯
- સાધનાએ દીક્ષિતને કહ્યું, આ ચર^૩ ચાંદ્રાયણ કરે;
દીક્ષિત કે' સંત સર્વ એવા, બૂદર જે બોધએ તે બરે. ૧૦
- એમ જોષ્ટ કરતા આવીઆ, બેઠા નરસઈ મેહેતો જમામ;
એવે મે'તીએ દીક્ષિત નિર્મિયા, બહુ' ખુશી થયા મન માય ૧૧
- વિવા' થયે મુજ પુત્રનો, ત્યારે ગીતાં હરિના ગાઈશું;
મા'પ્રસાદ સમર્પી સ્વામને, પછે કંસાર સર્વે ખાઈશું. ૧૨
- ઉત્તમ તુમસી માળ ચે'રી, અમો કહેવા બાઈશું;
મુબગ બાળે ગોપીચંદન, કરી વિવા'તા થાઈશું. ૧૩
- અરે ઘરમાં નથી ધૂતં શર્કરા, લાભ્ય કહું જઈ કંથને,
વેવિશાળિયો બે બાણુયો, તણ જયે તો તો સંતને. ૧૪
- એમ વિચાર કરતા આવીઆ, એવે સ્મૃતિ મનમાં થઈ,
અરે ઇન્ધર શુ થયું, ગોવિંદ ગત મુજ કયાં ગઈ. ૧૫
- એવે સત સેવા શકા ઉઠ્યા, તો જોયા મહા મહંતને;
એમ આવકે અદ્ર વટે ખુશી, તેમ કોકિલા બોધ વસંતને. ૧૬
- એમ સંત પ્રસન્ન સત હીઠે, એમ કુશળ મૂંછી નમિયા;
ધન્ય ઠરૂણકર પધારીઆ, દર્શને દોહિલા સમિયા. ૧૭
- ઠોઠા સત સ્નાન કીજે, હરિ બજવા વેળા વહી જાય;
સત સર્વસ ધન રયામળો, ન જાણ્યે તો દુશાય. ૧૮

૧. પાછળ જાગર શબ્દ જુઓ ૨. બાનણું એટલું નાનું કે બેઠા વિના પેસાપ નહિ ૩. ધટી. કંટીને ચાંદ્રાયણ મત યાપ છે અતલન કે રોજ દળવાને વાણુ પણુ કોણા નથી. દીક્ષિતે કાવકો જવાળ આપ્યો કે સંત તો સધળા એવાજ હોય.

- સાથે જાતિલા જેહ હુતા, તેને વિગને કયો પ્રણામ;
મુજ મંદિર પાવન । કર્યું, કહો હું સરખું કંઈ કામ; ૧૯
- દીક્ષિત કે' હું સંગ આઠ્યા, 'દેખાડવા તમ ધામ;
સંત સેવા પરવારીઆ હો, તો આવી જોશો આ કામ. ૨૦
- ત્યારે મેહેતાજી જોલીઆ, કીર્તન કરીને આણું;
નાગર કહે કામ વિવાનું, ગરજો રહેવા હો ગાણું. ૨૧
- નરસંધ્યો કે' નારાયણ મરજી, થવાનું તે થાશે;
નિયમ જાય જો વિવા અર્થે, તો એ વિવા શે ન તનશે. ૨૨
- એમ કહી ભજને તે આઠ્યા, મે'તી આપુણ બ્યાપુણ થાય;
વેવીશાળિયો ઉઠી જશે, શે કંઈ કીર્તને જાય. ૨૩
- મેહેતા સમીપે મેહેતી આઠ્યા, ધીબને જોડલા જોઈ;
આણુંસારા । સણસારા બહુ કર્યા, શે જવા હો આ સોઈ. ૨૪
- મેહેતે સાચું નિરખ્યું નહિ, મે'તી જ્ઞાનિ પામ્યાં મન;
ગંગા^૧ સ્નાન વિધિએ નહિ, કરે ક્યાંથી આઠ્યે સદન. ૨૫
- અચાલે મન વશ કરિયું, ઘડીજો ઘડીએ જોતા જાય;
વેવીશાળિયો ઉઠી જશે, શે કીર્તન પૂરું નવ થાય । ૨૬

વલણુ.

કીર્તન પૂરું ન થાય વે'ણું, સમય સાચવજો મોરાર રે;
પ્રેમાનન્દ પ્રભુ ભક્તિ વિષુ, દહ હદે નહિ નિરધાર રે. ૨૭.

કહવું ૧૧ સુ. રાગ કેદારો.

હઠતા જોઈ મુનિવર અજિયા, વેવાંઈ રૂઠા મદનને મજિયા;
મે'નતે મોહન આઠ્યા સામા, પ્રવાચના હુખને હવે (તો)વાચ્યા. ૧

૧. ભારે-તે વારેનું કવિતામાં વપરાતું જૂનું રૂપ. ૨. કેવી દહ ભગિનિ । ૩. ઘેર જોઈ
ગંગા મળ્યાં પણ વિધિથી સ્નાન ક્યાંથી કરે.

- જેવું જોઈએ તેવું મળિયું, (હવે) કમળાગારીનું ભાગ્ય ભળિયું;
સાધનાને દીક્ષિત કહે છે, ધન્ય ગામ જ્યાં આ સંત રહે, ૨
- હું ને ન દેખાડ્યો તમે વેલો, વેલો ન થાત જાત ઘેર વેલો;
વર જેવો જોઈએ તેવો રૂઠો, દીસે શાંત ને ભક્તિયે શૂરો. ૩
- ‘આપ્તિ’ ગુણાન્ કથયતિ’, મતિમાન મળિયો કહે જતિ;
નાગર કે’ અમ મન ન આપ્યું, તેથી જતાવ્યું દાવ્યું રાવ્યું. ૪
- તમને આવા ઝવેરી ન જાણ્યા, (જાણું) નાગર ગુરુ હશે કંઈ શાણા;
(અમે) લહું ગર્ધવ ગાયની જાણો પેર, તેથી મેહિતો રહ્યા મોટા મેર! ૫
- કોપે ખોટાતા દીક્ષિત લદ્યા, સારા ભાઈએ ટાઢા જોલ કદ્યા;
મા’રાજ જેને ગર્જ હોય તે આવે, પોતાનું મૂકી જીભું કોણ જતાવે. ૬
- એવી એવી ગોખ કહે છે જેવે, નરસંઈ મેહિતો પધાર્યા તેવે;
ત્રિકમરામ સારાભાઈ જોસિયા, દીક્ષિત રખે કમે મે’તા જોજિયા. ૭
- અમો અમારે મંદિર જઈએ, ખાવા વખત થઈ જઈ ખઈએ;
દીક્ષિત કહે સાફ સધારો,^૧ પણ વે’લા મમાશ્રમ,^૨ પધારો. ૮
- “ આવીશું ” કહીને તે ગયા, મન મેહિતીને ઉચ્ચાટ થયા;
માટે વાટે વે’લાં જઈ મળિયાં, બેને પૂછ્યું વિવા’નું કંઈ કળિયા. ૯
- તે કે’ જરૂર તમં ઘેર કરશે, અમે સજડ કરું નહિ કરશે;
મે’તી કે’ રૂડું તમારું થાશે, (આણું) પુન્ય કરેલું કદી ન જાશે. ૧૦
- વારું કહી તે તો વળીઆ, ઠીક જે સંતે* સંતને છળીઆ;
હવે દીક્ષિત કહે સુવો મે’તા, માગ્યું આપો રખે ના કે’તા. ૧૧
- મેહિતો કે’ આપે વિશ્વાધાર, કો’ જે કે’વું મને નિરધાર;
દીક્ષિત કહે માગીએ અગો, મદન ઘેર ત્રિવા’ કરો તમો. ૧૨

૧. આપ્તિ વડે ગુરુ જન્મ્યું આવે છે. ૨. મીધાવો—જાઓના અર્થમાં. ૩. ગારે ઉતારે. ૪. વક્રોગિન.

- નિરપૂહી જોઈ એણી પેર લાખ્યું, જાકી ગર્જ પોતાની તે ન દાખ્યું;
મે'તો કે' અડસઠ તીર્થ આવે ઘેર, વામન^૧ કરે મેરતો કોણુ કરે વેર. ૧૩
- નાગર ન્યાતે જોલાવ્યા વિના કન્યાય, મળે તો ના કેમ કે'વાય,
દીક્ષિત કે' જોલાવો તમ તન, પૂછી ગાછી મન કરું અસત્ત. ૧૪
- મેહેતે સામળશાને જોલાવ્યા, તોલ દીક્ષિત પાસે તોલાવ્યા;
દીક્ષિત કહે શુ શુ' લણિયા, કે' વિજ્ઞસહસ નામ મે' ગણિયાં. ૧૫
- દીક્ષિતે પૂછી જત્રી કળા રાગણી, લાસકરાચાર્યની પૂછી ભાગણી;^૨
પૂછી ચૈદ્ર વિદ્યા ચોસઠ કળાય, કાવ્ય પુરાણની પૂછી કથાય. ૧૬
- વેદના પૂછ્યા વિધ વિધ લેહ, 'ખટશાસ્ત્ર પૂછી જોયો જેહ;
સૂત્ર વેદાગ ને ઉપ પુરાણ, વૈદ્ય વિદ્યા જાણે જાણુ મુજાણુ. ૧૭
- સુરસેની માગધીમા પૂછિયું, પ્રાકૃત^૩ પૂછે રૂડું રૂચિયું;
જે જે પૂછે દીક્ષિતજી રૂડા, તે તે કહે લક્ષિતએ જે શૂરા. ૧૮
- દીક્ષિત કે' સર્વ લેહો હરિદાસ, હસ્ત નિરખુ આવો મુજ પાસ;
કમળમાં શ્રમર જેમ જોસે, કુંદનમા હીરો જ્યમ પેસે. ૧૯
- તેવા કર ઋષિના સામળના, શુભ આક દીસે દીસે નહિ છળના;
સામુદ્રિક ગ્રંથે કહ્યા જે જે, એધાણુ ચિન્હ મળ્યા સઉ તે તે ૨૦
- એક રેખા^૪ જોઈ રૂણિ ખંચાય, મોહન માયા આવલું રંજાય,
સકળ શુણુ શિરોમણિ નિરખ્યા, હરિ લક્ષ્મી ધણું મન હરખ્યા. ૨૧
- ત્યાં તિલક લક્ષાટે કરિયું, શ્રીકૃષ્ણ મંગાવી હસ્તમા ધરિયું;
મેહેતો કે' રજે રૂણિ ફરતા, લોકાચાર છે અતિશે નરતા. ૨૨
- હું ધન હીણુ તેણે કે' કુળહીણુ, પ્રથમ ચેતાલું ઋષિ પ્રવીણુ,
કે'શે જાવા એને નથી મળતું, નાગરો છે કે'શે કઈડ લળતું.^૫ ૨૩

૧. દીગણને મેર જોટવો ॥ ચો કરે તો (ના કહી) વેર કોણુ કરે ૨. ગુણકાર
(આંક લખ્યા પછી જે લાગના મેળવવા કહે છે તે) ૩. અહીં ગુજરાતીના
અર્થમાં જડુધા હશે. અથવા સુરસેની વગેરે ચારે પ્રાકૃત ભાષાઓ. ૪. આયુષ્યની રેખા
બળવાન નહોતી તેથી આયકો ખાધો, પણ ઇશ્વરી માયાના આનંદથી (તે વાત ભૂતી-
જી) રાજી થયા ૫. ગમે તેવું. આવે અર્થે મરેલીમાં આ રજા જડુ વપરાય છે.

કે'શે નરસંધ્યો નથી ન્યાતે, મુનિ ચેતાલું સઘળી પાતે;
કે'શે કુ'વરને ફેફડું આવે, ચોપડ કરવા સંત વેરાગીને લાવે. ૨૪

(કથન) 'કે'નાગરકન્યા ઉધાડી હોય, તેમ વરને ભુજો લાય નો'ય;
લેવો છે તેવો કાલો ચેલો, મેલો દરિદ્રી ભુજો ચેલો. ૨૫

દીક્ષિત કે' સંત રહો વિશ્વાસે, પ્રદ્ધ વચન મિથ્યા કેમ ધારો;
કદી પડે આકાશના તારા, તોય તામસ નો'ય ચોટારા. ૨૬

કદી પશ્ચિમ ઉગે રવિ, નિસ્તેજ થાય ગૃહમાં કવિ;^૧
એ કદી થાય લવિષ્યે ખડું, પણ અમો ન ફેરવ્યા ફડું. ૨૭

શ્રીકૃષ્ણ લીજીએ ભક્તમા ભાણુ, કરો નાગરી ન્યાતે બાણુ;
મે'તો કહે અમો કરીએ ભણુ, રખે ફરતા પુરૂષ પુરાણુ.^૨ ૨૮

વલાણુ.

પુરૂષ પુરાણુ ફરતા રખે, દીનગી રાખતો લાજ રે;
પ્રદ્ધ પ્રમથો ભમાવશે, છે ભુનાગદી સમાજ રે. ૨૯

કેકલું ૧૨ મુ. રાગ માઝ.

દીક્ષિત કે' ચિંતા ચિત્ત તમે, કરો નાગરી નાતે રીત;
ખાલ્યું ફેરે નહીં અમ તણું, ચિત્ત ધરતો તમે ખચીત. ૧

અમો આશ્રમ અમારે જઈએ, તમો ન્યાતે નોતરાં કરો;
પે'લું આ (કામ) કરો મારે વે'લું ભવું, મે'તા કે' વાડું પરવરો. ૨

દીક્ષિત ગયા ને મે'તી આવ્યાં, ક્વામી દો કેમ કરીએ;
રીત પ્રમાણે કરવું પડશે, ગોળ ઘઉં ધી લાવી ભરીએ. ૩

મે'તો કે' તમો રહો વિશ્વાસે, હરજી લાવશે જે જે વસ્ત;
ચિંતા ચતુર્ણને ચિત્ત મારી, રસ્તું સસ્તુ લાવે સમસ્ત. ૪

૧ કહેવનના અર્થમાં. " નામરની કન્યા ઉધાડી " એ કહેવન છે. ૨ બૃહસ્પતિ.

૩ પુરાણ-ભૂન-આદિ ૨૬. ૪ અસવાણ-સરસ ને સસ્તુ સો તે લાવમે.

મે'તી કે' ઘટિકા પુઠે નોંધ્યે, નિરાંત' વાળી કથમ બેસું;	૫
દળવા વીણવા ઘઉં અમારે, કેા કામ કરવા આવે તેને કે'શું?	
નરસ'ઈએા' કે' સ્તુતિ કરૂં નાથની, નોંધ્યે આવે છે આણી;	૬
હુ'થી કાંઈ બને નહીં નારી, શેઠ છે સારંગપાણિ.	
ના કહું નાથે નારીને જ્યારે, ત્યારે ઘણું ગભરાણી;	૭
ભાર જશે સહુ ભેગાં ધશે, એ શી બોલ્યા વાળી.	
એટલું બોલી મનમાં ઠાલી, પશિની ઘણું દુઃખ પામી;	૮
આંખ રેસવી શ્રાવણ ઘન જાણે, વિવા' હર્ષ ગયો મન વામી.	
નાથે નારી રહતી નિરખી, સામળશાને બોલાવ્યા;	૯
સામળશા ત્યાં આવી ઉભા, મેહેતાને મન બાવ્યા.	
બાળસ્નેહી ને હરિજન હુતો, જેને મેહેતાને વિશ્વાસ;	૧૦
કા'ંયુ' મે'તે તેને ભાઈ, આવી જાળે મુજ પાસ.	
સંકેશો સુણતાં તે ત્યાં આવ્યો, મેહેતા કહે પઠ્યું કામ;	૧૧
સાઠ રૂપઈઆ મારે નોંધ્યે, આઠમાં કેદારો મૂકું ધામ.	
અંગ ઉધાર લેઉં નહીં, એ નિશ્ચે મારો બ્રાત;	૧૨
રૂપઈઆ આપી તમ તણા, પછે કેદારો લેઉં સાક્ષાત.	
પરમપ્રિય પ્રાણવલ્લભ મારો, તે કેદારો તમને આપું;	૧૩
આજ પછે નિશાએ ગાઠ' તો, છબ્હા મારી કાપું.	
વિશ્વાસ હોય બે બોલ્યા ઉપર, તો તો આપજો આરપી;	૧૪
નહિ તો રીસ દુબણ મને નહિ, પૂરું કરયો માડું ચક્રપાણિ.	

૧. શું કહે એવો અર્થ. અવશરે નિરાંત આવે તેમને ધડ' પગેરે દળવા વીણવા આપવા એ એક બીજોને લાગે છે. ૨. સુ ઉપરથી પહેવું, આખે આંધુ વળાં. ૩. સાનમાં કેદારો રાગ મૂક્યો તે દારમાળા વખતે રૂપજી છાડાવી લાવ્યા હતા. આ' તો બસત હતા, પણ ભોક્ષાની પહેલાં સાજ-અમાણિકપણું જગત' હતું. મુજનો વાગ ખરેલે મૂક્યાની-કેતરો મૂક્યાની વાતો દુષ્ટ આવે છે.

મિત્ર મન કથવાતે ચાલ્યો, જેવી હરિની મરણ;	૧૫
ઓપટી કા'હું એહ તણી, તો લાભ આપશે મને હરણ.	
ચણકીબંધ રૂપઈઆ મોકલ્યા, કા'બુ' ન ગાશે દેહારે રાગ;	૧૬
ધન લેઈ ઘણીઆણી રીત્યાં, ઉપન્યો અંતરે અનુરાગ.	
સરસામાન વૈરાગી લાવ્યા, હાથે હાથે શી વાર;	૧૭
મલપતાં મેહેતી કે'વા ગયાં, સગાં વા'લાંને નિરધાર.	
હવે હીક્ષિત આશ્રમે ગયા, કંઈું નાગર સહુને બાણ;	૧૮
ખળ દહે રૂઠું કીધું ઝવિ, આજ હરખ્યા અમારા પ્રાણ.	
ઠેર ઠેર ટોળીએ ટોળી મળી, કરે અન્યોઅન્ય વાત;	૧૯
દાવમાં આણી રૂપિ દબાવ્યા, સુણતાં મદન કરશે વદાત.	
દયાળુ કેટલા માંહી હતા, ગરબળું થયેલા નિરાશ;	૨૦
તે જઈ ભેટયા હીક્ષિતછને, કે' મા'રાજ થયે તમારે નાશ.	
ખાવા પીવા એના ઘરમાં નહિ, છે વૈરાગી રે' વૈરાગી લેજો;	૨૧
અતિશુદ્ધ સદન જઈ કીર્તને બેસે, તમે દેજો શું એકલી રે'જો.	
નિયુજ નાગર તણી ન્યાતે, છે એ છોરે આછા જોડો;	૨૨
દક્ષ હીક્ષિત થઈ બૂલીઆ, લલો તોલ પ્રહ્લ તમે તોલ્યો.	
પારણું જુઓ મરપ્રહ્લ સરખા, એને લૂંચ્યો કરે આજ ન્યાત;	૨૩
એટલું વિત્ત હોય તો વિવા' કરજો, નહિ તો માંડી વાળોને વાત.	

૧. એવી સરતે રૂપીઆ આપવા તેથી મન જરા કથવાયું. ૨. ચણકતા-નવાગેરા. ૩ ખુશી-આનંદના અર્થમાં, ૪ દીક્ષિતને મદન મારી નાખશે (ને આપણું વેર વળશે). ૫ જેઓ દયાળુ હતા તે તથા જે ગરબવાન નિરાશ થએલા તે (પોતાનું કંઈં થાય એવી આશાએ) દીક્ષિતછને સગમવા ગયા. ૬ અહીં વ્યંગ્ય છે. મેહેતા સંસારી હોઈને સાધુત રાખતા તેથી તે એકરાણી નહીં પણ બેરાગી છે એમ કહેવાનો અર્થ. ૭ વિચારથી કહે છે. તમે એકલી રેખા (સામુદ્રિક) તે શું જુઓ છો (ને તેને મોલી પડા છે). ૮. વેડાંબોનો એ અહીં ગુરુ નહીં પણ કુર્મણુ-ખોડ અર્થે કહ્યો છે. ૯. કહેને કહેણે એ રૂપ પણ વપરાય છે

- ૦.મારે સ્વાસ્થ્ય કંઈ નથી, અમો કહું તમારે કાળે;
નરસંઈ નામ તણા જે 'કડકે, દેશ દેશાવર વાળે. ૨૪
- સુણી વાત મંત્રીશ્વર છળશે, ઘણું દુખ પામશે નારી;
બધું કંઈ જો નહીં કરે તોપણ, તમને નાખશે મારી. ૨૫
- દયા આવી માટે દીક્ષિત કહીએ, સહીએ રમાતાનો અપરાધ;
ધર્મ જાણી સોગનને દહીએ, રહીએ તમ પક્ષ અમે સાધ ૨૬
- દીક્ષિત કે' નાગરપણુ કરવા, શુ આળ્યા મારી પાસે,
તમે જાણો તમારે મારગ, જે થવાનું હશે તે થાશે. ૨૭
- નાગર વળાવી નિરાત વળી નહિ, દીક્ષિત મનમા સોએ,
માયા આવણું માધવ કેરી, મોડું દુઃખ તે રમોએ ૨૮
- મહામુનિ માયામા ભૂલ્યા, તો કોણ માત્ર દીક્ષિત દક્ષ;
સ્મૃતિ રૂપિને આવી મને, રે માધવે કરવા કહી પક્ષ. ૨૯
- હરજીએ કહું જે હેળવજો, મેળવજો ગરીબ દેખ્યે,
ન કડં તો પડું નરકે, તરકે ચઢી જૂલુ કેમ પેખ્યે. ૩૦
- સાચું જૂઠું નાગરનું જોવા, જોવા મારે સદેહ;
ન્યાત કરવા મે'તાને કહીએ, જોઈએ શું કરે છે એહ ૩૧
- કાંવી મોકલ્યું ભક્તરાજને, તમે સમગ્ર કરજો ન્યાત;
હારદ છે એ માહે માટે, પછે કહીશ માડી વાત ૩૨
- સમાચાર સુણી સંત રીજ્યા, પુરું કરશે કમળા કંથ;
ચિતા શી મારે ચિત્ત ધરવી, આરૂ રૂએ ચતુર્ભુજ ચંત. ૩૩
- સમગ્ર ન્યાત માહે કે'વડાંચુ, સગા થતા આવ્યા સર્વ,
મામો માસો કડકે આળ્યા, ગમતી આળ્યા કરતા ગર્વ. ૩૪

૧ વક્રોક્તિર્મા ૨-૩ મેહેતાનુ ભુકુ ન જોલવા સપ્તશતી ઉપાડી સોગન ખાધા
જતાં (કડકુ ૯ મુ), સોગન જાણીએ મુકીને ને માતાનો અપરાધ વેરી લઇને પણ
દયા આવવાથી આગરો ધર્મ જાણી તમને કહીએ છીએ ૪. મુચ્છ ધાતુ પરથી, દ્રર
૨૬

અર્થ કરતાં દોઢો જમણો, સામાન લેતાં ન રાખે 'ધર્વ',
લૂંટો લૂંટાય તેમ સહુકો, આ મૂછ ફૂટે મે'તા ઘેર પર્વ. ૩૫

વખત થએ જમવા સહુ આળ્યા, જોવા દીક્ષિતને જોલાળ્યા;
દીકું પાડવા દીક્ષિત આગે, કો સરસ્થા નવ આળ્યા. ૩૬

હસવું કરતાં ખસવું થઈ ગયું, તેથી ઘણું ગભરાયા;
'કાક રેતાલિવત્' થઈ ગયું ભાઈ, જહુરાઈની મોટી માયા. ૩૭

કર્યું આપણુ ફેરવો આપણુ, મુનિ જોતાં પ્રુઓ ભાર;
ચાકર લાવો, રેનફર લાવો, જમ તમ કરી કરો હાર. ૩૮

ખાલે ખગાડલે ગાંઠે બાંધલે, લકતરાજની લેલે લાજ;
ફેડલે ઢોળલે ખાત્ર ને ભરિયાં, વાજ આલીએ એને આજ. ૩૯

ખૂટયું કે'વડાવી ખૂમો પાડી, દીક્ષિતને ખતાવો;
નાગરવટ કરેલી સહુકો, નાગર થઈ પતાવો. ૪૦

છણ છણ નાચતા છળ આળ્યા, દુઃખ બહુ બહુ રેતા;
આમંત્રણ દીધેલાં બહી, મે'તા રે'તા ઘણું દુઃખ સે'તા. ૪૧

વલણુ.

રે'તા ઘણું દુઃખ સે'તા મે'તા, કે'તા કરીને પ્રજ્ઞામ રે;
પરમાનંદ હરાવે હારો, બહો ભક્ત બૂધર એક નામ રે. ૪૨

કહવું ૧૩ મું રાગ વેરાડી.

નાગરી ન્યાતે તો સંપ કીધો, મન બણ્યું મનોરથ સિધ્યો;
દક્ષ દીક્ષિત જોવા જોસાડી, જેલ ખાતે જેલે જોસાડી. ૧

લાળ.

જોસાડી એલે જેલ વિધ વિધ, સંપ કરી સમસ્ત;
ઉદ્ધ કીધો મેહેતા તણો, વળી વસ્ત ચુટાડી કરો અસ્ત. ૨

૧. ધરાવું, તુષિત. ૨. કામનું બેસવું ને તાડવું પડવું. ૩. મૂળ શરણી નોકરના અર્થમાં. બંને સાથે પણ વપરાય છે.

- કાયરં કરવા કરણાકરને, કયો પછે આરંભ; ૩
- લેઈ ઇળ ખળ બહુ કરે, કરે પ્રપંચ ને વળી દંભ. ૪
- આરંભમાં અરીકું^૧ પડયે, કે' કેમ થાય સંપૂર્ણ;
મેહેતો જાણી એકલા, કરવા માંડી વસ્તુ ચૂર્ણ. ૪
- દક્ષ દીક્ષિત બેઠા નિહાળે, જીએ દુષ્ટનાં, દુષ્ટ કર્મ;
જોઈએ હરિ શી રીત રાજે, આ વેળાએ ધર્મ. ૫
- પ્રથમ પારખું પરખીએ, નહીં જોડ્યાનું કામ;
નકેર નાગર ખૂમો પાડે, વૃથા લેઈ મેહેતાનું નામ. ૬
- માળી વસ્ત રજુ કરે, જોડી કહી તે શ્રેષ્ઠ;
વળી વળી મે'તી પાપ લાગે, ત્યારે ઘણું ઘણું વખોડે. ૭
- ખાવા મળે નહીં શીઠ^૨ તેજ્યા, કહે આગે શું જમિયે;
સર સામાન મળે નહીં, કહે કેમ અમથા લમિયે. ૮
- જે જે સામાન તે તે આપ્યો, એવે જમવા વેળા થઈ;
પતરાળી ફાડી કોઈને આપી, ભાઈ હવે તો થઈ રહી. ૯
- લાજ નાગર મળી હે તે, ઝટ જાણિયું જદુરાઈ;
મહામાયાને સાથે લેઈ, નાથ હઠગડ આવ્યા ધાઈ. ૧૦
- યોગમાયાને યોગેશ્વર કહે, કરો નવીન ણીલ નાગર;
ભૂદય આવે ન ભવાની એકે, થાય જેવા તેવા બુદ્ધિસાગર. ૧૧
- દુષ્ટ મનના હતા જે જે, તે તે નવીન થયાં ક્ષણગાંધ;
સગાં સહોદર પાસે ગેઠાં, કે' કામ અમથી નવ ધાય. ૧૨
- પિતા પિતામહ કોના માતૃલ, કહે વિચાર એજે લાય;
અમો વૃદ્ધ પીરસું^૩ તમો દુષ્ટ જમિયે, એમ કહી પીરસણું^૩ સા'ય. ૧૩

૧ અરિષ્ટ ઉપરથી અશુભ, કલ્પાતસ્યક ચિન્હ. ૨ ચરોતરી-ગંધ ગુજરાતી.
૩ પીરસવાનું પાત્ર-નાસણ; અથવા પીરસવાની વસ્તુ.

- વૃદ્ધ ઠરાવથી વિરૂદ્ધ થયેલા, ઉઠી ઉઠી આવે ન્યારે;
ઉછ'કલ' પુત્ર પૌત્ર દોહિત્રો, અતિ કોધાવિષ્ટ^૨ થાય ત્યારે. ૧૪
- ગું અમે કરનાર મરી ગયા, તે તમે આવી જાઓ;
ફાડું દોળું પણ સંગ્રહી સચું, તે સરવે તમે જાઓ. ૧૫
- મેઠેલા ઉઠી આવેલા નાણી, વળી જોલતા તાણી તાણી;
જળ મારવા આવી મેડા, વાત કરો શે શાણી શાણી. ૧૬
- કોણ આબુ' છે કોણ મેહું છે, શીઠ જુઠી જોડો વાણી;
ઠરાવ પ્રમાણે ઠીક કરું, જુઓ જોલ્યાએ દોળ્યું પાણી. ૧૭
- પાણી દે'જ્યું દેખી ગે'તી કાંપી, દેખાડ્યું મેઢેતાને આણી;
દેશે જળતા નથી જળતા, સામાન કરે ધૂળધાણી. ૧૮
- વેવીશાળિયો દેખે મનમાં પેખે, લેખે આવી ગત થાય માહું;
સા'યે જોલાયો શામળિયાને, જ્ઞાન તમારું ક્યાંહાં નાહું. ૧૯
- મેહોતો કહે ફાવે તે કરશે, અમો હરિને હુઃખ ના દેઉં;
કુ'વારો રહેશે પુત્ર તો, વેરાગી કરી શ્રીર્ત્તને લેઉં. ૨૦
- જાઓ ભજન કરો જાવ ધરીને, અમો ભજન કરવા નહિં;
હુઃખ દેવા સર્વે ધારે, તેને કેમ કરી હું સા'ઉં. ૨૧
- એવે નાગર ધરી આવ્યા, કે' લાવો પડતાળી^૩ દડિયા;
પલુક મેસવા ગયા પેલા, વે'લા ઉઠી કૃત્રિમ વદિયા ! ૨૨
- તન તરુણ કહે અમને મેસાડી, કેમ આવ્યા પાછા;
વૃદ્ધ કહે ઉઠાટો મેસાટો, અધમોધમ કેમ ચૂકો વાચા. ૨૩
- ગળ સાંભળી માયાવી^૪ ઉઠ્યા, ચપોચપ વાળ્યા કાછા;
શિશુએ શિખા પકડી પિતાની, એક એક ક્યાં પાછા આછા ! ૨૪

૧ ઉચ્છ્ર'ખલ ઉપરથી-ગંધન ત્રિનાના ગમે તેમ વર્તનાર. ૨ કોધાવિષ્ટ, કોધથી ભરેલા. ૩ પતરાળી-પત્રાવળી. ૪ માગ રાખેલો ત્યાં. ૫ માયા વડે ઉપવ્ર કરેલા તે.

- મોકમ^૧ માર વાંસા પર દીધો, દીધો ઘટિત જેટલો પ્રસાદ !
ભાઈ તમે કે' તે કડું હવેથી, પ્રમાદે પીડિત કરે બહુ માદ. ૨૫
- કૃત્રિમ પુત્ર પૌત્રો કહે છે, ને શાણા થઈ જમવા બેસો;
તો તો છોડી છૂટકો કરીએ, ફરી અમને કંઈ નવ કે'શ્યો^૨. ૨૬
- વિનતિ કરી વૃદ્ધ બહુ વિનવે, નહી કંઈ કહીએ ભાઈ;
જમી ઉઠ્યા પછે ઉંચું નિર્જીવું, છોકરા છોટા લલુ' કરે જહુરાઈ. ૨૭
- જ્યાં જેની જગા ત્યા બેસાડ્યા, કહ્યું રખે કાંઈ બોલો;
વડિલે વડો પુત્ર મિત્ર ગણવો, શાસ્ત્ર વચન તણ તમે ડાલો. ૨૮
- હવે નાગરવટ તણ બેસી રે'જ્યો, ઉઠ્યે જોયો ખાને જીવ;
કે' આઠ ચામ ભૂખ્યા બેસીએ, તોય ન ઉઠીએ લજીએ શિવ. ૨૯
- એવે તરૂણ કૃત્રિમ રૂપ ફરિયાં, હરિયાં હરિ માયાએ રૂપ;
જેવા વૃદ્ધ નાગર તેવા નાગર, ન જોળખાતા થયાં સ્વરૂપ ! ૩૦
- હુઃખ દેતા મે'તાને જે જે, તેને જઈ જઈ પકડીઆ;
કોથે કમઠાડ્યો^૩ કરમાં ધારી, ઝાલી ગાધી બહુ ઝકડીઆ ! ૩૧
- ગડદા પાટુ મૂંછીઓ મારે, કે' છોકરા થઈ છોવાળી !
ધારું કરો કે કરો હારું, કુપુત્ર થઈ બાપને દો ગાળી ! ૩૨
- પીરસવા દો નહીં પીરસો નહીં, સહી કથમ રહીએ આલું;
એમ કહી બહુ માર માર્યો, કપટ ભૂલ્યા ભૂલ્યા ખાલું ! ૩૩
- કાલા વાલા કરી કરગરે, હવે ન વાંકા થઈશું;
પીરસવા ક્યો^૪ તો પીરશીએ, તમે ખાવા દો તો ખઈશું^૫. ૩૪
- દયાળ નામ દામોદર કેડું, તેથી દુષ્ટ દીધા છોડી;
વળી એજ લાગે મેહેતાળને, માટે પ્રીત માધવે બેડી. ૩૫
- જરૂર જેટલા પીરસવા રાખી, ઘીબ્બ બેસાડી દીધા;
ઉતપાતીઆ શાંત થઈ બેઠા, બળવંતા બહુ બીધ્યા^૬. ૩૬

૧ મોકમ-મૂળ. ૨-૩ વકા? સાથેનો પ્રયોગ. ૪ કહો-૫ સાથેનો પ્રયોગ. ૫ ચરો-
તરી પ્રયોગ. ૬ સુરતી પ્રયોગ.

- અગળા નાગરી ધમાધમી જોઈ, છાંડવાનો છળ ભૂલી;
માધવ વેઢે વેદના મટાડી, મુઘાડી માયા મૂળી ! ૩૭
- એક પંગત ઉઠ્યે ણીજી બેઠી, ત્રીજી પંગતના જમિયા;
નાગર વ્તગઠ જેવા નમિયા, ભકતને દુલવે ભમિયા. ૩૮
- વાસણ કુસણ મૂકવા લાગ્યા, ત્યારે તાપ મે'તીના સમિયા;
મે'તી કંઠે લાઈ મંદિર પધારો, તમે દુઃખ અમ માટે ખમિયા. ૩૯
- સર્વ ગયા પછે પિતા પુત્રને, જમવા કાજ જોલાવ્યા;
દીર્ઘન થયે અનુરાગી સહુ, મે'તો ગતપતા આવ્યા. ૪૦
- આ સર્વ નિર્ભી આશ્ચર્ય પામ્યા, દીક્ષિત દીક્ષા ધારી;
હાજરા' હંતુર હરજી તો આવે, દઢ ધારી ધન્ય નરનારી. ૪૧
- પ્રાતઃકાળે મળી મેહિતાને, પછે પસ્વડું ઝટ ધામ;
મકલાતો મદનને કહું, મિદ્ધ કરી આવ્યો તુજ કામ. ૪૨

વલ્લભ.

- તુજ કામ સિદ્ધ કરી આવીઓ, લાપીઓ રૂડી વધાઈ રે;
મુખ માગ્યું આપો મુજને, તુજને ગમતું આવ્યું લાઈ રે. ૪૩

કડવું ૧૪મું. રાગ મલાર.

- એમ વિચાર કરી કારવીને, દીક્ષિતજી તો વળીઆ રે;
પ્રાતઃ થયે ઉઠીને આવ્યા, જઈ મેહિતાજીને મળીઆ રે. ૧
- મેહિતા નરસંઈ આજ્ઞા આપો, મંદિર પધારું વે'લા રે;
ધણા દિવસ થઈ ગયે સોચું, પેલાં યાશે ઘરનાં ઘેલાં રે. ૨
- મે'તાજી કે' સ્નાન સંધ્યા કરી, પછે પધારો દીક્ષિત દક્ષ રે;
આ સ્થિતિ છે અમ તણી, નિરખી જુઓ તમે ચક્ષ રે. ૩
- વારે વારે તમને વિનયું, તેનાં કારણ છે અનેક રે;
હું નિર્ધન નાગર નિર્ધન બાણે, માટે મૂકાવે તમારો ટેક રે. ૪

થયલુ' ભાગે અતિશે ફડુ, ન થાય તો નહીં ચિંતા રે,
ધન હીણુ થેલો, ગાડો કહે, હુ'મા ગણે સૌકો સિન્નતા રે. ૫

વળી વળી કહું છું દક્ષ દીક્ષિત, માટે ધારો ન અવિશ્વાસી રે,
સુને વિશ્વાસ વિશ્વભર કેરો, જે સંતની પૂરે આશી રે. ૬

પણ લોકમાં રહ્યા તો લોકથી બીણુ, ગૃહસ્થાશ્રમ મહા માઠો રે;
કદી હરિ અરથે અપયથ લાગે, તો તેને બવા ઘો નાઠો રે. ૭

પણ જન્મ મર્ણુ વિવા'ના કારજ, તે બલો' સર્વે શોક રે;
જન્મતા તેણુ મરતા હુ'ખ છે, તેણુ વિવા' થઈ થાયે ફાક રે. ૮

દીક્ષિત કે' તમે રહો નીરાતે, વૃથા ન થાય સુજ વાણી રે;
વિવા'ની સામગ્રી કરો સહુ, જે માસમા બાન ભેળે' આણી રે. ૯

એવે મેહેતીએ જળ મૂક્યું, મેહેતા કહે કરો સ્નાન રે,
ભજન કરો ભગવાનનું, પ્રાતઃકાળે પ્રભુનું ધરો ધ્યાન રે. ૧૦

સ્નાન કરવા દીક્ષિત ઉઠ્યા, ત્યારે સામળ મન વિચારે રે,
મંત્રીશ્વરની^૧ પુત્રી કેવી હશે, તે બેવા મનમા ધારે રે. ૧૧

કદી અતુર હશે હું નહીં એતાણું, તો સુને સુરખ ગણશે^૨ રે;
પણ પંડુ કે' પર્વત પાર્થ ઉતરે, તે કાર્ય શી રીતે બણશે રે. ૧૨

જા^૩જવદ્યમાન જમ^૪દગિન બેવા, દીક્ષિતજી જે રૂપિ રે;
પત્ર લઈ જાઓ કમમ કે'વાયે, મૂર્ખ મમ સરખે મુખી રે. ૧૩

ન મોકલું તો મૂર્ખ બનું, સર્પ છછુંદરની^૫ થઈ પેર રે,
એવે મનમા વિચાર આવ્યો, થઈ મોહનજીની મે'ર રે. ૧૪

સૂર્ય સહસ્ર નામની^૬ પોથી, દીક્ષિતજીની પડેવી રે,
આઠ લીટી ઉતાવળી ગોઠવી, ઝટ ઝટ જેહ જડેલી રે. ૧૫

૧ આશાના અર્ચના ૨ ભેષ એને ઠેકાણે ૩ મોટા દિવાન ૪ જાતો ને ઠેકાણે.
૫ તેજસ્વી, તપી જા. એવો ૬ રૂપિ-પરશુરામના પિતા ૭ મુખે, મોઢે. ૮ સાપે છછુંદર
ગળ્યા જેવું.

એવે અંધોળી દીક્ષિત આગ્યા, પોથી જાંધી લીધી રે;
પંક્તિ અષ્ટ લખેલી પડી રહી, તે સામજે સંતાડી લીધી રે. ૧૬

ખળ નાગર તો છળ બાણે, પણ આ તો દેવળ સંત રે;
માંડી વાળ્યું મનમાંથી સર્વે, હરિદાસને શી ખંત રે ! ૧૭

ગમતું ગોવિંદ દેડું થાયે, એમ જનક નિત્યે કે'છે રે;
સે'છે દુઃખ પડે તે સર્વે, પણ વિશ્વાસે રે'છે રે. ૧૮

એમ જ્ઞાન ઘોડે ચઢ્યા, એવે દીક્ષિત જમવા ઉઠ્યા રે;
સમય સાધ્યો સાધુ સૂતે, ત્રિકમ જ્યારે તૂઠ્યા રે. ૧૯

મરણ છે માધવની માટે, મમય મુજને મળિયો રે;
પોથી જાંધી રૂંધી કાગળ મૂકી, સરલારાએ જઈ ભળિયો રે. ૨૦

રજા માગી રૂપિવર આદ્યા, આશ્રમે લેવા સાજ રે;
જેષ્ટિકા તુળડી પોથી લીધી, અતિ ત્વરા કરે આ'રાજ રે. ૨૧

આરસિયો સુખઠ રૂદ્રાક્ષ માળા, ગૌમુખી આસન લીધાં રે;
વિભૂતિ^૧ નહીં પણ વિભૂતિ જાંધી, તરકરના અર્થ સીધ્યા રે. ૨૨

કુશ કેરી પવિત્રી લીધી, ખુલ્લે ખાંચે ખોળી રે;
લક્ષ્મની એક ગોટી જડી નહીં, જે હીમ જેવી હતી ધોળી રે ! ૨૩

મંદિર પતિને મુનિયે કહ્યું, જો જડે તો મોકલી દેજ્યો રે;
ખીલું કાંઈ જડે તો મોકલજો, સ્વાર્થથી વેગળા રે'જ્યો રે. ૨૪

આજ્ઞા માગી સર્વે કેરી, પછે દીક્ષિત પળિયા રે;
હુપં ધણે હરિ જેવા મુનિને, જે ધારેલા વિચાર ફળિયા રે. ૨૫

ઘેર જતાં ગઈ દુ'કા^૨ થયા, માટે મંદિર આગ્યા વે'લા રે;
ક્યારે મળું ક્યારે કહું, જરણડતા દીસે જાણે ઘે'લા રે. ૨૬

જેવો જોઇએ તેવો વર આપ્યો, જોઇએ મદન શું આપે રે;
મઠ્યા કયાં પડે હું જાઉં, બ્રહ્મકર્મ ભૂલ્યે બ્રહ્મ ઉઘાપે રે. ૨૭

૧ પંસો ટકા-વૈશ્ણવો ગિન્દ ૨ ઘેર પાછા જતાં ગઈ દુ'કા માગે છે એવી લોકગમિ છે.

બ્રમ થયો પ્રદા લવન 'ભૂદયા, ' પેઠા કોકને / દ્વાર રે;
ધરધણી કહે શિક્ષા લેવી, કે ચોરવા અગવ્યા / માલ રે. ૨૮

હર્ષ ગયો દીક્ષિતજી કેરો, અપમાનની સુણી વાંણી રે;
ભાન આવ્યે સ્વભવન ગયા, આણી પત્નીએ મૂકયું પાણી રે. ૨૯

સમાચાર માડીને કહ્યા, મદને કહ્યું તેવું આણ્યું રે,
આજ અંધાળ ઉજોદકે^૧ કરીએ, દુઃખ ખમ્યું તો સુખ માણ્યું રે. ૩૦

પૃથિવીનો છેડો^૨ ધર જાણો, પ્રિયજન મળ્યે સુખ પામ્યા રે;
સ્નાન કરી પવિત્ર થયા, રૂપિ થાક તો સર્વે વામ્યા રે. ૩૧

સાવિત્રી નામ શાણી પુત્રીનું, તેને કે' લાવો પોથી રે;
વે'લાં સૂર્ય સહસ્ર લાવો, વે'લાં સઉથી તેને ગોતી રે^૩. ૩૨

સાવિત્રીએ જઈ પોથી છોડી, નામ નારાયણ લીધાં રે;
સ્વપ્ન પત્ર ઉપર દીઠો, મીઠો લાગ્યો જાણે અર્થ સીધા રે. ૩૩

સૂતારનુ મન આવળીએ જેમ, તેમ જાણે સીઓ જાણેલી રે;
નવું જાણી વાચવા ગેઠી, જેણે ગણિત વિદ્યા ગણેલી રે. ૩૪

કમલા ગવરીની સહચારી^૪, સાથે જા'ને જાણતી રે;
બુદ્ધિ ગળે હારે નહીં એકે, કઠિણ કાયડા જા'ને ગણતી રે. ૩૫

પત્ર ન ગેઠો બહુ ઘુંચાઈ, પણ આખર તેણે જાણ્યું રે;
પત્ર લેઈને પોથી આપી, સહચારીનું સમજી તાણ્યું રે. ૩૬

લટપટ કરી જાવાની ઝટપટ, આવુંજી કહી દોડી રે;
વે'લી મળી કમળા ગવરીને, કહી વાત પિતાની માડી રે. ૩૭

ભાગ્યશાળીને ભૂત રજે, તેમ થયું તારે ગાઈ રે;
પોથી મે છોડી તો પત્ર જડ્યું, નહીં તો કંઈક જાત તણાઈ રે. ૩૮

૧ ઉના પાણીએ (ગરીબ દીક્ષિત દ્વમેતા ટાઢા જાણીએ નદાતા) ૨ લોકોડિન

૩ ખોળી-કાડીવાવાઠી શબ્દ ૪ સહચારિન ઉપરથી સોમતી.

- આ છુપો પત્ર મને જડયો છે, તને ન આપું હું તો રે; કામ મૂકી વહેલી આવી, તે જાણ્યો મનથી તું તો રે. ૩૯
- હરખાડી^૧ આવી સહચારી, તેથી નિદ્રે કીધો રે; રજો સમરયા લખી નાથે, શું અર્થ^૨ મારો સીધો રે. ૪૦
- ચાહન^૨ પછે ચતુરા ગોલી, હસવું જવા દે બેની રે; શુરૂઆત્યા ઘેર કે નહીં, તે સાચું મુજને કેની રે. ૪૧
- સાવિત્રી કે' શાણપણું મૂકી, ચોખે ચિત્તે ગોલો રે; હર્ષ દુઃખાવી સમજાવો શું, કા'પણમાં હું સાથ ડાલો રે. ૪૨
- મહા પ્રયત્ને પત્રિકા આણી, તને ચોખા ચિત્તની ધારી રે; ભાગિની સાથ લિન્નતા રાખી, તો મારે શી ગર્જ છે તારી રે. ૪૩
- એમ કહીને ઉઠી ચાલી, કમળા ઘણું ગભરાતી રે; બળાતુકારે બેસાડે વળી વળી, પાણુ^૩ પાલવ સા'તી રે. ૪૪
- સાવિત્રી કે' કામ શું મારું, અમો મંદિર જાણું રે; કમળા કે' બાઈ કહીશ નહીં, ઘડી બેસી સુખીઆં થાણું રે. ૪૫
- કહીશ નહીં કહેતા માંહે, પત્ર કંચુકીમાં ઘાડ્યો રે; કમળા ધારે ચોખાઈ જશે, ઇશો કૃપણને (કર) કયાં આડ્યો રે. ૪૬
- મરજાદા મૂકી કહેવાય નહીં, તેમ તેમ પેલી હુંકારે રે; આપું છું કહી ખુશી કરી, નિશ્ચય વળી મૂકાવે રે. ૪૭
- કમળા આતુર થઈ ઘણું, સખી પત્ર ન આપે રે; હૃદય અસુખાએ મન કબજાએ, અધીરતા કાળજ કાપે રે. ૪૮
- એવે સુકિત એક ચોળને, ભાગનીને જૂલાવી રે; વરણન કરી બતાવવા લાગી, ઘણું હૂલાવી ફૂલાવી રે. ૪૯
- બેની ભે આ માણ મારો, લીલો પીળો ન ધોળો રે; કંચુકીની તો ખાટ મળે નહીં, સામન છે હુંગાટ જોળો રે. ૫૦

- મારી માતાએ મુને કહ્યું, આ કંચુકી તુજને દેવા રે; તારી હતારી આ પેહેરી ને, તમારે ઘટે અમારું લેવો રે. ૫૧
- અમકાટ અંજકાટને જાળી, લોભાઈ તે જાળી રે, મૂકેલો પત્ર મૂલી ગઈ, કાંઠી નાખી કંચુકી કાળી રે. ૫૨
- કંચુકી કાંઠેએ કાગળ પકીઓ, કમળાએ લીધો અડપી રે; હોરદ સમજી સાવિત્રી, ઝુંટાવા પકી અતિ તકપી રે. ૫૩
- કમળાએ કાગળ કર કીધો, હસી અન્યોન્ય લેઈ તાળી રે; આખી પકી સાવિત્રી અતિશે, અતુરાઈ અતુરાની ન્યાળી રે. ૫૪
- કંચુકી આખી પ્રસન્ન કરી, વાંચવા એકાં જાને મળીને રે; કમળા વાંચે સાવિત્રી સુણે, અર્થ કરે હળી મળીને રે. ૫૫
- નારાયણ, સૂર્ય, ને ધૂમકેતુ, ભગ, ત્વષ્ટા, યુષા, ને અર્ધ રે; રિટા, ગણસ્તીમાન, જે અજ, વિવસ્વાન, હીન્તાશુ, અતર્ક રે. ૫૬
- કમળાદે, મન સુખર્ણ, ધાતા, વિધાતા, વિષ્ણુ, રૂદ્ર રે; હોમનારાયણ, યમયમી પિતા હરિતાન્ધ, તેજસ્વતિ, ઇન્દ્ર રે. ૫૭
- નેનરજન, કામદ, પ્રતલે કરો, સંપ્રદા, સંવર્તક, નામ અનંત રે; કેયૂરધારી, સહસ્રરશ્મિ, સર્વસ્થાતિ, એલોહુપ, મહંત રે. ૫૮
- વિભાવસુ, શાશ્વત, અવ્યક્ત, સંનાતન, વહ્નિ કાલાધ્યક્ષ રે; આદિત્ય અક્ષરે સમજે વિગુહ, તેનું દુઃખ ટાળો હે પ્રભધ્યક્ષ રે! ૫૯
- વિચાર વિધ વિધ કરી, ગેસાડયું જાને જાળી રે; સાવિત્રી કે આદિત્ય આદિ અર્થે, લીલે મારી વાંલી રે. ૬૦
- નારી નાર્યને કહી જતાવો, નારી કોને કેવી રે; તપોધને રતન આણ્યું, દેવ આણ્યો નોઈ દેવી રે. ૬૧

૧ તળપી. ૨ અદીથી સૂર્યનાં નામ ૫૬ સુધીમાં આપેલા છે. (સુપ સંદર્ભ નામની પોથીમાથી લીધેલા)

દેવે દેવી વિષે પૂછિયું, ધન લાગ્ય બાઈ તારૂં રે; ૬૨
 બહુ વાર થઈ હવે જઈ બેની, ઘણું ખોટી થઈ તુજ સારૂ રે.
 કમળાગવરી કહે કરૂણા કરી, સમસ્યા તે સમજાવી રે; ૬૩
 વાલી સખી વળી કંઈ કે'જે, સંદેશે બહુ લાવી રે.
 આ સારૂં નહીં કહી ગઈ, કમળા પત્ર વાંચે ફરી ફરી રે; ૬૪
 દીક્ષિત ન જાણે જે દેશે લખિયું, કાગળ ચાંપે હ્રદે ધરી ધરી રે.

વલણુ.

હ્રદે ધરી ધરી પત્ર ચાંપે, રૂપિયે રત્નજ આણિયું રે; ૬૫
 જાળવણીએ જલ કરૂં, લાગ્ય નિધિયે જાશે માણિયું રે.

કડવું ૧૫ સુ. રાગ દેશાખ.

હવે રૂપિ સંધ્યા પરવાર્થા, પછે વિચાર જવાના ધાર્યા; ૧
 કંઈક પૂછશે એવું વિચારી, પાછા ફરી ટીપણું લીધું સંભારી.
 જાવા નિઃશ્વર્યા દીક્ષિત જ્યારે, છીંકા એક બે થઈ છે ત્યારે; ૨
 અશુભ થાવાની ચંકા આવી, રૂપિયે પાણી પીધું મંગાવી.
 પછે હરિ હરિ કહી આજ્યા, સુ'ડી^૧ જાઈના શુકન લાખ્યા; ૩
 ઘેર પોથી લેવા મિયે આખ્યા, નારીને મનથી નવ લાખ્યા.
 નાથ ધકા ધકી કેમ ખાઓ, મદન મળશે નહીં વે'લા જાઓ; ૪
 લાગે પાણી પીને જઈએ, નયણે કેઠે વારિ કેટલું ભેંધએ ?
 દીક્ષિત કહે શી પડપૂછ, કરૂં અમને પટે જે સૂજ; ૫
 બળાતકારે પીધું પાણી, અશુભ મટવાનું મનમો જાણો !
 થૂંકી ખોંખારી દીક્ષિત હીંડ્યા, વણુ ટીલે વિપ્ર ત્યાં જીંડ્યા ! ૬
 દીક્ષિત મન માંહે જરણદીઆ, ચાહનપણે વાડવશું ચરણડીઆ.
 ઘેર જાવા પાછા વળીઆ, એવે નારીના જોલ સાંભરીઆ; ૭
 એક એટલે બેઠા અડીને, આવી ઘરધણીઆણી તડીને !

- વૃંદ ધયા તોય નહીં ગતિ, જાવને જૂડી ગઈ, શુભમતિ;
નાગરણ કે' નાવા ખેડી ન જાણ્યું, વૃથા તિલક મોટું સીદ તાણ્યું ! ૮
- દીક્ષિત બૂલ્યા 'કહીને ઉઠ્યા, દીસે રામ । હુંને આજ રૂઠ્યા;
એક જે જોડા શુકન ચૂકાવી, મિથ્યા ન થાય નિર્મથું' જે ભાવી. ૯
- એમ સંતોષ વાળીને આલ્યા, હર્ષ ઉભરા ન જાયે જાળ્યા;
એવે માંજારી ઉતરી આડી, પાછી ફરી ન, તાપસે તાડી ! ૧૦
- જોડી ધયા ઘડી બેચાર, પ્રથમ મેળ્યો ન કેઈ જનાર;
થાકી હારી પછે આલીઆ, ઉપાન^૨ જાદવી સંશે ટાળીઆ ! ૧૧
- અરે ઈશ્વર ! આણું શે થાય, અપશુકન જાણે મુજ કાય;
જ્યારે જોઈએ એવું મેળવિયું, વળી વિના આયાસે^૧ હેળવિયું. ૧૨
- તો આજ શુકન મોઠા કેમ કરો, આજા પાળી માટે દુઃખ હરો;
એમ વિચાર કરતા આવીઆ, સેવક સાથે સમાચાર કા'વીઆ. ૧૩
- સુણી દીક્ષિતનું આવાગમન, મંદનનું પ્રકુલિત ધણું મન;
હર્ષ ભેર હરિદાસને તેડ્યાં, પૂજાપો લેવા ચર્ચને ખેળ્યા. ૧૪
- કંથન પાટે રૂખિ બેસાડી, લિધ લિધ પેરની પૂજા માંડી;
અર્ચ્ય અંદન પુષ્પ ચઢાવ્યાં, શિરે, મૂક્યાં ફૂલ જે સોને મઢાવ્યાં. ૧૫
- હસ્ત ભેડી મંદન તો ઉભા, ધારે રૂખિ જાય રમે દુભ્યા;
રૂખિ કે' નવખંડમાં ભમીઓ, સખત દીપે વિચાર ન સમીઓ. ૧૬
- હાર્યો થાક્યો ઘણું જલસયો, ઘણી વાર છુટ્યો મોતે સા'યો;
થેર બેઠાં જા'નવ જાણી, તાપસ કે' ટાંટીઆ મુઝ્યા તાણી ! ૧૭
- ઉલ્લે જુનાગઢમાં કાંટું જામ્યું, આ કાર્ય સ્વપ્ને માં આવો સામું !
શુભવાન વિદ્વાન ને કુળવાન, જોઈએ નીતિવાન વળી જળવાન. ૧૮
- જોડ્યે એ મળી આવે જધું, સામુદ્રિક જોયે વમારે વધું;
જેને જે જોઈએ તે ઈશ્વર આપે, શુદ્ધ મન હોય તો કષ્ટ કાપે. ૧૯

૧ અપશુકન થાય ત્યારે પગરખાં જાદવી નિભાવી લેવામાં આવે છે. શુકન
અપશુકન ઉપર વિશ્વાસ રાખનારની અછી મળક કરી છે. ૨ મન-મંદનન.

- મહન ધરેલું તમારે મળિયું, કમળાગવરીનું સાયગ^૧ લળિયું;
મહન કે' સાક્ષાત મૂલુ પધાર્યે, જોડું થયું પછે કોણ ધારે. ૨૦
- કમળીનું કામ લીધું તમે કરે, પછે તે કેમ કૂકાને વરે;
રૂપિ વાર થયે થયા બહુ દુઃખી, આજ શાતા પામી થયા સુખી. ૨૧
- જુનાગઢમાં કહો ક્યાં કીધું, કોણે શ્રીકૃષ્ણ માફ' લીધું;
સામુદ્રિક કોને છે એધાણ, જુનાગઢમાં અભાવ્યું કોણ? ૨૨
- 'બહુ રતના' વસુધરા' કા'વી, જિજ્ઞાસુને કોણ કે કહો જતાવી;
જેમ જ્ઞાની પાસે ઈશ જતાવે, પોતે ભટકી ભટકવાનું પતાવે ! ૨૩
- તેમ તમે ભમી ભલું મેળવિયું, અમાફ' દુઃખ ટાળીને હેળવિયું;
જનમૂળ જાણીતો જુનાગઢનો, હું બૂલ્યો તે કો' કીઆ તરનો. ૨૪
- રૂપિ તમે દુધમાંથી પોરા કાઢ્યા, ક્યન જોડું કરી દુઃખી મટાડ્યા;
વે'લા કહી દો તેનું નામ, સિદ્ધ કરી આપ્યા તમે કામ. ૨૫
- રૂપિ કહે વર બહુ છે રૂઠો, તેમ કૂળમાં નથી કંઈ કૂઠો;
આટલ મેહતાની હિ મોટી, કૂળમા ઉતરી ન કન્યા જોટી. ૨૬
- માતુલ પહે વર છે પૂરો, વિદ્યામાં નહીં કંઈ અધૂરો;
કમળીથી વેંત છે ઉંચો, મે' તો જોયો કે અટપટ રૂચો ! ૨૭
- તીનો^૩ તરેરો છે બહુ જોરો, પૃથ્વીમા નહીં એવો છોરો;
બધા પખાં મળતા આવ્યા, વખાણ ગચ્છીભાઈને ભાવ્યા. ૨૮
- બચીબાઈ કે' સુરત હીજે, સરખો વેવાઈ મળે લાવો લીજે;
કમળીને હોદી જણશે થારો, મારા કરતા એની વધી જાશે ! ૨૯
- પહળુની^૪ જણશે બધી કરાવી, કંચને દેઈ કમળી મઢાવી !
મહન કે' મનને વશ તો રાખો, જમારે ત્યારે એનું એશું ભાખો. ૩૦
- બચીબાઈ કે' જોલયો નહીં, વિવાતાં યઈયું હવે સહી;
સુનિ વેવાણનું શુ છે નામ, વેવાઈનું પૂજશે હશે જેને કામ ! ૩૧

૧ જાગ્યને ઠેકાણે ૨ વસુધરા (પૃથ્વી) બહુ રતનોથી ભરેલી છે. ૩ તીનો તરેરો-ઉમ, મદ નહિ. ૪ આપવાની શરત કરી હોય તે-પરઢેલી (સુરતી પ્રયોગ).
૫૨

રૂપિ કે' શામળશા નામવર કેરૂં, વેવાણુ છે સાક્ષાત દેવનું દેરૂં !
માણુકબાઈ છે મણિ જેવાં, કમળીને કુંવરબાઈ નણુદી તેવા ૩૨

જેવું જોઈએ તેવું મળિયું, ઘણા ઘણા હુ જે ત્યા હળિયું,
નાગરે બહુ બહુ મને લમાવ્યો, કમન બહુ બહુ હુંને દમાવ્યો. ૩૩

આખર મોરારે મેળવિયું, ખરી લાગ્ય રેખાએ હેળવિયું,
મદન કે' હવેહું પૂછું મારાજ, વચે, જોવાથી સ્ત્રીને આવી દાઝ. ૩૪

ધરૂં કિયું કરી તેને વારી, ભયથી રહી તે તો હારી,
મારાજ તે મે'તાનુ કહો નામ, જુનાગઢમા રહે કીએ કામ. ૩૫

૧ વદાણુ.

કીએ કામ રહે મારાજ તે, કૃપા કરી મુજને કહો રે,
વેવાઈ નામ રૂપિવગ કહે છે, શ્રોતા સહુ સાવધ રહો રે. ૩૬

કલકુ' ૧૬ મું. રાગ કેદારો.

મદન પૂછે છે વળી વળી રે, વેવાઈ નામ કહો હળી મળી રે,
મુજ સરખો કીઓ છે ત્યાયરે, તમે વિવા' કયો જુનાગઢમાય રે ૧

કેવી પદવી તેની સાંભળીએ રે, પ્રથમ મળવુ ઘટે તો મળીએ રે,
ધન મણુ જેવા મહારાજ રે, શુભ કરી આન્યા મમ કાજ રે. ૨

વખાણુ સુવર્ણ દીક્ષિત હરખે રે, (કે') વૃથા શુભ વે'મી નરખે રે !
મારે અપશુકને વળીઓ છેક રે, પણ નિપજ્યુ નહીં વ્યતિરેક રે' ૩

શુકનાવળી^૧ સરોદો ખોટા રે, તેવા કુળાધીશના^૨ થોથા ગોટા રે^૩
મિથ્યાનિથ નાગરીની ગાળો ખાધી રે, આવા^૪ ગમને ગૂહિણી ખાધી રે.^૫ ૪

વૃથા વિમનુ અપગાન કીધું રે, સડી કુંડીને હુ ખ શીઠ દીધુ રે,
ફોગટ મારી મંઝારી^૬ મે'તો રે, સર્વને વિધિયે લખું ચારો કે'તો રે ! ૫

૧ પીછને. ૨ અશાવ, ભેદ, જૂદુ ૩ (વ્યોતિષ-કુળાધીરની કવિ ઠેમડી ૨૨ છે) પ્રશ્ન કરીને તે ઉપરથી કુળ ઉપજવવુ ૪ નગકોટા ૫ અથવા અપગાન ઉપરથી જોઈ કહેવ તે ૫ જે ઉપરથી અનિષ્ટ કહેવામાં આવે છે તે વ્યોતિષનો ભાગ ૬ આજવું. ૭ ખાત્રી. નિશાંતી.

- એમ તકે તુરીએ ચલીઆ રે, મે'તા નારો આખડી^૧ પડીઆ રે;
મદન કે' શુ વિચારો મા'રાજી^૨ રે, કે વિસર્ધું નામ સંભારો આજ રે ! ૬
- ળચી ળાઇ કે' હમણાં કે'છે રે, તમારે પણ ઉતાવળ રે'છે રે;
રૂવિ'કે' તેનું નામ છે જગ જાણીતું રે, મેદિનીમા^૩ મો'ટું માનીતું રે. ૭
- જેની હુંડી શિકારી નાથે રે, વળી લાજ રાખી નિર્લજ ન્યાતે રે;
સારંગ^૪ધારીએ શ્રાદ્ધ તો સાર્યું રે, લક્તનું કીર્તન^૫ જેણે ન વાર્યું રે. ૮
- પ્રત્યક્ષ પ્રભુએ પાપું પાણી રે, સેવકની પેઠે આ'પ્યું આણી રે;
દે'વરખાઈનું મામેરું કીધું રે, માન ઠોર^૬ ચોર નઠોરનું લીધું રે. ૯
- કઠોર^૭ કાઠી જેવા નાગર રે, હરબ્યા જે કે'વાય બુદ્ધિના સાગર રે;
માગ્યા મેહ મેહોતે વરસાવ્યા રે, મોસાણું પૂરવા લક્ષ્મી સહ આંખ્યા રે. ૧૦
- વેદાંતિયોની^૮ સલા ભરાઇ રે, જ્યાં ભીમ લક્ષ્મ જેવા ખેડ સાહી રે;
પ્રલે જેવો પ્રલંભ^૯ પ્રધાન રે, મહાકાળ મંડલિક અનુમાન રે. ૧૧
- ત્યાં કેદારો^૯ છોડાંઓ નાથે રે, ખત લેઇને ચાલ્યા સાથે રે;
સર્વ દેખતાં હાર પે'રાંઓ રે, હરિએ હરિ^{૧૦} અંશને જ્યાં હરાંઓ રે. ૧૨
- એ સર્વ કહી કહીએ વાતો રે, પણ પ્રલક્ષ દીકું ગમે જાત જાતો રે;
વિવા'ને કિન નાગર તાડ્યા રે, બ્રાતિએ જહુ જહુ લમાડ્યા રે. ૧૩
- એવી ઈશ્વરની જેને સા'ચ રે, તે તો વેવાઈ વારો થાય રે;
પદવી એ પરમેશ્વર પ્રધાન રે, જાઓ પે'લા મળી કરો સન્માન રે. ૧૪
- તું જેવો વંડનગરનો મંત્રી રે, તેવો તે ત્રિકમનો છે તંત્રી રે;^{૧૧}
નઠોર નાગરથી હરીનેરે, ફર રે'છે લજ્જ એક હરિને રે. ૧૫

૧ આવા આવા તકંગા મહેતાનું નામ જુદી ગા ૨ પૂરી. ૩ વિષ્ણુ-
કૃષ્ણ. ૪ કૃષ્ણે શ્રાદ્ધ સમયે નરસિંહનો વેગ લઇ ધી આણી આપીને
મહેતાના કીર્તનમાં વાધો પડવા ન દીધો ૫ ગામેરા વખતે નાગરોએ મહેતાને અનેક
રીતે પીડેલા તે હપચી તેમને ધિક્કાર વાચક વિશેષણ લગાડે છે. ૬ કાઠી જેવા લૂટારા.
૭ દારમાગા વખતે ભીમ વગેરે વેદાંતિઓ સામા થયા હતા તે. ૮ માંડલિક રાજાનો દીવાન
૯ કેદારો રાગ ધરેણે મૂકવો પડ્યો હતો તે લગવાને છોડાંઓ. ૧૦ રાજા-માંડલિક,
૧૧ સત્તા ચલાનનાર, વ્યવસ્થા કરનાર.

સર્વ દ્રેષી છે મેહેતા ફેરા રે, તે હારી ક્યાં કરે છે ફેરા રે;
તમને ઉંધુ છતું ભરાવી રે, રલ ખોવાવશે ફેરક કરાવી રે. ૧૬

કોઇનું કહ્યું ચિત્ત ન ધરશે રે, તો તો તમે કુળ સહિત તરશે રે;
એનું નામ તમે કહ્યું વિસરિયા રે, જે વિસર્યાં તે બ્યર્થ આવતરિયા રે ! ૧૭

જેનું નામ નરસંઘ કે'છે લોક રે, નાગર પણ કે' નાણાદાર^૧ રોક રે;
નિરુપૃહી^૨ નહીં કોની ગર્જ રે, કોઇ કામ લોભ કીધા વર્જ રે. ૧૮

તેને ત્યાં અમો વિવા' કીધો રે, મદન મેહેતા અર્થ તારો સિધ્યો રે;
નામ નરસંઘનું સાંભળી પડિયો રે, હે રામ ! કહી ધરણી ઢળિયો રે. ૧૯

વલ્લભ.

ધરણી ઢળિયો નામ સુણતાં, મદનને મૂંઝાં વળી રે;
ખચી ખાઇ ખહુ કરકળી, રડતી રહે નહીં ખળી રે. ૨૦

કડવું ૧૭ સુ. રાગ પરજીઓ.

ભાગ્યે^૩ ભુજ દઈ ભામની મોલી, કરી વિવિધ વિલાપ;
દુઃખ રૂપી અરણ્યવમાં કુળાડી, તાપસે ઉપજાવ્યો તાપ. સ્વામી.
કમળી કેરૂં કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઇનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૧

વિવા' કરવા જનારે વગોવિયાં, ઢોળી પાડ્યા દુઃખના પા'ડ;
ખાડ ખણી ખૂળ ડાટિયાં, ખળી ગયાં રે લાડ પાડ. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઇનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૨

જેના ઘરમાં ખાવા નહીં, નહીં પાણી પીવાનું પાત્ર;
ટાઢે તન તરડાઈ ગયાં, જેનાં, ચેરાગીથી વરવાં^૪ ગાત્ર. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઇનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૩

નાગર સહુ કો એમ કહે છે, કુળ ન્યાતે નરસંઘ કુપાત્ર;
તેને નિર્લજ નીચ સુનિજ, જઈ કરી આત્યા સુપાત્ર. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઇનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૪

૧ રોકડા નાણાવાળો—પૈસાદાર. ૨ કોઇની તમા નહિ રાખનાર. ૩ કપાળે
દાય દઈ. ૪ વિરૂપા—જરાગ.

અન્ન ખાએ પાણી પીએ, ઘણી હોય જે પ્રાણી^૧ માત્ર;
તે જાણે એ નઠોરને, કઠોર,^૨ કાળજાના મુનિયે કહ્યા જે પાત્ર. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૫

એકદા સખીએ^૩ કાગળે લખિયું, કે અન્ન નરસંઈ જોવા જેવી જાત;
ગંભત જોઈને વેહેલાં જાણે, માત્ર રહેજે એકજ રાત્ર. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૬

તે એક આમની^૪ પ્રીટી મરે થઈ, દુઃખ ગંભત દા'ડો રાત;
સારે નામ તે નરતે કર્યું, હવે ન કરો વિવા'ની વાત. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૭

વાર વકર નહીં ન્યાત જાતે, જેને જંગોટાનો^૫ સાથ;
જોગ જાણીતા જોઈને લાવ્યા, લાંગોટાનો^૬ જલાવા હાથ. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૮

વાટ^૭ ભુંગળ ભટિયું ભણિયા, મોટી મોટી કહી જાહુ ગાથ,^૮
ધંદ્રવારણા વત કર્યું, નામ કૂટયું, શે ન કૂટયું માથા, સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૯

હસ્ત સુખ કાળા કરેથી, વે'ણું વે'ણું ન હીધું નામ;
લા'વો લૂંટી લીધો માહરો, વર^૯ વણું વેરીનું કીધું કામ. સ્વામી.
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૧૦

એમ કહી આલી કૂટિયું, કુવરી કેડું પોતાનું કપાળ;
વારવા ગયે વિકાળ થઈ, રૂધિર ગરે છે જેને વાળ. સ્વામી
કમળીનું કર્મ કૂટયું, સ્વામી. લાડકવાઈનું સર્વસ લૂંટયું, સ્વામી. ૧૧

૧ ખાનાર પીનાર સર્વ પ્રાણીઓ નઠોર (નિષ્ઠુર-કઠોર મહેતાને, જાણે છે)
૨ કાળજાનું નિરોપણ. કઠોર કાળજાના પાદાણે મહેતાને પાત્ર-લામક કહ્યાં ૩ જન્મમાઈની
જાહેનગમ્મી જુનામદર્ગા રહેનારી ૪ એક રાત જે સખીએ ગમત જોવાને જોવાવતી
તે શીટીને માટે દહાડો રાત દુખ રૂપી ગમત થઈ ૫ જોગટા. ૬ લંગોટી વાળનાર
(બીખારી) ૭ લટ-પંડિત (વક્રોક્તિ) એમણે શુભગમિયું (દીપણ) વાણીને.
૮ અર્થાત વાત. ૯ ઇચ વણું-પાદાણે

કંઈને કહે છે કામળી, કુંવરી, લેખને પડું કુંપુ,
ધાયું કયું તમે તમ તણું, રૂપ ચિહ્ન જોયાં અનૂપ. સ્વામી. ૧૨
કમળીનું કર્મ કુટુંબ, સ્વામી. લાકકવાઈનું સર્વસ હુંટયું, સ્વામી.

એમ કહીને કર ધરી, જગજગતી એક કટાર;
દેહ કરો વિવાહ નહીં તો, મરૂં મારૂં આણી વાર. સ્વામી. ૧૩
કમળીનું કર્મ પુટયું, સ્વામી. લાકકવાઈનું સર્વસ હુંટયું, સ્વામી.

નાગર નારી એટ કહે સહ, તે કરૂં હવે નીચ;
જો વિવા' દેહ કરાવો નહિ તો, રૂધિર માંસનો કરૂં કીચ. સ્વામી. ૧૪
કમળીનું કર્મ કુટયું, સ્વામી. લાકકવાઈનું સર્વસ હુંટયું, સ્વામી.

વલણુ.

કરૂં કીચ કહે માંસનો, જુઓ એટ નાગરી નારી રે;
વાધણી નાગળીને હસાવે, તો સારી ઠેણે ધારી રે. ૧૫

કડવું ૧૮ સુ. રાગ રામઘો.

નારી નઠોર નાગરી વારી, મરન મેહેતો જોલીઆ રે;
પ્રદાર જેવા પ્રદાર શે ભૂલ્યા, કમ નરસંઈના તોલ તોલીઆ રે. ૧

રૂપ નહીં વિદ્યા નહીં, ઇજત આળરૂનું સૌ કે' મીડું રે;
મારૂં માનિનીડું^૩ હૃદય બળે છે, આરંભમાં આ શું ચરીકું^૪ રે. ૨

ગરવા શુરૂ શુણિચિ જોલો, ત્યાં તમે શું શું દીકું રે;
કે' બકતે^૫ બાકત માટે મેળવિયું, કહો તો ખરા (ત્યાં) શું લાગ્યું મીડું રે. ૩

નોંધ—મારા મિત્ર રા. રા. ધનરયામ બાપુડીયા 'વંદે જલ્લાલ્યું' કે સામંજસાએ જે પત્ર સુ-
ધર્મી નામો વણીવીને લખેલો મત અંકમાં કહી પ૧ થી (નારાયણ, સૂર્ય ને ધૂમકેતુથી) રાશ્ર માય છે
તેમાં અંતર્લેખિત છે; એટલે ફરેક ચરણને પહેલો અક્ષર લેતાં “નારી કહેને કે'વિ” એમ
નીકળે છે, અને તેજ જાને જાળાએએ અર્થ બેસાડીને ૬૧ મી કડીમાં કહી જતાલ્યું છે. મારા લક્ષમાં
આ અંતર્લેખિત આખ્યો નહોતો, તેથી રા. રા. ધનરયામસાહેબે જણાવેલી જાળત ૬૫૬૨ સાથે
જાળક કરૂં છું. ઉ. કા. કાં.

૧ વાધણુ અને નાગળને પળુ દસાવે એવી નાગર નારી સારી કેમ કહેવાય? ૨ પ્રદાર
જેવું ૬૦-હે પ્રદાર (દિશીત) તમે પ્રદાર જેવા ચક્ર કેમ જુલ્યા? પ્રદાર સંદેશના કમમાં જુલ
કરતા નથી, માટે તમે પ્રદાર જેવા ચક્ર જુલ કેમ કરી એમ કહેવું છે. -૩ મારૂં
આરંભ-અશુભ. ૫ જાને બકત માટે વિવાહ મેળવ્યો કે શું?

ધરનાં વખાણુ કર્યાં વિધ વિધે, પણ ધર તમે નવ નરખ્યું રે;
હરિ જેવા પુરોહિત શે મન હરખ્યું, કીએ કાણુએ એ રત્ન પરખ્યું રે. ૪

મારા વાંલાનું^૧ વેણુ ન માન્યું, કો' કે'ણુ તમને શે ન રૂપ્યું રે;
નશીળ કોડયું નાશયણુ જેવા, દેવા આ કરમે કયાં લૂંછ્યું રે. ૫

મહન માનુનીનાં વચન સાંભળી, રૂપિતરતું^૨ રૂપ ફરિયું રે;
ધૂત આહુતિ^૩ અગ્નિ પડે ઝાંખો, શકે અરિહા^૪ દ્વાદશ^૫ પાત્ર ધડિયું રે. ૬

વસુધરના^૬ વાઘ વકાયાં હારે, મારેલા મણિધર શા લેખે રે;
ઉવેખેલો^૭ વાઙવ કોણુ પેખે, લાત^૮ મારી જયવિજય જ્યાં દેખે રે. ૭

પક્ષી પશુ પ્રાણી કોધી કહો, પણ વાઙવથી વળીઓ છેક^૯ રે;
(મહા) કાળના કાળ સમો તે જોડ્યો, હર ત્રિનેત્રમાં^{૧૦} નંબતિરેક^{૧૦} રે. ૮

હો નીચ નાગર ! શે મને મોકલીઓ, અપરીક્ષક જ્યાંદે જાણ્યો રે;
અમને ગમે તે અમે તો આપ્યો, હવે યયો કયાંથી તું શાણો રે. ૯

નારણત^{૧૧} નર નરકે પડ્યા જેવો, હીનોપમા^{૧૨} ન એથી ગીણ રે;
રીણ મટી કહે સીણ^{૧૩} ગયો હું, દુષ્ટ ગળ્ય^{૧૪} હાવાં કહું ગીણ રે. ૧૦

ધનુષમાંથી જાણુ નિકળે, જેમ ગોફણથી જોળો રે;
તેવું વેણુ નીકળ્યું તાપસનું, ગળવા માંડ્યો મહન જે લોળો રે ! ૧૧

૧ મારા વાંલાનું—પતિનું. ૨ હોમનું. ૩ અગ્નિમાં ધૂત (ધી) હોમવાથી જેમ અગ્નિ ઝાંખો પડે કે અરિહા (અરિ-યત્રુ દન-માનુ. રોમ શત્રુનો નાશ કરવા સાથે રવિ-સૂર્યનું આગધન જપ વગેરે કરવામાં આવે છે જેમકે આદિત્ય હૃદયનો પાઠ ૫૦)—સૂર્ય; સૂર્યની જાર મૂર્તિ મનાય છે માટે જાણુ જારે સૂર્યનું પાત્ર ધડયું ન હોય ! એટલે ધૂત હોમવાથી જેમ અગ્નિ ઉલટો સતેજ થાય, જારે સૂર્ય સામટા તપે તો પ્રવય થાય એવો અર્થ લેવાનો અથવા હોમવાની ચીજેવડે અગ્નિ ઝાંખો પડી શકે ? અર્થાત્ ન પડે પણ ઉલટો સતેજ થાય. અથવા શત્રુનો નાશ કરનાર. ૪ જાર સૂર્ય જેવું પાત્ર. ૫ પૃથ્વીના વકારેલા વાઘ દારી જપ અને તેમને મરી ગયેલા મણિધર (નામ) જેવા ગણે. ૬ ઉદાસ-નારાજ કરેલો. ૭ બૃહ નાપિજો જપ વિજયના દેખતાં વિષ્ણુને લાત મારી હતી એવી કથા છે. મતમળ કે આલમ મદા કો'ી હોય છે. ૮ ૬૬. ૯ દરનિનેત્રમાં—શંકરના ત્રીજા નેત્રમાં—શંકરનું ત્રીજું નેત્ર પ્રલય સમયે ઉઠડે છે એટલે જ્યારે ધણી કોધાવમાન થાય છે ત્યારે ત્રીજું નેત્ર ઉઠડે છે. મતમળ કે શંકરનું ત્રીજું નેત્ર ઉઠડે ને કોધ જણાવ તેમા ને આ આલમના કોષમાં. ૧૦ વ્યતિરેક—અંતર ન-નંદી. ૧૧ ભેરીથી છતાંએલો. ૧૨ દલપા ઉપમા. ૧૩ રાણ પએલો મટી હવે હું ગણી ઉઠ્યો. ૧૪ હે કુષ્ટ (પ્રધાન) હવે તો જળી જા.

- વે'લા વૈકુંઠશ્રી વૈકુંઠ-પતિ આઝ્યા, રખે થાય વિના'માં વધયણું^૧ રે;
વળી પરમ ભક્ત મહન જાણીને, ઉગારી લીધું મયણું^૨ રે. ૧૨
- શંખ ચક્ર ગદા મૂકીને, અનળને^૩ ખાતે ખાલ્યો રે;
મહન જાણેલો મુનિને જતાવી, શાપ તાપમ'નો ટાલ્યો રે ! ૧૩
- યોગેશ્વર યોગવદ્ધતાને^૪ મળિયા, લગ્ન મુધી મુજ ભક્ત જાણ્યો રે;
યોગનારાયણ^૫ દીઠે નમિયા, ભુલ્યો ભગવાન કોધે ભાભાવ્યો રે. ૧૪
- વચન પળાવી સમાધાન કરાવી, રયામ મુંદર કે' અગો જઈશું રે;
નરસંઇને નડશે નાગર કોઇ, વળી ત્યારે તમને કહીશું રે. ૧૫
- મહન પાસે મોહન આઝ્યા, લાભ્યા ઘણું ભક્ત મનમાં રે;
ભયાવ થયો તે ભક્તિ વડે દીઠો, મીઠો લાગ્યો મેળાપ તનમાં રે. ૧૬
- મોરારી કે' મન ગમણું મળિયું, હળિયું તારે રૂઢે કમ્મે રે;
નરસંઇને માટે હું આભ્યો, નહીં તો ન મળું વને ધર્મે^૭ રે ! ૧૭
- તપોધન^૮ પરમાનંદ જાણ્યો, ફેરવતાં રખે હારો રે;
નાગરનું નિર્ભૂજ કા'ઢશે, વા'લો કે' ન જીવે મારો તારો રે. ૧૮

વક્ષણ.

- મારો તારો જીએ નહીં, ખુવે નાગરનો નિશ્ચે ભાર રે;
એમ કહી અંતરધાન હુઆ, જોત જોતાં ગયા મોરાર રે ! ૧૯

૧ વિદ્ય કે વગોણું. ૨ મરણ. મહનને પુરોહિત શાપ વડે જાણી નાખંગે ૥ ટે તે પોતાનો ભક્ત હોવાથી તેનું મરણ ટાળવાને તેમ સાગળસાના વિવાદમાં વિદ્ય ન સાપ માટે વૈકુંઠપતિ કૃષ્ણ ત્યાં આવી પરોઝ્યા. ૩ અગ્નિ. ૪ તાપસ—પુરોહિત શાપ ટાળવાને મહનને જાણેલો જતાવ્યો. ૫ યોગ વગ્ના—પુરોહિતને યોગેશ્વર—કૃષ્ણ મળ્યા ને બોલ્યા કે આ મારા ભક્ત (મહન) ને લગ્ન મુધી જાણ્યો. ૬ યોગ નારાયણ—કૃષ્ણને જોઈ તે બોલ્યો, હે ભગવાન હું ભૂલ્યો—મને કોધે ભાભાવ્યો. ૭ ગમે તેટલું ધર્માચરણ કરે તો પણ હું તને ન મળું, પરંતુ નરસિંહ મહેતાની ખાતર હું આભ્યો છું. ૮ તપોધન—પુરોહિત, એ પરમાનંદ—પર ૩૫ જાણે તે નાગરનું નિર્ભૂજ કાઢે એવો છે.

યરનાં વખાણ કયાં વિધ વિધે, પણ ઘર તમે નવ નરખ્યું રે;
હરિ જેવા પુરોહિત શે મનહરખ્યું, કીજે ઠારણે ઓરજ પરખ્યું રે. ૪

મારા વા'લાનું^૧ વેણુ ન માન્યું, કો' કે'ણુ તમને શે ન રૂખ્યું રે;
નરીખ ફેાડયું નારાયણ જેવા, દેવા આ કરમે કયાં લૂંછ્યું રે. ૫

મહન માનુનીનાં વચન સાંભળી, રૂપિવરતું^૨ રૂપ ફરિયું રે;
ધૃત આહુતિ^૩ અગ્નિ પડે ઝાંખો, શકે અરિહા^૪ દ્વાદશ^૫ પાત્ર ધડિયું રે. ૬

વસુધરાના^૬ વાઘ વકાયાં હારે, મારેલા મહિધર શા લેખે રે;
ઉવેજેસો^૭ વાડવ કોણુ પેખે, લાત^૮ મારી જયવિજય જયાં દેખે રે. ૭

પક્ષી પશુ પ્રાણી કોંધી કહો, પણ વાડવથી વળીજો છેક^૯ રે;
(મહા) કાળના કાળ સમો તે જોહ્યો, હર ત્રિનેત્રમાં^{૧૦} નંખતિરેક^{૧૧} રે. ૮

હે નીલ નાગર ! શે મને મોકલીજો, અપરીક્ષક જ્યાં રે ભણ્યો રે;
અમને ગમે તે અમે તો આપુએ, હવે યયો ક્યાંથી તું^{૧૨} શાણો રે. ૯

નારજીત^{૧૩} નર નરકે પલ્યા જેવો, હીનોપમા^{૧૪} ન એથી બીજી રે;
રીજી મટી કહે સીજી^{૧૫} મયો હું, દુષ્ટ બળ્ય^{૧૬} હાવાં કહું^{૧૭} બીજી રે. ૧૦

ધનુષમાથી બાણ નિકળે, જેમ ગોફણથી ગોળો રે;
તેવું વેણુ નીકળ્યું તાપસનું, બળવા મંડિયો મહન જે કોળો રે ! ૧૧

૧ મારા વા'લાનું-પતિનું. ૨ હોમવ્રત. ૩ અગ્નિમાં ધૃત (ધી) હોમવાથી જેમ અગ્નિ ઝાંખો પડે કે અરિહા (અરિ-સત્તુ દન-મારણુ. રોગ સત્તુગે નારા કયા સાર રવિ-સૂર્યનું વ્યારાધન જપ વગેરે કરવામાં આવે છે જેમકે આદિત્ય હૃદયનો પાઠ ૫૦)-સૂર્ય; સૂર્યની બાર મૂર્તિ મ માય છે માટે જલજે બારે સૂર્યનું પાત્ર ધડયું ન હોય ! એટલે ધૃત હોમવાથી જેમ અગ્નિ ઉઘટો સતેજ થાય, બારે સૂર્ય સામટા તપે તો પ્રસય થાય એવો અર્થ લેવાનો અથવા હોમવાની સીમેવડે અગ્નિ ઝાંખો પડી શકે ? અર્થાત્ ન પડે પણ ઉઘટો સતેજ થાય. અથવા સત્તુગે નારા કરનાર. ૪ બાર સૂર્ય જેવું પાત્ર. ૫ પૃથ્વીના વકારેલા વાઘ દારી જય અને તેમને મરી ગયેલા મહિધર (નાગ) જેના મજે. ૬ ઉદાસ-નારાજ કરેલો. ૭ બૃગ્ગ મપિએ જપ વિજયના દેખતાં નિષ્ણો લાત મારી દની એવી કથા છે. મતમન કે આઘચ મદા કોંધી હોય છે. ૮ ૬૬. ૯ દરત્રિનેત્રમાં-ચંકરના ત્રીજા નેત્રમાં-ચંકરનું ત્રીજું નેત્ર પ્રત્ય સમયે ઉઘડે છે એટલે જ્યારે ઘણા કોપાવમાન થાય છે ત્યારે ત્રીજું નેત્ર ઉઘડે છે. મતમન કે ચંકરનું ત્રીજું નેત્ર ઉઘડે તે દોષ જણાય તેમા ને આ આઘચના કોપમાં. ૧૦ બતિરે-અંતર ન-નંમી. ૧૧ બેરીથી છતાંએતો. ૧૨ દહકી ઉપમા. ૧૩ રાજ યએલે મટી દવે હું જણી ઉઘ્યો. ૧૪ હે દુષ્ટ (પ્રધાન) દવે તો બળી જી.

વે'લા વૈકુંઠથી વૈકુંઠ-પતિ આત્મા, રજે થાય વિવા'માં વધયણું' રે';
વળી પરમ ભક્ત મદન જાણીને, ઉગારી લીધું' મયણું' રે. ૧૨

શંખ ચક્ર ગદા મૂકીને, અનળને^૩ ખાતે ખાલ્યે રે;
મદન જાણેલો મુનિને જાતાવી, શાપ તાપન'નો ટાલ્યો રે ! ૧૩

યોગેશ્વર યોગવક્તાને^૪ મળિયા, લગ્ન સુધી મુજ ભક્ત બચાવો રે;
યોગનારાયણ^૫ દીઠે નમિયા, ભુલ્યો ભગવાન કોધે ભમાબ્યો રે. ૧૪

વચન પળાવી સમાધાન કરાવી, રયામ સુદર કે' અમો જઈશુ રે;
નરસંઘને નકશે નાગર કોઈ, વળી ત્યારે તમને કહીશું' રે. ૧૫

મદન પાસે મોહન આત્મા, ભાવ્યા ઘણું ભક્ત મનમા રે;
બચાવ થયો તે ભક્તિ વડે દીકા, મીઠો લાગ્યો મેળાપ તનમા રે. ૧૬

મોરારી કે' મન ગમતું' મળિયું, હજિયું' તારે રૂઝે કમ્મે રે;
નરસંઘને માટે હું આબ્યો, નહીં તો ન મળું' તને ધર્મે^૭ રે ! ૧૭

તપોધન^૮ પરમાનંદ જાણો, ફેરવતા રજે હારો રે;
નાગરનું નિર્મૂળ કાઢ્યો, વા'લો કે' ન જીવે મારો તારો રે. ૧૮

વલ્લાણુ.

મારો તારો જીવે નહીં, જીવે નાગરનો નિશ્ચે ભાર રે;
એમ કહી અંતરધાન હુઆ, જોત જોતા ગયા મોરાર રે ! ૧૯

૧ વિદ્ય કે વગોણું. ૨ મરણ. મદનને પુરોહિત શાપ વડે જાગી નાખેશે માટે તે પોતાનો ભક્ત હોવાથી તેનું મરણ ટાળવાને તેમ શામળાના વિવાદમાં વિદ્ય ન થાય માટે વૈકુંઠપતિ કૃષ્ણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા ૩ અગિ. ૪ તાપસ—પુરોહિત શાપ ટાળવાને મદનને જાણેતો જતાબ્યો. ૫ યોગ વક્તા—પુરોહિતને યોગેશ્વર—કૃષ્ણ મળ્યા ને જોડ્યા કે આ મારા ભક્ત (મદન) ને લગ્ન સુધી બચાવો. ૬ યોગ નારાયણ—કૃષ્ણને જોઈ તે જોડ્યો, હે ભગવાન હું ભૂલ્યો—મને કોધે ભમાબ્યો ૭ ગમે તેટલું ધર્મીયજી કરે તો પણ હું તને ન મળું, પરંતુ નરસિંહ મહેતાની ખાતર હું આબ્યો છું. ૮ તપોધન—પુરોહિત, એ પરમાનંદ—૪૫૨ ૩૫ જાણેતો ને નાગરનું નિર્મૂળ કાઢે એવો છે.

પરના વખાણુ કર્યાં વિધ વિધે, પણ ઘર તમે નય નરખ્યું રે;
હરિ જેવા પુરોહિત શે મનહરખ્યું, કીએ કારણે એ રત્ન પરખ્યું રે. ૪

મારા વાંલાતું^૧ વેણુ ન માન્યું, કે' કે'ણુ તમને શે ન રખ્યું રે;
નરીણ ફોડ્યું નારાયણુ જેવા, દેવા આ કરશે કર્યાં લૂંછ્યું રે. ૫

મદન માતુંગીનાં વચન સાંભળી, રૂપિવરતું^૨ રૂપ કરિયું^૩ રે;
ધૃત આહુતિ^૪ અગ્નિ પડે ઝાંખો, શકે અરિહા^૫ દ્વાદશ^૬ પાત્ર ધડિયું રે. ૬

વસુધસના^૭ વાઘ વકાચો હાદે, મારેલા મણિધર શા લેખે રે;
ઉવેખેસો^૮ વાહન કાણુ પેખે, લાત^૯ મારી જયવિજય જ્યાં દેખે રે. ૭

પક્ષી પશુ પ્રાણી કોમી કહો, પણ વાહનથી વળીઓ છેક^{૧૦} રે;
(મહા) કાળના કાળ સમે તે જોલ્યો, હર ત્રિનેત્રમાં^{૧૧} નંબતિરેક^{૧૨} રે. ૮

હે નીચ નાગર! શે મને મોકલીઓ, અપરીક્ષક જ્યાંદે જાણ્યો રે;
જામને જામે તે જામે તો આણ્યો, હવે થયો કયાંથી તું શાણો રે. ૯

નારજીત^{૧૩} નર નરકે પડ્યા જેવો, હીનોપમા^{૧૪} ન એથી ઊંછ રે;
વીજી મરી કહે સીજી^{૧૫} મયો હું, દુષ્ટ જાણ્ય^{૧૬} હાવાં કહું ખીજી રે. ૧૦

ધનુષમાંથી જાણુ નિકળે, જેમ જોડણથી જોખો રે;
તેણું વેણુ નીકળ્યું તાપસનું, જળવા માંકયો-મદન જે લોખો રે! ૧૧

૧ મારા વાંલાતું-પતિતું. ૨ હોમનું. ૩ અગ્નિમાં ધૂન (ધી) દોમવાપી જેમ અગ્નિ ઝાંખો પડે કે અરિહા (અરિ-શત્રુ દન્-મારવું. રોમ શત્રુનો નાશ કરના સારૂ રવિ-સૂર્યનું આરાધન જપ વગેરે કરવામાં આવે છે જેમકે આદિત્ય ઉદયનો પાઠ ૬૦)-સૂર્ય; સૂર્યની પાર મૂર્તિ મનાય છે માટે જાણે જારે સૂર્યનું પાત્ર પડ્યું ન હોય! એટલે ધૂન દોમવાપી જેમ અગ્નિ ઉઘટા સતેજ થાય, જારે સૂર્ય સામઠા તપે તો પ્રલય થાય એવો અર્થ લેવાનો- અથવા હોમવાની સ્ત્રીજેવડે અગ્નિ ઝાંખો પડી શકે? અર્થાત્ ન પડે પણ ઉઘટા સતેજ થાય. અથવા શત્રુનો નાશ કરનાર. ૪ જાર સૂર્ય જેવું પાત્ર. ૫ પૃથ્વીના વહારેલા વાયુ દારી જપ અને તોમને મરી ગયેલા મણિધર (નામ) જેવા ગણે. ૬ ઉદાસ-નારાજ કરેલો. ૭ ભૂચુ ઋષિએ જ્ય વિજયના દેખતાં વિષ્ણુને લાત મારી હતી એવી કથા છે. ચતુષ્પ કે આદ્ય મદા કોમી હોય છે. ૮ ૬૬. ૯ દરત્રિનેત્રમાં-ચંકરના ત્રીજા નેત્રમાં-ચંકરનું ત્રીજું નેત્ર પ્રલય સમયે ઉઠડે છે એટલે જ્યારે ધણી કોપાયમાન થાય છે ત્યારે ત્રીજું નેત્ર ઉઘડે છે. ચતુષ્પ કે ચંકરનું ત્રીજું નેત્ર ઉઠડે ને કોષ જણાય તેમા ને આ આલમના કોષમાં. ૧૦ અનિરેક-અંતર ન-નમ્ર. ૧૧ ચેરીથી છતાંજેતો. ૧૨ દસડી ઉપમા. ૧૩ રાજ યજ્ઞેસે મરી હવે હું જાણી ઉઠ્યો. ૧૪ હે દુષ્ટ (પ્રધાન) હવે તો જાણી જા.

વે'લા વૈકુંઠથી વૈકુંઠ-પતિ આત્યા, રજે શય વિના'માં વધયણું' રે;^૧
વળી પરમ ભક્ત મદન બાણીને, ઉગારી લીધું' મયણું' રે. ૧૨

શંખ ચક્ર ગદા મૂકીને, અનળને^૩ ખાતે ખાલ્યો રે;
મદન બળેલો મુનિને ખતાવી, શાપ તાપમ'નો ટાલ્યો રે ! ૧૩

યોગેશ્વર યોગવક્તાને^૪ મળિયાં, લક્ષ સુધી મુજ ભક્ત બચાવો રે;
યોગનારાયણ^૬ દીઠે નમિયા, ભુલ્યો ભગવાન કોધે ભાભાબ્યો રે. ૧૪

વચન પળાવી સમાધાન કરાવી, રયામ મુઢર કે' અમો જઈશું રે;
નરસંઈને નડશે નાગર કોઈ, વળી ત્યારે તમને કહીશું રે. ૧૫

મદન પાસે મોહન આત્યા, ભાભ્યા ઘણું ભક્ત મનમાં રે;
બચાવ ધયો તે ભક્તિ વડે દીઠો, મીઠો લાગ્યો મેળાપ તનમાં રે. ૧૬

મોરારી કે' મન ગમતું મળિયું, હળિયું તારે રૂઢે કમ્મે રે;
નરસંઈને માટે હું આબ્યો, નહીં તો ન મળું તને ધર્મે^૭ રે ! ૧૭

તપોધન^૮ પરમાનંદ બણો, ફેરવતાં રજે હારો રે;
નાગરનું નિર્મૂળ કાઢશે, વા'લો કે' ન જીવે મારો તારો રે. ૧૮

વલણુ.

મારો તારો જીએ નહીં, જીવે નાગરનો નિશ્ચે ભાર રે;
એમ કહી અંતરધાન હુઆ, જોત જોતાં ગયા મોરાર રે ! ૧૯

૧ વિદ્ય કે વગોણું. ૨ મરણ. મદનને પુરોહિત શાપ વડે બાણી નાખંજે માટે તે પોતાનો ભક્ત હોનાથી તેનું મરણ ટાળવાને તેમ શાગળચાના ત્રિવાદર્ભ વિદ્ય ન થાય માટે વૈકુંઠપતિ કૃષ્ણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ૩ અગ્નિ. ૪ તાપસ—પુરોહિત શાપ ટાળવાને મદનને બળેલો ખતાવ્યો. ૫ યોગ વક્તા—પુરોહિતને યોગેશ્વર—કૃષ્ણ મળ્યા ને જોડ્યા કે આ મારા ભક્ત (મદન) ને લક્ષ સુધી બચાવો. ૬ યોગ નારાયણ—કૃષ્ણને જોઈ તે જોડ્યો, હે ભગવાન હું જૂઠ્યો—મને કોષે ભાભાબ્યો. ૭ ગમે તેટલું ધર્મચરણ કરે તો પણ હું તને ન મળું, પરંતુ નરસિંહ મહેતાની ખાતર હું આબ્યો છું. ૮ તપોધન—પુરોહિત, એ પરમાનંદ—૪૫૨ ૩૫ બણો તે નાગરનું નિર્મૂળ કાઢે એવો છે.

કડવું ૧૯ મું. રાગ ધનાશ્રી.

ધૂર્યા ઢોંગી નિર્લજ ને નફટલ, વેદના વિત્તે સાંભરી નાગરવટલ;
ગળના માતાપિતા બળ જેહલ, વિવા' ફેક કરવા તૂટી પડ્યા એહલ. ૧

દાળ.

તૂટી પડ્યા માર વિસરિયા, નરસંઘને નડવા થયા તપ્યાર;
દીક્ષિતે જોટું કરેલું જણાવા, લીધાં કલમ રૂપી હુથિયાર. ૨

જોટું અરૂં કાગળે લખિયું, પછે વડનગર મોકલીઆ ઢેક^૧;
ભુનાગઢમાં જેટલા અંત્યજ^૨, ત્યાં થઈ રહી તેકાતેક. ૩

અંતવાસી^૩ સમગ્ર વડનગર ગયા, ત્યારે, ચિંતાતુર થયા નાગર;
પશુ મરશે ત્યારે કોણ કા'ઢશે, નથી નગરમાં કોઈ નાગર^૪ ! ૪

હુવે નાગર નાગર ઘેર આવિયા, કા'બ્યા મહનને સમાચાર;
કોણ છે ને ક્યાંથી આબ્યા, મંત્રી જેવા નીકળ્યા ખા'ર. ૫

આકાશિકામાંથી^૫ નીચું જોતાં, પ્રમિત થયો મહન;
ત્રણ દિશાએ પૃથ્વી ઉપર, ક્યાંથી ચઢી આબ્યા આ ધન^૬. ૬

દૃષ્ટિ નીચી કરી કે સર્વે નગિયા, કરિયા ઉંચા ત્યાં તો કર;
હીમના^૭ કડકા ઠે હશે કાગળ, અરે ક્યાંથી પત્ર લાવે જળધર^૮. ૭

(એવે) અંત્યજ જોડ્યેથી પ્રમણાલાગી, ક્રિકર મોકલ્યો લેવા કાગળ;
ગણ્યે ગણાય ન એટલા લાવી, મૂક્યા મહનની આગળ. ૮

શિરનામે ભુનાગઢ વાંચી, જાચીખાઈ આવી અટપટ;
ના ના કે'તામાં પત્ર તો લીધા, સી-આતુરીની કરી લટપટ. ૯

મહન વાંચી વાંચી મનમાં સમજે, ધારે જોવિંદની એવી મરણ;
નાર આપું પાત્ર તે કયમ કરી સાંજે, દીક્ષિતને કે'લુઓ આ વરણ. ૧૦

૧ પડેલા કાગળો ઢેક તથા મોકા હાતા અથવા ક.જોત્રીઓ ખાસ કરીને તેમની સાથે મોકલાતી, તેથી નાગરોએ તેમને પસંદ કર્યા હોવા. ૨ ઢેક ૩ ગામને છેડે વસનાર.—ડેક. ૪ ઢેકના અર્થમાં. ૫ અગાથી. ૬ વાદળ—રાદળ રૂપ. ૭ ગરફના. ૮ વાદળ—વાદળો જેવા કાગા ઢેક.

સર્વ ન્યાતે મળી લખેલું વાંચું, કાન ફેલી સુણીએ રૂખિ;
શવણે શવણ કરે વાચુ, અમને ક્યાં વિધ વિધ દુઃખી. ૧૧

ન્યાત લખે (છે) નરસંઘ નામનો, ડંકો દેશ દેશાવર વાગે;
નરસંઘને જોતા લક્ષ્મીનાથ તો, શત શત યોગ્ય ભાગે ! ૧૨

વિદ્યા દેવી દરશન નથી દેતી, એની પેઠી બેમાં;
અન્નદેવતા ગણરાઈ નાઠા, કઠિ હોય તો રહે શેમા ! ૧૩

બણ^૧ વણ દીવેટ વણવી ચલવે, સૂત્રદોરો નહીં સમખાવા;
તુંળાં વડકલ^૨ તે પણ જોઈતાં, મદનભાઈ વેવાઈ છે આવા ! ૧૪

ગોપીચંદન માળાની ફમલ, ભરે છે નરસંઘ બાના;
સોએક ચોર જો લૂંટે સામટા, તોય ધરમાં નહીં કંઈ જાવા ! ૧૫

વિનોદ^૩ નહીં માટે વધુ ન લખિયું, ચોડામાં ચોડું લખિયું અત્ર;
નહીં તો સમસાગર સહી રૂપે ખૂટે, ખૂટે પૃથ્વીનો કરીએ પત્ર ! ૧૬

લખતાં મેરૂ લેખણુ ધસાએ, મેહેતાને વર્ણવતાં હારે શેષ !
ન્યાત સર્વે ન્યાત બા'ર મૂકું, જો પુત્રી એને દેશ. ૧૭

જાચીગાઈ કે' મૂઠ સુણીએ, કરી આબ્યા જે કેર;
વેરાગી જાન આબ્યે પરણાવો, એ વરને તમારે ઘેર ! ૧૮

દીક્ષિત છે વળી પુરોહિત છે, માટે નમીને પૂછું હું'ય;
કરી આબ્યા તેનું કારણ કહીએ, ત્યા વધુ હીકુ તમે શું'ય. ૧૯

કોઈ ન કરવો તે સંભારી, દીક્ષિતજી તો બોલ્યા;
વિદ્યા વપુને^૪ કુર જોયું, વળી પૂર્વના સંબંધ તોડ્યા. ૨૦

રૂપ ફગ વર ધર જોઈને, અમે વિવાહ કીધો;
પૈસા વિણ સાત પખે પૂરો, માટે કોલ ત્યાં હીધો. ૨૧

૧ વેણુ ઉપરથી કપાસ-૩. ૨ ઝાડની ળાવ ૧૧ કે ઝાડના રસ વડે બનાવેલાં કપડાં,

૩ કંઈ વિનોદની બેન-ફેડાની વાત નથી માટે વધુ લખ્યું નથી. ૪ સારી,

નીચ નાગરી કે' વયોવૃદ્ધ થયો પંથુ, અકલ નહીં આલુ' માત્ર;
દ્રામ વિના દુનિયામા જાણો, સર્વત્ર કાળી રાત. ૨૨

જેને ઘેર ધન એકલું તે, વિક્લાન કુળવાન ને શુભવાન;
વકતા દર્શનીય તેને જાણો, એ લોકાચારનું જૂઠ્યા કયા લાન' ! ૨૩

પ્રદા' જેવા પ્રદા થઈ જૂઠ્યા, સાવિત્રી સીને પુત્રી કીધી;
શામળશા ઘરજમાઈ કરી રાજો, મૂઠ' ! અમારી લગ્ન શે લીધી. ૨૪

ધિક્કાર પડ્યો રૂપિ પદ્મીમા, કદળી' સમી કમળી છૂટી;
મૂઠ' મેઘા' વિના તું' શે ગયો, સાફ' નરતું સુઝતું નહિ બુધી'. ૨૫

અપશબ્દ સુણી નેન' આપ આબુ', રમશાનાગ્નિવત હીર્યો કોથ;
કોથ હીર્યે જોથ ગયા જૂઠી, વિરોધ વધારવા કરી શોથ. ૨૬

રેખાએ' આવી દેખા હીધી, ત્યારે રૂપિવર જોડ્યા;
જા નિચ નાગરી નિર્મૂળ જશે, તોલ તોલી તાપસ ડાલ્યા. ૨૭

હિક્કરીએ હીલો રહે નહીં, તે' પ્રાદાલુને જાહુ વિધ પીડ્યો;
મદન લાજત માટે રહ્યો હું, ત્યારનો જીડ્યો સીડ્યો. ૨૮

શાપ દેઇ આપ હઠી ચાલ્યા, મદને ખાલ્યા તો નવ ખળિયા;
નમન કરી કરી મદન જોલાવે, પથુ પાછા ન વળિયા. ૨૯

વખત વિચારી જાવા હીધા, નારને કે' કૂટયું કર્મ;
ધન ધાન્ય પુત્ર ખરિવાર જાશે, માશે તન મન શક્તિ ધર્મ. ૩૦

૧ આ ૨૫જે— વસ્ત્યાસ્તિ વિત્તં સનતઃ કુઠ્ઠીમ ।
સ પશ્વિત્ સ ધૃતકામગુણઃ ॥
સ એવ વક્તા ય ન દર્શનીય ।
સર્વે ગુણા કાશ્ચનમાશ્રયન્તિ ॥ (મર્ત્યુરારિ)

એ મૃત્યુનો કાવ ધી

૨ પ્રદા જેવા— કમ સમજે નહિ જેવા અથવા પ્રદા પેતે પથુ જૂઠ્યા હતા.
ક કેળ (ના ગર્ભ) જેવી ૪ સુદિ—સમજાયુ પ અકલ વિનાનું. આંખમાં આપ (પાણી)
આબુ ૬ રેખા ૭—શામળશાનો આવરત કુઠો હતો એ રેખા સામુદ્રિક જોતી વખતે
જૂધી ગયા હતા તેણે આવી આ વખતે દેખા હીધી મતમન કે તે માં આવી તેથી,

મળી નાગરનું નિકંદન કરશે, નાર રજે કોપાવો પરમાનંદ^૧;
ખચીનાઈ કે' એ કેણુ ન લાગે, તમે કો એને આનંદકંદ. ૩૧

મદન કહે કંદ નહીં પિંગળાક્ષી^૨, અમો સાચું કહીએ આજ;
દિક્ષીત પરમાનંદ એક જાણો^૩, મનાવા જઇએ અમો મા'રાજ. ૩૨

વલ્લભ.

અમો મા'રાજ પાસે આજ જઇએ, કાજ કૂડાને ટાળવા રે;
વિનવિયે વાડવ વિધવિધે, શાપ ખજે તો જઇએ ખાળવા રે. ૩૩

કડવું ૨૦ અં. રાગ માઝ.

મદન મંત્રી મન ભય પામ્યો, રૂપિ ચર્ણુ શીર મૂકી નામ્યો;
મંદિરથી નમતો નમતો આમ્યો, ત્યારે મુનિવરને મન લામ્યો. ૧

મસ્તક ચર્ણુ માંહે ધરી રાખ્યું, હાસત્ય ઘણું ઘણું દાખ્યું;
તનુજ^૪ વાંકે 'કરે' માતા ક્ષમાય^૫, તેમ ધારે તમે રૂપિરાય. ૨

આ દેહમાં પ્રાણ છે જ્યાં સુધી, ત્યાં સુધી ન થાય કુબુદ્ધિ;
વ્યોમ લોભ કહી 'જદલાય, તોય તમ વચન ન ફેરવાય. ૩

તમે કર્યું તે મારે સવાવીય, મને નરસંધ પર નહીં રીસ;
જાઓ લગનીઆ યઇને વે'લા, છો રહ્યા, તેડી લાવો મે'તા ઘે'લા^૬. ૪

આવાં આવાં વચન મુણીને રીઝયા, અરે જોડું થયું આ સાધુને ખીજ્યા;
પ્રદાના મુખથી પ્રદાનીકળિયા, તેથી વિમ દયાળુ સઉએ લલિયા ! ૫

મંત્રીને કે' માઝું જોડ્યું ન કર્યો, વિવા^૭ કરો ત્યાં કુળ ઇકોતેર વર્યો;
મારો શાપ ન થાયે ફેક, કહી ઇંદ્રાસન આવે મૃત્યુ લોક. ૬

પણ જ્યારે માઝું વચન ન ઉઠાવો, ત્યારે તમારા કંઈ કંઈ નિધિ કાપો;
જ્યાં સુધી તમે રહેશો આરોગ્ય, ત્યાં સુધી નડે નહીં કંઈ રોગ. ૭

૧ પ્રેમાનંદને નામરોએ ખીજવા દતા તેનો આ દેહાણે બંધાયે છે. ૨ કોપાયમાન આંખ વાળી. ૩ અહીં ખયુ શ્લેષ છે. ૪ હોકર. ૫ ક્ષમા કરે-ગાફી આપે. ૬ મરેતા થેલા ફરી તો હો રહ્યા તેમને તેડી લાવો.

- હુખ સ્વપ્નામાં નહીં તમે દેખો, પછે થાવાનું નહીં તમે યેજો;
જાઓ વિવા'ની કરો તૈયારી, ભારી જાન આવશે કે' ગતિ મારી. ૮
- મદન નમન કરીને વળિયા, જયી બાઈ વેલાં આવી મળિયાં;
કેમ વિવા' ફાક કરીને આંખ્યા, સાડું થયું એ વધામણી લાંબા ! ૯
- મદન કે' વિવા' નહીં થાયે ફાક, કદી આવી શત ઘણો કરો શોક;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ રૂદ્ર બ્રહ્મણી હારે, હું કેણુ માન દુભું બ્રહ્મ ત્યારે. ૧૦
- નારી કહે લહુ સહુ મમ, કૃષ્ણ કંથ એ તમારાં કર્મ;
ફાવતું કરી હવે પુલાઓ, સુર નિર્ભાગણીનો હુંટમે તાઓ. ૧૧
- સો હાથને કુવે નાખી કમળી, પિતા રૂપ કુહાડે છુંદી કદળી;
કુંવરી મારી મારી કરી કુલાતા, હુખ દરીએ નાખી ત્યારે વળી શાતા ! ૧૨
- હું તમને કપટી નો'તી જાણતી, વિશ્વાસઘાતી મત નો'તી આણતી;
બગ ફગ જેવા થઈ ન જોલો, સ્વાર્થ સાધ્યો માટે મન ઠોલો. ૧૩
- જ્યારે ધાર્યું કરવું તમારું, ત્યારે શીદ મત પૂછ્યું ખમારું;
મરું મારું પણ પુત્રી ન આપું, નથી એ ઉપર તમારું કાપું ! ૧૪
- હું તો ખરા નાગરની છું જયી, વેલ' પેઠે વિંટાઈને જાઉં લયી;
તમારું કપટ અવળું કઢાલું, ફાવે ત્યાં વિવા' કરી કમળી લડાલું. ૧૫
- મદન મેહેતો કે' જાહુ થયું બાઈ, જે રૂચું તે કર્યું જદરાઈ;
દળાયો રહેખી દામની પેર કુદી, છરો લેઈ કે' નાણું કમળી છુંદી. ૧૬
- મદન અકોધીને કોધ અદીઓ, ચાહમું રલ' દેખાડી વદીઓ !
જુમે જુમ ખાડીને રડતી, નાગરી વેષ કરતાં નથી જાળતી. ૧૭
- વિવા' કરાવનારને દે ગાળો, બાપ બાઈ મારે નાગરી' લાળો !
સુઆએ મને કસાઈ વાડે નાખી, જો જનની શીદ જીવતી રાખી. ૧૮
- ગણસુધીમાં ઘે:ળી ન પાયું ઝેર, કસાઈ કર સાંપી કરવા શીદ ફેર !
મારની બીકે મનમાં બરણડતી, કેટલુંક આહનપણે' ચરવડતી. ૧૯

૧ જીને વેલની ઉપમા અપાવ છે. વેલની માફક વીંટાઈને જોડી લયું કે તમારે
પણ નગવું પડે-દગાઈ જાઓ. ૨ મદન દગાઈ ગયા બોધને. ૩ વીજળી. ૪ માર. ૫ નાગર
સ્ત્રી-જયુમાઈ. ૬ પોતાની માતાને કહે છે. ૭ જલદેર રીતે-સંવાળાવ લેવા.

દેતી ન દેવાય એવી ગાળો, પ્રભુ અહીંથી છોડાવી સંકટ ટાળો;
એવે લોજન વેળા તો થઈ, (એટ) નાગરીને દાસી બોલાવા ગઈ. ૨૦

ખાઈ જમવાને માટે ચાલો, શીદ આરંબ્યો કંદામ ઠાલો;
વચન સુણી વાઘેણ પેર ધુરકી, બાણે નાગેણ નાખશે વિખાની ભુરકી. ૨૧

રંક દાસી છળીને નાહી, અવર^૧ ન્યાતે ન સ્ત્રી આવી ગાહી;
(લાંબુ) નલાંબુ કરી મંત્રીએ ખાધું, (પછે) રાજસભામાં જઈ બેઠો માધુ. ૨૨

મન કચવાય કામ ન મુઝે, કલમ હાથે હોય તોય કા મુઝે;
વેણુ સાંભળે કે વાગે ખાણુ, કે'ણુ કામનીનાં રળે લે પ્રાણુ. ૨૩

ઘેર બવા હિંમત નવ ચાલે, અગળા મારવી ધારે ત્યારે દયા ખાળે;
એમ કરનાં થયો પ્રદોષ^૨, મદને ધાયું ઉતર્યો હશે રોષ. ૨૪

મદનના ગયા પછે છાનું ખાધું, તૈયાર થઈ બેઠી ક્યારે આવે ખાધું,^૩
લોળે મદને દ્રશી ખાવા પૂછાવું, મરતાં સુધી ન ખાઈ એવું કા'વ્યું. ૨૫

ધાન્ય ધૂળ જેવું કરી જમિયો, પછે ખાવા ઉડાડવા આવી નમિયો;
પેટભરા એકલ શૂરા કહી ભાંડયો, કે' કેઈ નખોદણે^૪ સંસાર માંડયો. ૨૬

મદન શુપશુષ્પ ત્યાંથી ગયા, શૈયાએ મુઠ્ઠા બાળે મુખિયા ઘયા;
એવે કોમ્પમુખી આવી કને, વિવા' ફાક કરવા ઠો' કે નહિ મને. ૨૭

જેમ કો ભૂતને સમજવા બેમે, તે તો લાણુ કયાં થકી લેશે;
તેમ મદને ધાયું હવે સમજવું, કામ કરી લેઈ દાંબ્યું ફાંબ્યું. ૨૮

મંત્રીશ્વર કે' થવાનું તે ઘયું, કમ્મે લળેણું કુંવરીએ સળું;
ગચ્છી ગાઈ કે' કા'પણુ નઘી ગયું, ધાયું કરી હૃદે માઝું દળુ. ૨૯

શકં નક્ટ નાગર તમે નીચ, (પણ) પરણાવો પુત્રી તો કહું માંગનો કીચ;
મદન આશ્વામન કરવા ગયા, તરછોડા^૫ કરી ઘણા ગોવ દલા. ૩૦

૧ બીછ-બીછ નાનમાં આવી મારી આ દોની નથી. ૨ સન્નિતો પ્રથમ ભાગ. ૩ ખાત્રું (લદવા). ૪ સંસારની શરૂઆત. ૫ નખોદણીએ સંસાર માંડયો દરે, જેમ બેમાં કંતેસ યાવ છે ત્યારે કહે છે. ૫ મદનને તરછોડી-ધિકારીને.

- અપમાન મુણી રહ્યા ચુપ મે'તા, દળાયા ચ'પાયા હરિ હરિ કે'તા;
વારે દુઃખવા આંખેા હાથ, હજવે રહી ખસેડયું નારીનું માથ. ૩૧
- ખા'નું મળ્યું કે પકી ઝટ વઢી, માથું કુટી સ્વાગી સાગી તડી;
ત્યેા, આ ટળીએ ગંધવા નથી ગમતો, ધાર્યું કરે ટેક નથી નમતો. ૩૨
- ઉશીકાં ગાલ મશુરિયાં ને રબઈ, કપાસે ભરી મથરૂની મૂકી તળાઈ;
ધાર્યું કરે જઈ ધરણી પર સૂતી, બહુ ડુઃખ દીધે જશે વાત ખુ'તી^૧. ૩૩
- મદને ધાર્યું મગતું મલાય, ઠીક થયું ગઈ નીચે બલાય;
સંત નાગરીના છળ ન લહે, લહે તે પશુ જોડયે દુઃખ સહે. ૩૪
- ળીજે જોરડે ગઈ ત્યાંથી નારી, પાત્ર પાડી બુમ પાડી ભારી;
દીવાથી ડરી માટે કર્મો રાજ^૨, લોપવા માંડી પછે ત્યાં તેો માજા. ૩૫
- હાથ પગના ધબકારા કરતી, નાગર નારી છે ભાઈ નથી નરતી;
કાસે ગળું આંખું હોય જેમ, હં હં કરી ચીસો ખાડે તેમ. ૩૬
- મદન ગણસતો ઉડીને આંખેા, ચક્રગકે^૪ દીવો કરતાં ન ફાંખેા;
શયતનૃકુની દાગી મળગાવી ગઈ, બેશુદ્ધ જેવી દીડી બચીબઈ. ૩૭
- વેગ વિચારો વપુએ દાગયા, આ રોગે ક્યારે થયું (તાન) સાન;
જેઠા જેઠા બગાસાં ખાઇએ, ત્યારે લાવ્યની ગોવિંદ શુભ ગાઇએ. ૩૮
- ધ્યાન ધરી જેઠા મદન, નારીએ ભેયું વાંકું કરી વદન;
ઉઠી દીવાને રલ આપી, મદન નથી જોતતો તથાપિ. ૩૯
- નિર્લજ નાગરીએ મારી લાત, કંકાસ મૂકેા થઈ ભાગી રાત;
મંની ગમ રાગ કહી સૂતા, (હજ) નારીએ કંકામ મૂકયા નૂતા. ૪૦

૧ ત્યેા આ ટળીએ (જઈએ) ન્યારે અમારો ગંધવા નથી ગમતો ત્યારે ૨ ખુ'તી ખુ'તવું-કળવું. ૩.૫ દીવાથી વાત ખુ'તી-કળા-પેશી જગે મતભજ કે પાર પડશે અથવા ખુ'તી જશે-ખુ'તયો ૪ દીવો દોલખો; દોલખવાને જદને દીવો ગવો-રાગ કરવો કહેવાય છે ૫ એની મેજે સગમે એવી દાસસગાઓ તે વખતે ન દોવાપી ચક્રગકથી કે બોવાની દીવાગી ને અગ્નિને અડકાયાથી મળમતી તેનો ઉપરોચ થનો. ચક્રગકથી દીવો થયેા નહિ ત્યારે ચપાચદ (ચપા ૧૧ ધર) ની દાગી આાી સગમારી ગઈ.

- રડી રડી શેઠ્યા પલાળી નાંખી, અશ્રુ આવે તેના રામ સાખી^૧;
આ ભેદ મદન કરે વિચાર, નીચમા, નીચ નાગરી નાર. ૪૧
- ઉપરથી કરે ટાપાટીપ, તેથી દીસે શું મોતીની છીપ ?
તવચા ગૌર ને કેશ નીલા, 'સ્વામ' મન ન બાલે જન શિખા^૨. ૪૨
- જગત ઝવેરી થઈ ઠંગાયું, નાગર નારી સારી કહી બ્રમણે ભમાયું;
ના ના જગત કહી નવ ભૂલે, જે પરીક્ષા કરે વણ મૂલે. ૪૩
- તાંજાના રૂપીયાને કે' છે શેઠ^૩, એવી નાગર નારી હશે સૌ હેઠ;
એમ વિધ વિધ વિચારે પડિયા, એવે સુપૃથાં પ્રાત તણાં ચોઘડિયાં. ૪૪
- ઉભગરે આંખ્યો બળતી ચોળી, રસ્તો ભૂલ્યા ત્યારે દાસી બોલી;
દાસીએ બતાવ્યે રસ્તે ગયા, પડી રાત્ર કે શિક્ષા પાત્ર થયા. ૪૫
- એમ અહરનિશ આલ્યો કંકાસ, કમળા ગવરીને ઉપજ્યો ત્રાસ;
માને પુત્રીએ આવી કહ્યું 'ખરૂં', વિવા' ફેક કરે તો નિશ્ચે મરૂં. ૪૬
- બચીબાઈ કહે કવુચે^૪ કવુચ, જે હીણભાગ્યણીને પડી સુઝય;
કુ'વરી કે' એ કેણુ ન લાગે, ફેક સાલળી મરૂં તુંજ આગે. ૪૭
- એમ કહીને ચાલતી થઈ, ત્યારે બચીબાઈ કંથ પામે ગઈ;
'મારૂં' જોલ્યું પાળો જે નાથ, તો વિવા' કરીએ ચામળચા સાથ. ૪૮
- કાંત કે' કાંતા બોલો મુખે, નિમ્મું ત્યા મુખી સહિયે હુખે;
મારી કે' મારો ભાઈ લગ્ન લે જાય, એને રૂચે તો ત્યાં થાય. ૪૯
- બુએ નરસંયો દે' નાગરવાડે, ઘરતું ઘર છે કે જોતું ભાડે;
ન્યાતમાં છે કે એ છે ભૂદા, સોવસા કરશે મન થયે મુદા. ૫૦

૧ આંખમાંથી આંસુ પડનાં હોય તો તેના રામ સાધી-ગનનન કે પડતાં નહોતાં
છતાં પયારી તો રોધને પયાળી નાખનાતું જણાવે છે ૨ મન સ્વામ-નાથું મેલું. ૩ સફ-
મુણી જન જણી ન સકે. ૪ તાજાના બોટા રૂપીયાને અગત (એક) કહેનામા આવે છે
તેમ નાગરની નારને લોભા ઉચી કહે છે મતલબ કે જગત્ ઉત્તમનું નથી. ૫ પિના ફાય
જે વા તેથી દીકરી કાય અવતરી.

આટલો પ્રતિબંધ નો ધરો, તો તો સુખે વિવા' કરો;
મંત્રી કહે નાર'ણત નાગર સર્વ, હું કયાં રહું એકલો કરી ગર્વ. ૫૧

મદન કે' જાઓ તમે તેમ થશે, વિચાર્યું હું ખ યોડા દિ તો જશે;
સંત ધારે જેવી માધવ મરણ, નિરમ્યુ હશે તે વરશે વરણ. ૫૨

વલણ.

નિરમ્યુ' હશે તે વરશે વરણ, હરણનું ધાર્યું નહીં કરે રે;
કરતુ' અકરતુ સમર્થ ઈશ્વર, વર કરી તે અલરે ભરે રે. ૫૩

કહવું ૨૧ મું. રામ ધનાશ્રી.

મદન મેહેતો મન વિચારે, પર હસ્તે જશે હવે વાત લ;
નરસંયાને કેમ માન્ય કરશે, કુભાર્યાનો કુપાત્ર બ્રાત લ. ૧

મોરારની મરણ છે માટે, લાભ્ય મે'તાને લખું પત્ર લ;
પંદર કિવસ પછે લગ્ન આબ્યું, માટે સજ કરજ્યો સર્વત્ર લ. ૨

છાનો કાગળ એમ વિચારી, લખીયો એક મદન લ;
સાણો સેવક એક મોકલ્યો, પત્ર લઈ મેહિતા સદન લ. ૩

પછી જમવા વેળા થઈ જમવા ઉઠ્યા, શ્રી કે' મોકલો મારો ભાઈ લ;
મદન કે' હા આજ મોકલીએ, પણ એ આવે છે કંઈ લ. ૪

એવી ગોઠિ કરે છે જેવે, એવે આવ્યો મંત્રી સાળો લ;
લલણ રૂપ કવિ કે' કહું છું, ભાળો સાંભળો સંશે ટાળો લ. ૫

વામણો માંજરો ને છે કાણો, કોલીઓ' તેથી દીસે શ્વેત લ;
અતિ આ'રી આટે ઉદર મોડું, પણ નહીં વણિક' જેવા વેત લ. ૬

૧ નાગરો નારીથી છતાએવા-તેમને વચ છે. ૨ કરવા ન કરવાને. ૩ જાતે મોરો નરોતો પણ કોઠને લીધે સંદેત દેખાતો હતો. ૪ વાણીઆ મોટા પેટના કહેવાય છે. તે સધળા વાત પેટમાં રાખી સંકે એવા યુગાવતી દોષ છે, પણ એણે તો ખાઈ ખાધને મોડું પેટ કયું હતું.

- જૂઠાંમાં જન્મારો પોયો, નહીં સાચાનું સમણું^૧ લ;
અહંકારીનો અંખા^૨ હશે શું, મનમી^૩ ન બાણે નમણું^૪ લ. ૭
- પ્રાણશ્વ ખરો પણ પ્રાણ અક્ષર, બાણે નહીં કંઈ તેહ લ,
કાળા અક્ષરને ફટી મારે પણ, કપટ લહે ઘણું^૫ એહ લ. ૮
- લુચો ગઠ ઠગનો ઢગ કહીએ, બચીનાઈનો પ્રાતા લ;
મર્વ શુભ^૬ સંપત્તિ લેધને વળે લગિનીને શાતા લ. ૯
- કેઈનું કહ્યું માને નહીં, આપ મતીલો^૭ મૂઢ લ;
ઉઠ સુઠ કરે મન ધાર્યું, મમતે નહીં મર્મ ગૂઢ લ. ૧૦
- મૂરખમાં શિરોમણિ પોતે, વળી ખરતણો સરદાર^૮ લ;
નાગર નામનું નૂર રાખવા, આ જન્મ્યો શુભ લ ડાર લ. ૧૧
- નામ કાતિલાલ પ્રથમ હતું, પણ ફરિયું શુભથી તેહ લ,
કાતિલાલ હતા તે બદલાઈ, કપટીવાલ થયા નિ સદેહ લ ! ૧૨
- આવા નાગરનું વર્ણન કરતા, કેશ બાવન^૯ તો ખૂટે લ,
મનાઈ છે માટે વર્ણુ નહીં, વળી રસ ચાલતો તૂટે લ. ૧૩
- કપટીલાલને બચીનાઈ કહે, (ફડું) ગોઠે તો લક્ષ પત્રી દેવી લ;
કપટીલાલ કે' ફૂડું કેમ કરીએ, મૂકો શીખામણુ એવી લ. ૧૪
- આજ રાત્રીએ મારે બાણું, કાણુ કાણુ આવે મારી સાથે લ,
હું શીખારને મોકલો હું સાથે, જે સામાન સાચવે રાતે લ. ૧૫
- બચીનાઈ કે' તેયાર કરી રાખું, એ ફિકર તારે તજવી લ,
પણ પરીક્ષા કરવાની સૌ સભાઈ, ભૂલ્યા વિના તારે સજવી લ. ૧૬
- બોલય નહીં બોડી^{૧૦} વળી વળીને, હું તો હવે જઉં છું લ;
બોલય બોલય કરીશ તો નિશ્ચે, જઉં નહીં તુજને કહું છું લ ૧૭

૧ દગલો ૨ નમ્ય ન આપે એવો, સુખ. ૩ ઉપર વર્ણન કર્યા એવા સર્વ શુભવાળો
લોકને-વકોવિદ. ૪ પોતાનું જ અર્થ એવા વિચાર પ્રમાણે વર્નાર-સ્વગી-ગદી, ફગ-
મરી. ૫ સંસ્કૃત ભાષાના બાવન કોશ છે. ૬ બહેનને પણ બોડી કહી ગાત દે છે.

- એમ કહીને તે આલ્યો, મહને તેને બોલાવ્યો છ;
કપટીલાલ રજો કપટ કરતા, કાવતરું^૧ કરે અહીં નહીં કાવો છ. ૧૮
- મહનમે^૨ત્રી નામ માફે, કપટ કરે કારાગ્રહ નાંખું છ;
નાગરવટ નાગર પાસ ન આવે, કહું છું ગુન્હો નહીં સાંખું છ. ૧૯
- તેજમાં લેવાયે બોલાયું નહીં, પણ બડબડતો ત્યાંથી આલ્યો છ;
બેને પૂછ્યું શું કહું લાઇ, લાયે ગીભું બતાવી સંશે ટાળ્યો છ. ૨૦
- હવે કમળાગવરીએ બાણિયું, મામો જુનાગઢ બાય છ;
માધવની સ્તુતિ કરી, વર મેળવએ સામળસાય છ. ૨૧
- માર્યના બાળ અજ્ઞાન શું બાણું, તેમાં વળી સ્ત્રી બાતિ છ;
શ્વશુર^૩ શ્વશ્રૂની^૩ માની લેજયો, હું માટ સ્તુતિ વિધવિધ લાતિ છ. ૨૨
- એમ સ્તુતિ કરતી જ્યાં બાળા, ત્યાં સેવક તેડેલો આવ્યો છ;
યત્ર લખેલો તેને આપી, વળી મુખ સમાચાર કાઢ્યો છ. ૨૩
- કેાઈ ન બાણે તેવી કળથી, કાગળ તું આપજો કરે છ;
જવાળ લઈ શુભ કરીને, વેલો આવજો લાઈ તું ઘરે છ. ૨૪
- ઈશ્વર સર્વ સાફે કરશે, જો તમે ધીરજ ધરશે છ;
સર્વનું મન એમ કહે છે, તમે જરૂર શામળને વરશે છ. ૨૫

વલણુ.

- શામળને વરશે બેની મારી, એમ કહી સેવક બાય રે;
જન પ્રેમાનંદ વરણ્યે, હરે મહિતાનો મહિમાય રે. ૨૬

કડવું ૨૨ સું. રાગ કેદારો.

- મહને દાસ જેહ મોકલિયો, તે તો આવી મે'તાને મળિયો;
સંતને દેખી ધણે હજિયો, તે વાતનું વર્ણન કરું રે. ૧

- વણુન કડું હું તેહનું, સુણે શ્રોતા વક્તા જન;
પર્ણકુટી^૧ જોઈ સેવક કચવાયો, વ'વાયો નિશ્ચે તપોધન^૨. ૨
- એવે કો એક સંતે જઈ કંઠે, મેહેતાને સમાચાર;
વડનગરથી કોઈ આવિયો, અનુચર આણીવાર. ૩
- મેહેતા કહે હું જઈ મળું, તમે ઘરમાં બાંધે વેલા;
એક મનુષ્ય જમનાર છે, જઈ કહી આવોને પેલા. ૪
- એમ કા'વી મે'તો મળવા આદ્યા, આબ્યા જ્યાં સેવકજન;
તેણે કમળી હુ'એ આજખ્યા નહીં, વળી ઘણા એવા સાધુજન. ૫
- એવે એક સંતે સેવકને કહ્યું, ભાઈ મે'તા આબ્યા પેલા;
દર્શન કરી તે બહુ બાળ્યો, રે હીમે હીક્ષિત હું'ને ઘેલા. ૬
- એમ વિચાર કરે મન માહે, એવે મેહેતાજી તો બાદ્યા;
તમ આવે અમો યયા રાજી, પણ તમે ચિત્ત શે ડાલ્યા. ૭
- શાણે સેવક સમય વરતી, બોલીઓ તેણી વાર;
મા'રાજ મદને પત્ર આપ્યો, સત્વર લગ્ન આબ્યું નિરધાર. ૮
- મે'તી આથે સંતાઈ સુણે, રખે હોય નકાર;
કરૂણાકર કે' કાગળ લાવો, સૌ સમય બાણે વિશ્વાધાર. ૯
- કાગળ કરમા આપીઓ, ચેહેતા વાચે તેહ;
સ્વરિત શ્રી શુભ સ્થાનકે, વસે સંત શિરોમણિ જેહ. ૧૦
- પૂજ્યારાધે સર્વોપમા લાયક, નરસંઈ તમે મહંત;
શામળશા જે બાગાત્ર^૩ મારા, તેને જ્યાં^૪ જોગ ટે'જે સંત. ૧૧
- મુજ 'ધરૂણીએ કા'વિયું, (તેથી) માણક મે'તીને કે'જે;
સર્વ કુટુંબ વળી કુ'વળ્યાઈ, બોલાવી, નાગરથી વેગળા રે'જે. ૧૨

૧ કુપડી ૨ તપોધન-૧૫ રૂપી ધન વાળો-ઋષિ-દીક્ષિત જે પ્રથમ આવેતો તે.

૩ જમાઈ ૪ યયા ગોવ્ય-રૂપિત ૫ મુદિણી-શ્રી.

- વડનગરથી લખીત'ગ પદરજ, જે વૃથા કા'વે મદન;
સાષ્ટાંગ દ'ઠવત્ તેના સ્વીકારો, તો પ્રપુષ્ઠિત થાય મન. ૧૩
- કાલી ઘલી મારી કુંવરી, તેનો વિવા' કીધો દીક્ષિતે;
તે કબુલ કરી કૃતકૃત્ય કરજો, સુને ન જાણુજો નાગર રીતે. ૧૪
- કઠોર નઠોર ઢોર ચોર સૌ, શક જેહ ઠગ જગ જેવા;
પ્રથમ આચરણુ આવાં હુત તો, શ્રેષ્ઠ પદ્ધી' આપી કરે કૌ સેવા. ૧૫
- હરો, એ દુષ્ટોનું વર્ણન કરી, નથી લારતો હું' પત્ર;
સર્વત્રે મળી ભુનાગદથી, જહુ જહુ પત્ર લખીઆ અત્ર. ૧૬
- મારે ભાગ્યે નહીં માટે હું', રાજ કાજે' મળવા ન આવ્યો;
તે દામા કરજો સંત મહંતજી, આ સંજ'ધ મને જહુ ભાગ્યો. ૧૭
- પુરાણ શાસ્ત્રે સાંભળ્યું', કે લક્ષ્મી કે સંતને છોડી;
હું' પણુ નિર્ધન' ભાઈએવો, (પણ) ગર્જ' હોયતો મોકલુ' ભેધતી ઢેરી. ૧૮
- આ લખેથી રખે દુભાતા, આપ જાણો નાગર જ્ઞાતિ નીચ;
લગનીઓ યદને દુષ્ટ આવશે, તમારે તે કરવો પડશે રીજ. ૧૯
- આવા વેવાર ન્યાતે ચાલે છે, રખે મન લાવો આણુ';
અમો અજ્ઞાની કંઈ નવ જાણુ', તેથી મનમાં સોચું. ૨૦
- અત્ર સરણુ' કંઈ કામ કાજ, લખી સુખીઆ થાન્યો;
થોડે દિવસે જાન લઈ આવી, મુજ અ'ધનો કર સા'ન્યો. ૨૧
- આ વાંચી મે'તોજી રીજી, તેને જોજન દેવા ગયા;
મે'તી દીન વાણીએ જોલિયાં, અન્ન નહિ માટે ઉલા રહ્યાં. ૨૨
- મે'તો કે' જાઓ જાળમુકુંદ' પાસે, જુઓ કોઈએ નાખ્યું;
નારી કે' આજ મે' વીણી લીધું', ત્યાં શેષ કશું' નથી રાખ્યું. ૨૩

૧ નાગર આવા જાણ્યા હોત તો તેમને મોટી પદ્ધીઓ-નોકરીઓ કેાજ આપત.
૨ રાજ કાજના કામને લીધે તેમ મારા નસીબમાં નહિ તેથી હું' મળવા આવી શક્યો નહિ.
૩ પોતે પણ સ ત જેવો દનો તેથી હું' પણ નિર્ધન છું' એમ વિવેકમાં કહે છે. ૪ શીશુઓની
ચર્ચા.

સંત'કે' હું જમી ઉઠ્યો ત્યારે, (મિ) દર્શને જતા' લક્ષ્મી'તા;
પતિવ્રતાએ જઈ જોયું ત્યારે, ખચેર ઘઉં ઢગલી વળી રહ્યા'તા. ૨૪

હવે ઘરમાં ઓથો મળ્યો, આ દળવા બેસે નારી;
આહું વસ નાખવા ધારીને, એક વસન^૧ કાઢ્યું ભારી. ૨૫

સારામાં સાફ નેઈ કાઢ્યું, પછે નાર દળવા બેઠી;
ઓતા ખીજી નાગરીમાં ધારો, એ નહિ માત્ર એક હેઠી^૨. ૨૬

વસન નાખ્યું ઓથું રાખ્યું, નારે ભણ્યું નવ નિહાળે;
પણ જુલું વસનમાં ખારી જાળી, તેથી સેવક સઘળું લાળે. ૨૭

આંહાં^૩ તુસે ખાવાનું કર્યું, તે સેવક જમી નમિયો;
મે'તાં કહે વળી પધારજો, કે'જો, સંદેશે તપ ત્રિવિધિ સંમિયો. ૨૮

વાફ કહી વળ્યો અનુચર, તે મન માહે શોએ;
દીક્ષિત મહન મને લાગે છે, અતુર્યમાંથી^૪ પાચે ઓછે. ૨૯

ધણીને સુઝ્યું ઢાંકણી માહે, પાડેશી થું કરે સુઝે આરશી;
એક દક્ષ-દીક્ષિત મેધાએ^૫ મંત્રી, પછે કો કોની ચાલે પારશી^૬. ૩૦

એમ વિચાર કરતો આવિયો, ભાવિયો, મહન મનમાં;
પત્ર નરસંઈનું આપી પાછો ગયો, વાંચી મંત્રી કૂહ્યો તનમાં. ૩૧

કેટલાં વાક્ય વારંવાર જોખ્યાં, કયાં ખંત રાખી પાઠે;
“તમે કો” લક્ષ્મી સંતને તજે, પણ કો માધવ મળ્યે કોણ ઉચ્ચાટે. ૩૨

નાગર વ્રથ નારી તણે, તેમ નથી મોશરી આપ;
નટવર નાગર ઇથ ધારી, ભારી ભણ્યું હશે નારીનું પાપ. ૩૩

તેમ નથી ભાઈ એહને, ઉઘટી લક્ષ્મી^૭ એની દાસી;
એમ સ્વતંત્ર જોઈ મે' સંગ કીધો, માટે તજો ઉદાસી. ૩૪

૧ કપડું. ૨ એજ પહેલી ઉતરલી હતી તેમ નહિ પણ ખીજી નાગરો. પણ એવી દશાની હતી એમ અર્થ. ૩ રમઝમ-ગરગઢ. ૪ ચાર પાપમાં ૧ એક ઓછો-તણ પાપનો-ગાડો-મૂર્ખ. ૫ સમજાવવાનો. ૬ કરપણી-નિરાની એ ઉપરથી કળા ૭ માધવ-કૃષ્ણ કંઈ નારીને વસનથી કે લક્ષ્મી તેમની સ્ત્રી છે અને તેને તેજો દાસી જેવી લેખે છે માટે મે' તેમનો સંગ કીધો છે.

આ પંચ પક્ષિ મોઢે કરી, મદન મનમાં રીઝયા;
મેં અધમોધમે શું કર્યું, વૃથા તાપસને ખીજ્યા. ૩૫

વલણુ.

ખીજ્યો રૂઝિને તેણે કરી, મદન મનમાં દુઃખ ધરે રે;
ભટ પ્રેમાનંદ એમ લણે, વિધિ આવા નાગર વિરલ ઘટે રે. ૩૬

કહવું ૨૩ મું. ગગ મેવાડો.

વારતા સાંલણી હો, હૃદય તે સંગે,
લગન આબ્યું કુંકડું હો, નાથ ભવતા જન ગમે. ૧

હો નાગરની ન્યાતે હો, તમને હમન બહુ હમે;
'પાણી પેલી બાંધો પાણી હો, તમને કેમ કહું અમે. ૨

વિધિને શું કહીએ હો, નાગર ન્યાતે માખ્યાં;
આમે જ્યારે નાખ્યાં હો, જ્યારે નિર્ધન શે સંખ્યાં. ૩

સંતાનપતિને શું કહીએ હો, મુને સંતાન દીધાં;
'બક્તને હાંવવા હો, દેવે ક્યાં કર્મ કીધાં. ૪

નાથ હું થઈ 'નાગરી' હો, તમને દુઃખ દેવા;
'પતિ' હુથી ન બંધે હો, 'તમારી કંઈ સેવા. ૫

સંતાને શાંતા માની હો, તે તો દુઃખ દેશે;
'પત્ની' પતિને કારે હો, (તે) પેણ તમને જોડું કે' છે. ૬

પણ નાથ તમે જાણો હો, શું કરીએ સંકડાં;
ગુહસ્થાશ્રમ બહુ માઠો હો, બહુ આવે વાંકડાં. ૭

૧ નાગરની ન્યાત જન્મ્યા છો માટે તમને ઘણું દુઃખ પડે છે. તમને કેમ કહું અમે-હું તમને શું કરી શકું ? પાણી પહેલી બાંધો પાણી હો-પાણી આવતા પહેલી પાણ બાંધો-મતલબ કે લગન આબ્યું માટે અત્યારથી એવો તો સાર. ૨ બક્ષા-સંતાન આપનાર. સંતાન આપનાર દેવને શું કહીએ કે મને સંતાન આપ્યાં મતલબ કે ન આપ્યાં હોત તો સાર. બક્તને દુઃખ દેવાને આ સંતાન આપ્યાં તે દેવે સાર કર્યું નહીં એમ કહેવું છે. ૩ છોડતો હોય તો ચાતા-મુખ માન્યું છે પણ તે તો આપણને દુઃખ દે છે. ૪ પત્ની ધર્મ-સતી પતિને કારવા સાર છે પણ હું તો તમને આવું જોડું જોડું કરીને ત્રાસ ઉપજાવું છું.

આબુ' લગન હું'કડું હો, નથી ઘરમાં અન્ન દાણો;
વડી પાપડ વિના 'હો, 'કો' વિવાહ બય માણ્યો? ૮

નવિન વસ્ત્ર ભેંધ્યો હો, જ્યારે વિવા' આવે;
ધી ગોળ સરવે હો, એ દિવસે મંગાવે. ૯

સગાં સંબંધીને હો, તેડી કાંઈ દેઉં;
હાલકાર સગાં આવે હો, ક'શે થોડું નહિ લેઉં. ૧૦

જેવું હોય તેવું હો, પણ ઘર રંગવું પડ્યે;
થેપી થાપી રાખું હો, પણ જુઓ પેલી, ભીંત પડ્યે. ૧૧

ઢાલી વિના કેમ આવે હો, ગોર હાથા બહુ માગે;
કુંવરબાઈ જાંદરણી હો, કેમ છોડે આબ્યા લાગે. ૧૨

હર દાગીના ભેંધ્યો હો, નહીં તો કહે બીખાડ;
ઘોઠા રથ ભેંધ્યો હો, થોડામાં થોડું ધારું. ૧૩

કભાચ' ને જામે હો, ભેંધ્યો સહુ પે'હો,
ઉપણી જરીનો હો, ઓઢ્યે સામળ ઘેલા. ૧૪

અરે નાથ બૂલી હો, વિચારમા ઘેલી થઈ,
ઉઠો તમે વહેલા હો, શું બેઠા સમરણી' અહીં. ૧૫

જાઓ વેગે હો, દ્વારામતી નગરીમાં;
દિવસ વધુ મા ગાળો હો, વાટે રેતી બુગરીમાં.^૧ ૧૬

મુને મેણા દે સો નારી હો, માટે દુઃખ હઉં છું;
કાંઈ દિન નહિ કહીએ હો, એક વારકી કહું છું. ૧૭

દય કર ભેડીને હો, હું તો માન માણું;
દ્રવ્ય લઈ આવો હો, તમારે પાગે લાગું. ૧૮

વલણુ.^૨

પાગે લાગે લળી લળી, પતિવ્રતા જે નારી રે;
દુઃખ વેઠો તમે નાથજી, વિનતિ સ્વીકારો મારી રે. ૧૯

૧ અગરણુ. ૨ માળા ૩ ચીકસ વગરની રેતી જેમાં જલદી ચલાવ નહિ.
૭૫

કહતું ૨૪ મું. રાગ ગોંડી.

અળખા લાગે લળી લળી પાગે, કહ્યું કરો કંથલ રે;
આંચો વિવા' પાસે મન ઉચ્ચાટે, જઈએ દ્વારામતિ પંથલ. ટેક. ૧

નરસંઈ કે' ગરજે છેલીશી જાલે, દારિકાંગો. શું દાટયું રે;
શુ થાપણ મૂકી તે લેવા જઈએ, લામિની લલપણ કાં આવિયું રે. ૨

વિભીષણે' શું થાપણ આપી'તી, લાય પાડવ કેરી લીધી'તી રે;
તેમનું કહ્યું તેમ તમારૂં કરશે, વળી ઉગારી, દ્રાપદી જ્યારે જીધી'તી. કહ્યું ૩

મહેતો કે' વિભીષણને વચન દીધું, માટે મોહન આવી મંજ્યા'તી રે;
પાડવ સગા જાણી કારજ કીધું, ખળ કૌરવ ધારી છળ્યા'તા. લામિની ૪

વાલ્મિકિ' વિદુર સગા નવ જાણું, તેવા ધ્રુવ અંબરીષ પ્રહલાદ રે;
વિશ્વામિત્રને કયા વચન દીધું'તું, પણ બ્રહ્મા' કરી ઉપજાવ્યો ઉલ્હાદ. કહ્યું ૫

એકે' ભજન કર્યું જીએ અંશાવતાગી, તૃતીય પંથને નારદ ઉપદેશ રે,
ચતુર્થને એકાદશી મહિમા, છઠ્ઠાને પુરસ્કરણે સુઝયો દેશ લામિની ૬

નારી કે' નાથ લાખ દેખાડું, કેા' નામ દેવે શું આપિયું રે,
મીરાએ મીરાત' મોહનને શી આપી, તોય તેનું કષ્ટ કાપિયું. કહ્યું ૭

નરસંઈ કે' નામદેવે આપ્યું, પરથમ પય હરિને રે;
પૂરણ પ્રેમ ભક્તિ મીરાં કેરી, માટે તેજયાં તરીને. લામિની ૮

૧ વિભીષણને લ કાનું નામ આપ્યું તે શુ કંઈ થાપણના બદલામાં હતું, અને શું પાડવનું કાર્ય લાંચ લઇને કર્યું હતું. ૨ જ્યારે મહેતાએ સગપણનું કારણ આપ્યું ત્યારે વાલ્મિકિઆદિ સગા નહોતા હતા તેમનું કાર્ય સાંચું હતું એમ મહેતી ઠી જતાવે છે; વચનની વાત કહેતા હો તો વિશ્વામિત્રને કયા વચન આપ્યું હતું. ૩ તેમને બ્રાહ્મણ બનાવી આનંદ આપ્યો. ૪ મહેતીએ જતાવેલા પુરૂષો ઉપર કશ્વર નૂક્યા તેના કારણ મહેતો આપે છે ૫ એક જાતનો પ્રયોગ જે વડે ગાયત્રીના મંત્રણ કરેતા મનની સિદ્ધિ થાય છે. ૬ મોટો ભક્ત યદુ દક્ષિણમા સ. ૧૩૪૫ મા થયો જેને કશ્વરે બળીવાર સહાય કરેલી ૭ મીરાબાઇનો જીવ ઉગાર્યો હતો તેણે કથી મીરાત (જગીર-હકરાત) આપી હતી. મહેતા એ બે ઉપર પ્રશ્ન પ્રસન્ન થવાના કારણ આપે છે.

અળમિલ^૧ નામકિ^૨ને^૩ પુશ્વલિ^૪, કળીર^૫ અને રોહીલાસ^૬ કે; ૧
તેણે નાથ કહ્યા^૭ શું આપ્યું^૮ સોફ^૯ નહીં કરો^{૧૦} નારી નિરાશ^{૧૧} કહ્યું^{૧૨} ૯

મરણ^{૧૩} સમે નારાયણ^{૧૪} નામે, અળમિલને કીધી સાય^{૧૫} રે;
કામની^{૧૬} કીર મિથે તો તારી, ખીજા સંત મહંત કેવાય. ભામિની^{૧૭} ૧૦

મેહેતી^{૧૮} કહે હું કેઈ^{૧૯} પેર સમજ્યુ, તમે ત્રિકમને^{૨૦} કહો શોભી^{૨૧} રે;
રજનું^{૨૨} ગજ આપે ગિરિધારી, અદોષને દોષ ન રે શોભી કહ્યું^{૨૩} ૧૧

લોભ^{૨૪} નિર્મેલો^{૨૫} ચલાવાને માટે, પોતે લોભી થયા છે રે;
રજ કેા આપે ત્યારે ગજ આપે, એ વેણ તમે કહ્યા છે. ભામિની^{૨૬} ૧૨

મેહેતી^{૨૭} કહે મોટા, મોરારી, તમને અમો કેમ પોતું રે;
આ કાર્ય^{૨૮} કેરો ઉપાય કરો, બોખ વરેડુ નાંખો સોતું. કહ્યું^{૨૯} ૧૩

નરસહયો^{૩૦} કે^{૩૧} એની મેળે યાશે, ચિંતા ચિત્તથી કાઢી નાંખો રે;
રજ આપ્યું^{૩૨} હશે તો ગજ આપે, નહિ તો આ સિધ્ધિમાં શું કંઈ^{૩૩} બોખો. ભા^{૩૪} ૧૪

આવા બોલ જ્યારે નાથે કહ્યા, ત્યારે નારી મહાદુઃખ પામી રે;
કૂવાડે કાપી કઢળી^{૩૫} જ્યમક^{૩૬} પે, ત્યમ લીન થઈ ઉભી સ્વામી સામી. કહ્યું^{૩૭} ૧૫

૧ કનોજનો એક બ્રાહ્મણ જેણે મરતી વખતે પોતાના નાના દીકરા નારાયણનું નામ લીધું તેથી તેનો મોક્ષ થયો—જો કે તે કુટુંબકામો કરતો હતો. ૨ નામની (૧) ૩ ગર્ભિકા—પોપટને રામનામ શીખવતા મોક્ષ થયો છે ૪ સુપ્રસિદ્ધ છે—એ નામનો ધર્મ સ્થાપનાર મૂળ પુરુષ ૫ હરિશ્ચંદ્રનો પુત્ર. ૬ જીને નિરાશ કરો તે સારું નહિ. ૭ કેાઇ પશુ પ્રકારે મેહેતા કબજે ન આળ્યા ત્યારે મેહેતી કહે છે કે ત્રિકમને—ભગવાનને તમે ઉપર પ્રમાણે કહે-છો તેથી તે લોભી કરે છે એ હું શી રીતે સમજી શકું, કારણ રજનું ગજ ઇશ—જે થોડું આપે તેને તે ઘણું આપે છે એવા અદોષ ભગવાનને દોષ આપવો એ શોભતું નથી ૮ મેહે-તીએ ઉપતું વાક્ય કહ્યું ત્યારે મેહેતા કહે છે કે લોભ (આકાંક્ષા)—પ્રપચ—સ સાર—નિર્મે-લો કર્યો છે માટે તે ચલાવના પૂરતા પોતે (ભગવાન) લોભી થયા છે. મેહેતા કહે છે કે વળી તેમજે કહેા છે કે ' રજ કેા આપે ત્યારે ગજ આપે ' મતનમ આપણે રજ પણ આ-પ્યું નથી તો ગજ કયાંથી મળવાનું છે. ૯ મેહેતી કહે છે કે તમેા મોટા મોરારી (ભગવાન જેવા) છો તેથી તમને હું શી રીતે પહોચી શકું—નાદર્શી છતી શકું. આ કાર્યકરો ઉપાય કરો—આ કામ (વિવાહનું) કેમ થાય એનો ઉપાય કરો અને બોખ—ડોલ અને વરેડુ—દોરડું સોતું—સહિત—સાથે દોરડા સાથે ડોલ કૂવામાં નાંખો—એટલે બોખ વરેડું કૂવામાં જવા દો—મતલબ કે સમજું તકેરારી બોલવાનું જવા દો અને કાર્ય થાય તેમ કરો.

રૂધિર' ઉઠી શરીરનું ગચું સહુ, તેથી, કીસે ઘણી પીળી રે;
શિથિલવિથિલ બંધ થયા સર્વે, કષ્ટે ઉભી નાગરી રીળી. કહ્યુંં ૧૧

કપોળ ઉપર પ્રસ્વેદ ધયો બહુ, મન ઉભરાતું ન જ'પે રે;
ચોધારે અશુ કપોળ ઉપરથી, કુચ ઉપર પડે માટે ક'પે. કહ્યુંં ૧૭

દીન થઈ શાણી ગલિત થઈ વાણી, વાયુ વૃક્ષ પાડે તેમ પડતી રે;
મન કચવાયે અમુઝણ થાયે, નાથ ન બાણે જ્યેમ રહતી. કહ્યુંં ૧૮

આવી સ્થિતિ જોઈ પડેવી ઉઠાડી, નરસંઘ કે' અમે જઈએ રે;
ટોપી માળા તંબુરે લાવો, તમ કાર્ય યાવતો સુખી થઈએ. લામિનીં ૧૯

પતિવ્રતાએ પતિ વચન માન્યું, માગેહું આણી ઝટ કીધું રે;
સાજ સજી સંત ત્યાંયકી સોદયા, પ્રયાણું પ્રભુને મળવા કીધું. ભાં ૨૦

વલણુ.

મળવા કીધું મત મોહનતે, ધન અર્થે ધરણીધર પાસે બંધ રે;
જન પ્રેમાનંદ વર્ણવે મહિમા, વાટે સમાચાર શા યાય રે. ૨૧

કહેવું રપ સુ. રાગ દેશાખની ચોપાઇ.

આલવા મે'તે નિશ્ચય કીધો, મેહેતીએ જાણ્યું મનોરથ સિધ્યો;
પુઠ જોઈ નાથની નારી રીઠી, હસવા લાગી પાડોચણુ ગીણ ૧

તેનું મન માંહે નવ ધરિયું, ભજવા બેઠા તેણે કામ સરિયું;
મેહેતો માર્ગે વિચારજ કરતા, ધિષ્ટ અવતર્યો દુઃખ દેવા ભરતા. ૨

વૃથા વિનતાને કહે જઈએ, શું આપી વિસર્માં તે જઈ લઈએ;
ગરજે જીએ કીધા ઘણા વેષ, (ખોટી) દયા આણી નહીં કંઈ ભેશ. ૩

૧ મેહેતાનાં વચન સાંભળી લોહી ઉઠી ગયું તેથી પીળા (રીળા) દેખાવા લાગી શિથિલ વિથિલ છં—જાણે માત્ર ભાગી ગયાં હોય એવી થઈ ગઈ અને દુઃખ પામેલી એવી થીળા (ગરીબ) નારી ઉભી રહી ૨ કપોલ—કપાલ મતલબ કે મોઢા ઉપર પસીનાના ઝેન થયા અને તેનું મન ગભરાતું ને જગાપણુ જ પ વળતો નહોતો. ચોધારે છં—આખોમાખો ગપા-ટાખંધ અશુ-આશુ કપોલ—ગાલ ઉપર થઈને કુચ—સ્તન ઉપર પડતા દર્તા તેથી તે કપતાં દર્તા ૩ ગચન—જવુ. ૮ ભરણુ પોષણુ કરનાર વિષ્ણુ.

ભાર ભાર રે' ત્યા સુધી સાડું, નાથ 'કહી' ના રીઝે માન જશે માડું;
સંતની, કરે શામળો નિશ્ચ સા'ય, પછે અધીરા થઈ કેમ જવાય. ૪

ચાલો ઘેર બેઠા બાજીએ હરિ, ખોટી દયા રહી એટલી ધરી;
એમ વિચારી પાછા વળતા, વળી નારી દુઃખે મે'તા ખળતા. ૫

મુજ નારી સર્વ નારીમાં એટ, વેષ નવ લહે નહીં કંઈ નેટ;
લાંબ્ય એના 'મોંને જઈએ, જંદુરાય માને સો જઈ કહીએ. ૬

એમ વિચારી વળી ચાલ્યા, શુકન સારા સારા મે'તે લાજ્યા;
વળી વિચાર મન માહે થયો, (ગરજે) જોવિંદ પાસ ન કેા સંત ગયો. ૭

'ત્યારે માડું તે કોણ ગણું, ભવને જઈને લાંબ્ય લગવંત બાણું;
મંદિર જાવા જેવે પાછા વળ્યા, (એવે) દીન જોલ અગળાના સાંભળ્યા. ૮

ત્યારે વળી દ્વારામતીની લીધી વાટ, એવે થયો મન માહે ઉચ્ચાટ,
એમ આવ(અમન) હીંઠાણે ચઢ્યા, વેગી શુકન જોનાર સામા તહ્યા. ૯

તેમણે ચાણુક વાયક બણિયુ, તેથી દીન રૂપ મહેતાનું બણિયું;
પછે મનને કરી ધણું ધીટ, ચાલ્યા નાશા સાગી કરી મીટ". ૧૦

(જેમકે) આખી રાત ઇળી કુલડીમા વાળે, (તેમ) મે'તાત્રીસરા પો'રે બાગોળ બાળે;
એવે અંતવાસીએ^૧ દીઠા મે'તા, ચાલો જોલાવીએ માહો માદ્ય કે'તા. ૧૧

પશુ ઉતરેતા ઉતરેતા આંખ્યા, દુરગંધે જાય ન મનથી ભાંખ્યા,
તે કે' મા'રાજ 'અમ 'સેર' પધારો, ઝુંપડી પાવન કર્યા પુઠે સધારો. ૧૨

ઘટિકા બજન કીર્તન કરજ્યો, અતિ શૂદ્રના^૨ અલ્લ કંઈક હરજ્યો;
નમન દ્રવ્ય કર જોડી કરતા, રખે ધારો નાગરથી એ નરતા. ૧૩

'સંત હોયે દયાળુ અપાર, વિસયા કાર્ય જઈ બેઠા તેને દ્વાર;
'ઈહવી' છ'ધરી, વસહી, વસલો જોલાવી, કોઈ ન આવે તેને લાવે મનાવી ૧૪

૧ નિષ્ઠા વગરની-અધમ જે વેષ (દોંગ) લહે નહિ. ૨ જવા આવવા રૂપી દીશિએ ચઢ્યા-મનમા જવુ કે ન જવુ એવી ગઢવાગ થવા માંડી. ૩ નજરને નાક સામે ડરાળી (આડું અવળું ન જોતા) તે ચાલ્યા. ૪ પરવાડે રહેનાર ઢેક ભગીયા ૫ અત્યજ. ૬ અત્યજનાં નામ.

હાથકે હાહુના^૧ 'કે'નારે ભરી સભા, મે'તા નવ તથે નાગરી પ્રભા;
ઉઘાડે છોગે ભજન કરતા ચોભે, વાટે જતાં નાગર 'ભેવા થોભે. ૧૫
અંત્યજકે' ભગત ભજન કરિયે, જે બોલ મુણેથી અધમોધમ^૨ તરિયે;
એવે મે'તાને સાંભરી આબુ^૩, અરે નારી કાર્યાર્યે મે' ન જવાયું. ૧૬

લાબ્યતી અહીં બેઠા બોવિંદ ગાઇએ, શીઠ અવિધાસી થઈ ત્યાં તજઈએ;
(એને) ગરજ હશે તો આપશે આણી, એમ કહી તપુરો લીધો પાણી.^૪ ૧૭

રાગ સામેરી.

શાંતાકાર^૧, ભુજગશયન, જેને, પદ્મનાભ કહીએ સુરેશ રે;
વિશ્વાધાર, ગગનસદૃશ, વળી, મેઘવર્ણ શુભાંગ જેનું બેશ રે. ૧
લક્ષ્મીકાંતમ્, કમલનયનમ્, સ્વયંભૂ કહે, હરિ આનાદિ રે;
સાક્ષી^૨ કૈનરા^૩, ને હૃષિકેશ^૪ કહીએ, વિશ્વાકર^૫ પ્રભપતિ^૬ ભૂતાદિ^૭ રે. ૨

'૧ સાસુના. ૨. અધમથી અધમ-હિતરતા ૩. પાણિ-હાથ. ૪ ભજનના આરંભમાં મેહેતા રૂપિત કરે છે:—

નિશોક.

શાન્તાકાર મુજગશયન પદ્મનાભ સુરેશ ।
વિશ્વાધાર ગગનસદૃશ મેઘવર્ણ શુભાંગમ્ ॥
લક્ષ્મીકાન્ત કમલનયન, યોગિમિપ્યોનગમ્ય ।
ઘંદે વિષ્ણુ મઘમઘહરં હર્ષે હોકૈકનાય ॥

અર્થ—શાંત આકૃતિવાળા, સર્પની ઉપર પોહનારા, નાભિમાં કમળવાળા, દેવોના ઇશ્વર, વિશ્વના આધારબૂત, આકાશની પેઠે અસિદ્ધ, મેઘ જેવા સ્વામ રંગના, કલ્યાણ રૂપ અંગવાળા, લક્ષ્મીના પતિ, કમળ જેવાં નેત્રવાળા, યોગીઓએ અધ્યાનથી જળ્યાય તેવા, ભવ-સંસારના ભગને હૃદયના, સર્વ લોકના એક તાથ-પણી એવા વિષ્ણુને હું વદન કરું છું.

ઉપર પ્રમાણે મૂળ શ્લોક છે તે દરેક પુરાણ, કથા કે ભજનના આરંભમાં બોલવામાં આવે છે તે શ્લોકનો ભાવ લઈ મેહેતા અત્રે ભજન આરંભમાં ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે. ૫ બહુ જાણીતો. ૬ યાત્રી. ૭ સર્વ ઇન્દ્રિયોના નિયામક ૮ જગતના આકાર ૧૫. ૯ ખડા. ૧૦ પરમેશ્વર.

માધવ^૧, મધુસૂદન^૨, વિશ્વરેતા^૩, પુંડરીકાક્ષ^૪, ને મહાતપ^૫, જેહ રે;
 રૂદ્ર^૬, ઉપેન્દ્ર^૭, જનાર્દન^૮, પોતે, વિરાટ^૯, ને વામન^{૧૦}, દેહ રે. ૩
 મહાધૃતિ^{૧૧}, અને મહેશ્વાસા^{૧૨}, મહીધરા^{૧૩}, હંસા^{૧૪}, અનિરૂદ્ધા^{૧૫} રે;
 ગોવિંદા^{૧૬}, સત્યધામા^{૧૭}, જે ચંદ્રાસુ^{૧૮}, વાયરપતિ^{૧૯} અને સિદ્ધિદા^{૨૦} રે. ૪
 સહસ્રાક્ષા^{૨૧}, સહસ્રપાત^{૨૨}, નારાયણ^{૨૩}, શિખંડી^{૨૪}, જેહ અપાંનિધિ^{૨૫} રે;
 સુદર્શના^{૨૬}, પદ્મગર્ભા^{૨૭}, પોતે, શત્રુઘ્ના^{૨૮}, વિશ્વાત્મા^{૨૯}, વિધિ રે. ૫
 હું અદ્ય આશુપવાળી મનુષ્યભતિ, નામનો કેમ! લહું પાર રે;
 સહસ્ર મુખે સ્તવતાં શેષ હારે, ત્યારે મુજ પામરના શા હાર રે. ૬
 કાહું, યે'હું જેમ બાળક ગોલે, તે સમજી લે માતા રે;
 હું રંક સેવકની સા'ય તો કરજ્યો, તમે મોટા વિધાતા^{૩૦} રે. ૭
 અનેકની સા'ય અવનિપર કીધી, તે ઘડી ઘડી શું હાથું રે;
 દ્રવ્ય વિના ઘેર હુંથી ન જવાયે, રાજ લાજ રાખજ્યો ખરું લાખું રે. ૮
 લાજ રાખજ્યો એ શપ્તેથી, નારાયણ ઝટ આંબ્યા રે;
 પાંડવ જાદવ સરવેને તેડી, લક્ષ્મી આવજો સમાચાર કા'ંબ્યા રે. ૯
 વલ્લભુ.

સમાચાર કા'ંબ્યા જોને લાંબ્યા, આંબ્યા પાંડવ દ્રૌપદી સાથ રે;-
 વૃદ્ધ યૌવન યાદવ આંબ્યા, આંબ્યા રતિ^{૩૧} સહ રતિનાથ^{૩૨} રે. ૧૦

૧ મા-લક્ષ્મી+ધવ-પતિ અર્થાત્ વિષ્ણુ. ૨ મધુ નામના દેવને મારનાર શ્રીકૃષ્ણ. ૩
 બ્રહ્મા. ૪ કમળ સરખાં નેત્રવાળા-વિષ્ણુ. ૫ વિષ્ણુ. ૬ શિવ-સંકર. ૭ વિષ્ણુ. ૮ વિષ્ણુ. ૯
 બ્રહ્માંડ સ્થૂળ દેહનો અભિમાની આદિ પુરુષ-વિષ્ણુ. ૧૦ અસિરાજને માટે એક વિષ્ણુનો
 અવતાર-અક્ષિને માટે ઠીંગણું ૩૫ ધારણ કર્યું હતું એવા વિષ્ણુ. ૧૧ તેજોમય મુર્તિ ૩૫-વિષ્ણુ.
 ૧૨ ધનુર્ધારિ-વિષ્ણુ. ૧૩ પૃથ્વીને ધારણ કરનાર-બ્રહ્મા. ૧૪ પરમાત્મા. ૧૫ જેનો વિગેધ
 થઈ શકે નહિ એવા પરમાત્મા. ૧૬ વિષ્ણુ; કૃષ્ણ. ૧૭ સત્યના ધામ-પર ૩૫-ઈશ્વર.
 ૧૮ ચંદ્ર + અસુ; ચંદ્ર-મધુર્ધિર + અસુ-ગ્રાણુ એટલે મધુર્ધિર છે વાહાણો જેને એવો
 કૃષ્ણ. ૧૯ વાણીનો જે સ્વામી-ગૃહસ્થતિ-ઈશ્વર. ૨૦ સિદ્ધિ આપનાર-મોક્ષ આપનાર
 અથવા આ પ્રકારનું ઐશ્વર્ય આપનાર-ઈશ્વર. ૨૧ હજારો આંખો વાળો-વિષ્ણુ.
 ૨૨ હજારો પગ વાળો-વિષ્ણુ. ૨૩ વિષ્ણુ. ૨૪ મોર્ધિર કે બાળુ ધારણ કરવા વાળો
 -કૃષ્ણ. ૨૫ વિષ્ણુ. ૨૬ સુંદર છે દર્શન જેવું એવા વિષ્ણુ ૨૭ શત્રુઘ્ન-બ્રહ્મા-
 પરમાત્મા. ૨૮ શત્રુને મારનાર-કૃષ્ણ. ૨૯ વિશ્વનો આત્મા-બ્રહ્મા-વિષ્ણુ. ૩૦ બ્રહ્મદેવ;
 વિષ્ણુને પણ વિધિ કહેવાય છે. બ્રહ્મા-સર્વે રચનાર. ૩૧ પ્રણમ (કામદેવ) ની સ્ત્રી.
 ૩૨ રતિનાથ-કામદેવ-પ્રણમ.

કડવું ૨૬ મું. રાગ મેવાડો

માથને તેડી નાથ આઘ્યા રે, યોગમાયાને^૧ કે' ભગવાન;
દ્વારામતિ જેવા મદન રચો રે, મેહેતા રહે જે સ્થાન. ૧

બાગ બગીચા સુદર કરજ્યો રે, રજો ભૂલો તમે કંઈ;
જે આજ્ઞા થઈ તે પાશું રે, કહી દેવી જીનાગઢ ગઈ. ૨

ગરીબ ગરબાંની કુંપડી રે, તે તો વાચે ઉડી ઉડી નાથ !
ભાવ્યાં તૂટ્યાં છાજના જઈ રે, છોળખ ધર ત્યાં થાય ! ૩

એમ નિમિષ^૨ માત્રમા ફરિયું રે, નવે સદન^૩ નવનિધિ^૪ ભરાય !
કોઈ અમિત થાય, નૂતન^૫ દેખીને રે, તેને જોત્રમાયા સા'ય. ૪

સમ રૂપિ પ્રદા ઇંદ્ર ભૂલ્યા રે, અંદ્ર રૂંદ્ર ને ગિવ મા'રાજ;
તો કોણ ગજુ માનુષી કેહનું રે, બધા વિચાર્યા ચે'લાંના દાજ. ૫

કોળી કાછિયા માછિયા જે હતા રે, તે તો યયા નાગર વર્ણ;
અશર્ણુ શર્ણુની ગાયા ચોરી રે, યયા નીચના ઉંચ નાગર ધર્ણુ^૬ ૬

ત્યાં નાગરવાડો સુદર થઈ રહ્યો રે, ચિત્ર વિચિત્ર મીનાકારી કામ;
નીચા ઉંચાં સદન શોભતા રે, તેમાં સદૃશી ઉંચુ મેહેતા કેહું ધામ. ૭

(વળી)ળીળં સમ સદન તેની હારનાં રે, તેનાં કહી જતાયું નામ;
અનિરૂદ્ધ જોખા પાંડવ દ્રોપદી રે, ગકરધ્વજ^૭ રતિ લક્ષ્મી ને રયામ. ૮

જો આઠેના અવાસ જીજવા રે, વળી ળીજી શત શાતાકાર^૮ નાર;
તેમાં લક્ષ્મી આદે અષ્ટ પટરાણીજો રે, તેમના સદનની સરખી દાર. ૯

આમાં મુખ્ય નાયકનાયિકા કહી રે, વળી સાત્યકિં^૯ જોધવ^{૧૦} જેવા હરિદાસ;
જો નાગર યયા નારાયણ મરજીએ રે, પ્રમુ આલ્યા મે'તાની પૂરવા આશ. ૧૦

૧ વગન ઝમવાની ભગવાનની મમિ અથવા દુર્ગા ૨ આખના પદમગમા ૩ નવ
૪ કુમેગના નવ જાનના ભગત પનવ ૫ ધગની-ગૂંડી ઉપર ૭ મમદેર-પ્રધુસ(કૃષ્ણના પુત્ર)
૮ કૃષ્ણની ૧૦૮ ત્રીજીએ તેમા નાહ ૫૨ નાણીએ ૯ સાત્યજી-સુધના પાદવ મેનને
અમિપતિ-અર્જુનને મિત્ર ૧૦ કિલ્લ-કૃષ્ણને વડાને મિત્ર

ત્યાં જોઈ જો સહસ્ર સંહારી^૧ રે, ઉભી^૨ મેહેતી પાસે જોડી હાથ;
કહે માણ આસા શી કરો રે, હમણાં ત્રુક્યા જાણો દીનોનાથ. ૧૧

દેવાંગના જેવી દાસી નિર્ખીને રે, (મેતી) મંદિરમાં જઈ આસન જોળે તેને કાજ;
સાદડી કે વસન^૩ જડે નહીં રે, જ્યાં ત્યાં જીવે લક્ષ્મીબાઈનું રાજ. ૧૨

મેહેતી મનમાં સોચે ઘણું રે, અરે આ શું થયું ત્રિલોચન પાળ;
કુંવરી કુંવર વેરાગી ક્યાં ગયાં રે, નથી નાથ માટે નાથ દયો સંભાળ. ૧૩

રામા રાણી જેવી સર્વ મળી રે, તે કરવા આવે ઉલટું માઈ કામ;
આ સ્વપ્નું કે પ્રમ નિથે હશે રે, અરે પણ ક્યાં ગયું માઈ છર્ણુ ધામ. ૧૪

એમ વિચારે એવે દાસીએ રે, નવીન વસ્ત્ર કરાવવા માંડ્યાં પરિધાન^૪;
એવે સુખપાલમાં ગેસાડીને રે, કુંવર કુંવરી સેવક લાવ્યા હેતા માન. ૧૫

કુંવર જઈ માત ચરણે નમ્યો રે, કુંવરબાઈ ઉભી જોડી જીર્મ^૫ હાથ;
સંતાને સંશય સર્વ જાગીઓ રે, માણ ત્રુક્યા ચોદ લોકનો નાથ. ૧૬

સંશય ટળે શાતા થઈ રે, નૂતન વસ્ત્ર ક્યાં પરિધાન;
ઉઘોઈકે અંધોળ કસાવતી રે, અગર ચંદન મહીં દેતી દાસી માન. ૧૭

એમ ઘણાક કાળ નિર્ગમન થયો રે, મેહેતીને સાંભર્યાં પોતાના સ્વામ;
મેં અભાગણીએ શીદ મોકલ્યા રે, અવિશ્વાસણીએ જાણ્યું ન થાશે કામ. ૧૮

મારગે મહાદુઃખ પામશે રે, દોરી તુંબડી લીધી નથી સાથ;
લાલ્ય જરૂએ જઈ નિર્ખીએ રે, કંઈ આવતા દીસે છે નાથ. ૧૯

જરૂએ જાંખી જોતાં જીવતીને રે, દુષ્ટે આવ્યા નવ નવા અવાસ;
અરે છું પડીઓ સર્વ ક્યાં ગઈ રે, આ નાગરવાડો ક્યાં અમારી પાસ. ૨૦

હું ખારીએ જોતું નિહાળવા રે, નહીં તો જૂલા પડશે ભરતાર;
પર્ણકુટી ઘણું જોળશે રે, પણ ક્યાંથી જઈશે તે ઘરખાર. ૨૧

એમ વિચારી ખીતાં ખીતાં આસા કરી રે, દાસને કે' જાવ ઉભા રહો ખાર;
મારા નાથ સંત વેષે આવશે રે, તે આવ્યે મને જોલાવો નિરધાર. ૨૨

હાંછ હાંછ કહી તે ગયા રે, એક બે ત્રણ ને વળી ચાર;
હવે મેહેતા ભજન કરી પરવારિયા રે, ત્યારે મૂક્યું અંત્યજ કેરું દાર. ૨૩
ઘેર જતા પગ ઉપડે નહીં રે, તેમ ન દારામતિ ભણી જવાય;
ઘરુણીને ઉત્તર દેવો જોળીને રે, ઘર ભણી મેહેતો પાછા જાય. ૨૪
આખું ગામ ભટકયા પણ જડી નહીં રે, પર્ણકુટી કે પોતાની નાર;
જે સ્થાનકે રહેતા હતા રે, ત્યાં તો દેજે ઘણું ઝાકઝમાળ. ૨૫
દૂરથી દેખી પાછા વળે રે, પણ વળી આવે ત્યાંના ત્યાંય;
એમ રાત્રી ભમતાં ગઈ રે, પ્રભાતે પ્રકળ્યા પ્રભાકર^૧ રાય. ૨૬

વલણુ.

પ્રભાકર ત્યા પ્રકટીઆ, મેહેતો જહુ વિરમે ચાપ રે;
જન પ્રેમાનંદ વરણુવે, હવે મેહેતા તણા મહિમાય રે. ૨૭

કડવું ૨૭ સુ. રાગ સામેરી.

આખી રાત્રી અથડાતા મે'તા, ઉભગરે આંખો બળતી રે;
ફરી ફરી ત્યાના ત્યાં આવે, વૈભવ જોઈ જવાની વૃત્તિ ખળતી રે. ૧

જેહુ કહી સ્વપ્ને નવ દીકું, તે પર્ણકુટી જઈને આબ્યું રે;
વિવિધ રચના નિહાળે ખરા પણ, પરિવાર પર્ણકુટી ગયે ન ભાબ્યું રે. ૨

ભવ્ય ભવન ભક્તરાજે દીકા, ચોભીતા સમ માળ રે;
હું સ્પર્શ કરશે ગજનને, કનક કળશ ઝાકઝમાળ રે. ૩

છાંતં ગરુખાં ને શવટી, અગ્રાશી અટારી જળી રે;
વિચિત્ર ચંદરવા ચોક માંહે, (મે'તા કે') અહીં રહે હો ભાગ્યશાળી રે. ૪

પગસાલ માહે સામ સામા, પાટ બેસણુ ઢાળી રે;
ભારસાળ યાલલા કઢેરા, તરીઆ તોરણુ ખરવાળી^૨ રે. ૫

છે મીનાકાદી કામ ભારે, કનકમય સુ'પટી કામ ધામ રે;
(મે'તા) વિચારે આ રચના કાણે દીપી, વિવિધમો^૩ જેવાં અહીં કામ રે. ૬

વસન વાહન લાજન લોજન, ભૂપણ ભય ભંડાર દે;
ચમરીનાં ચામર છત્ર બિરાજે; વર્ણવતાં હારે વૈજરી નાર દે. ૭

સ્ફટિક^૩ મણિયે ચોક જલ્યા છે, અમરાવતી^૪ વૈકુંઠ^૫ હારે ત્યાંય દે;
મોહિ દાસ દાસી આવેજાવે, જાણે ઘન સમે ચપળા^૬ આઘી પાછી યાય દે. ૮

વિશ્વકર્મા^૧ ઈંદ્ર પ્રદા, ભૂલે ભુવનનો જોઈ ભાવ દે;
માણક મુકતા રત્ન હીરા, ઝવેર ઝાંક ઝંખાળ જડાવ દે. ૯

લોટી લોટા ધડા ગાગર, તે સર્વ સુવર્ણનાં પાત્ર દે;
એ વૈભવ આગળ કોને મૂકીએ, કુંજેર ધનાઢ્ય ત્યાં કોણુ માત્ર દે. ૧૦

હીસે શૈયા સુખક કાષ્ટની, ચરચું ચો દિશ મૃગમદ^૭ વાટી દે;
હંસ પીંછના તળાઈ તકીઆ, પચરંગી હીરની પાટી દે. ૧૧

શત સહસ્ર સહચરી કરે સેવા, ઉચે અરુણે જોડી ચોક નાર દે;
મેહોતો ખીંતા ખીંતા નિહાળે, ક્યાંથી કુંવરણાઈ ચમ કુમાર દે. ૧૨

એવે એકે દાસીએ નિરખ્યા, તેણે જોયા ગાંડી મીટ દે;
(મે'તા) પૂછવું નિશ્ચે કરી ત્યાં આબ્યા'તા, ભય ભુક્ત હુકે કરી ધીટ દે. ૧૩

પણુ જંચારે દાસી નિહાળી રંહી, ત્યારે નાઠા મે'તા ઉભી ચેરી દે;
પણુ વળી પાછા ઉભા રહ્યા, તર્ક વિતર્ક રાખ્યા ચેરી દે. ૧૪

વળી વિચાર કરી વળીઆ, (નવીન) નાગરવાટો આવલોકે ચિત્તધરી દે;
મે'તા ધરણ આણી સર્વ જોતા, તે સદન પાછળ ફેરા ફેરી દે. ૧૫

પછે સંત પલ્યા સાંસામાં^૮, વિચાર કરે વેગળા જઈ દે;
આ અવાસ અહીં ઢાણે કીધા, પર્ણકુટી મારી ક્યાંકું ગઈ દે. ૧૬

મયદાનવ^{૧૦} વિશ્વકર્મા કૃતિ હીસે, પુરૂષ પામર શું કરે દે;
નારી વેરાગી પુત્ર પુત્રી કહી, મે'તા વામ દક્ષિણ ફેરા ફેરે દે. ૧૭

૧ વાસણ. ૨ વાણીનો એક પ્રકાર, જેનો કંઠાદિ સ્થાનેથી ઉચ્ચાર થાય છે. ૩ હીરા જેવો સફેદ ચળકતો પથ્થર. ૪ દેવનું નગર-ઈંદ્રપુરી. ૫ વિધ્યુનું ધામ. ૬ વરસાદ. ૭ વીજળી. ૮ કસ્તુરી. ૯ સંસયમાં. ૧૦ મયાસુર દેવ.

અહીં કીર્તિ^૧ જોલે ઇલ^૨ ઠોલે, હયશાળામાં હિંસારવ^૩ હય કરે રે;
 દાસી કનક કળરા રીરપર ધરી, આગમન કરવી ચાણી ભરે રે. ૧૮
 કંઇ કુંકલિ વાળે મૃદંગ ગાળે, ચો^૪ સમાજ નાગર ફેરા રે;
 દાલ ઢમકે ધુધરી ધમકે, ગાન સુણે ચકે ટળે ફેરા રે. ૧૯
 આ ધાગ જોઇ પીમંતનાં,^૫ મેતો મનમાં દુઃખ ધરે રે;
 પર્ણકુટીની ચિતા ચિત્ત નહીં, ખટલો સંભારી આંખે નીર ભરે રે. ૨૦
 તુળસીમાળા ગોશાળા ગઇ, મારી સેવા જોઇકની ગઇ સાફડી રે;
 ગોપીચંદન રમણ રેતી છાયાં, સખીઓ ક્યાં ગઇ જાપડી રે. ૨૧
 મેં ભાવના જઈ જનપતિ દુષ્યે, પડ્યો પ્રાણ કર્મીપીન રે;
 કુટુંબ વિટંગની વેદના પ્રકટી, હે દેવા ઉગારો હીન રે. ૨૨
 એમ સંકલ્પ વિઠલપ માંડ્યા, વળી આવાગમન હીંદોળે ચઢ્યા રે;
 માણક મેહોતી વાટ જોતાં, સ્વકંથ મીટે^૬ ત્યાં પડ્યા રે. ૨૩
 જોઇ મેંતી ઉઠ્યાં કે દાસી ઉઠી, સતી જતી પતિને તોડવા રે;
 મહામતિ અતિ તરિત ગતિયે, ગઇ દુઃખ અધઝોધ ફેડવા રે. ૨૪
 લોળી ભામિની ગજ ગામિની, અલિલાધ મનમાં ધારતી રે;
 આયુત^૭ દાસી આસપાસે, મેહોતે ભણ્યું આવી ભારતી^૮ રે. ૨૫
 એવે સહચરી સર્વ પીંટી વળી, મેંતી લાગે મેહોતાને પાથ રે;
 અર્થન કરી અડવાને જાયે, ત્યાં મેહોતો નાહા જાય રે! ૨૬
 ઘર ઘર ધુજે ને કંઠ નવ મુજે, પડ્યો તંબુરો ને ટોપી રે!
 'સહકંપ' ગોઘ્યા મેંતો મુજે, ગું મંડળિક મરજાદા લોપી રે. ૨૭
 આ જુનાગઢમાં આણ વસ્તે, મંડળિકની મહોટી રે;
 સોઆરાજમાં જોર સોગોનું, મૂકો, રીદ કરો જોટી રે! ૨૮
 આ ગરબડ મુણી ધાઇ આવ્યા, નવીન નવ દશ નાગર રે;
 પાગે પીનાંગર ભરાતું અક્કી, ત્યાં આવ્યા મટવર નાગર^૯ રે. ૨૯

૧ કીર્તન-કીર્તિ-ગુણીજન કીર્તિ કરી રહ્યા હતા. ૨ દાસી. ૩ જુદિવાન-પરિનનાં.
 ૪ નજરે. ૫ દસ હજાર ૬ સરખતી. ૭ મૂલ્ય.

નાગર દેખી નરસંઘ સમજયો, પકડી કચ્છે મારી થેકડી રે,
હું એકલાને દુઃખ દે નાગર, ગર્વ પરિવારની બેલડી રે. ૩૦

નટવર નાગર હસી જોડયા, કેમ મત આહીં આગ્યો રે;
નરમંદયો હમ્ત જોડી કહે, (હુંને) દુઃખ દીધે ન હનિ લાવો રે. ૩૧

નારી કહે નાથ મે ભૂલો, હું સી આ પુત્ર પુત્રી એ નાથ^૧ રે;
શામળશાના વિવા^૨ અર્થે, આગ્યા મિત્ર કુટુંબ તેડી સાથ રે. ૩૨

નાથને નિર્ધા^૩ નરસંઘ ઘોડયો, ચર્ણુ મુન્તક મૂડી નમિયો રે;
હું માધ^૪ કાંકલો માયામાં ભૂલ્યો, જે દિવસ ફેકટ બમિયો રે. ૩૩

આ સર્વ દુઃખ મારે માટે, તુજ વિના કેણુ ખમશે રે;
નાગર કેરું રૂપ ધરું રે, તરશે જે તને નમશે રે. ૩૪

વલણુ.

નમશે તને તરશે ભવસિંધુ, દીન બધુ સમયે આવિયા રે;
લળી લળી પાગે મે'તા લાગે, આગે ધણું દુઃખ મમ ટાળિયાં રે. ૩૫

કંઠવું ૨૮ મું. રાગ મારૂ.

મોહને હાથ મે'નાનો આલ્યો, ફેરો જનમ જનમનો ટાળ્યો;
બાજને લઈ ગયા ભવનમા, (હરિ) કે' શુભ રૂપ^૧ મમ રાખો મનમા ૧

ખળ નાગરના છળ અમો ફેડું, મુગા કીર્તન કરો સમયે તેડું;
પુત્ર પુત્રી પત્નીને તમે કે'જો, નામ ન કે'શો જોઈએ તે લેજો ૨

નરસંઘ નમન કરીને જો'યા, કેઈ પુરુષ રેખાએ તોલ તોડયા,
હરિ ગરજ નહીં માટે મુગા રઈ, ગળ્યો લાગે જોળ ખૂણે ખઈ. ૩

ફરી ફરી પૂછુ કેણુ કર્મ થયાં ઉદે, દીમો નાગર જેવા તમે ભૂદે,
એમ જોણ કરે જોવિદને મે'તા, (એને) નાગર આવ્યા ફરવા જઈએ કે'તા. ૪

મે'તે બક્ષિ વડે જોળજિયા, પાગે લાગી વારાફરતી મંજિયા,
બાકને પૂછ્યાં ભગવનનાં નામ, ગાડિવ^૫ ગદાધારી શાં કરશે કામ. ૫

૧ કૃષ્ણ ૨ મુઠ્ઠાવ-દમ વગરનો ૩ માઃ રૂપ જાનુ રાખજો ૪ ભૂદેવ-પ્રાણલુ-
ભૂમિના દેવ. ૫ અર્જુન ૬ જીમ

રતિપતિ^૧ ધર્મ નકુલ સહદેવ, ઉદ્ધવ અકુર^૨ સાત્યકિની કરિયે સેવ;
શું નાગરનો નાથ કરવા સૌ આવ્યા, એવું કામ કરશે તો ન જાઓ શાવ્યા. ૬

પ્રભુ વે'લા થઈ કો' કરશે શું શું કામ, અનુકરે કૃત્રિમનાં^૩ કો'ની નામ;
હરિ હમી કે' ઉદ્ધવ કે'શે, મહદ્ લાગ્યે વિવા' તાવો લેશે. ૭

ઉદ્ધવ કે' જીઓ ગણાવું નામ, પછે તમે જો જો સર્વ ધામ;
નટવર^૪ નાગર હરિયે ધર્મ નામ, પ્રમુખતાનુ પ્રભુ કરશે કામ. ૮

રતિપતિનું રતિલાલ નામ, વિવા' માહે વાપરશે ઉદામ^૫,
ધનંજયનું કાન્તિલાલ નામ, સર્વની સરભગ કરે ધરી હામ. ૯

ધર્મરાયનું સારાશાઈ નામ, સદા' પૂજશે પોતે ધનશ્યામ;
વૃકોદરનું^૬ વેણીલાલ નામ, મૂકાવશે હૃદય નાગરની મામ. ૧૦

સહદેવનું દિનમણિ નામ, વરદોડાની કચેરે ધુમધામ;
નકુલનું નટવરલાલ નામ, મબાળ લેશે સર્વની ગાગે ગામ ૧૧

સાત્યકિનું કનઈલાલ નામ, સેવા ચાકરી કરશે આઠે જામ;
ઉદ્ધવનું ત્રિકમસય નામ, વાપરશે બોલે હાથે દ્રામ. ૧૨

અકુરનું મણિગય નામ, લેખું રાખશે ગણી રામે રામ;
લક્ષ્મી શિવલક્ષ્મી નામે પામે માન, હજકા નાગરીના ધરશે કાન ૧૩

રતિ રૂપકુંવર નામે પામે માન, મૂકાવશે ઉપ તણ અભિમાન;
કૃષ્ણા કૃષ્ણા કુમારી નામે પામે માન, જોઈ નાગરી ખોશે શુદ્ધ સાન ૧૪

કામ નામ કામ જતાવ્યા મે'તો, કૃત કૃત કર્યો કે'તો મે'તો,
મેહેતા કે' કાવે તેમ કરીજો, અમો સંત બેગા જઈ તળુગે ધરીજો ! ૧૫

કીરતાર કહે કરો કીરતન, સતરો કરી સાથ લીધો મે'તા તન;
ગયા નગરમાં નારાયણ કૃપા, પુરવાસીનુ સમાધાન કરવા. ૧૬

૧ પ્રમુખ ૨ એક યાવ ૩ ખોટા નામ ૪ તૃણ નટવ નાગર એવુ નામ ધારણુ
કર્યું છે ને તે પ્રમુખપણે કામ કરશે ૫ નામ-ધનને અર્થ-ધણુ ધન વાવરને, સમૃત્તમા
તેનો અર્થ સ્વતન, ગભીર, વરણુ એવો થાય છે ૬ બીમ

'અઈ વસુ' વાસવ, વીણાધર, સંત : રૂપિ 'શ્રેષ્ઠ' પ્રદા શકર;
 'તો કોણ' ગિચારા નાગર નથેવાસી, પેલાં સ્થળ વિસર્જી મરણ અવિનાશી. ૧૭
 (સર્વ) નવો નાગરવાડો જોના આવે, જે જોઈ નય તેને લાગે લાવે,
 એવે સાંજ સંમે કરવા નીચરિયા, નેવાં નાગર જોતા કોમ વિસરિયા. ૧૮
 સારાં વસ્ત્રે રૂપનું મૂઢ્યું ગોન, નવા જોઈ જોના જોડ્યા બાન;
 નાગર માંડો માંડે પૂછે, સર્વ લેગા યથા કારણે શુ છે. ૧૯
 ફેટલા જઈ નમને કરીને જોડ્યા, ક્યાં રેલું, કો પૂછે લાઈ જોડ્યા;
 કો વેડનગર કો કો ભાવતપુર, કો કેરહીએ દારકો વસ્તી બધાં ફેર. ૨૦
 એમ કેતા કેતા આગળ ચાલે, ટોળે ટોળાં મળી નાગર ભાજે;
 નાગરી માંડો માંડે કરે વિચાર, જહુ રતના લેણેધરા નિરંધાર. ૨૧
 કે' નાગરમાં નાંતરનાં નહિ ચાલ, તેથી ધવને લઈ ગીકળી જાયે જોલ.
 તે ધવન શુ આ નાગરથી સારા, નાના ચામતા આમળ નકાર. ૨૨
 એમ નાગરી હસી કરે પોતે, અંકુલિ કરી કે' રૂચે મને આતો
 એવે એક યુવતીએ અંકુસાર કયો, વળી એક જોડીને જોલ હથેયો. ૨૩
 સાંસજ માંડે ફવાગી કયારે આવશે, (વળી) મારી-ધશ્રૂ અંધ કયારે હોષરો;
 એમ કહી મારી ઉપર વેળી છોડી, વળી હસત હસામાં થોડું કોડી. ૨૪
 આત્યરથા સાલકિયે જાળી (હળવે) રતિનાથને કે' જોલાવે જાળી
 મંદુમને સાલકિયે સંગર્ભવે, રિમત હોસ કરી કરે દર્શાવે. ૨૫
 કે' વતમાં કે' મારી તે નાગરી, જુઓ જન જગતનાં જુદિસાગરી
 એમ એકાંજોતા ચતુર્ભુજ આવ્યા, સામળનાં માતુલે સામળ જોલાવ્યા. ૨૬
 વેગળા જોલાંની પૂછું આ કોણ, અરો તો મિંખી સર્વે જોણ;
 એવે નરસંકલ પ્રાસે આવ્યા, + + + + + ૨૭

રતિલાલ કે' નરસંકલ અમારા શેઠ, એમને આશરે ભરે અમે પેટ;
 કાંતિલાલ કે' સામળ પરણાવ: જાવ્યા, જાવા, સગાતમે આપને ન જોલાવ્યા. ૨૮
 ૧ સૂર્ય, ૨ અગ્નિ, ૩ ઇંદ્ર, ૪ વૈશ્વંતર, ૫ પૃથ્વી, ૬ રેતિવાળો છે.
 ૭ મુસલમાન વગેરે મુસ્લિમ: ૮ સાસુ. ૯ મામા: ૧૦ + + + + +
 ૧૨ ૬૯

(આ)ગોષ્ઠ થાલે ત્યાં ટોળે ટોળાં વળિયાં, નાગર નાગરીનાં જૂથ મળિયાં;
 જે તે સનમુખ રે' છે અંખી, ગરજે, ગોવિંદ રૂઝું ભુંડું રે' સાંખી. ૨૯

સામળનો માતુંલ હસ્ત ભેડી કે' છે, તમારે શર્ણુ મામળ તો રે' છે;
 હરિ કે' તમારી સા'યે લાણો વરણે, (તમે) દ્રવ્ય આપશે ત્યારે અર્થ સરણે. ૩૦

તે કહે આપે વિશ્વાધાર, તમ જેવા કાકાનો એને આધાર;
 માંહો માંહે જોલી ત્યાંથી આલ્યા, એવે રાજમે'લ સર્વે લાખ્યા. ૩૧

મંદળિકને કા'વી મોકલિયું, રત્ન આવ્યા પછે પગલું ભરિયું;
 જેની રત્નએ ધ્રુવજો વિશ્વ સંજયું, તેણે પ્રભુત્વ મે'તા માટ તળિયું. ૩૨

હીઠી નૃપે નાગરની પ્રભા, પોતે-ઉઠ્યો કે ઉઠી સર્વ સભા;
 આપી આસન કીધું સનમાન, રાયે આખ્યાં હસ્તો હસ્ત ન. ૩૩

કર ભેડી કે' આજ્ઞા કીજીએ. આ રાજ્ય ભેચે તો લીજીએ;
 કેમ આગમન આપનું થયું, મમ સરખુ કંઈ કામ ભેચે કહ્યું. ૩૪

કનઈયાલાલ કે' ન ભારે કામ, વિવા' અર્થે આવ્યા મે'તા પામ;
 તમે જાને આવજો, આવ્યા કે'વા, વળી કંઈ ભેધજો તે આવ્યા લેવા. ૩૫

એક સહસ્ત્ર રથ તો આપો, પંચ સહસ્ત્ર હથ આપી ભીડ કાપો;
 પાયદળ પચાશ કોટિ ભેધજો, નગ્રમાં રહેવું ન ભેધજો કોઈજો ૩૬

ત્રયશત ભેધજો અમારે ઇલ', કેમ આ સુણી અટકી તારી જીભ;
 રાય કે' જીભ અટકે તો કાપી નાખું, પણ જે હશે તે હાજર કરી રાખું. ૩૭

કણુલ કરાવી ત્યાંથી ઉઠ્યા, નૃપ કે' તમ દર્શને નિકમ જુઠ્યા;
 આવ્યા નવા નાગર નાગરવાડે, રાયે સેન લેણુ કરવા માંડ્યું બાડે. ૩૮

ચાલી ચોટે ચકલે એતો વાત, ધન્ય આવા રનેહી તેનાં માત તાત;
 વાઈ નરસંધ્યો રંકનો થયો રાજ, ચકે મૂઢી સમુદ્રે માઝા ૩૯

વલણુ.

માઝા મૂઢી સમુદ્ર ખસે જેમ, તેમ થયું નરગંધ રાંકને રે;
 વકે નાગર પણ પાણુ ભેડે, ચોટે સઘળા વાકને રે. ૪૦

૧ હાપી ૨ પોતાનું જોણુ પડ્યું માટે ભાડેથી પણ ભેગ કરવા માંડ્યું.

કડવું ૨૯ સું રાગ ધનાશ્રી.

હવે મદન સાગે જીનાગઢ આવ્યોજી, જેણે વિના' દોષ કર્યો નિશ્ચે કા'વ્યોજી,
આવી પૂછયુ નરસંઈ કેરૂં ધામ જી, ધાર્યું, ધાર્યું સિદ્ધ કરીશ હું કામ જી ૧

ઢાળ.

હું કામ સિદ્ધ કરીશ નિશ્ચે, એવું મનમાં ધારિયું;
ઇજત આગરૂં એની લઉં, હવે પુણ્ય તો પરવારિયું. ૨

લાગોળે જઇને પૂછિયું, ભાઈ નરસંઈ મે'તો કયા રહે;
જેને ખાવા મળતું નથી, વળી દુઃખ અવનિ પર સહે. ૩

લોક કહે અવિલોપીએ, સરવથી ઉચ્ચ ધામ.
મંડળિક સરખા અજ કરે, નરસંઈના ધરતું કામ. ૪

ળતાવેલે રથજે તે ગયો, ભયો ભવનનો ભાવ;
મત્યેક મહિરે બાગ સુંદર, ભેતો મન કરી દહાવ. ૫

વૃક્ષ વેણી વિષ વિષ કૂચી, કૂળી અષ્ટદશ ભાર;
સુંદર કૂળ કૂવળહું ફળી, મધુકર^૧ કરે ગુંગર. ૬

રૂચિત શબ્દ સારિક^૨, બોલે ટોલે^૩ લતા વાયુ વેલ;
પોપટ પખી હરિજશ ભણતા, ટોકાર કરે મધૂર ને દેવ. ૭

શ્રીકૂળી ક્ષાકૂળી કુરંગી^૪, લવંગી, સાહડીઆ સીસમ સાગ;
અગર^૫, તગર^૬, મલિયાગર નગરમા, અદને અઢીઆ નાગ. ૮

આળા આંબલી કેળ કદમ, કોઠીએ કોઠાં ગોળ;
પલાશ પીપળી આસોપાલવ, વટલટું^૭ હીંચે વાગોલ. ૯

મોગરો માલતી વલસડે^૮, કુશ (વરભાણનાં^૯ લોથા,
ચારોળી ચપક ચપેલી મધ્યે, 'ખટપટ'^{૧૦} ખાયે ગોથા. ૧૦

૧ ભમરા ૨ મેના ૩ વેલ (સ બાગ) મા વાયુથી લતાઓ હાવી રહી છે
અથવા વેળ-વેહેળ-પ્રવાહ વાયુના પ્રવાહથી લતાઓ હાવી રહી છે. ૪ એલચીના
છાડ ૫ એક જાતનું (અગર) અદન ૬ એ નામનું કુલ જાડ (તગર) ૭ વડવાઈ-
ઓએ ૮ વલસડો (૨) ૯ પીરણ ૧૦ ભમરો.

- બાઈ ભુઈ કેતકી કહીએ, ધંગી નારંગી કાકિમ દ્રાખ;
ખાસુરીએ ખારેક બેઠી, હેઠી પડે પીળી આંખા સાખ. ૧૧
- લીંબુકી કંચેલી કમરંખી, કંચોરી બંબુ જોર;
તાલ તમાલ શાલને ભાળે, રાયણ રાતાં અંકાર. ૧૨
- ઝમરંખી ગીત્રી જોવણી, તુલસી છુંદે અનંત;
નૂતન અંકુર કેમુંડે આઝ્યાં, બાળે સામેટા વિશ્યા ચત્ર વસંતા. ૧૩
- કપોત કાકિલા, સુઝા સારસ ચક્રવાક, હું ને મોકું
મધુંકર ને ટીટોડી જાલે, ડાલે ચાંતક આશ ચકાર. ૧૪
- શશંક શિયાળ વડે વંણિયર, વંચોદ્ર સિંહ ને વંચાળ;
દૂર પ્રાણી પંજરમાં ધરિયાં, દીસતાં વિક્રાળ. ૧૫
- સુખમાં તરણી હીંક હરણી, અટપટ હેતી કાળી
અંગે ઉગટ રંકિત ધુંધેટ, દીકી નાગરી રસાળ. ૧૬
- જોખું જમીત તે મનમો થયો, શું આ મેંતાનાં ધામ;
આ ભવન કોઈ રાજાં તણાં, દીસે ચિત્ર વિચિત્ર કામ. ૧૭
- સુને વ્યથે મોકલ્યો મારે ખાવા, લખું મહેતાનું નામ;
કપટીલાલે કહે કપટ કીધું, આ સર્વ નાગરી કામ. ૧૮
- એના વિશ્વારી પાછો વળ્યો, અંખાઈ જ્યો તે મૂઠ;
એવે વિશ્વગરે જઈ બતાવ્યું, મહેતા મંદિર મોઠ. ૧૯
- મહેતાને ત્યાં જામર, ધમ્, તે આવીતે મળિયા;
સેવકે બતાવ્યા મહેતા, કપટીલાલે કળિયા. ૨૦
- અન્યો, અન્યે મળ્યા બે જણ, પૂછ્યું કુશળી ક્ષેમ;
એવે સિકાસન એક આણી મેટ્યું, જેમાં નરદગ હેમ. ૨૧

૧ ધંગી (૧) ૨ એક. ૩ વનતનું ઝાડ. ૪ હોણા. ૫ કામણ. ૬ પોપટ. ૭ સળેડું
રહેનાર એક પક્ષી. ૮ ખપ્પો. ૯ એક વનતનું પક્ષી (ચાપ). ૧૦ સસંગો.
૧૧ ગાર વર્ણ. ૧૨ ધુંધેટ-ઘાજ ન તાજનાર. ૧૩ જગબેદવાળું.

મેહેતા કહે ણિસંજો, પંથુ કપટીવોલે આધા ખસે;
પૂછે નરસંઈ મેહેતો કયા રહે, મેતાં જ્યેમને સુખ^૧ ધરો: ૨૨

અમો ગરીબને શું હુમ આસન, શામન^૨ હોય તે ધીજે;
માંડરાજ મેહેતા મેળવેા મુજને, તો તુજને કોઈક દીજે: ૨૩

સેવક, શાણો હસી જોત્યો, જો મેહેતા મહન વેવાઈ;
સામળદાસ કેરા પિતા, મેહેતા મોહનના^૩ ભાઈ. ૨૪

નિશાનીએ નાગરે, જાણ્યા, ફરી સાચા, મળ્ય;
એવે નર નારાયણ ત્યાં આવ્યા, નીચના ભાયગ ભડ્યાં. ૨૫

મળી લેડી સરવે જોડા, ફરી માહો માહે વાતો;
કપટ ઈપટ જૂલો ગયા, ધાર્યું સાક્ષાત મણુ ઓ તો. ૨૬

વક્તવ્ય.

આ તો મણુ સ્પષ્ટાત પોતે, કમળી નિધિયે^૪ જળી^૫ રે;
વર જોઈ નિકે મયો, લક્ષી જુગતે જોડી મળી રે. ૨૭

કડવું, ૩૦ મું. 'રાગ ગોડી.'

શનાન ધ્યાન લોકન પરવાર્યા રે, પડે મણિમય હીંદોળે જોસાર્યા રે,
સેવકે સોને સામંજી જોવાંવ્યા^૬ રે, તે તો સમજીને^૭ ઝટપટ^૮ આવ્યા^૯ રે. ૧

તેણે ઠાગળ કરમાં આપ્યો રે, કહ્યું રજે લખેલું ઉઘાપો રે;
વાઈ^{૧૦} કહી ફાંગળે લીધો રે, પછે પ્રયાણ^{૧૧} ગઈ^{૧૨} રથેણે કીધો રે. ૨

અક્ષર જોઈ આનંદ વાધ્યો રે, જાણ્યું અર્થ મારો સાધ્યો રે;
પછે વોર્યા મન વીધ્યું રે, હરિયે^{૧૩} રત્ન^{૧૪} જાણી મને લીધું રે. ૩

કવલિશ્રી જુનાગઢ ગામ રે, ઠી જ્યાં લક્ષ્મણનાં ધામ^{૧૫} રે;
જેની રક્ષા કરે છે હયાળ રે, તેને શું કરી શકે કાળ રે. ૪

હક દીક્ષિતે વર્ણન કીધું રે, માઈ ચિત્ત ચોરીને લીધું રે;
મારી માતા થઈ માંહી ગાલી રે, મુને ખરી અગ્નિમાં જોડાડી રે. ૫

મુને ખરે બપોરે કાઠી રે, હું તો કહું છું શાળી એ માઠી રે;
આ વાંચી માઈ દુઃખ ભેભેરે, કદ ખોવાય તો હરિ ખેભેરે. ૬

આમે અબળાનું બળ શુંય રે, અવર વર દેખી મરું હુંય રે;
નાગર બરછીના છે ધરતા રે, માટે સ્વીકાર કરજો ભરતા રે. ૭

વિનતા વલ્લવલતી વાઘે ઘેરી રે, થયાં હેતસ્વી તે તો વેરી રે,
માતુલ પારખી થયો હાલ રે, જેણે નાખી તો મોટી ભળ રે. ૮

સાધુ ચિતાને દુઃખ રે કાળ રે, બળથી કાઢો દીન દયાળ રે;
વડનગર રૂપી વન વેરાન રે, છે^૧ સિદ્ધ કપટીલાલ એ રાન રે. ૯

પવન થઇ છે માતા મારી રે. અનળ ધારેલો માનો ભારી રે;
હું બળી મરું છું સારિકા ભત રે, વહિ હોયવો થઇ વરસાત રે. ૧૦

વડનગર હો લક્ષણ સાગર બહુ રે, માંહી કપટીવાલ રૂપી તાણ રે.
કુટુંબ રૂપી મચ્છ મોટા મોટા રે, જેના ન નિર્થુ અન્ય હું ભેટા રે; ૧૧

વર(રૂપી)પ્રાસ ઇસે તેણે બૂલું ભાન રે, એ ભન રૂપિયું આવશે ઉધાન^૨ રે;
બુડુ છું હું અબળા ખાળી રે, વા'લુ થઇ ખાયા તો રાખો ખાળી રે. ૧૨

વડનગર રોગ કોશ મોટો રે, માંહી સનેપાત મામો ખોટો રે;
તાવ ચીકટાએ થઈ માતા કમળી^૩ રે, મહા દુઃખે ભમરી આવે થઈ નળગી રે ૧૩

દવામી થવાનો થયો મુઝારો રે, વૈદ થઇ બચાવ કરો મારો રે;
તમે કેશો અઘટિત લખિયું રે, ભક્ત ભગવંત એક માટે મન વસિયું રે. ૧૪

દયાળુ હો તો દયા લાવજો રે, ઉગારવી ધારો તો તમે આવજો રે;
નીચ નાગરીઓનો ત્રાસ ધારી રે, નારી^૪ પૂછી પરીક્ષા કરવા મારી રે. ૧૫

---

૧ અમિ ભારી છે તેને મારી મા વાણુ રૂપ થઇ સગાવે છે તેથી દુ-મેના બળી મરું

હું. ૨ ભન રૂપી ઉધાન-ભગતી આવશે મતલબ કે ભનમા જે સેક્ષિ આવશે તે પણ
કુસ્મનજ આવવાના છે એટલે ભરતી રૂપ છે ૩ જેમ તાવ ચીકટાએ કમળાની કમળી
(રોગ) થઇ જાય છે, તેમ મારી માતા થઇ મને પીગ રે છે કમળી થાય છે સારિ માણસ
થઈ અસક્ત થઇ જાય છે. ૪ મારી પરીક્ષા કરવા નારી સહજ પૂછ્યાં તે જણાવું હું.

પરીક્ષા કરવાને મારી, નારી લક્ષણ પૂછ્યા રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુની સહાયે, લખિયાં જેવાં રૂચિયાં રે.

૧૬

કહવું ૩૧ સું. રાગ દેશાખની ચૌપાઈ.

હું અદ્યપ્રમતિ અજ્ઞાન બાળી, વર્ણન કેમ કરું સંશય ટાળી;
જથા મતિ કરું વર્ણન, સતી ગતિ અતિ છે ગહન. ૧

નારી કહીએ 'જેને પતિવ્રતા, માધવ પણ મૂકે તેથી મહુતા;
કામ હોધ લોભનો કરે ત્યાગ, ધર્મા તણ સ્વામી પર રાખે રાગ'. ૨

સતી કરે પતિની 'સુશ્રુષા', સ્વામી તરસ્યો તો વેઠે તૃપ્તા;
અભિમાન મહનો કરે ત્યાજ, ગરીબ નાથ પણ ધારે મા'રાજ. ૩

દૂશથી બોલાવે 'કે સામુ' જીવે, વે'લી પાસે આવી દુઃખ ખુવે;
દાનવ માનવ દેવ ગધર્વ, (વળી) જેણે અલકાર ધર્મા હોય સર્વ. ૪

પણ તેના ઉપર પ્રીતિ ન કરે, એક સ્વ સ્વાગીને ચિત્ત ધરે;
એલો થેલો દરિદ્રી હોય નાથ, સવિતા શશિવત જણે સાક્ષાત. ૫

સ્નાન લોજન વિના હોય સ્વામ, પોતે શત વર્ષ ન લે અન્ન નામ;
ભરતા બેસે તો બેસે નારી, પ્રતિ દિવસ રે' પતિથી દારી. ૬

ગામ ધામ ક્ષેત્રથી આવે પતિ, વે'લી ઉઠી ઉભી રે' સામી સતી;
હર્ષિન યાય હરિવદની નિર્ગી, અપળા લે પતિ ચિત્ત પર્ખી. ૭

ગૃહાદિના સાહિત્ય રાખે સાક્ષ, ઉર્ણનાભ^૩ ઉપેક્ષના કાઠે રાક્ષ;
વખતસર જમાડે રમાડે, ધાન્યાદિમાંથી છવ જંતુ કાઠે. ૮

તિરસ્કાર પૂર્વક બોલી ન જાણે, કુલટાળી^૪ સંગતી ઉર ન આણે;
આલસ્યનો કરે પરિત્યાગ, અનુકૂલ વર્તિ લે સારામાં ભાગ. ૯

ગૃહ કે બગીચાને વિષે કોઈ સંગ, એકાંત ભાષણ તજે હાસ્ય પ્રસંગ;
ધામ પાસ કામ ભણુ ન ઉભે, સદૈવ સેવા કરે કંથ ન દુભે. ૧૦

અતિ હાસ્ય શેષ કોષ ન ઇચ્છે, થોડે ઘણું માની મનમાં રીએ;
જેની સ્વામી ઇચ્છા નવ કરે, તે શૃંગાર સ્વામા નવ ધરે. ૧૧

પતિ જાય પરદેશે બ્યારે, શૃંગાર સુંદરી તને ત્યારે;
પ્રમાદ વુઝત તને સહુ સ્વાદ, પ્રનાદિમાં ન આવવા દે બાધ. ૧૨

ભોજન પદાર્થ પતિ જે તને, તેને સતિ શ્રી કદી નવ ખરે;
સંપત ભેઈ વસ્ત્રાલંકાર ગાળે, વસ્ત્ર સ્વચ્છ રાખી રહે અનુરાગે. ૧૩

ભિક્ષુને આપે સંપત જેવું દાન, શ્રાદ્ધ સંવત્સરી દે પિતૃમાન;
નિત્ય નમ્રતાથી એકે ચિત્તે કરી, નિયમ પાળે મહતા મન ધરી. ૧૪

કોઈ લોભી વ્યસની હોય મૂઠ, અધર્મી મર્મ ન જાણે શૂઠ;
મૂર્ખ વ્યભિચારી હોય મહાપાપી, ભેરો બોળડો સેવે તથાપિ. ૧૫

હલો લંગડો કે હોય કાણો, હુરામદીને ધારે સતી શાણો;
અપંગ કાળો કુળડો હોય સ્વામી, પતિવ્રતા ન કાઢે કદી ખામી. ૧૬

શ્રીને પતિ આશ્રય એ છે ધર્મ, ધારે પતિ દેવ મતિ છે ધર્મ;
તેની આજ્ઞા વિના નવ ખાય, સ્વમધ્યમ માખની નવ જાય. ૧૭

ઇચ્છા વિજ્ઞ અલંકાર ન ધરે, સ્વામીને હુણે પોતે મરે;
સાસ મળેદાની નિંદા છેડે, મથૂની સેવામાં ચિત્ત જોડે. ૧૮

સાસુ સાસુ ન જોલે કદા, શાણી રીઝવે પતિ માત સદા;
પતિ આમમત જાણે ખર્ચ, ન ન ન ન ન ન ન ન. ૧૯

કુટુંબનું લેહું રેહું સહુ જાણે, તેમાં ભૂલ કદી નેવ જાણે;
ધર દ્રવ્ય હેઠુ ગત રાણે, સહુ જાણે મજા પરતે ન જાણે. ૨૦

સ્વામી સેત્રામાં દિવસ રાત એક, વેલી હઠ સવાનો છેલ્લો દેક;
ધરમાં હોય દાસ દાસી એકેક, મજા કામ કરે પોતે ધરી વિવેક. ૨૧

પતિ શ્રમ વાત કરે કોઈ કમ, ખાડ અળી દોઢે તે શ્રી ધત;
અપત્ની પર રાણે બહુ પ્રેમ, પતિ પ્રિય તે પ્રિય નેમ. ૨૨

કદી પેનાનો હોય પ્રિય પુત્ર, એકાંતે હબી રહે નહીં કુત્ર;
'કુલિન પાપ કર્મ' રહિત' જે નારી, 'લાગે સંગતિ તેની પ્યારી. ૨૩

હર હર કરે અતિ લોજન, એરી કરનાર અંચળ સ્ત્રી જન:-
તેની સંગત સતી નવ કરે, સારી સખી શું ચિત્ત ધરે. ૨૪

શુદ્ધ નારી ગઢા માયા રૂપ, એનું કોથી વર્ણવાય સ્વરૂપ;
બ્રહ્મા શંકરની જે માતા, વળી ભરમ કર્યો, જેણે હર વિધાતા. ૨૫

વિષ્ણુએ પશુ આજ્ઞા પાળી, તે નારી વર્ણી શકું કેમ જાણી;
ઉપર વર્ણન કરી જે નારી, નવી નાગરી કદી નવ લાગી. ૨૬

આથી અવળાં નાગરીન લક્ષણ, નાથ નામ ન લે અધક્ષણ;
એવી, ઘર ઘર ને બારે બારે, મટે નારી પૂછી તમે ભરતાર. ૨૭

હું છું નાગરીની પુનારી, શુદ્ધ નાગરી છે માત્ર મારી;
હું કેવી છું તે કેમ દલું, તમે 'ભણ્યો મેળાપે' રહું. ૨૮

જે 'આવી હસ્તે' નહીં 'ઝાંતો', હુંએ મોડું 'કદી નહીં. જાણો:-
તો 'અમે' અર્જુના શું કરશું, નિરપરાધી નાથ અગો મરશું. ૨૯

આથી નાગરી વટ ન ધારો, હઠીલો સ્વભાવ નથી મારો;
છેલ્લી વિનતિ કરું નાથ મારા, મુને ન રૂએ કુટ્ટાના ધારા. ૩૦

વેદાણુ.

ધારા ન રૂએ નાગરીના, ભારા ગર્વના એથી ભક્ષા દે;
અકારા લાગે નાગર વર, આરા તમે નિવિએ મળ્યા દે.

કુકલુંડર સું. રાગ મેવાડો.

પત્ર વાંચી ગયા દે, પિતા પાસે પુત્ર છ;
પરોક્ષદે બનાવિયું દે, કપટીનાલને ઘર સૂત છ. ૧

કપટી કપટ જૂની ગયો દે, ન મળે આવો વેલણ છ,
નાગરની રીતે દે, કરી સામળની સગાઈ

મગાઈ દરી ધરી દૃઢતા, જળતા તણ ગૃહે ગયો;
મદન સદન જઈ ચોભ્યો, ચોભિતો સમાચારજી કહેા. ૩

વર્ણન વિધ વિધે દીધું, ચિધું કામ કહે મદનને;
મેહેતા મુખ ભૂપર નવ દીધું, મીઠું લાગે કદન^૧ મદનને.^૨ ૪

નગમાં એવું મળે નહીં, કંઈ દ્રવ્ય વાન સદન;
કુળેર લાંઠરી પલુ ત્યાં હારે, બારે જે પિતૃ^૩ મદન. ૫

અદેખા તે અદટ જોલે, તોલે ન નરસંઈ દોલ;
નાગર અદેખા ડોળે, જોળે ન જોળા દે જોળા. ૬

શેષ^૪ મહેપ^૫ સુરેશ^૬ ભૂલે, મૂલે^૭ રાખ્યા દાસ;
નરેન્દ્ર^૮ ઉન્નન્દ્ર^૯ શ્રવણે મુલિયા, ગલિયા પુરાણે ભેઈ અવકાશ. ૭

(૫.) ખરે ખરા તો મે'તા ચોટા, જોટા ખીલ કાઠ;
મલિ માણકની જોટ નહિ, જહીં તહીં કંચન પાટ. ૮

ત્રય^{૧૦} પંચ ચતુર્થ પટ લઈ, વળી સહસ્રનો હારે વ્યાળ;
એક છલ્લેએ કથમ કહું, સહુ વર્ણન રસાળ. ૯

હીન કર્મી પાવન થયો, ગયો જો મેહેતા ઘેર;
લાગ્યશાળી કમળી ઢેવી, તેની રસના કહે નહિ પેર. ૧૦

હવે જ્ઞાન પહેલી આવશે, માટે કરે તૈયારી;
અતિ ગૃહસ્થ વેવાઈજી, તેને ગૃહ ભેઈશું ભારી. ૧૧

અનિશગોષ્ઠિ અનિ સુણી, મદનને ચઢ્યો કાળ;
જા મૂર્ખા જેવું હશે તેવું, થશે ગમતું શ્રી જોખાળ. ૧૨

ઠંઠા ઠાળી કરે ઠાલી, ન ગણું સગો નિરધાર,
કારાગૃહે કપટીલાલ નાખું, રાખું ન તારો ભાર. ૧૩

ખચીખાઈ કે ખોલ નહિ, કરવા દે તું ગમતું;
ભાગ્યહીણી ને ભાગ્ય લખિયું, તો કયમ રે' હું ખ દમતું. ૧૪

કપટીલાલ કે' કપટ નહીં, સુણો મદન મત્રી;
લગિની'ને ભાંડીને કાઢી, જા જા રે પરી વંત્રી. ૧૫

એક શબ્દ જૂઠો નથી, હીકું તેવું ભાખ્યું;
અદેખા નાગરે તમને, અમને ખોટું દાખ્યું. ૧૬

ગોટી જાન અહીં આવશે, પૂમયજી^૧ સજ થઈયે;
સ્વધર્મના સમ ખાઈ કહું, અમલ્ય તો નવ કહિયે. ૧૭

જુઠાને શીર જોડા પડે, સત્ય અસત્ય મનાય;
ધિક્કાર તેની જનનીને, જેની ખોટી સાખ લખાય. ૧૮

મદન ગને નિશ્ચે થયો, જેને શામળિયાની સા'ય,
સાંગાને કહે સત્ય માન્યું, જે ગોહેતા મોટા રાય. ૧૯

ખચીખાઈને નિશ્ચે થયો, વેવાઈ મળ્યો શ્રીમંત,
અહીં દઈ^૨ દુરમને ભરાવિયું, જૂલો ન સુનિ મહંત. ૨૦

કપટીલાલ ખોટું કે' નહીં, જેનું વિશેષ^૩ પર મન;
ભાગ્યશાળી કમળી ખરી, ઘર વર મળિયું ધન. ૨૧

સો વસ્ત જોઈ હશે જ્યારે, ત્યારે કે' એ એક,
ખરો નાગર ભાઈ મારો, ધારો પછે શો વતરેક.^૪ ૨૨

જઈ મદનને મળી માનની, કે' શીખે કંઠે તૈયારી,
કમળી પરજીવવા ઉમંગ ભારે, તે પૂરી આગા મારી. ૨૩

૧ બહેન-ખચીખાઈને ગાળો દઈ-ન પરી (વેગળી) વડી-કહીને ત્યાંથી મારી ૨
પૂજનાયોગ્ય-જનેરી માટે ૩ દુરમન સાથે આવનાર દાઇ દુરમન ૪ જેનું મન વિચ્છ
હતું તે ખોટું ન કહે. ૫ વ્યતિકે-એ, અભાન.

મંત્રી કે' કંઈ તૈયારી, તમે રહે સચેત;
 રાગી^૧ અનુરાગી^૨ દેરગી^૩ ત્યાગી,^૪ જેત કરો આવે રામેત ! ૨૪
 બચીબાઈ કે' ચિંતા કરી, વચી કિંકર ! તો મારે;
 તમે તમારું ત્રેવડો, (હું'માં) ભૂલ ન આવે ક્યારે. ૨૫
 વાત ચીત, કરી વળિયા, કિંકર ગયો 'કમળી' ખાસે;
 સામળનો સમાચાર કહ્યો, બાઈ ધન્ય વસો એ વાસે. ૨૬
 માતુલ તમારાની ત્વગમાં, પ્રત્યુત્તર ન અપાયો;
 જોડે દિવસે મળવા કહ્યું, સુણી બાળી જીવ અટવાયો. ૨૭
 કાગળ આશે કાળ કાઢતી, તેનો મુણ્યો નકાર;
 હે હરિ ! વારંવાર માણું, રોળવો એ ભરતાર. ૨૮
 સેવક સમાચાર કહી સંવેરો, બાળી કરે, વિચાર;
 એવે સમય લેજનને થયો આઠું તેડું સાર. ૨૯
 જમના કાજે બેઠા સર્વે, મર્વે પચીતાઈ // ભાષે;
 મોટને મરો જે મગળી, (લોક) આશા કંઈ કંઈ રાજો. ૩૦
 મંત્રી કહે ચિંતા શી છે, સર્વે, કંઈ સર્વેશ્વર સાઈ;
 પણ નિખા' માંહે નિમ્ન આવે, ત્યારે મન માને નહિ માઈ. ૩૧
 હરિવંશી કે' હરિ હરિ ભોજો, રેશે કુડાને કુડું;
 આપ ભક્તો તો જગ ભક્તો, રૂટે રૂડું જુ'ડું જુ'ડું. ૩૨
 મદન કે' અરિ જ્ઞાત સર્વે, વેવાઈ વિષે, કંઈ કે'શે;
 આલશે તે કરશે હુડો, હુઝા દેવાય તે દેશે. ૩૩
 સંપિતા સમજન કંટાળી, ભાળી પુત્રી, કે' પ્રકટયું પાપ,^૫
 નાગર ગાગર દેખી રીજો, પણ એથી સારા સાપ. ૩૪

૧ આશર. ૨ અત્યંત પ્રીતિવાળુ. ૩ વિરાગી-આસક્ત નહિ તે. ૪ વિષયો-
 છોડ્યા છે જેણે તે ૫ ચંદ્રના જેવા સુખવાળી. ૬ શત્રુ. ૭ લોકોમાં પુત્રી અવતરી
 બાણીને ભેટી કંટાળીને પાપ પ્રકટયું એમ કહે છે.

નારી, ઉપકાળે જેવા લાગે, ચેતર - વૈશાખના તરકા; ૩૩
 એવા મનમાં મોટા લાગે, કુવારી કન્યાના લાંકા; ૩૪
 ખેંચીખેંચી જોઈયાં પછે, નિમ્યું હશે તે થાશે; ૩૫
 સારંગપાણિ તો, સાડું કરશે, વિધિ તો એજે જશે. ૩૬
 વેવાઈનું કદી 'ભુંડું' લાખે, 'સ્વર્ગ' ગયેલાં બાપ; ૩૭
 પણ કપડીલાલ તણું કદી જોડું ન માનું બાપ; ૩૮
 હવે તો રહ્યા દિવસ, ગરબા ને વળી ગાંધ્યા; ૩૯
 રખે ભરખે ભૂલો ભર્તા, ને ને નાચે ખાંધ્યા. ૪૦
 નારી ! વરગૃહ મંડપ, થયાં છે તૈયાર; ૪૧
 માત્ર વડી પાપડે રહી છે, તારી જ વારે વાર. ૪૨
 પછે કમળી સાચું જોઈને, કે' છે મંત્રી મહન; ૪૩
 જગત વાણી સભ્ય છે, કે "કન્યા પરાયું ધન." ૪૪
 બેન તમે પંરણી કરીને, સાસરિયે તો જશે; ૪૫
 કમળી જોઈ જે અમારાં, પરાયાં તો થશે. ૪૬

વસાણું.

પરાયાં થશે બેની મારાં, સસરા છે વેરાગી રે; ૪૭
 ટાણા નહીં લૂલો નહીં, ખરે - ખરે એ ત્યાગી રે. ૪૮

કંકણું ૩૩ સું. રાગ રામઘ્રી.

મહને સહને રે મંડપ રચ્યો, પચ્યો માંહે પ્રાણી માત્ર; ૪૯
 ચિત્ર વિચિત્ર રે આજણ્યાં, લખ્યાં મેહેતા શાં પત્ર. ૫૦
 ભમાત્ર કુપાત્ર સુપાત્ર જે, તે ચિતર્યા ચોપાસ; ૫૧
 રત્ન મંડપ રૂડા જલથી, યલથી યક્ષ જેવા અવાસ. મહને ૦ ૨

૧ મારો સ્વર્ગ ગયેલા (પાછો આવીને) બાપ કદી વેવાઈ (નરસિંહ) નું ભુંડું
 જોયે તોપણ મારા ભાઈ-કપડીલાલનું કદ્યું જોડું માનું નહિ. ૨ ખાંધ્યા-જેનરાયા. ૩
 આસિખ્યાં-ચીતર્યા. ૪ સારા નરસા બન્ને જાતના જમાઈ. ૫ યક્ષ-કુબેર; કુબેર લાંકા-
 રીના જેવા.

મણિ કણી કો મોટી મણિ, ઘણી શોભા રે કીધી;
વિધિ નાગરી કીધી અહુ, કહું પામર શુ સિદ્ધિ.^૧ મદને૦ ૩

ઝવેર પેર પેર શોભતા, ચોભનાં જોવા મન;
ખચ^૨ સચ વાળાં ધર્યાં, લાર્યાં ગીતામાં બહુ ધન. મદને૦ ૪

માણિક વણિકનાં વેચાઈ ગયા, થયા ધનદ^૩ સાં સદન;
મદન કદન લાંઠાની સરા, પ્રભાજો^૪ હારે રહસી^૫ વદન. મદને૦ ૫

મોતી જ્યોતી દીસે ઝાલરે, લાળ રે^૬ તે રદા લીંત;
સ્ફટિક સટિક^૭ અથ ગા દીસે બીશે વગા કામ ખચીન. મદને૦ ૬

નીલમણિ રે શોભે ઘણી, બણી માહે બહુ લાલ;
હીરા વીરા રે ખરા જડ્યા, ઘડ્યાની કેવી શી વાલ. મદને૦ ૭

મુવર્યું ધણુમાં પૂરિયાં, જુરિયાં રે નાગર મન;
આદી માંદી દીસે તેજમા, રેચમાં જેવું અજ. મદને૦ ૮

તાંબુ આખું જેવું દીસે, હિમે ન મન પાસ ડુગર,
પીતળ પ્રીત^૯ પીતળ જશુ, વરજુ અહી નહી વર. મદને૦ ૯

કાંસુ કાંસુ રે બહુ પડ્યું, જડ્યું નહીં વગવા કામ;
લોહ આહ^{૧૦} ને કુણુ મણે, બો કુણુ શીશુ તે કામ. મદને૦ ૧૦

હુમર હુમર^{૧૧} ફરતે ધર્યાં, વર્યાં લેખી વર કન્યાય;
તક્તા બકતાની ગણતી નહિ, જહીં આવવાના જહુરાય મદને૦ ૧૧

હાંડી માંડી રે કામે કામે કામે લાખ્યા બહુ દાસ,
રચના રે રસના કહે નહી, અહી^{૧૨} સહુસ મુળ વણે ખાસ. મદને૦ ૧૨

૧ હુ પામર-ગરીબમાલી સિદ્ધિ-અમજ-જ્ઞાન છે ૨ ખચ (કપાટ ?) ૩ ઝવેર
૪ કાન્તિ ૫ મિધ્યુ-હબર મુખનાગા ૬ જોના લાળ રહે-જે કપાળ ઉપર ચોભે તે લીંતિ
૭ દાકલા ૭ દીકા સહિતના અથ જેમ પૂર્યું ગણાન તેમ સ્ફટિક પૂર્યું દેખાતા હતા ૮
ડુગરા પાસેથી જેમ ખરામ દેખાય છે તેમ તાંબુ આખું પર્વત જેવું દેખાત છે ૯ પ્રીત તે
પીતળ કહેવાય છે તેને લાંબી-તે આવી સાદ ન લાગ્યું ૧૦ અંગેના અર્થમાં અમવા આધ
ઉપરથી. ૧૧ હુમર-અક્કર-જોળાકારમાં કે હુમટને ફરતા ૧૨ આપ-સેવનાગ.

કાર્તવીર્ય^૧ પિર્ય મૂળી રે, લે ન લખવાની લક્ષ;
વાસવ^૨ આસવ^૩ પીધા જશા, કશાં સહ્ય અક્ષ. મદને૦ ૧૩

નરજો હરજો મંડપ સહુ, દહુ કેટલી ખાત;
જોક અનેક રૂપે દીસે, મિયે જોવા આવે છે જ્ઞાત. મદને૦ ૧૪

વલણુ.

જ્ઞાતમાં વાત ચાની જાહુ, મહુ કરે વખાણુ રે;
ધન્ય ધન્ય ધન્ય જયો, વરયો જ્ઞાતે વાણુ રે. ૧૫

કહેવું ૩૪ સું. રાગ જોતરી

મંડપ રચના પૂરી થઈ, કે મત્રી ત્યાં આવ્યા;
હરખયા મનમાં અતિ ઘણા, પછે જયીગાઈ ગોલાવ્યાં. ટેક. ૧

કરોડ મનુષ્ય જોવા કાગળે, જાવળે આવે જાહુ લોક,
નરજો હરજો નારી નર, શોકનો થાય અશોક. મંડપ૦ ૨

પ્રધાને પુરપતિ તેડીયા, મંડપ જોવાને કાજે;
મહારાજ સાજ સજી આલિયા, અતિ આકળરજી જાજે. મંડપ૦ ૩

માન પાન સન્માનશું, સામા સંચરી તેડ્યા;
સુખપલ નૃપાલ રાજિયા, જોવા ગાળ્યા ગોડી ગોડા. મંડપ૦ ૪

રાય ધાય દંગ મનમાં, આ મંત્રીજો કયાંથી આપ્યું;
જોકે ભંડાર ખાલી કર્યો, જોમ નાગરજી માટે જાપ્યું. મંડપ૦ ૫

પુરપતે ધનપત તેડીજો, પછે સિદ્ધારાને બિરાજ્યા;
ગોટા મંડપ માહે મહીપતિ, રાવણુ રાય શા રાજ્ય. મંડપ. ૬

મણિ માણેકમા મહારાજની, જઈ જોડાઈ જયોતિ;
જોથી જોક ધયા, અર્જુન^૬ રૂપે, રાય તેવી પ્રતિમા સો'લી. મંડપ૦ ૭

૧ સહસ્રાર્જુન ૨ ધ્રુવ ૩ અર્ક-એક જાતનો દાઝ ધ્રુવ પીધા હોય તેની હળર
આજો શા કામની ૪ દળદો અથવા નગારાનો અવાજ. ૫ નાગર-ચતુર. નાગર છે
માટે ચતુરાઈ કરીને-ઉતરીને ૬ અર્જુન રૂપે દેખાયા-કાય હીંગ વગેરેમાં પ્રતિબિંબ
પડનાથી

ધનપતિ આઠ્યો પુરપતિ કને, મને કયમ તેડાઠ્યો;
તે નમન^૧ કરવું વિમર્યો, અનેકમાં કાણે જોલાઠ્યો! મ'ડપ૦ ૮

જ્યાં ત્યાં જુએ જગપતિ, પછે કેને જઈ લેટે;
રત્નતંબના પ્રતિગિમ્મને, નમે ઉભો રહી જેટે! મ'ડપ૦ ૯

કો કોનું હાસ્ય કરે નહિ, તહીં સર્વને એમ થાય;
પછે પુરપતિ પધારિયા, ધનગૃહ જોયે સંદે^૨ જાય. મ'ડપ૦ ૧૦

મદન મંત્રીએ કરી, વિવાહની તરિયારી;
ત્રીકમ તંત્રી તણી તો હવે, જોઇએ જોલા ભારી. મ'ડપ૦ ૧૧

લાઝ દિવસ આઠ્યો ડુંકરો, વિનિ નાગરી દીધી;
સગાં સહોદર સજ થયા, રાયે રાયને આજ્ઞા દીધી. મ'ડપ૦ ૧૨

મ'ડજીક મહારાજ મોદધી, સજ થવા મ'ડયો;
પુરમાં પડો પડાવીઓ, (જાને) હિં^૩ આઠ્યો નય દંડયો. મ'ડપ૦ ૧૩

વીશથી આળીશ વર્ષનાં, હોય નર કે નરી;
જાને જાવા જોગવઈ કરો, રાય કહે આજ્ઞા ભારી. મ'ડપ૦ ૧૩

કાલે પ્રાતઃકાળે સહુ, કરજો રે તૈયારી;
ગરીગ ગરબાં લેઈ જાલે, વસાબૂધનુ ભારી. મ'ડપ૦ ૧૪

રાય હરનાર અંબાર, છે, વસાલંકાર કેરા;
રાય જાય છે જાનમાં, સેવક સજ કરે ડેરા. મ'ડપ૦ ૧૫

ગરીબ ગરમાં લેઈ, જાય છે, લેને લે જોઇએ;
નકાર તો હાંદોળે બઢયો, એ વર્ણુ^૪ લાણુ^૫ નહિ કોઈએ. મ'ડપ૦ ૧૬

પરિચટ^૬ નાપિક^૭ મોચી, તણી, થઈ, તેડા તેડ;
ખેરી જાણુએ^૮ લાગી ગઈ, જોડકારની જોડ. મ'ડપ૦ ૧૭

૧ રાજા અનેક દેખાયા તેથી અને નમતુ તે જુઓ અને રત્નના ચાલલામા જે પ્રતિમિમ રૂપે રાજા દેખાયા તેને નમના લાગ્યો. ૨ જે જાનમા નહિ આવે તે દડાયો. ૩ નકાઠ અશ્વર ૪ ધોળી ૫ લજમ (નાપિત) ૬ જોડ કપવાનો સમય ૭ તાં ખેતી બાગી પડી કેમકે તે અને જાન સાથે જવાનુ થયુ

તેલ ફૂલેવ લે ખલેકાં,^૧ તેથી ઉઘમ બાળ્યો;
દોશી દલાલ રીઝે ઘણા, સટો સોનીનો વાગ્યો. મંડપ૦ ૧૯

ઘેર ઘેર ઘેર ઘેરથી, વાત વિવાહની કરતા;
પ્રભાને પહેરવા તણ્યાં, વસ્ત્ર સજ કરી ધરના. મંડપ૦ ૨૦

કેા સૂતા સેજલડી વિધે રગ તરંગે ચઢતા;
નિદ્રા માંહે સ્વપ્નમાં, જાન જાન બારબડતા. મંડપ૦ ૨૧

કેા ઉઠે અરધી ર તે, આંગે વસ્ત્ર સજતા;
તકતામાં તરંગે નિહાળના, લાળે ભલા ભજતા.^૨ મંડપ૦ ૨૨

જે વાહન ઇચ્છા ઉપજે, (તેને) રાય કિંકર ન નડના;
જોવી સોઈ કરી શ્રીકૃષ્ણ, તેય રહ્યા નાગર લહના. મંડપ૦ ૨૩

રેવંત^૩ આવે તો કે' રથ જોયે, વારણ^૪ આંગે માંગે વાણ;^૫
સુખપાલ નહિ શિવિકા^૬ લકિં, રાય રાજે દુષ્ટ રાણ. મંડપ૦ ૨૪

મહારાજે મંત્રી મોકલ્યો, જુઓ વાહન પડ્યાં પૂરાં;
સજ થયા સર્વને કહેા, રજો રે' કેા અધૂરાં. મંડપ૦ ૨૫

સજજન સજ થઈ સંચર્યા, જાને રે જાવા;
હયદળ મજદળ^૭ સજ થયાં, કંસાર તો ખાવા. મંડપ૦ ૨૬

લીક ભરાઈ ભાગળે, રાય જાય મે'તા મહિર;
તેડાં પર તેડા જાય છે, રયામ જાની આવે સુધિર. મંડપ૦ ૨૭

વામા ધામા નાખતી, ગખતી જાવા કેાડ;
સર્વે સજ થઈ આવિયું, (પછે) સજ થાય રણુછોડ. મંડપ૦ ૨૮

વલણુ.

રણુછોડ રાહો સજ થયા, અંત સાડ તે સગે રે;
શામળને શણુગાર આ, તે મજ થઈ મે'તાને નમે રે. ૨૯

૧ જોરાવર, રૂપવાન. ૨ દીપતા-શીલતા. ૩ ઘોડો. ૪ હાથી. ૫ ઘોડો.

૬ પાલખી (શિવિકા). ૭ હાથીનું દળ.

કડવું ૩૫ સું. રાગ ભાગ્યની દેશી.

- સાંતર્યો શા મળયા સૂત, (તે) વેગે ચાલ્યો છે;
(તેણે) તાત તણે જઈ ચલ્યું, હસ્તે જાલ્યો છે. ૧
- ગે'તાએ દીધો આશીર્વાદ, મન અતિ હર્ષે છે;
તન તારુણ્ય જુવે તાત, શું અભિ વર્ષે છે. ૨
- સંત મહંત કેરો સૂત, (વળી) હરિએ સમાર્યો છે;
તેને ઉપમાનો વિચાર, (કે) રવિ કવિએ ધાર્યો છે ? ૩
- વંશનો નાચતો નાચતો વાજી, આવી ઉભો છે,
જેઈ શોભા જાતિ^૧ જન, હૃદય અતિ દુઝે છે. ૪
- પડો વાજ્યો પુરની માંય, સેવક જઈ તેડે છે;
સાજ સજતા જોડા જેહ, કેા હેડળ મેડે છે. ૫
- થયાં તેડાં ઘેરે ઘેર, કે આવી રહ્યા છે;
સર્વ દેા સાજન માજન, સજ થઈ ગયા છે. ૬
- વના^૨ થાશે વિષજે ક્રૂણા, તોય મન હરજે છે;
તરૂણા મિથ્યા તણે તોખાર, આપને નરજે છે. ૭
- મરઘોડે પ્રથમ વાજન, દેવા લાગે છે;
સ્વર્ગ દુ'દલિ^૩ કેઈ સુદ્ય, લાગે વાગે છે. ૮
- મોટી માતંગોની^૪ લાર, વિધિસર ચાલે છે;
(જાણે) ગિરિજાએ^૫ ચાલ્યા જાય, દેવ જોઈ જાણે છે. ૯
- વળી વાજી વના અંગે, દેવા દીસે છે;
(જાણે) નદી નાચને અળવા જાય, ત્વસરે દિસે છે. ૧૦

૧ પોતાની જાનના-નાગરો. ૨ સાણેશ્વર જે ઘોડીવારમાં ફના થનાર, -મટી જનાર છે; જતાં મનમાં હરજે છે. ૩ નગારું, એક જાનનું વાજી. ૪ દાથી. ૫ મોટા પર્વત જેવા (દાથીઆ). ૬ સમુદ્રને.

- પછે -ય તટી ગંગાગ, કેવી શોભે છે;
(નજી) ત્રય જાન રૂપી રથ, -જેઈ મન થોભે છે. ૧૧
- ત્યાં શિબિકાની સોઇ, કો કવિ કથે છે ?
નજી ત્રિશકુની^૧ કાજ, મડત^૨ રૂપિ મથે છે. ૧૨
- પછે આબ્યાં નિવા^૩ વાઘ, ગણિકા ગાયે છે;
નજી ગંધર્વ સહિત રણાય,^૪ નાકે^૫ જાયે છે. ૧૩
- હવે. માજન માજન શોભે. તે કુણ જાણે છે;
(નજી)ઉડગણ^૬ નિશમણિ^૭ માય, મહીરસ^૮ ચાળે છે. ૧૪
- વરજાન કેવો વાણ, ધનગન નાચે છે;
નજી વાયુને વાળના પાછો, દય^૯ નજી જાયે છે. ૧૫
- હવે સુંદરીઓનો સાય, કેવો હીસે છે;
વળી સમણદીવો હાય, જેનું મન હિસે છે. ૧૬
- નજી વીજળીઓનો સા, વિધ વિધ ચંગકે છે,
(તિમાં) વિદ્યુત^{૧૦} સતાની જ્યોત, મધ્યે જળકે છે. ૧૭
- આવી રમ્ય રચના જોઇ, નાગર જાધ્યા^{૧૧} છે;
નજી વહિએ જળતું વન, કે દવના હાધ્યા છે. ૧૮
- વરઘોડા કેરી વાત, શું મુજ મતિ કે' છે;
નહિ નહિ સ્ત્રીશ્વરોનાં કામ, (જ્યા) મોટી મતિ કે' છે. ૧૯
- જેણે જોઈ રચના જોહ, તે જાણે ચિત્રિત^{૧૨} છે;
સર્વ કે' નવાઈ નવાઈ, શાઈ વિચિત્રિત^{૧૩} છે. ૨૦

૧ હરિશ્વરના પિતા ૨ વિશ્વામિત્ર જેમણે ત્રિશકુને દેવોએ પૃથ્વીપર નાખવા માંડ્યો ત્યારે પોતાની શક્તિથી અટકાવેા દત્તો ૩ એક અસર ૪ સ્વર્ગ લોક-આકાશ. ૫ તારા. ૬ અદ્ર ૭ પૃથ્વી (જણે પૃથ્વીનો રસ આખરા નીચે ઉતર્યા છે) ૮ બને-વર તથા ઘોડો. ૯ વીજળી. ૧૦ પીડવા-અટકાવ કરના સાલ્વા કે પોતે પીડાયા. ૧૧ ચીતરી નજી. ૧૨ અદ્ભુત-નવાઈનું.

સ્વર્ગે જીવે દેવ, વિમાનમાં બેઠા છે,
મેહેતાનું કેટલું પુણ્ય, (તે) વિચારમાં પેઠા છે. ૨૧

જાણે વરે ખૂટયું ધૂત, ઘર ધણી નાસે છે;
એમ હરિ^૧ હરિનો પરિવાર, કામની આશે છે. ૨૨

ચાલકેર દોહરા.

રચના જોવા દેવ ત્યાં આન્યા અપરમપાર;
લીડ ઘણી થઈ સ્વર્ગમાં, જગા નહીં લગાર. ૨૩

જોવાની ત્વરા થકી, જાય આગને આમ;
અન્યો અન્યે ઘસાય છે, વિમાનો તેહ કામ. ૨૪

કાઠે કાઠ ઘસાયજે, તો વહી પ્રગટાય;
દોહ વિમાનજ આયડે, એતા કો^૨ શું થાય ? ૨૫

અનળ^૩ વટે તો સળગિયા, ઘણું દેવ વિમાન;
અમર પડયા અવની પરે, તજ્યું સ્વર્ગે અભિમાન. ૨૬

કો હીમ^૪ હરિને^૫ વણ્ય^૬ થકી, હીસે અતિશે સ્વેત;
ઉપસાએ દેવાગતા, પકી સંતાન સમેત.^૭ ૨૭

મહાજન સાજન જાનનું, કરે ઘણા વિચાર;
આ તો વૃદ્ધિ આશ્ચર્યની, ન લહી સુણી નિરધાર. ૨૮

વૃદ્ધિ હોય તો વર્ષા રહે, ન આવે જાય મગન;
નટવર નાગરને પૂછીકે, મનગા થઈ મગન. ૨૯

વિશ્વંસર કહે વૃદ્ધિ નહિ, એ અમર નિરધાર;
લોક તમે અવિલોકિયે, નાક^૮ તજો પરિવાર. ૩૦

ત્યાં કો જડ જુદિનો કહે, પડે ચડે કિમ સાર;
હરિ જો જન જાય છે, રજ ઉડે તે અપાર. ૩૧

૧ કૃષ્ણ ને તેમનો પગવા કામની આગાએ દોડમદોડી કરી રહ્યા છે, જેમ નાતમાં
થી ખૂટતા ઘર ધણી નાચાનાચ કરી રહે છે તેમ. ૨ અગ્નિ ૩ જગત્ ૪ ચંદ્ર ૫ કપાલ
; અદિત. ૭ સ્વર્ગ.

તે રજનો સ્તંભજ થયો, તેણે ઉતરે એહ,
(વળી) રજ સ્તંભે ચઢી બાયે, બણો નિ.નંદે. ૩૨

એણે કહી સમન્વયા નાગર, નાગર નહિ વિબુદ્ધ^૧;
ખાળ કપટી અહુકાર ને, કહે કે.ણ કુબુદ્ધ.^૨ ૩૩

વિધ વિધના વિવાસમા,^૩ વરઘોડો તો બાય,
પડાનનગી^૪ પડે જીલે, વણ્યાય કે ન વણ્યાય ૩૪

વડાણ

વણ્યાય કે ન વણ્યાય શોભા, સકુસુમુખી^૫ જે વ્યાળ રે,
તો ભટ પ્રેમાનંદ શુ કહે, કગીમા કાળે કાળ રે. ૩૫

કડવું ૩૬ સું.

રાગણિવેરાડી.

મંડળિક સહ પુરના લોક જી,
આવી મગિયા ત્યા યોગે થોડ જી,
પુર ભાગળે વરઘોડો આબ્યો જી,
સકળ લોકનો તાપ શમાબ્યો જી. ૧

ઢાળ.

ભાગળે વરરાય આબ્યા, વાજતે વળી માજતે;
નટવરનાગર^૧ સહાય જેને, હુદ નાગર રહે દિવ દાઝતે. ૨

અકળ બાનને કહે જહુપતિ, આપ આપને વાહન ગિરાજિયે;
ત્વરા કરી હવે અહીં થકી, વડનગર ૧ વાટ ભાજિયે. ૩

સહુ સહુના અધિકાર પ્રમાણે, વાહન વહેંચીને આલિયા;
નરપતિ^૨ ને નટવરનાગર, માથે બેસીને આલિયા. ૪

૧ નાગર નહિ વિબુદ્ધ-ચતુર-લામી અક્ષનવાળા નહિ મતલબ કે મૂર્ખ ૨
કુબુદ્ધ-નકારી બુદ્ધિવાળા ૩ ગમત ગમતગા ૪ કાર્તિક સ્વામી ૫ શેષનાગ ૬
કૃષ્ણ-વિષ્ણુ ૭ મંડળિક (જુનાગઢનો રાજા)

ઇર્ષ્યાવાળા^૧ - દુષ્ટ નાગર, જેને એ વાત રૂચી નહિ;
અંતર બળતા વિચાર કરતા, નરસંઘના સગા સહી. ૫

આપણુ સત્વર વડનગર જઇ, કરીએ ચાતુરી^૨ આપણી;
નહિ તો નાગરવટ^૩ જાશે, સહી શક્તીએ ન તનની તાપણી. ૬

એમ વિચારી નઠાર નાગરે, બાંધી છે ટોળી આપણી;
મેહેતાને કહે છે અમો જૈએ, આગળ વડનગરે બણીકણી. ૭

રખે ચિંતા કરો અમારી, જનની સાથે વાધજો^૪;
વહેલા આવી મળશું પહેલા, સંતશિરોમણિ^૫ પ્રભુ આરાધજો. ૮

મેહેતોજી કહે ભલે તિમ કરો, રાખો રખેવાળો^૬ આપણા;
દુષ્ટો વદે અમે કલમ કડછી, ઘરછીવાળા નાગર ધણા. ૯

મન અભિમાન આણીને, કાપટ્ય^૭ - ભાવે તે ચાલિયા;
વાટે જાતાં સુખ બહુ પામ્યા, સૂર્યદેવ છે સાખિયા^૮. ૧૦

જન ચાલી આનંદ માંહી, હરિજન હરિશુભ ગાય;
નૃસિંહ મેહેતા ભક્ત હરિના, કીર્તન કરતા જાય. ૧૧

વેરાળી સહુ તાળી ખાડે, હરિમન મોદ અપાર;
નરસંઘાની ભક્તિ ભાળી, કયો પ્રભુએ એક પ્રકાર. ૧૨

તેજ પોતાનું સોજો^{૧૦} કળાનું, અરજ્યું એક કળા ભક્તરાય;
સર્વ કો આશ્રય પામે, મેહેતા -દર્શને દુઃખ પળાય. ૧૩

૧ અદેખા. ૨ ચતુરાઈ-ખટપટ. ૩ નાગરવટ-નાગરનો ખટપટીઓ. ૪ સ્વભાવ તો.
૫ આગળ જાણે. ૬ સંતર્માં મુખ્ય. (આ ઠેકાણે વકોક્તિ છે). ૭ રખેવાળો-રખવાળો-
વળાવા. ૮ ગર્વનાં વચન છે. અમે પરાક્રમી છીએ માટે રખવાળોની ગરજ નથી. ૯ કપટનો
ભાવ તે કાપટ્ય-કપટથી. ૧૦ વકોક્તિ. અભિમાન આણીને ચાલ્યા તેથી રસ્તે બહુ સુખ
પામ્યા તેના સાખિયા-સાક્ષી તો સૂર્ય છે; મતલબ કે ધણું દુઃખ પામ્યા. ૧૦ ચંદ્રગિજ
ન્યારે પ્રકાશે છે ભારે સોજો કળાએ પ્રકાશ્યો કહેવાય છે, તેમ પરમેશ્વર-વિષ્ણુ પૂણે
સોજો કળાથી અવતાર લે છે, મતલબ કે પૂર્ણ અંશથી પ્રગટે છે, તેને સોજા કળા કહે છે
કળા-અંશ-આ ઠેકાણે પૂર્ણ અંશનો સોજાનો ભાવ. તેમાંથી એક કળા એટલે સોજાના
ભાગનું તેજ ભક્તરાય-નૃસિંહમાં પ્રકૃતિ એમ કહેવું છે.

નથી અલંકૃત તોય પણ, મેહેતા અલંકૃત^૧ જણાય;
માળા તિલક ને ટોપી સાદી, તદપિ તેજે તિમિર^૨ પળાય ૧૪

સહુકો કહે આ નરસંઘ મેહેતા, (કે) સાક્ષાત શ્રી જદુરાય;
શામળશાઃ શ્યામળ સુત^૩ બાણે, લક્ષ્મી સગી માણેક મેહેતી ભણાય. ૧૫

સાથે મહા પ્રભુ; મહા લક્ષ્મી^૪, (ત્યાં) રહે કશી કહો ન્યૂન;
પૂર્વેની રતિ^૫ આવી મળી, યથું ઉદય મહેતાનું પૂત. ૧૬

આનંદ કરતાં આલ્યાં સરવે, (જ્યમ) સરિતા નીર ઉમરાય;
ગાયક જન બહુ ગીત ગાતા, હુંદુમિનાદ ઘણેશ ધાય. ૧૭

આનંદ આનંદ બ્યાપી રહ્યો છે, પ્રદ્યાનંદ સમ જહાન^૬;
ભેરી નફેરી શરણાઈ વાજે, નોખતે પડના ધાય. ૧૮

શામળશા વિવાહે આલ્યા, કરે ઈંદ્ર અશ્વમેધની સેવ^૭;
શોભા વણીન કરતાં હારે, શેષ મહેશ પ્રદાદેવ^૮. ૧૯

વણણુ.

શેષ હમેશ હારે જ્યહાં, ત્યાં કોણુ ગણુ પામર^૯ તણું રે;
જન પ્રેમાનંદ મિથ્યા બાણો; જ્યમ ત્યમ હરિ^{૧૦} ગુણને ગણું રે. ૨૦

કહવું ૩૭ મું.

રાગ મેવાડો.

ઈંદ્રકેરી શોભા પામ્યો, શામળ મેહેતાનો સૂત ૯;
આવી પહોત્યા વડનગર સહુ, મોકલિયો એક દૂત ૯. ૧

૧ અલંકૃત—અવકારવાળુ—ચણુગારેણ. નૃસિંહ મેહેતાએ અલકાર પહેર્યાં નથી તો પણ તે અલંકાર પહેર્યાં જેવા જણાય છે—ગોભે છે. ૨ અધકાર. ૩ કૃષ્ણના સુત—પ્રણમ—કામ. ૪ મહાપ્રભુ મહાલક્ષ્મી—વિષ્ણુ અને માયા—કૃષ્ણ અને રૂક્મિણી ૫ ભાગ્ય ૬ સર્વ આનંદમાં પ્રદ્યાનંદ એક છે તેવો આનંદ થઈ રજો હતો. ૭ ઈંદ્ર અશ્વમેધ યજ્ઞ કરવા જેવી શોભાથી જ્યમ તેવી શોભાથી શામળશા વિવાહ (લગ્ન) કરવાને આત્મા અચર આ તે શામળશા વિવાહે જાય છે કે ઈંદ્ર અશ્વમેધ કરવા જાય છે એમ કોઈ શંકા ખાય. ૮ શેષ—જેપ નામ, મહેશ—મહાદેવ, પ્રદાદેવ—પ્રદા. ૯ (મારા જેવા) ક'ગણનું.

મહનને વધામણી આતી, જાવ્યા મંત શિરોમણિ મેહેતા ૭;
હુર્ષે થેલો મહનજ ધાયો, (સાથે) મોટા મોટ જન મોતા ૭^૧. ૨

કિડિધિમ્ કિડિધિમ્ નિશાણુગાળે, જાણે વિજય કરી નૃપવણિયા ૭^૨,
ભૂપતિને^૩ જાણુ કર્યું તવ, ગંડગિકને^૪ જઈ મળિયા ૭ ૩

મોટા મનને મટીપનિ^૫ તેણે, મહનને ગદદ ઘણી આતી ૭,
જુનાગઢની જાનજ મોટી, પુર મધ્યેથી આતી ૭. ૪

જાળી ખારી અટારીએ, ભાગોળે લીડ ભરાણી ૭;
જોવા મળ્યા જન દેશ દેશના, ઠાકર ને ઠકરાણી ૭. ૫

લોક સમૂહ ઘણું વિસ્મય થાયે. શા મેહેતા કેગ ઠાકર^૬ ૭,
મહન મંત્રી ભાગ્યશાળી છે, ભાગી ભવની ગાંઠ^૭ ૭ ! ૬

અમે મંરજિક સાથે નટવર, પુરપતિ પણ તે સાથ ૭;
મેહેતા સાથે મહન આલે છે, આલીને જમણો હાથ ૭. ૭

વાતો દરતા મહન ને મેહેતા, મને ઘણું છે મમ્મ ૭,
નૃસિંહ મુળેથી વાત કરે પણ, લાગ્યું નટવર સાથે લમ્મ ૭. ૮

મહન ભાળે નૃસિંહ મોટા, હું છું કેવળ દીન^૯ ૭;
મારી લગ્ન રાખએ સ્વામી, માફ મર્વ તમારે સ્વામીન ૭ ૯

વગર સમજે લળિયું પત્રે, કહો તો - મોકલું ડેરી^{૧૦} ૭;
શી રીતે પૂરું પડ્યો સકાળું, ચિત્ત લીધું મુજ ચોરી ૭. ૧૦

મેહેતો કહે તમે ધૈર્યને ધારો, છો પરમ વૈભવજન ૭,
તમારી અમારી મહાય કરશે દયણુ જગજીવન ૭. ૧૧

તમોને ઉજમ^{૧૧} નહીં અવે. દોલ^{૧૨} (મારો) માન પેદીતો ૭,
તમારું જોડે અમારું જોડું, ભય તોડો ભવ બેડીતો ૭. ૧૨

૧ સહ ૨ જાણે પ્રાઇ જન ૭૧ મેઘીને આતો ન હોય એમ લાગતું હતું.
૩ વડગનો મન ૪ જુનાગઢનો જન ૫ રાગ (વડગનો) ૬ ગોખા ૭ બંધન.
૮ પ્રેમ, જો કે નૃસિંહ મેહેતા વાતો કરે છે ૧૪ એની જિત તો નટવર - નૃસિંહભાગ છે. ૯
કંગાલ-મરીન ૧૦ જુનાગઢ નરક આતુ રૂપા નાણુ. ૧૧ ન્યૂનતા ૧૨ વચન.

એવે જાળ્યા નટવર નાગર, નરસંઘ કહે આ મમ શેઠ છે;
જાય મોટી મારે એહની છે, બાકી સંધળી દેવની વેઠ છે. ૧૩

નટવર ત્યાર નિરખી સદનને, સનમાં મોઢ મહા વ્યાખ્યો છે;
સગા તમારા જેવા મળિયા, મુજ કુળનો ધર્મ પ્રજું રાખ્યો છે. ૧૪

જનીવસો જવ મહને લીઠે, મંત્રી કહે અત્રે જાત ઉતારો છે;
મન ગમે તે માગી લીજે, ન રાજો કે વાતે ઉધારો છે. ૧૫

૫૨ માટે કલવો આવશે બાધુના, પછે સંક્રમે સર્વ પધારો છે;
લગ્ન વેળાએ મારે આવી છે, ઘટિ સાધી સાનંદ વધારો છે. ૧૬

બચીબાધ તો બાવરી બચી છે, કમળા ગવરીની માતા છે;
જાતે કહું તે સમજું સાચું, મમ અંતરે જળી હવે શાતા છે. ૧૭

કમળા ગવરી ભાગ્યશાળી છે, અસુર, નૃસિંહ સમ જોગી છે;
જોગી કહેતાં છબજ કાપું, ખરેખરો એ જોગી છે. ૧૮

કુલ નાગરે જોટી જમાવી, પહી તેથી હું તે આઝી છે;
પરમેશ્વર સમ પતિને મેં તે, પીઠ ઘણી મણી પાડી છે. ૧૯

નૃસિંહ સમો મમ નાગર જાતે, કોય ગૃહસ્થ ન બાબો છે;
સકળ કમાણીએ આગળ મિલ્યા, મારા તનનો તાપ યમાબો છે. ૨૦

હરખાતી મકલાતી આવી, વરને પુજવા કાળે છે;
સામળયાના તેજ આગળ, કોટિ કંઈ લાળે છે. ૨૧

૧ આશરો. ૨ પીડા, વગર લાભનું કામ. ૩ જે પ્રજા તમે મારા કુળનો ધર્મ રાખ્યો
અથવા પ્રજાએ-ઉપરે મારા કુળનો ધર્મ રાખ્યો. ૪ જનના લોકોને રહેવા આપેલી જગો.
૫ વિવેચન-માર્ગ. ૬ વરને ખાવા માટે ઉપલબ્ધ પહેલાં (પરણવા જતાં પહેલાં) કન્યા તર-
ફથી જે કાંઈ ખાવાનું મોકલ્યું છે તે. ૭ ગાલરી. ૮ પ્રથમ બચીબાધથી જોગીની ઉપમા
અપાધ મધ પછી મેહેતાનો વેલવ જોગી જોવા છે તે જોગી કેમ કહેવાય એનું કહેવું છે. ૯
પરમેશ્વર જેવા સારા-સરળ. ૧૦ સર્વની કમાણ નૃસિંહ મેહેતાની કમાણી આગળ પૂર્વ છે.
૧૧ હરખાતી-પુશી થતી. ૧૨ મકલાતી-અરકલકું કરતી-હસતી. ૧૩ કામ.

સુંદર વર ને સુંદર કમળી, જાણે ધન્દ્ર ને ધન્દ્રાણી છ;
ખચી ખાંધએ પોહાંકી કરીને, નાકની ઢાંડી તાણી છ. ૨૨

પોહાંકી કરી વર રાયને, માંહિરામાં પધરાવ્યા છ;
દિક્ષિત આદિ ઋષિ મંડળે, અક્ષતે વધાવ્યા છ. ૨૩

આશિર્વચન ઋષિવર વદતા, વેદની મચી રહી ધૂન્ય છ;
દિક્ષિતને મદન મંત્રી કહે છે, શુર તમારું પુણ્ય છ. ૨૪

વંદાણુ.

પુણ્ય તમારું ઋષિવર રૂડાં તેણે આ દિને આવીયો રે;
બટ પ્રેમાનંદ શુર કૃપાએ, તન મન અરપી દાવિયો રે. ૨૫

કડવું ૩૮ સુ.

રાગ કાલોરો.

લમ મંડપ માંહિ પધરાવ્યા, નૃસિંહ મેહેતાનાં પુત્ર;
સાજને માજને સર્વે સાથે, દીપ્યું મદન ઘરસૂત. ૧

ઢાર ચોર ને ખજશિરોમણિ, નાગરની કહું વાત;
આલ્યા ખીલ વાટ પકડી, કરવા વડનગર જે ખ્યાત. ૨

માંહિ માંહિ ગોપી, કરતા યયું કાકતાલિયં ત્યાયન;
નૃસિંહસૂત જે વરે તો, થાશે ધણો અન્યાય. ૩

નાગરવટ બાશે આપણી, બળી બધર્થ જન્મ મનાય;
આપણા પુત્ર પોતો રહે, નેવ નીર મોલે બાય. ૪

૧ લમમાં પોહોડી લેતી વખતે વરનું નાક સાસુ તાણે છે તે વાત પણ કવિ વિસર્જી નથી. ઉપર પુંખવા અને અહીં પોહોડી એવી જોડણી એકજ ધાતુની કરી છે. ૨ માંદું-મેડાનાં જે ભાગમાં ચોરી કરેલી હોય છે તે. ૩ ચોખ્ખા-ડોંગર વગેરેથી બાદલો આધિવાદ આપો યજ્ઞમાન ઉપર નાખે છે તે. ૪ ધૂન-ધ્વનિ ઉપરથી-સ્વર, વેદના ઉચ્ચાર. ૫ સાજન માજન-પ્રતિષ્ઠિત અને સભ્ય ગૃહસ્થોનું મંડળ, જે વરધોડામાં વરની આગળ આસિ છે તે. ૬ દુધમાં મુખ્ય. ૭ વાત. ૮ વિના શ્રમે, કાગડાનું બેસવું ને તોડનું પડવું બે બનાવનું એકી વખતે થવું, તેવું સામળસાનાં વિવાહનું પણ થયું.

કયાં નૃસિંહ ને કયાં સૌ નાગર, એની જાદુગારી^૧ છે પ્રાય;
કે જાણે એ ઇન્દ્રજાનને^૨, એમ વારતા કરતાં પળાય.

૫

ગમતું થાયે ગોવિંદજીવું, ન જાણે નાગર મૂઠું;
અભિમાને મન આવર્યું, કયાંથી સમજે જ્ઞાન મૂઠું.

૬

(વળી) ભક્તિ મહાત્મ્ય જાણે નહિ, (જેને) ભક્તની માથે વેર;
મૂલા પડ્યા ઉવાટે જાતાં થઈ ગઈ જીજી પેર.

૭

ઉડા^૩ કોતર ઉતરે છે, ચઢે ગિરિ કરાડું;
શકટ^૪ ન ચાલે શકટીઓ^૫ ભાગે, રેકળે^૬ ખાધી રાડ.

૮

ઘોડાં, ગોડાં થઈ રહ્યાં છે, આસોજીવાસ ન માથ;
ખળ કરે કો બુદ્ધિશાળી, ઘોડા સહુ ગળડી જાય.

૯

એવે આવ્યા દશ વીશ નાગર^૭, કહે કયાં તમે જાઓ;
ચારે કોરે વીંટી કરી કહે, રૂપે ડગ^૮ આઘા થાઓ.

૧૦

શિથિલવિથિલ^૯ અંગ થયાં, એવે આઠ્યા બીજા વીશ,
કહે ઉતારો વશ તમારાં, વિલંબ કરતાં ચઢે રીસ.

૧૧

કો એક ધીટ^{૧૦} મન કરી કહે, અમે જુનાગઢી નાગર,
મંડળિકના અમે માનીતા છું, વળી બુદ્ધિ સાગર.

૧૨

અમે નાગર કલમ કડછી, બરછી રાખું છું માથ;
સામે સામે જો થયું તો, વસમી થાયે ગાથ^{૧૧}.

૧૩

એવું જોલતા માંહે તો પડ્યા, મોહોકમ^{૧૨} સહુને માર;
ઉતારી લે વસાબૂષણ, લીધા પેટી અને પદાર.

૧૪

ખાંત કરીને જોખ્યું સર્વે, લીધા જલિવર્દ^{૧૩}ને તો ખાર^{૧૪};
શેષ કાંઈ રાખ્યું નહિ, ભક્તનું જૂઠું કરના.

૧૫

૧ જાદુ જાણનારી ૨ દષ્ટિ બંધન ૩ નદી કે ખાડીને કિનારે ઉડા ખાડાઓ
અને બખોલો તે પહોડામિના લખિયા પોહોળો ઉડા ખાડો ૪ ભેખડ ૫ ગાડું ૬ ગો-
ડીઓ. ૭ એક જાતની મોટી ગાડી. ૮ લૂટારને કહ્યા છે. ૯ પગલું ૧૦ નરમ ધેંશ ૧૧
કાંચ ૧૨ વાત. ૧૩ જળરો ૧૪ જળદ. ૧૫ ઘોડા

આડ ખણતાં પડે પોતે, થઈ ગઈ તેવી પેરુ
નૃસિંહાનું ભૂંડું ભણતાં, આધવની યે સેર', ૧૬

હાંટ કરી હાંટાડ સાથી, બટપટ ચાલ્યા બાથ;
જો અયા બો, અયા કહેતામાં, દૃષ્ટિ અગોચર' થાય. ૧૭

લે ઘટિકા જોઈ' જંધે, જોઈ કૈલી ન શકાય;
ચાર ઘટિકાએ સહુ ફેા, સાચી સાંતર' થાય. ૧૮

ખાખાવીખી' નાગર કીધા, જોક વજ તે પ્રભુ પાડ' !
દુઃખ દેરીએ આવી પડ્યા, શકે ઉગરો દુરખનાં બાડ. ૧૯

રે ! પ્રભુ હવે શી ગતિ યારો, મન કરે શિ વિચાર;
સહાય માગે શ્રીજી' કેરી, પણ સમજે નહિ ગમાર'. ૨૦

ભક્ત દુશ્માતાં ભગવંતને, પહોંચે છે અતિ જામ;
નૃસિંહને કહ્યા આપનારને, સહાય કરે કહો કમમ.

મહા પ્રયત્નો, પાળે યાયે, વાદ્યા છે સહુ જનમ
અરે મધ્યાને કાંટા ભાંગે, તાપથી હાંડે તન.

તેણે સમી જોઈ, વૃદ્ધ બાલકાણું, જતાં દહિ પ્રક્રિયે
જટપટ, ચાલ્યો જાય, છે, ખાંધે ભરાવીને ખક્રિયો. ૨૭

પૂછું તેને પ્રેમ, જાણી, અહીંયાં છે, કું, ગામ;
અમો દુઃખી લૂંટારે, લૂંટ્યા, કંઈ સસવા મળાયે કામ? ૨૮

જાતે બાલકાણું ચૂદસ્ય જું, કેા દિ નથી લીકું દુઃખ;
જોડું કારજ અમલું થાયે, તે જાગયે પ્રભુ-પ્રભુ. ૨૯

કયા જાવી, કાસોડરને, જે કું જાલકાણું, જામ;
જાયે તેડીને લાવિયો, તેક, પોતાને જામ. ૩૦

ચંદ્રિય જોઈ ગામમાં, ચોટું, જાતારો, જ્યાં મહુ લોક;
દુઃખ, મહુ પ્રાપ્ત્ય દુઃખ લેથી, જાપતી મૂકે પાક. ૩૧

નજીવું.

પાક મૂકે જાપ નામની, ગામ મહુ જોઈ મહુ રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ નાગર કહે છે, આ દુઃખ ક્યમ જાયે મહુ રે. ૩૨

કહેવું કે મું.

જાગ માફની દેશી.

દુખિયા જાણીને મહુ લોક, ધાધ જાળ્યા ત્યાં થોડે થોડે;
સાંજળી લીધાં દુઃખ સમસ્ત, જ્યા તો હોસે નાગર ચૂદસ્ય. ૧

લૂંટી લીધા છે કોઈક દુઃખ, માટે જાવી પડ્યા છે કંઈ;
જાને જાતા જઠનગર ગામ, જુનાગઢમાં છે વિજામ. ૨

થાકયા થાકયા થયા છે જહુ, સહાય કરવી જોએ મહુ;
એમ ગામ લોક વિચારે, હામોદરજી જાળ્યા તે વારે. ૩

લાળ્યા લોજનનો સામાન, હાથ જોડીને માગે માન;
સર્વ જીને સામગ્રી લાઈ, જોજનની કીને સમઈ. ૪

- ખાડ બણતાં પડે પોતે, થઈ ગઈ તેવી રેડ;
નૃસિંહાનું બહુ બણતાં, માધવની ચે ચે'ર'. ૧૯
- લૂંટ કરી લૂંટાણ સાથી, ભટપટ ચાલ્યા ભય;
ઝાઝા ઝાઝા ઝાઝા કહેતામાં, દૃષ્ટિ અજોયર' આય. ૧૭
- બે ઘટિકા જોસી' જંબે, જોડી કેલ્લી ન શકાય;
ચાર ઘટિકાએ સહુ ફેા, સાથી સાંતસ' યાય. ૧૮
- ખાખાવીખી' નાગર કીધા, જોક વચ્ચે તે પ્રભુ પાડ' !
દુઃખ હરીએ આવી પડ્યા, શકે ઉગરો દુઃખનાં બાક. ૧૬
- રે ! પ્રભુ હવે શી ગતિ થાયે, મન કરે છે વિચાર;
સહાય માગે ત્રીજી' ફેરી, પણ સમજે નહિ ગમાર'. ૨૦
- બહુ દુભાતા ભગવંતને, પહોંચે છે અતિ ક્ષમ;
નૃસિંહને કદ આપનારને, સહાય કરે કહો કથમ. ૨૧
- મહા પ્રયાસે' પાળે ચાયે, વાલ્યા છે સહુ જન;
ખરે મધ્યાને કાંટા ભાંગે, તાપથી ફાંચે તન. ૨૨
- વધુ વિવેથી પ્રભેદ વહે છે, આકુળ વ્યાકુળ થાય;
મહા મહા'યતને બે કોથ કાપ્યા, કોને વળે મૂર્ખાંય ! ૨૩
- જાને નીકળ્યા સામંજસાની, માટે બચિયા તેહ;
ખાકી કોઈ ન બાંચે છવતો, પુનરપી પોતાને ગેહ. ૨૪
- દુષ્ટ સામુ ભેતાં નથી, પ્રભુ કીર્તનાથ કથાળ;
નાગર આવી પહોંચિયા, જોક સરોવર ફેરી પાળ. ૨૫
- શીતળ નિર્મળ અસૂતસમ, જળમ્મ કીધું પાવ;
પાસે કોઈક ગામ હરો, જોમ કીધું છે અનુમાન'. ૨૬

તેણે સમજે એક, વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ, જતાં દક્ષિણ દિશે
જાતપટ, વ્યાજો ભય, છે, ખાંધે ભરાવીને ખાડિયો. ૨૭

પૂરું તેને પ્રેમ આણી, અહીંયાં છે કંઈ ગામ;
અમો દુઃખી લૂંટારે લૂંટ્યા, કંઈ સસવા મળશે કામ? ૨૮

જાતે બ્રાહ્મણ ગૃહસ્થ છું, કેા દિ નથી ફીકું દુઃખ;
જોડકું કારણ અમલકું થાયે, તે બાગયે પ્રભુ-ગૃહ. ૨૯

કયા આવી દામોદરને, જે કંઈ બ્રાહ્મણ, ત્યામ
આયે તેડીને લાવિયો, તેક પોતાને ગામ. ૩૦

ચંદ્રિય એક ગામમાં, ચોટું કૃતાયો ત્યાં સહુ લોક;
દુઃખ, મહું પ્રાપ્ત્ય કુદ તેથી, બાપવી મૂકે પોક. ૩૧

વજ્રણ.

પોક મૂકે બાપ નામની, ગામ સહુ લોકે થયું રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ નાગર કહે છે, આ દુઃખ ક્યમ ભયે સહુ રે. ૩૨

કંઈકું ૩૬ મું.

રાગ માફની દેશી.

દુઃખયા ભણીને સહુ લોક, ધાધ આબ્યા ત્યાં થોકે થોક;
સાંભળી લીધાં દુઃખ સમસ્ત, આ સો હીસે નાગર ગૃહસ્થ. ૧

લૂંટી લીધા છે કેાંઈકું દુઃખે, માટે આવી પડ્યા છે કંઈકું;
નને જાણા મહાનગર ગામ, જુનાગઢમાં છે વિશ્રામ. ૨

ધાકયા ધાકયા થયા છે બહુ, સહાય કરવી ભયે સહુ;
એમ ગામ લોક નિચારે, દામોદરજી આબ્યા તે વારે. ૩

લાબ્યા લોજનનો સામાન, હાથ ભેટીને માગે માન;
સર્વ જીને સામગ્રી લાઇ, લોજનની કીને સળઇ. ૪

તમે 'શ્રેષ્ઠ' પ્રાણી 'કહાવો', 'અંત' હાથે પાક^૧ ન પાવો;
પાક^૧ કરીએ આપને હાથે, વાવરો ઘૂલ^૨ ચર્કરા સાથે. ૫

લાવું વજ તમારે 'કાજે', પહેરી જાઓ^૩ વડનગર કોંજે;
જે જે વસ્તુ જોઈએ તમને, રજે^૪ લેજો આણો^૫ કહો^૬ અંતને. ૬

અમે 'તમારા' છેએ^૭ જાણો, લેઈ રંજે^૮ 'મનમાં' આણો;
આતાં^૯ દુઃખ દુષ્ટજ^{૧૦} વિચ્યા, 'કેક' અંતરે શાતા^{૧૧} પામ્યા. ૭

લીધી સામગ્રી કીધી સજાઈ, પાક^{૧૨} નિપાળ્યો નાગર ભાઈ;
જમવા બેસે છે જે વારે, કામોદર મિત્રસહ આંખ્યા ત્યારે. ૮

એક કે^{૧૩} કામોદર 'જોજન' કીજે, નાગરી પાક લાવો લીજે;
જેકા કામોદર જમવા ત્યાંહી, વચસ્યને બેસાડે, સાહી સાહી. ૯

જેને કામ્યા શ્રી મોરાર, 'ત્યાં' કહો યુ કરે સંસાર;
શાસ જેવો મુખમાં મૂકે, યુ'યુ કરીને, સહુકો યુ'કે. ૧૦

નિચે જર્ગડ^{૧૪} નહિ એ 'નાગર', 'મીકું' નાખ્યું^{૧૫} જાણે સાગર;
ઘૂલ ચર્કરાનો ધાણ^{૧૬} વાળ્યો, તુલપિ લાડુએ કંઠજ આણ્યો. ૧૧

નહિ નાગરી પાક એ, તો, કોઈ જડસા^{૧૭} પ્રાણી એતો;
નાગર ધારેછે હથિયાર^{૧૮}, બરછી કંઠીનો અધિકાર. ૧૨

છતે લૂંટાયા કે'છે એ જોડું, ખાવા-કાજે કર્યું મિષ^{૧૯} મોડું;
કામોદરે મન વિચાર્યું, આપણ વ'વાયા^{૨૦} એવું ધાર્યું. ૧૩

સહુકો, કહેછે ઠગ એક, ન હોય ગૃહસ્થના જેવા રેક;
માયાનું આવરણ^{૨૧} વ્યાખ્યું, દુઃખને દુઃખ જોઈએ આખ્યું. ૧૪

એક ગામનો એક જે રૂઢો, તેને કોઈએ ન કહે દુઢો;
તેની કન્યા રૂપે રસાળી, પંદર સોળ વર્ષે બાળી. ૧૫

૧ રજોઈ. ૨ હવેના અર્થમાં મરાઠી શબ્દ છે, ૩ સ્નેહીઓ. ૪ મૂર્ખ અથવા
નગર-ઝગર. ૫ બિગાડ. ૬ જડ ભરત-મૂર્ખ. ૭ આયુષ-ચત્ર. ૮ બાનુ. ૯ છેતરાયા.
૧૦ આચ્છાદન-કાંડણ.

રૂપે વળિયો છે ત્યાં છેક, એકે બ્રાહ્મણી મૂકે ટેક;
અહીં પૂરણ જોવન કાયા, જુલવણીમાં નાગર સમાયા; ૧૬

વિચારે કેટલા મન માંય, કાકને ઘેર હસલી કયાંય;
અવેરી નહિ ત્યાં રૂત ન શોભે, જુનાગઢી નાગર મન લોભે; ૧૭

કરવા ધાર્યો ત્યાં છળ લેક, અમહાવાને કરવા ખેલ;
ગાંભી લોક સંરણ છે અહીં, નવ લોકે કોઈની માંખા; ૧૮

નગર લોકમાં હોય અનીતિ, તે તો ગંધ ન પાળે નીતિ;
જેને દુષ્ટ વિકાર ન થાય, સહુને પોતાં સમી સમજાય; ૧૯

એવા શ્રામની આ તો કન્યા, સહુ લોક કહે ધન્ય ધન્યા;
નવ સમજે વિકારની છુઆથ, તેને કોઈ ન લેગાડે હાથ; ૨૦

નાગર નાગરણુ કીધું, સુખ પોતાનું લીધું;
કીધું દીખણુ કોઈ એક નરે, સિંહથી હંરણી કાળને ભરે; ૨૧

ફૂલી નાહી ત્યાંથી તે બાળી, તેને નગર શેઠે નિહાળી;
ફૂલે પડતી નાળી આત, નાગર કીધો મારી લાત; ૨૨

અહુણાં ને અહુણાં કાઢે બાર, ચે રણુ ત્યાં હાહાકાર;
હાલ્યો ગીમની બાર જે વારે, સો કોઈ જાણુ તે વારે; ૨૩

આવી દશા પાળે પળાય, પ્રભુ જાનનો લોટો કયાં થાય;
નથી કોઈ પ્રસવાની જાગા, કુશરીરે એરધા છુ નાગા; ૨૪

આંખ્યા અંધાર વનની માંય, દિશા સૂઝે નહિ એકે ત્યાંય;
એક કોતુક ત્યાંહી થયું, કેમ નાયો સુજંથી કણુ; ૨૫

ત્રણ દિશાએ ત્રણ વાટ, પાછળ જોતાં યાય ઉચ્ચાટ;
કથી વાટો જાણું વિચારે, દક્ષિણ દિશા મનમાં હે પારે; ૨૬

જુએ તો ત્યાં પ્રકોચ બાળ એક, જેની લખાઈને નહિ છેક;
અજગર રૂંધી રહ્યો છે ખાસ, તેથી જાંવા પારે બીજા પાસ; ૨૭

- પૂર્વ ભણી મનઝા કરી, સિંહ હોલો સર્વ આવરી;
વળિયા ઉત્તર ભણી જ્યારે, મહોન્નરત હસ્તિ દીકા ત્યારે. ૨૮
- પશ્ચિમ ભણી પાશુ વાળી જોય, કાવાનજથી બળે સહુ કોય;
મહારાયા સહુ નાગર ધીર, વહેવા લાગ્યાં નથને નીર. ૨૯
- શાંભરીઆ છે ત્યારે જગદીશ, સ્તુતિ કરે ખુલાવી શીશ;
તમો અનાથ બંધુ કહાવો, તમો દીનની કાઝ લાવો. ૩૦
- તમો કિંગાઓ, પાંડવ વીર, પાંચાલીનાં પૂર્યાં ચીર;
લાક્ષ્મણદથી બળતાં રાખ્યા, કોરવ સર્વે સંહારી નાખ્યા. ૩૧
- રાખ્યા ચરીક્ષિતને ગર્ભમાં, કપાળુ તમે લાવો જ્યાંય;
અભમિલ હુતો મહા પાપી, તેને સાયુલય મુક્તિ આપી. ૩૨
- મહાદેવ પર કીધી મેર, હિરણ્યકશ્યપુ કર્તે કેમ
બલિરામને પાતાળ આપી, ઇન્દ્રને તમે મહવી આપી. ૩૩
- બળતાં રાખ્યાં ગ્રામી ગામ, ભ્રમ કંગારો અમને આંધ;
નૃસિંહ ભણત મોઢેરા કહાવો, અમ અપરાધ મન ન લાવો. ૩૪
- તમો વાદે પાઓ વિઠ્ઠલ જોવા, અમો કરશું તમારી સેવા;
કદિ વિદોષ વાત ન લાખું, કમ હસ્ત નોડી નિલે લાખું. ૩૫
- મુઘી વિનિત દીનદયાળ, નૃસિંહ મેહેતા મયા તતકાળ;
આવી કહે છે નૃસિંહ મેહેતા, તમો મુજ માટે દુઃખ મહેતા. ૩૬
- મીચા નેત્ર મહુ કરે સાફ, દુઃખ જ્યો તમારું આ વાફ;
નેત્ર બંધ કીધાં તે કાળે, ઉઘાડે તો વઠનગર કાળે. ૩૭
- નહિ મેહેતા ને નહિ કો જન, આશિર્વાદ પામ્યા નાગર મન;
રામજની જાને આવે બચિયા, દુષ્ટ વિચાર મહિ પચિયા. ૩૮

૧ મહ અમી. ૨ દર-જનનું બળવું. ૩ કાચવ સ્વરૂપનાં કિંગારા. ૪
પાંડવ અમલ આવવાથી નૃસિંહ મેહેતાનું મહાકવ્ય સમજાય છે તેથી. ૫ જે કે આપણે તો
કુદ વિચાર કરી કહે તો પણ કામગયાની જાને આજ્ઞાથી જાણ્યા છીએ.

ધયું મહર્નને સ્થાં તો મ્હણ, લૂંટાંથી છે ડોકા બીણું સુભણ;
આવ્યો વંચાણી કાઢને લેવા, આખરે પાંચ્યા મીઠા મેવાં.

૬૬

આવ્યા સંહુ કો મંડપ માંડી, લગ્નની પૂર્વ મંચી છે ન્યાંડી;
મહને આંખું ચીતેજ પાણી, શાંતા પાંચ્યા છે તેવે પ્રીણી.

૪૦

વલણું.

શાંતા પાંચ્યાં દુઃખ વાણ્યા, નૃસિંહ નામ, પસાય ર;
પ્રેમાનંદ મણુ ભક્તને, દુઃખે, એ રીતે હાથ, પસાય ર.

૪૧

કડવું ૪૦ સુંદર રીતે

રાગ પરજ.

મંડપ માંડે મંચિયા જન, શ્રીતા સાંભળો ર;
તેનાં કથી, પેરે લેઈ નામ, ભક્તિ ભાવે બળો ર.

૧

માટી માંડાં જે રાજન, શ્રીતા સાંભળો ર;
ભણે કપે, ખીળા કામ, ભક્તિ ભાવે બળો ર.

૨

મહન મંડેનાં વેણુંવં એક, શ્રીતા સાંભળો ર;
એકો દોલો, નૃસિંહ, ઉદામ, ભક્તિ ભાવે બળો ર.

૩

એકો ગણા વેહેવાઈ સાંચ, શ્રીતા સાંભળો ર;
કરનાં વાંધુપકં તે હામ, ભક્તિ ભાવે બળો ર.

૪

વાણત્ર વાંચે, અતિથણાં, શ્રીતા સાંભળો ર;
નેના કાંમવં પામે પાર, ભક્તિ ભાવે બળો ર.

૫

એકેતા મન મંડે ગભરાય, શ્રીતા સાંભળો ર;
શે જે રીતે આ મંચાર, ભક્તિ ભાવે બળો ર.

૬

૧ અર્થાત સુખ. ૨ ધૂન-ધાન-ધમાલ. ૩ પ્રેમાનંદ કહે છે કે એમ પંચુ લેવાય

અને પ્રેમાનંદ પ્રણી લેકા છે તેને ફાલવવાથી એમ પંચુ લેવાય. ૪ ભક્તિ ભાવમાં. ૫

એકા-અર્થાત સુખ. ૬ સ્વતંત્ર-ગંભીર ૭ પંચ દ્રવ્યવાળી કાંસાની ચાળી યજમાન આપે છે તે.

મારા હંરિને પટે છે દુઃખ ^૧ , ઓતા સાંભળો રે; હું તો બળુ ^૨ ન કાંઈએ પેર, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧
કાંસીજેડાં વળડું તાલ, ઓતા સાંભળો રે; બેઠા બેઠા બળુ ^૩ હું ઘેર, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૮
એવી અંતર ડેરી વાત, ઓતા સાંભળો રે; અંતરબાગી ^૪ લઘા તત્કાળ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૬
હ્યા પલવટ ^૫ તાળી ત્યાય, ઓતા સાંભળો રે; તે ત્રિભુવનને પ્રતિપાળ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૦
આવી બેઠા એડેતા પાસ, ઓતા સાંભળો રે; જેને દીઠે બાય સંતાપ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૧
થેઇ થેઇકાર નૃત્ય ત્યાં યાય, ઓતા સાંભળો રે; મુગ્ધતા નાસે સહુ પાપ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૫૨
દીક્ષિતજી સંજીતા મંત્ર, ઓતા સાંભળો રે; મહન ^૬ ઘો કન્યાદાન, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૫૩
ગાવો નવ આવે ફરી લાગ, ઓતા સાંભળો રે; પામે નટવર ^૭ બેઠા નિહાન, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૪
તાવો કુમકુમ દુર્વા આજ, ઓતા સાંભળો રે; દીક્ષણ દોક્ષણ તાંબુલ સાથ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૫
જળપાત્રી કનકના પાત્ર, ઓતા સાંભળો રે; બચીબાઇ લાઘ્યા બાંધી સાથ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૬
વેદ મંત્રના ધાય ઉચ્ચાર, ઓતા સાંભળો રે; દીક્ષિતજી મંગળ ^૮ ગાય, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૭
લીન શ્રાદ્ધા બલુના વેદ, ઓતા સાંભળો રે; કાન પડયું નવ મંબળાય, ભક્તિ ભાવે બળો રે.	૧૮

૧ પીડા-અમ. ૨ અધર-કૃષ્ણ. ૩ ગાઠ-કેડ બધીને ૪ દીક્ષિત મનને કહે છે કે
કન્યા દાન આપો ૫ નટવર-કૃષ્ણ ૬ મહાભારત સમ વખતે ગાયત્રીમાં આવે છે તે.
૭ ૧૨૨

- મહન નૃસિંહ પૂજે દેવ, શ્રોતા સાંભળો રે;
જેનાં નિર્મળ અંતઃ કર્ણ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૧૯
- સમર્પયામિ^૧ પદના બૂદેવ, શ્રોતા સાંભળો રે;
ગેહેતા જોતા અચરણચરણ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૦
- મનથી પૂજે નટવર^૨ નાથ, શ્રોતા સાંભળો રે;
તુજને (આ) પહોંચે મુજ સેવ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૧
- હૃદ નિશ્ચય એવો હોય, શ્રોતા સાંભળો રે;
(તેને) મૂકે ન વિશ્વ અવશ્યમેવ^૩, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૨
- પછે કીધી છે કર-અજ્ઞતિ^૪, શ્રોતા સાંભળો રે;
કહે^૫ મહન ગેહેતા સુખધામ; ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૩
- આપું હું તમને કન્યાદાન, શ્રોતા સાંભળો રે;
સ્વામિણશા છે રૂપના ધામ. ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૪
- સ્વામિણે કર કીધો આગળે, શ્રોતા સાંભળો રે;
જાણે અંબુજ^૬ ખીચ્યું મહારાજ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૫
- કમળીએ કૌમળ કર કાઢિયો, શ્રોતા સાંભળો રે;
શોભે અંબુજે અંબુજ સજ^૭, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૬
- મહન મન આનંદ ઉદધિ^૮, શ્રોતા સાંભળો રે;
આપે કર્ણ સમે ચઢ દાન, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૭
- લીજે લીજે મુજ જામાતા જી, શ્રોતા સાંભળો રે;
જોડ્યા મહન હૃદે ધરી જ્ઞાન. ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૮

૧ મેહેતા સમર્પયામિ કહેતા જાય છે ને અચરણચરણ—કૃષ્ણ સામે જોતા જાય છે
મતલબ કે આ પૂજન હું તનેજ અર્પણ કરું છું. ૨ નાથ—કૃષ્ણનું વિશેષણ. ૩ નક્કી. ૪ અજ્ઞાતીમાં
ખાડો પાડી ખોલો કરવો તે. ૫ કમળ. ૬ અંબુજરાજ—મોહું કમળ. ૭ મોટા કમળથી જાણે નાનું
કમળ શોભતું હોય એવો ભાવ છે અથવા અંબુજરાજ—સૂર્યથી જેતું કમળ ખીસે તેતું સામ-
ળના હસ્ત રૂપી સૂર્યથી કમળીના હસ્ત રૂપી કમળ ખીલી—શોભી રહ્યું હતું. ૮ સમુદ્ર.

- જઘ્નીબાઈએ જળ છારી ધરી; ઓના સાંભળો રે;
હીધું મદન રે ત્યાં જળ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૨૬
- ચાપિયું જળ રયામળશાય, ઓતા સાંભળો રે;
અનંદ ઉમરાયે, પળ પળ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૦
- રયામળિયો કરે જેની સા'ય, ઓતા સાંભળો રે;
આનંદ મૂર્તિ શ્રી મહારાજ, ભક્તિ ભાવે બળો રે ૩૧
- ભાગ્ય સૂયે ઉદય મેહેતા તણે, ઓતા સાંભળો રે;
કરે શ્રીહરિ ધરનુ કાજ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૨
- વેહેચે દોડી' સહુને નિકમો, ઓતા સાંભળો રે;
દે છે પોદે પોશે જહુરાય, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૩
- જઘ્નીબાઈને પાચ પોષો ભરી, ઓતા સાંભળો રે;
કહે છે તમ મન માન્યું થાય, ભક્તિ ભાવે બળો રે ૩૪
- જઘ્ની બાઈ બચ બચ બોલિયાં, ઓતા સાંભળો રે;
તમ જેવા ચતુર મુબલ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૫
- નૃસિંહને વાણેતર મળ્યા, ઓતા સાંભળો રે;
માટે હીધું અમે મણું લા'લુ, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૬
- જઘ્નીબાઈ ક્યાં ચકી ઝોળએ, ઓતા સાંભળો રે;
પતિને 'જે' પીટે નાર, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૭
- તેથી ભણ્યા વાણેતર હરિ, ઓતા સાંભળો રે;
એવી નાગર' નારી' ગમાર, ભક્તિ ભાવે બળો રે. ૩૮

જે ધન' લોણી હોય નારીઓ, ઓતા' સાબળો રે,
ધન 'બેઠ' અતુષ્ઠ થાય, ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૧

નવ જીએ ગુણરૂપ આતુરી, ઓતા' સાબળો રે,
અસોન અર્થવ અર્થસય, ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૨

એની નાગરીઓ દીડી' ઘણી, ઓતા' સાબળો રે,
દુષ્ટ નાગર કહે રૂપ રસાળ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૩

'સુખ સ્વમગા તે પામે નહિ, ઓતા' સાબળો રે,
દુષ્ટાં જેનાં પ્રજા કપાળ', ભક્તિ ભાવે બળો રે

૪૪

ભક્તપર નહિ, જેની ભાવના ઓતા' સાબળો રે,
તે નારીને છે ધિકાર, ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૫

નૃસિંહની કુરે જે હેલના', ઓતા' સાબળો રે,
નહિ હરિ દર્શન અધિકાર, ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૬

મકન' લોળો ભક્તરાજ છે, ઓતા' સાબળો રે,
મનમાહે સમજે સર્વ ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૭

પ્રભુ કૃપાએ નૃસિંહ તર', ઓતા' સાબળો રે,
મનથી રહેતો તણ ગર્વ, ભક્તિ ભાવે બળો રે

૪૮

નારાયણ નૃસિંહ એક છે, ઓતા' સાબળો રે,
એમ મંત્રી બણે મન સાથ, ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૪૯

ત્રિકમ સમ તેથી ગણે ઓતા' સાબળો રે,
રહેતો જોડીને જો હાથ, ભક્તિ ભાવે બળો રે

૫૦

હીરે હીરે ઓપજ' અહે ઓતા' સાબળો રે,
ભક્તને આળખે ભક્તરાજ, ભાવે બળો રે.

૫૧

મન મનમા રાજ થયા, ઓતા' સાબળો રે,
ધાર્મ સરિયા સધ મા કાજ, ભક્તિ ભક્તિ ભાવે બળો રે.

૫૨

જાન્યાર ૨૬ છે.

નસીબ ૨ તિસ્તકાર-અનગણના ૩ ધર્મર સહાય છે માટે નૃસિંહ તર-નૃસિંહની

મહને દાન જે જે આપિયા, શ્રીતા સાંભળો રે;
વદતા નવ આવે છેક^૧, ભક્તિ લાવે લળો રે.

૫૩

વર્ણન નવ થામ હું થકી, શ્રીતા સાંભળો રે;
રસના નારી છે એક, લેખિત લાવે લળો રે.

૫૪

વલ્લભ.

રમના મારે એક છે, શી રીતે વર્ણન કરું રે;
જન પ્રેમાનંદ કાઈ ન જાણુ, ધ્યાન હરિકેરું ધરું રે.

૫૫

. કડવું ૪૧ સું

રાગ ચોપાઇની દેશી.

મંગળ દેશ ત્યાં તો ફરાય રે, મળી માનુની મંગળ ગાય રે;
મહન મહેલોને દુરખ ને માંધે રે, વિરાજે છે શ્રી કમલરાય રે.

૧

પહેલું મંગળ જ્યાં વરતાય રે, સવચ્છી ધેનું^૨ દાન અપાય રે;
બીજે મંગળે ત્યાં સારે રે, આખ્યાં પાર્થરિયાં તોંખાર^૩ રે

૨

ત્રીજે મંગળે રથ અપાર રે, આપે મંત્રી થઇને ઉઠાર રે;
ચોથે ધન સહિત ભંડાર રે, આપી કીધા છે નમસ્કાર રે.

૩

પછે બોલિયા મહન વાણી રે, સંપુટ^૪ કરી એક પાણિ^૫ રે;
સકતરાજ નૃસિંહ છે મોટા રે, નથી જગમાં તમારા નોટા રે.

૪

નિર્મળ રાખજો અતઃકલે રે, મારે તો તમે અશરણશલે^૬ રે;
તમે ભૂધરને મન ભાવો રે, માટે લીધા લાખેણો લાવો રે.

૫

તમને પ્રભુ પ્રત્યક્ષ પ્રત્યક્ષ રે, હીકું મેં તો અક્ષોચક્ષ રે;
મારા ઉપર કરૂણા કીજે રે, જ્યમ ત્યમ નલાવી લીજે રે.

૬

તમે^૭ નાગર ન્યાતે અવતરિયા રે, દુષ્ટ તો પણ નાગર તરિયા રે;
તમને દુષ્ટ નાગર દુઃખ દે છે ર, ઠાર ચોર કઠોળ વહે છે રે.

૭

૧ પાર—અંત ૨ વાહડીવાળી ગાય. ૩ ઘોડી. ૪ જોડીને. ૫ હાથ. ૬ નિરાધારના આધારરૂપ ધિર. ૭ તમારો જન્મ નાગર ન્યાતમાં થયો છે તેથી દુષ્ટ જતા પણ નાગર તરીકે ગયા છે. એ દુષ્ટ નાગરો તમને કનડે છે તો પણ (લુચ્ચો આગલી કહી).

તહપિ નથી કોંઈને ધરતા રે, સંત શિરોમણી ધાગે વગ્તા રે;
મારા મનમાં હુણુ જેવું રે, શ્રી હરિએ મેળવ્યું તેલું રે. ૮

દીક્ષિતજી જેવા દક્ષ રે, તેજુ કીધી તમારી પક્ષ રે
ત્યાદે જોડ્યા દીક્ષિત વાણી રે, આજ પ્રમદ થયો મમ પ્રાણી રે. ૯

મુજને મળિયા શ્રી રણછોડ રે, નિશ્ચે પૂરે તમારા કોડ રે;
એવો આશિર્વાદ અમારો રે, નવ રાખો કો વાતે ઉપારો રે. ૧૦

કરો નિશ્ચિન હરિની સેવા રે, પામશે તુમે મીઠા મેવા રે;
શોભે ભકતે ભક્તની જોડી રે, (જાણે) આઘ્યા અધિની કુમાર^૨ દોડી રે. ૧૧

કદંબાણુ થાશેજી તમારું રે, એવું જોડ્યા દીક્ષિત વાડું રે;
કન્યા પક્ષની કામિની, કદાવે રે, ગાય ગીત કરી જાવ જાવે રે. ૧૨

વર પક્ષની જે જાંદણી રે, વળી વળી ગાય છે વરણી રે.

વલણુ

ધળી વળી ગાયે વરણી જાળા, મુઠ્ઠીઓનો સમાજ રે,
જન પ્રેમાનંદ ગુણ ગણ ગતા, હરિવર રાખો જાજ રે. ૧૩

કડકુડું જર મુ.

રાગ બિભાસ.

વરકન્યા જમે છે કંસાર, નરખે હરખે સહુ મરાર;
બચીબાઈ ગીતાં ગાય, અંગ માહે ઉત્તર ન માય. ૧

છોરા તું તો કાળો (મી) ના કળિયો, છોરા તું તો શિંગોમા પી શળિયો!
છોરા મારા દીક્ષિત લોળા રમ^૩, છોરા દીધી કન્યાની સગાઇ. ૨

છોરા હું તો કેવળ લોળી બાળી, આપી તુને કમળા ગવગી રૂપાળી;
છોરા તારા બાપે નામજ કાઢ્યું, છાપાં તિલક ધગી નાક વાઢ્યું. ૩

૧ ચતુર ૨ અધિની કુમાર જેવા મદન ને નૃસિંહ મેહેતા શોભે છે. (ઉપમા) ૩

ઘોરા માણેક કુંવર^૧ માડી તારી, નરસેયાને ન દે શીખાસારી;
 નિશ દિન તાલ કાંસી વગડે, મંત્રી મહેતાને એ તો ન લગડે. ૪
 ઘોરા તારી બેઠેલી કુંવરમાઈ, પ્રેસાડ્યો કંઠ ગાઈ, ગાઈ,
 ઘોરા તારી માડી શુભીત ગાય, અહોનિશ રહેલી સેવા માય. ૫
 ઘોરા તારી શિવલક્ષ્મી^૨ કાકી રૂપાળી, તારી માડીને સમજણ આપી;
 ઘોરા રૂપકુંવર^૩ રૂપનું ધામ, જાણે નહિ ઘર ધાંધાનું કામ. ૬
 ઘોરા તારી કૃષ્ણકુમારી^૪ કાકી, જાણે હીંડે છે યાકી પાકી,
 ઘોરા તારા નટવર નાગર^૫ કાકા, તેમને મોઢે પડે છે કાકી! ૭
 ઘોરા રતિલાલ^૬ રૂપમુખ રૂપતા, રહેતા આંદિ તાંદિ ફરતા;
 ઘોરા સારાભાઈ^૭ અઠલના છે સારા, સલાહ પૂછે છે લાલ જાણારા. ૮
 ઘોરા તારા વેળીલાલ^૮ (છે) કાકો, હીંડે છે આંખો કાકી વાંકો વાંકો;
 ઘોરા દીનમણિ^૯ ને શીઠ આપ્યો, ઘોરા કાંઈક દિસે છે અપ્યો તાપ્યો. ૯
 કનૈયાલાલ^{૧૦} કમરકશી પૂરા, દિસે જાણે સેવા કરવામા શરા;
 ઘોરા તારા ત્રિકમરાય^{૧૧} ને કાવે, તારે કાળે કારીઓ^{૧૨} લાવે ૧૦
 ઘોરા મણિરાય^{૧૩} મુસદ્દો મોટા, તેની કાંઈએ ના હીઠા નોટા;
 ઘોરા લખે લેખું ઉંધું જાણી, રખે કાંઈ જાતું કોઈ ધાલી! ૧૧
 ઘોરા કાન્તિલાલ^{૧૪} આઘા પાછા પાયા, રખે જાનમા કો દુભાય;
 ઘોરા કમર બાધી ધસતા આવે, તેને તારો કાળો કાકો^{૧૫} બોલાવે. ૧૨
 ઘોરા તારા બાપને ચિના શાની, વેરાગીમા ગાય તાણી તાણી;
 ઘોરા તું તો કરગરિયો સત વાર, કમળાર્ગવરી^{૧૬} પાંચે^{૧૭} તે વોરે^{૧૮} ૧૩
 વરપક્ષની જે જાનરણી, ગીનાં ગાય છે વરણી વરણી;
 ઘોરા તારી માડી નિગે રાજેલી, હીસે એ તો જનમારાંની બંજેલી. ૧૪
 ઘોરા જેણે દીક્ષિત દયા ન જાણ્યા, ઘોરા જેણે લપકા ઝાઝેરા તાણ્યા;
 ઘોરા બચીભાઈ^{૧૯} નાગરની ગિચી^{૨૦}, બેઠે બેઠે જાય છે લચી. ૧૫

૧ સાજાઉપગમે. ૨ લક્ષ્મી (જુઓ 'સાહિત્ય' અ. ૧૧ પૃષ્ઠ ૫૦૮ ચામળાસાના
 વિગ્રહનું પૃષ્ઠ ૮૮.) ૩ રતિ. ૪ કૃષ્ણ-કોપલી પૂજક. ૫ રતિપતિ-કામ પ્રવૃત્ત. ૭
 ધર્મ. ૮ શ્રદ્ધા-બીમરોન ૯ સદૈવ ૧૦ સાત્યકિ. ૧૧ ઉદય. ૧૨ જ્ઞાનાર્ગમાં આસનું
 ગયા નાણું. ૧૩ અકર. ૧૪ ધનજય-અર્જુન ૧૫ કૃષ્ણ ૧૬ કન્યા-દિકરી.

ઊરી એવું હૃદય છે ધીટ પાયાણુ, માર્યા મદનને વાફાણુ;^૧
 ઊરી કુટ નાગર પડિયા પૂઠ, વિના' ફેક કરવા બોલ્યા જૂઠ. ૧૬
 ઊરી તારી બચીબાઈ માડી, હોસે જેમ લમરીએ^૨ લમાડી;
 ઊરી તારા બાપનું દિલ દરિયાવ,^૩ ઊરી તે' લીધો લાખેણુ લાવ ૧૭
 ઊરી તે' કાગળ લખી શું કીધું, ઊરી સ્યામળશાનું ચિત્ત ચોરીલીધું;
 ઊરી તારો મામો કપડીલાલ, જાણે કંગાલનો એ કંગાલ. ૧૮
 ઊરી તારી માત્રી મીઠા બોલી, ઊરી કપડીલાલે ખૂબ ઊલી;
 ઊરી તારી માડીએ આકંચા' લીધી, ઊરી તોય મદને કન્યા લીધી. ૧૯
 ઊરી કુટ નામરે કુખ હાંધું, ઊરી અહીં કાગળ લખી શું કીધું;
 ઊરી જેને મોટા કેરી સહાય, તેને શું કરે નાગર અન્યાય. ૨૦
 ઊરી કપડીલાલજીનાગઢ આબોયો, તેને મારા નટવર નાગરે સમજાવ્યો;
 ઊરી કુટ નાગરે ઘસીઆ હાય, ઊરી તું તો પરણી સ્યામગણ સાથ. ૨૧

રાગ ફેર

વરકન્યા કંસાર જમે, બચીબાઈની હાલે ગમે;
 બચી કહે ઉંદરડી થઈ, પાટલા તળે પેશી જઈ;
 કોળીઓ કંસાર આપે ખઈ, નહિ તો આશા મૂકી દઈ. ૨૨

વરકન્યા કંસાર જમે, કપડીલાલની હાલે ગમે;
 કપડી કહે ઉંદરડો થઈ, પાટલા તળે પેશી જઈ;
 કોળીઓ કંસાર આપે ખઈ, નહિ તો આશા મૂકી દઈ. ૨૩

વલણુ.

આશા મૂકી ઘેર જઈએ, અબળા આનંદે ગાય રે;
 મદનને ત્યાં જાન સકળને, પેહેરામણી શી થાય રે. ૨૪

કડવું ૪૩ સું.

રાગ સામેરી.

વેણીલ લ' કહે આપો પેરાનણી, મન ગમતીતમે આજ, મત્રી;
 લક્ષ્મી શિરોમણિ નૃસિંહ મેહેના, માગે મૂકી લાજ, મત્રી. ૧

- કૃષ્ણાકુમારી^૧ વરની કાકી, સતી જગ વિખ્યાત, મંત્રી;
આપો પટોલી પ્રેમ ધરીને, જેમા જુજવી^૨ સાત, મંત્રી. ૧ ૨
- રૂપકુંવર^૩ રૂપે રતિ સમ છે, જોતાં સહુ દુઃખ જાય, મંત્રી;
સાડી સોળ પટાની આપો, જેથી મન હરખાય, મંત્રી. ૮
- શિવલક્ષ્મી^૪ સહુથી છે મોટાં, નટવર નાગર^૫ નાય, મંત્રી,
સોળે શૃંગાર આપો કરીને, જોડો બન્ને હાય, મંત્રી. ૪
- કુવરખાઇ કોડે ભરી છે, તેના પૂરા કોઠ, મંત્રી;
ચંદનહાર આપો ચિંતવીને,^૬ જેની નળીજી ભેડ, મંત્રી. ૫
- માણેકકુંવર વગ્ની માડી, સતી શિશોમણી-જેહ, મંત્રી;
મોતીમાળ મનોહર આપો, શોભે તમને તેહ, મંત્રી. ૬
- મણિરાયને^૭ મોળિયું મોટું, માંથે ખાંધે જેહ, મંત્રી;
સુવર્ણમાળા કંઠે આગેપો, જેથી શોભે દેહ, મંત્રી. ૭
- ત્રિકમરાયની^૮ ત્રેવડ^૯ કરતાં, ઉલ્લાસ આણે મન, મંત્રી;
જરકરી જામા પાધ સોનેરી, આપો આજું^{૧૦} ધન, મંત્રી. ૮
- કનેયાલાલને કલકી^{૧૧} ઘોડો, જોડો^{૧૨} જીભેન હોય, મંત્રી;
શૃંગાર સાથે આપો તમે તો, તમ સાચું તે જોય, મંત્રી. ૯
- નટવરલાલની^{૧૩} કોમળ કાયા, ધારે ધનુષ્ય ને જાણ, મંત્રી;
સોના^{૧૪} ટેકું^{૧૫} ધનુષ્ય છે તે, આપી કરોની પ્રમાણ, મંત્રી. ૧૦
- દિનમણિને^{૧૬} દોર^{૧૭} ઘોડા, શિબિકા^{૧૮} એક સાર, મંત્રી;
નવગ્રહનું^{૧૯} મવઘડું^{૨૦} આપો, રીઝે અપરમપાર, મંત્રી. ૧૧

૧ કૃષ્ણા-દ્રોપદી. ૨ જૂદા જૂદા પ્રકારની. ૩ રતિ. ૪ લક્ષ્મીજી. ૫ કૃષ્ણ-વિષ્ણુ. ૬ વિચાર કરીને-પ્રવચ્છા કરીને. ૭ અક્ષર. ૮ ઉલ્લાસ હજોડવણુ ૧૦ કનેયાલાલ-સાલકિને, છુદાવાળો-ચિન્દવાળો. ઘોડાની એક ઉંચી જાત ૧૧ નકુલ ૧૨ સહદેવ ૧૩ જમણા-મિવડા ૧૪ પાલખી. ૧૫ સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગળ, બૃહસ્પતિ, શુક્ર, શનિ, રાહુ અને કેતુ એવા નવગ્રહ હોય છે તેના દરેકનાં નાંવ હોય ૧૬ જેમકે સૂર્યનું માણેક, ચંદ્રનું મોતી, બૃહસ્પતિનું પેાખરાજ, શુક્રનો હીરા ૧૭ એવાં નવે ગ્રહનાં નવ નાંવ એક જગોએ જગાવી બનાવે ૧૮ તેને નવ ધર કહે છે, અને તે પદોચીની માથે કાંઠે પહેરાયે છે.

કાન્તીલાલને^૧ કડાં 'સોધએ, હસ્તિ અને તોખાર, મંત્રી;
થોડે મન નહિ'માને એનું, સાચું કહેતાં'ચો ખાર, મંત્રા. ૧૨

વેણીલાલ^૨ હું પોતે કહાણું, 'સારાભાઈનો પ્રાત, મંત્રી;
'સોના કેરી ગદા આપો'તો, થાય તમારી ખ્યાત, મંત્રી. ૧૩

સારાભાઈ^૩ મુંદર જે છે, કદી ન હોડે હાથ, મંત્રી;
મહાગણતા માતંગો આપો, બુએ સઘળો સાથ, મંત્રી. ૧૪

રતિલાલ^૪ રતિપતિ જેવા, આપો ઝાઝું માન, મંત્રી;
હસ્તિ, રથ'ને ઘોડા આપો, પોતે છે શુભવાન, મંત્રી. ૧૫

નટવર નાગર^૫ નરસૈયાના, મોટા બધું જેહ, મંત્રી;
પ્રાણ સંઘાતે તન મન ધનથી, આપો તમારી દેહ, મંત્રી. ૧૬

વરના મામા 'મોટા જે છે, તેમું' મનાવો મન, મંત્રી;
પાંચસે' મોર સોનાની આપો, વળી ઝાઝે' ધન, મંત્રી. ૧૭

નૃસિંહ મેહેતા ભક્ત ભલા છે, ધરે તિલક ને માળ, મંત્રી;
સોનેરી તિલક મોતીમાળા, હીરાની કરતાળ, મંત્રી. ૧૮

શામળશા જામાત તમારા, મનાવી દયોની આજ, મંત્રી;
'જે'જે માજે તે આપીને, કરી દયો તમ કાજ, મંત્રી. ૧૯

વલણુ.

કાજ કરી દયો આજ મંત્રી, જોડ્યા વેણીલાલ રે;
'ભક્તિ કરતાં ભગવંત કેરી, ત્રાસે કાળ કરાળ' રે. ૨૦

કહવું જજ મું.

રાજ મેવાડો.

ભક્તિ ત્રાસે કાળ કરાળ, પેરામળી કીધી છે રસાળ;
મઢને સંતોખ્યા શામળ સદી, આવી મુદ્દને નગિયા તદી.

૧ ધનંત્ય—અર્જુન. ૨. દીકાર—શ્રીમ. ૩ શુધિદિર—ધર્મરાજ.

૪ પ્રદ્યુમ્ન. ૫ કૃષ્ણ. ૬ શ્રીમસેન પેદેરામળી અયાવનાં જેને તેને નામરી દર

મર્મમાં એળખાવે છે. ૭ મત્યુ—આર્પણ—સંકટ. ૮ ભવંકર—વિક્રમ

લોજન ભાત ભાતનાં થાય, જન માણે, કેા ન દુભાય;
વેણીલાલ^૧ ઝાઝે^૨ ખાય, બચીબાઈ બહુ મભરાય. ૨

રખે ખૂટે પઠવાત માફ^૩, સ્વામીને જીતે વિચારું;
સ્વામી! વેણીલાલ અવિચારી, એનું ઉદર ચોરું અતિ આગી^૪. ૩

મુજને મનમાં ભય અતિ વ્યાપે, રખે ખૂટે ઠહું જે અમાપે;^૫
જનમાં જન આવ્યા છે ઝાઝા, રખે લોપે આપણી માઝા^૬. ૪

મહને બચીબાઈ સમજવી, તુને ઘેલી કેણે લખાવી;
નૃસિંહ જેવા છે વેવાઈ, તમે રાખો ન એથી છુદાઈ. ૫

એણે વચન મુજને કીધું, માટે ચાન્ત હરે અમે કીધું;
નહિ આવે ઉણમ^૭ કેા વાતે, એવું બોલ્યા છે બલો બલો. ૬

માટે ચિંતા મનની ટાળો, તમે આનંદે મહિલા મહાલો;
શીખ કીધી મહને જે વારે, બચીબાઈ ચાલ્યાં તે વારે. ૭

એમ આનંદમાં દિન બધ, નૃસિંહને ચિંતા થાય;
જુનાગઢ જો સઘ જવાય, આ ભક્તિ વિધન દૂર પળાય. ૮

તઠપિ મહને રાખ્યા દિન સાત, નાટારંજ^૮ ચાયે દિન રાત;
ઠાઝે દુહય દુષ્ટ નાગરજી^૯, અગિ ઉપર બિદુ સાગરજી^{૧૦}. ૯

નૃસિંહ મુખે દુઃખને ધરતા, તેને કેમ કહેવાય વરતા;,
દુષ્ટ નાગરી તે પણ તેવી, કીસે ઉપરથી દૂષ જેવી^{૧૧}. ૧૦

મહન જનને આપે વિદાય, નગરવાસી પૂઠે પાય;
ચોભા તેની ન બચે વરણી, કમળામવરી ચાલ્યાં પરણી. ૧૧

ભાગોળે ગીડ ન માય, મેહિલા સહુને આપે વિદાય;
પુરપતિ^{૧૨} દીક્ષિત પ્રધાન, અન્ય જન જે હુતા મહાન. ૧૨

બચીબાઈ સાવિત્રી^{૧૩} સાર, ચાર ભોજન ગયાં નિરધાર;
ઉભાં રહ્યાં છે સહુ તે કામ, મહન પુત્રીને વડતા આમ. ૧૩

૧ બીમ. ૨. અહારી-ખાનારો. ૩ પુષ્કળ ૪ મર્યાદા ૫ આજાપણું. ૬ નાટક, ત્રીજા વગેરે. ૭ દેવતા ઉપર જેમ ખારા પાણીનું ટીપું ચડ્યું તેમ ૮ શ્રેષ્ઠ. ૯ ઉપર ઉપરથી ઉપજી લાગે. ૧૦ વડનગરનો રાજા. ૧૧ કમળામવરીની સખા અને દીક્ષિતની પુત્રી.

કંમળા ગવરી જેની કહાવો, તમે સાસરિયે સિધાવો;
સાસુ સંસારાની કરજો સેવા, નણજો જોગેશ્વર જેવા. ૧૪

કાઠ દીન ન જોલો જૂઠ, નણદીની ન જોવી પૂઠ;
નણદી કુંવરબાઈ કાલી, તેના સાથે તુને ગમે બાળી. ૧૫

છછ કહીને ઉત્તર દેવા, કહુ શબ્દ કેને નવ કહેવા;
પતિ જે જે આજ્ઞા આપે, તેને કે દી તું ના ઉઠાપે. ૧૬

પતિ પરમેશ્વર સમ જાણો, કદિ હોય લૂલો કે કાણો;
પતિ પહેલાં ઉઠવું બાઈ, તો તો આપણા કુળની સવાઈ. ૧૭

પતિ પોઠયા પૂઠે પોઠીએ, પતિના દુશુંણ, ન જોલીએ;
પતિને જે રૂચે શૃંગાર, તે ધરવા સીતા અધિકાર. ૧૮

પતિને ન રૂચે શૃંગાર, તેના સામું ન જોવું લગાર;
પતિના મિત્રોની સાથ, જોઈએ ન કરવી ગાથ. ૧૯

પતિ આજ્ઞા કરતા પહેલાં, સેવામાં જવું વહેલાં વહેલાં;
પતિના અંગનાં સહુ કામ, જાતે કરવાં આઠે જામ. ૨૦

પતિ બાહારથી આવે જ્યારે, સતી સી સામી આવે ત્યારે;
ઉતારી તે વચ્ચાલંકાર, મીઠું જોડી કરે સત્કાર. ૨૧

લાવી મૂકે સીતળ જળ, શાન્તિ યાચે જેથી પૂજપાળ;
સતી પતિની કરે સેવ, પૂજે નહિ અન્ય દેવી દેવ. ૨૨

પતિને જે પર હોય પ્રેમ, તેણે સતી સી રાખે તેમ;
પરચેર સતી નવ ભાવ, ઘેર આવ્યો અતિથિ પૂજાવ. ૨૩

પતિ તારો છે ભક્તનો વન, તારે ભક્તિ પર રાખવું મન;
તારો પિતા હું છું મદન, મુને વાહાલા નંદનંદન. ૨૪

માટે ભક્તિ ભાવેથી કરજો, મારા કુળની લલન ધરજો;
માયા વિન્ન ચિત્તથી પરહરજો, ભક્તિએ જેની તમે તરજો. ૨૫

- રખે હુલો નૃસિંહ સાધ, સાસુનો ન કરવો અપરાધ;
પ્રભુ જેમ રાખે તેમ રેવું, નિશકિન નામ હરિનું લેવું. ૨૬
- એવે બચીબાઈ આવ્યાં, બચ બચ બોલતાં કાવ્યાં;
રહો આઘા તમે ધણું ડાહ્યા, એમ કહીને મંત્રી સાધ્યા. ૨૭
- કમળા ગવરીને શી શીખ દેવી, મારી લાડકવાઈ ન એવી;
નાગરી ન્યાતે જન્મી દીકરી, માટે નાગરની રીત ખરી. ૨૮
- કોણુ દેવાનું હુંતું કન્યા, આ તો થયો છે મોટો અન્યા;
નાગરની રીતે ચાલવું, કે વાતે ન નમ્યું આલવું. ૨૯
- કમળા ગવરી કે' માડી મોટાં, તમને કેમ કે'વાયે ખોટાં;
મારા પિતા છે સમજુ અપાર, બળે શાસ્ત્ર સકળનો સાર. ૩૦
- મારી માડી એવું નવ બોલો, તોલ સારા નરસાનો તોલો;
બચી કહે બાપ જેવી બેટી, મુજથી રહેતી ખેટી ખેટી^૧. ૩૧
- ભલે બાપ કહે તેમ કરજો, બેની વેહેલાં પાછાં ફરજો;
એવું વહીને મરડવું મુખ, નાગરી નારીનું જુઓ મુખ. ૩૨
- સાવિત્રીને સ્નાને ચમત્તવી, તે તો ઝટપટ પાસે ગાવી;
બેની તું સાસરિયે બચ, તારા વિના હુંને ન સોહાય. ૩૩
- બેની જાણું હું શું જાણું, ચતુર શિરોમણિને^૨ શું દાણું;
જળ મીનને જેવી પ્રીત, તેવું રાખજો મુજશું ચિત્ત. ૩૪
- ભેટી બન્ને સહિયર સાથે, વળગી રહી બાથો બાથે;
વરસે અશ્રુતણે વરસાદ, લાગ્યો હોય જેમ મેઘને વાદ. ૩૫
- બેની વેહેલાં વેહેલાં આવશું, તમને મળવાને તોડાવશું;
જોવું કહીને કરી ઉક્તિ^૩, છોડી પડી હુલી જે આંટી. ૩૬
- મંડળિકને નંદવર નાથ, પાછો વાળે છે સહુ સાથ;
પુરપતિ અન્યો અન્ય મળિયા, દંપતી^૪ જઈ પાળે પડિયાં. ૩૭

- નૃસિંહે આશિર્વાદ દીધો, વડમગરપતિએ પ્રમાણુ દીધો;
મળ્યાં વેવાઇએ વેવાઇ, એવે આબ્યા દીક્ષિત રાઈ. ૩૮
- જાલી મહન કેરો હાથ, બોલ્યા નૃસિંહ મેહેતા સાથ;
આ મહન ભકત છે મોટા, નથી તમારા તેના જોટા. ૩૯
- અમ પર થાઓ પ્રભુ પરસન, કરાવો પ્રભુનાં દરશન;
જેણે ભવની ભાવટ^૧ જાય, તમ પુણ્યે પાપ ધોવાય. ૪૦
- માયા લેપ'જેને' નવ કરે,^૨ તમ ઘેર તે પાણી ભરે;
તમો ભકતશિરોમણિ સાધ, ક્ષમા કરજો અમ અપરાધ. ૪૧
- મેહેતે શીખ બન્નેને દીધી, તમને દર્શનની કહું વિધિ;
રખે પ્રગટ કરો આ રથોન, શુભ રાખજો મનમાં ધ્યાન. ૪૨
- જે છે સચરાચરમાં^૩ બ્યાપી, જેણે પૃથુને^૪ પૃથ્વી આપી;
જે છે નોધારનો^૫ આધાર, જે છે સઠળ શુભભંડાર. ૪૩
- જેણે મણિકા તારી આપ, જોયું નહિ પુણ્ય કે પાપ;
જેણે લીધા દશ અવતાર, નહિ જન્મ મરણ સંસાર. ૪૪
- જે છે મારા પ્રાણાધાર, પેલા ઉભા નટવર સાર;
દીધું નાગર જેવું રૂપ, જે છે ચૈદ ભુવનનો^૬ ભૂપ. ૪૫
- મહન દીક્ષિત પળિયા ત્યાય,(જઈ) મસ્તક નાચું ચરણની માંય,
ધયાં અનુભુજ^૭ દરશન, આશ્ચર્ય પામ્યા મહન મન. ૪૬
- જાણે દીક્ષિત મહન મેહેતા, ત્રીજા નૃસિંહ સમજી રહેતા;
ધયું ભકત સાથે વેવીશાળ, ટાળયો આ ભવનો જંજાળ. ૪૭
- વળાવી જાન મહન જાય, અંગમાંહે ઉલટ ન માય;
ધન્ય નૃસિંહ હું ધન્ય નાગર, જેથી પામ્યો સુખસાગર. ૪૮

૧ પીડા. ૨ નિર્લેપ. ૩ સર્વમા. ૪ વેન રાજનો પુત્ર, જેના નામ ઉપરથી પૃથ્વી
એ નામ પાડ્યું છે. પૃથુને દેવોએ અને શકરે પ્રસન્ન થઈ શસ્ત્ર (આયુધ) આપ્યા હતા,
તેથી તે બળવાન થયો અને પૃથ્વી જે તે સમયે વિષમ હતી તેને સમ કરી હતી ૫ આધાર
વિનાનો. ૬ ચૈદસીક. ૭ ચાર હાથવાળા. ૮ દુઃખ.

જાન આલી છર્ણુગઢ જ્યાય, નાનાવિધ વાછત્ર શબ્દ ધાય;
નિરખે આકાશે સહુ દેવ, ધન્ય નૃસિંહ તારી સેવ. ૪૯

જાનમાહે જગજીવન ભૂપ, જેવું અકળાઈ કહાવે સ્વરૂપ;
ભક્તિવશ જે વૈકુંઠનાથ, આઠ્યા છર્ણુગઢ જાન સાથ. ૫૦

વલણુ

જાન સાથે જગજીવન આઠ્યા, ગોપીનાથ ગોપાળ રે;
નાગરી ન્યાતે નૃસિંહાને, કીધી હયા દીનદયાળ રે. ૫૧

કડવું ૪૫ સું.

રાગ ભાર.

જગજીવન જાને જઈ આવિયા, ભૂધરે ભક્ત પુત્ર પરણાવ્યો રે;
ભૂત વર્તમાને અને ભવિષ્યે, એવો વિવા' સ્વપ્ને ન આઠ્યો રે. ૧

એકાત સ્થળે અવિનાશી આઠ્યા, ભાઠ્યા ઘણું નરસંધને રે;
માઘ્ય માઘ્ય મોહનજી કહે છે, નાગર રત્નને હૃદે સહીને રે. ૨

જે માગે તે મેહેતાજી આપુ, ઉથાપુ' નહીં તારૂ વચન રે;
અચળ અર્વાચનર રે'જે ભાઈ, ગામથ ગુણુ તેણે ન સમ્મલન રે. ૩

માઘ્ય જે મનમા ઇચ્છા તારે, આ વારે ન કર્ય પ્રત્યાખ્યાન' રે;
માઘ્યાના લોભે દુષિત થાય છે, જાન છે ભક્તિ ને માન રે. ૪

પણુ તું માઘ્ય તારે ચિંતા નહીં, સહી હાય કે' જગજીવન રે,
અનેક વર્ષ વહી ગયા, થયા વલિત' પલિત' મન રે. ૫

તોપણુ તે મુજ પાસે ન માગ્યું, ભાગ્યું તે નહિ હું ને સારૂ' રે',
પર મૂઠિ પર મૂઠિ' વામન કહે, સહે હું ખને આકારૂ' રે. ૬

૧ કળી ન શકાય તેવું ૨ ફેરવવું—ન માનવું ૩ સમ્મલન—પડવું—તે ઉપરથી
પડવું નહિ એવો અર્થ ગુણુ ગામથ એટલે ભક્તિ કરીશ તેણે કરીને ૪
અવનિ—પૃથ્વી; ઉપર અચળ—કાયમ રહીશ એવો ભાવ છે ૫ પ્રત્યાખ્યાન—ખડન કરવું
તે ૫ વળી ગએલા તન મન ૬ પળિયા—ધાળા વાગ ૭ પ્રણુ કહે છે, કે ઘણું
વર્ષ વહી ગયા અને જુદાવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ તોપણુ તે કંઈ પણ માગ્યું નહીં એ મને સારું
ન ભાગ્યું ૮ ઇચ્છા હોય તે માગ—ઇચ્છા હોય તે માગ ૯ ના પસંદ—અણુમત્ત.

- નાયને રીજવવા માટે નમી નમી મેહેતો જોડ્યા રે;
જુગલ રૂપે માયા છીધી, માટે જુગલ વર માગી જુજ બેડ્યા રે. ૭
- જો વરદાન મુને વિઠલ આપો, થાપોછો જમારે મોટો રે;
ચાકર નકર મારે ન બેઠયે, સોહે ન આડંબર મોટો રે. ૮
- મોટા મંદિર વિસર્જન કરો, પ્રથમ જો મારું વરદાન રે;
બીજું આ નાગરી જાતે, જન્મ ન આપીશ ભગવાન રે. ૯
- એટલું કહી દ્વય કર બેડી, ઉભા રહ્યા ત્યાં મેહેતા રે;
કવિ કહે શ્રીતા વક્તા ચેતો, બેબે બૂલે નાગરવાડે રેહેતા રે. ૧૦
- કૃષ્ણ કહે માળી માગી એજ માગ્યું, લાગ્યું સુખ તને નકારું રે;
જા તારી ઇચ્છા છે તેમ થયે, જશે દુઃખ સર્વસ વળી તારું રે. ૧૧
- લીડ પડયે સંભારજે મુજને, તુજને નહી આવે ઉની આચ રે;
નાગર સાથે નાગર થઇને, ભાગીશ હું ખુશ ખાંચ રે. ૧૨
- શું કહું નાગરી ન્યાતે તું જનમ્યો, નહિ તો ન્યાત કહું નિમંણ રે;
એવું કહીને હરજીએ ત્યા, નાગરવાડો ઉપાડયો સ્થૂળ રે. ૧૩
- મંદિર જઈ પર્યટીઓ આવી, જ્યાં જે પ્રથમ હુતી રે;
સોળ બારીની મેહેતાની આવી, બાવી લલુતા જેને તુતી રે. ૧૪
- પ્રથમનો સાજ સર્વે આગ્યો, ગઈ વિભૂતીને રહી વિભૂતી રે;
પુત્રવધૂ પુત્રો પત્ની રહ્યાં, ગઈ કૃત્રિમ દૂત ને દૂતી રે. ૧૫
- મેહેતો આનંદા મનમાં અતિશે, ભલુ થયું ભાગી જાજા રે;
ખટરાગ ગયે હવે મુખે બલજી, જો વશ કરો જોખાજ રે. ૧૬
- મેહેતા કહે સંતો મુણીએ, આ વિવાહ કેઈ ગાશે રે;
કુળ ઇકોતેર તેનાં તરશે, મરશે ત્યારે સ્વર્ગે જાશે રે. ૧૭

૧ બે બે રૂપે માયા છીધી છે માટે—દૈતભાવ કર્યો છે તેથી ૨ વરદાન ૩ આ-
ડંબર—દોગ—મોટો ડોળ ૪ નાચ ૫ ઉની—ગરમ. આચ—જ્વાળા ઉની આચ—
ખામી. ૬ અડચણ—તકરાર. ૭ જડ. ૮ બુપડીઓ. ૯ લવિખ્યની. ૧૦ આજ્ઞા—સોબ. ૧૧
એથર્ષ. ૧૨ ભરમ—રાખેડી. ૧૩ ૭ પ્રકારના મોઢ—પ્રીતિ—જાળળ. ૧૪ ઈંદિયો.

આ વાણી સુણી એક' વિદ્રાને, જે સંસ્કૃતનો પાઠી' રે;
શાસ્ત્ર વિદ્વદ્ધ' તમે કેમ બોલો, ડાલો વાણી કહી કેમ માઠી' રે. ૧૮

મમાણુભૂત' પુસ્તકે લખિયું, કે જે અપભ્રંશ' શબ્દ બોલે' રે;
તણ પેઢીને નરકે નાજે, વળી સુકૃત' સરવે બોળે રે. ૧૯

એ વચન પર હડતાળ' મારો, તો કહીયે લક્ષ્મ સાચા રે;
વગર ભણેલાને સમજાવો,(પણ)ગિરવાણી' પાસે ન ચાલે ખોટી વાચા રે. ૨૦

શામળશા કહે સુણો પંડિતજી, કરું સુમેશી' મમાણે ખુલાસો રે;
તમારું વચન સાચું છે, એમ ધારી મા ફૂલાશો રે. ૨૧

પાતંજલ મહા ભાષ્યમાં' કે' છે, તે તો લક્ષમાં લીજે રે;
શાસ્ત્ર પ્રમાણે જો ચાલો છો, તો શાસ્ત્રનું કહું કીજે રે. ૨૨

જો શ્રંથમાં'એકત્થજો લખિયું,કેઅપભ્રંશ શબ્દનું પાપ જાય રે;
જેટલું'પાપ અપભ્રંશ બોલ્યાથી,(તેથી) જામણુ'પુણ્ય શુદ્ધ શબ્દે ધાય રે.૨૩

કોની ચેઠે તે કહી દેખાડું, સુણીએ' પંડિતેશય' રે;
કુપ જોદે તે માનુષનું, મૃતિકા વાળું ગાત્ર થાય રે. ૨૪

તોખોડતા તેમાં જળ નિકળે, તેથી શરીર મળ' ધોવાય રે;
સ્વચ્છ થાયે મળ ધોવાયે, તેમ અપભ્રંશવાળાનું' પાપ જાય રે. ૨૫

શેષનો અવતાર પતંજલિ', તેની વાણી' છે આવી રે;
તેની વાણીને અનુસરીને વરતે, એ વાક્યે અપભ્રંશ ભાવી રે. ૨૬

તમે બ્યર્થ બોલો બ્યર્થ ચાલો, બ્યર્થ કો' લાગે પાપ' રે;
નિત્યની ભાષા શું બ્રહ્મ થયેલી, નથી બોલતા આપ રે. ૨૭

૧ ભણેલો. ૨ માન્ય થાય એવા. ૩ મૂળ શબ્દનું થયેલું અશુદ્ધ રૂપાન્તર-બ્રહ્મ થયેલો શબ્દ. ૪ સારા ફૂલ. ૫ લહીઆ લોકો પુસ્તક લખતા વધારાના શબ્દો હડતાળની ચાહી કરી છેકી નાખતા તેથી હડતાળ મારો-૨૬ કરો કહેવાય છે. ૬ સંસ્કૃત. ૭ (સુમેશ્વર-ઉપરથી થયો હશે-સારી શુદ્ધિ-) શુદ્ધિ ૮ પાણિનના સૂત્ર, કાત્યાયનના પાર્તિક ઉપર બ્યાખ્યાનના ૨૫મા પતંજલિ મુનિએ રચેતુ નવાનિઠક મહાભાષ્ય-સંસ્કૃત-બ્યાકર્ણનો શ્રંથ.' ૯ પતંજલિ-ભાષ્યકાર મુનિ-શેષ નામનો અવતાર હતા એવી' કથા છે.

મુજ પિતા^૧ સંસ્કૃત ન જાણે, એમ તમારા છે મનમાં રે;
જાણે છે તેમાં પણ ગુણ ગાયા નહિ, રજે તપો તમે તનમાં રે. ૨૮

તૃપ્ત હોયે તેને / તૃપ્ત કરેથી, કહો કંઈ ક્ષણ થાય રે;
સ્વભાષા^૨ અપૂર્ણ રાખી, ધાયા તેને કૌણ ધાય રે^૩. ૨૯

ને ઇચ્છા હોય તમારી, તો કો' તે વૃત્તમાં 'લોક કહીએ' રે;
જેટલો શ્રમ પ્રાકૃતમાં છે, તેટલો શ્રમ સંસ્કૃતમાં ન લહીએ રે. ૩૦

શબ્દનો સાગર જેમાં 'ભરિયો,' 'હરિયો' મળે કૌણ દુઃખી' રે;
(પણ) અદ્ય શબ્દના સરોવરમાં ખીલવું, કો' તમે કૌણ સુખી રે. ૩૧

શબ્દ ન્યૂનતાએ શબ્દ પ્રયોગમાં, થોડામાં ન આવે ખૂણી રે;
પણ યુક્તિએ પદ રચેલાં જુઓ, શ્રોતા વક્તા બધાએ કુખી રે. ૩૨

હસ્ત ભેટી પંડિત જિભા, સંશય નિવર્ત્યો^૧ મારો રે;
ધન્ય શામળથા તું છે મોટો, મેઢિનીમાં ભેટી નહિ તારો રે. ૩૩

કવિ કે' ઇશ્વરની સા'યવાળો, શામળ આવા સંશય ભાગે રે;
હું તો ભ્રમ્ય કવિ કાંઈ ન જાણું, બહુ મોટા થઈ ગયા આગે રે. ૩૪

ગણ્યાં ગાંઠયાં વાક્યને શબ્દો વઢે, નાગર પંડિત નમાવ્યા રે;
તો એ વિષય પર અ'થ ગુંથેથી, નાગર પંડિત જાત દબાવ્યા રે. ૩૫

પણ એવા અ'થ રચવા વાણી નહિ, માટે શામળ થયા શાંત રે;
વિવાહ કાર્ય સંપૂર્ણ થયું, ભાગી નાગરોની પ્રાંત રે. ૩૬

ગુર્જર દેશ ગરવો ધણો, વીરજેત્રમાંહિ વાસ રે;
કૃષ્ણ સૂત કવિ પ્રેમાનંદ, કવિ હરિજનનો હાસ રે. ૩૭

૧ તુલસિદાસ મહેતો. ૨ પોતાની ભાષા. ૩ જેમાં ઘણાઓએ પ્રયોજ્યા છે તેમાં કૌણ લખે એ ભાષ. ૪ જ'દમાં. ૫ શબ્દનો સાગર જેમાં ભરેલો છે ને જે હરિમા જોયો મોટો ભાષા છે તેમાં લખવામાં કંઈ કુખ નથી પણ થોડા શબ્દવાળી અને સરોવર ૧૫ જા-વામાં લખવું-કાવ્ય કરવું એ કહણ છે માટે જેમાં કૌણ સુખી તેના વિચાર કરે. આમની કડીનાં કવિએ ખુલાસો કર્યો જ છે. તે એવા કે પોતાએ સ્વભાષામાં મુક્તિવડે એવાં ૫૬ રચ્યાં છે કે જેમાં શ્રોતા વક્તા કુખી બન્યા. ૬ દુર થયો. ૭ કુંડામાં-થોડા

સિંહસ્થની પૂરણાહુતીએ, અંધ થયો સંપૂર્ણ રે;
સંવત સત્તર ચાળીસ વર્ષે, ગોદાવરી સ્નાને થયાં અધ ચૂર્ણ રે. ૩૮

હાથચરણ મઠરંદ લેવા, ઓતા વક્તા મરઘે મન રે;
પણ રામચરણ મઠરંદ છે આમાં, આ રસે જશે વિધન રે. ૩૯

વલણુ.

જશે વિધન ને સુખ થશે, ખસે કુણુદિ વારો રે;
વસે પ્રેમાનંદ પ્રણ મનમાંડે, (તો) હરિ સેવકથી જાય સહુ હારી રે. ૪૦

